

RENÉE LERTZMANNOVÁ
PŘÍBĚH VESMÍRU

• 2 •

DERICK JENSEN
**ZACHRÁNIT DUŠI
DOMORODCE**

• 6 •

FRANTIŠEK KOUKOLÍK
SPIRITUALITA

• 10 •

**MOZEK —
HMOTA, NEBO MYSL?**

• 12 •

FRITJOF CAPRA
BOD OBRATU

• 16 •

JACK KORNFIELD
**I PO OSVÍCENÍ
SI MUSÍŠ VYPRAT**

• 24 •

ROZHOVOR S G. RÁDŽPÚTEM
DÁVAT RADOST

• 28 •

MICHAL JŮZA
**ŘEMESLO
JAKO OSOBNÍ PROMĚNA**

• 32 •

ZDENĚK NEUBAUER
**BOSCHŮV TRIPTYCH
V ZRCADLE PÍSMO**

• 36 •

HENCI GOEROVÁ
**PRŮVODCE
PŘEMÝŠLIVÉ ŽENY
NA CESTĚ K LEPŠÍMU
PORODU**

• 46 •

ROZHOVOR S MUDR. KAVANEM
ASI JSME NĚCO NEDĚLALI...

• 52 •

ROZHOVOR S I. KÖNIGSMARKOVOU
JSME TŘICET LET POZADU

• 56 •

ROZHOVOR SE Z. ŠTROMEROVOU
**VSTŘÍCNÁ ATMOSFÉRA
SOUZNĚNÍ**

• 60 •

BEATRIX PFLEIDEROVÁ
KRAJINA TĚLA

• 63 •

JIŘÍ ZEMÁNEK
**IMAGINACE ZEMĚ
JAKO TĚLA**

• 66 •

JAN PIŇOS
OŽIVENÍ BROUMOVSKA

• 68 •

ROZHOVOR SE S. MICUSEM
KDYŽ TO HRAJE SAMO

• 76 •

ROZHOVOR S T. REINDLEM
**ČISTÉ KVINTY
REZONUJÍ V TĚLE**

• 80 •

RECENZE

• 82 •

MICHAL JŮZA
**DALAJLAMA
V BÍLÉ HLÍNĚ**

• 88 •



BARAKA, ČASOPIS PRO NOVÝ VĚK
(www.baraka.cz • www.spirala.cz/baraka)

Vydává Roiva—Roman Ludvík, Soukenická 3, Praha 1, tel. (02)2481 7181, e-mail roiva@terminal.cz • Přípravuje Vlastimil Marek
Grafická úprava a typy Adam Friedrich • Redakce Tamara Marková • Distribuce Kosmas, Lublaňská 34, Praha 2, tel. (02) 2251 0749
Podávání novinových zásilek povoleno Českou poštou s. p., od z. Přeprava pod čj. 4271/99 z 1. 11. 1999 • RČ MK ČR 7677 • ISSN 1211—720X

PŘÍBĚH VESMÍRU

ROZHOVOR S BRIANEM SWIMMEM PRO ČASOPIS SUN, KVĚTEN 2001



R E N É É L E R T Z M A N N O V Á

Matematik a kosmolog Brian Swimme miluje vědu, ale nemá rád způsob, jakým se poslední dvě století vyvíjela. „Vědci objevili množství úžasných věcí, ale vše jen v rámci materialismu. Jsme příliš zaujati zázrakem matematiky a nezajímá nás už obyčejný zázrak, jakým je třeba mravenec.“ Swimme se zabývá rolí člověka ve vývoji Země a přírody. Věřící, že pokud by si vědci a ostatní lidé dokázali uvědomit zázrak obyčejného života kolem sebe, mohli bychom uniknout z konzumního způsobu života a cenili si více přírody. Při setkání s ekologem a spisovatelem Thomasem Berryem a diskusi o Swimmově knize Vesmír je zelený drak Berry poznamenal: „Vy vědci dokážete tak nádherně popisovat příběh vesmíru, ale nejste schopni slyšet jeho hudbu. To nám umožňují duchovní tradice. Vyprávějte dál své příběhy, ale nezapomínejte na hudbu...“

Swimme s Berryem pak napsali knihu PŘÍBĚH VESMÍRU, jež oslavuje vesmír a všechnu jeho kosmologickou nádhru.

Vystudoval matematickou kosmologii na univerzitě v Oregonu a v současné době vyučuje na kalifornském Institutu integrálních studií v San Francisku. Je také ředitelem Centra pro příběh vesmíru a v roce 1998 založil mezinárodní Společnost pro evoluci, jakési fórum pro umělce, matematiky, ekofeministy, ekology, náboženské myslitele a učitele, kteří se zajímají o příběh vesmíru. Napsal scénář k dokumentárnímu seriálu BBC Duše vesmíru a nedávno dokončil sérii video dokumentů Země a imaginace a knihu Skryté srdce kosmu.

Další informace naleznou zájemci na www.brianswimme.org.

• **Co to znamená mít v rámci každodenního života na paměti kosmologickou perspektivu?**

• Umět život prožívat daleko hlouběji. Jsme na konci vývoje dlouhého miliardy let a každý krok evoluce během té doby byl zázrakem tvoření a je v nás skryt. Třeba takové dýchání. Kdysi na Zemi nikdo nedýchal. Dýchání muselo být „stvořeno“. A okamžik vzniku dýchání je v nás všech geneticky zakódován a připomínáme si ho při každém nádechu a výdechu. Dokážeme-li si toho být neustále vědomi, budeme prožívat kosmologickou zkušenost v každém dechu. Tato zkušenost je skutečně společnou vzpomínkou předávanou po miliony let.

• **To mi připomíná buddhistickou metodu „bdělého vědomí“.** Když jím pomeranč, snažím se myslet navíc i na slunce, déšť, mraky, půdu a všechno, co bylo součástí pomeranče.

• To je další část věci. Já tomu říkám „prohloubit čas“. Většina druhů meditace se soustřeďuje na vzájemnou propojenost, kterou můžeme vnímat. Já bych ale šel ještě dál. Právě teď, když spolu mluvíme, používáme energii, kterou vesmír stvořil před třinácti miliardami let. Pokud si dokážete představit, jak se ta energie předávala (a jak vzniklo Slunce) a jak prošla nukleární fází štěpení vodíku a tak dále až k nám, pak prožíváte skutečnou kosmologickou zkušenost a budete schopni nazírat sám sebe jako na součást nekonečného kosmického plynutí.

Zážitek prohloubeného času se ale netýká jen minulosti. Právě tento okamžik je zároveň zárodkem událostí daleké budoucnosti, a dokonce i tvorů a životů – i oni jsou, jakkoli to zní záhadně, naší součástí.

• **Jak snášíte život ve společnosti, která není schopna širšího kosmologického náhledu?**

• To mi vadí míň, než když sleduji, jak lidé bezmyšlenkovitě ničí krásu, která tady vznikala stovky milionů let. To, co mi pomáhá nezkaženě strachy z toho, co se všude na Zemi děje, je jistá naděje a víra, že nás něco velkého z toho všeho vytáhne. A tak místo, abych podléhal obavám z velmi hororové budoucnosti, myslím na příběh vesmíru.

Jsem často dotazován, jestli něco takového, jako je „příběh“ vesmíru existuje. Člověk ale vždycky chtěl vědět, jak se vesmír vyvinul, a snažil se pochopit, jaká je jeho role v něm. Možností a způsobů je samozřejmě velmi mnoho. Vesmír je tak rozsáhlý.

I v rámci vědeckých pokusů o vymezení příběhu vesmíru existuje celá řada variant. Vědci obecně souhlasí s názorem, že vesmír vznikl velkým třeskem, výbuchem částic, před třinácti miliardami let. Víme něco o tom, jak vznikly hvězdy a jak se začaly formovat první galaxie. Když se ale na tuto hypotézu podíváme podrobněji, zjistíme, že i v rámci ní existuje řada nesouhlasných a opačných tvrzení. Vědci například diskutují o tom, co znamená zjištění, že vesmír se neustále rozpíná. Podstata toho rozpínání je totiž velmi záhadná a překvapivá.

Kdyby se vesmír začal ve svém počátku rozpínat jen o trošičku rychleji – jen o trilion trilionu procenta – už by se rozpadl a galaxie by se nikdy neutvořily. Byly by tu jen částice, atomy. Jenže, kdyby se vesmír rozpínal jen o stejnou hodnotu pomaleji, zkolaboval by do černé díry a galaxie a hvězdy by rovněž nikdy nevznikly.

Nedávno jsme objevili, že rozpínání vesmíru se zrychluje. Donedávna jsme mysleli, že rychlost rozpínání byla dána prvním okamžikem velkého třesku a od té doby se snižuje – asi tak, jako když hodíme kamenem, a ten se nakonec zastaví. Jenže teď víme, že objekty ve vesmíru se pohybují směrem od sebe dokonce stále rychleji.

• **Co z toho pro nás vyplývá?**

• To nikdo neví (směje se). Domníváme se, že vesmír se bude rozpínat donekonečna.

• **Přiznám se, že kosmologii nerozumím. Nevím, jak se k těm všem tvrzením o expanzi, o supernových a o původu života postavit. Je to příliš abstraktní.**

• Dovolte mi stručně zopakovat, jak jsme k našim zjištěním došli. Před několika staletími jsme věřili, že Země je středem vesmíru. Pak jsme objevili, že Země obíhá okolo Slunce, a tak se stalo středem našeho vesmíru Slunce. Pak jsme zjistili, že Slunce obíhá okolo galaxie, a centrem se stala Mléčná dráha. Jenže posléze jsme objevili nesčetné galaxie, a tak jsme došli k závěru, že centrum neexistuje. Dnes víme, že nejenže neexistuje centrum, ale každý bod je centrem!

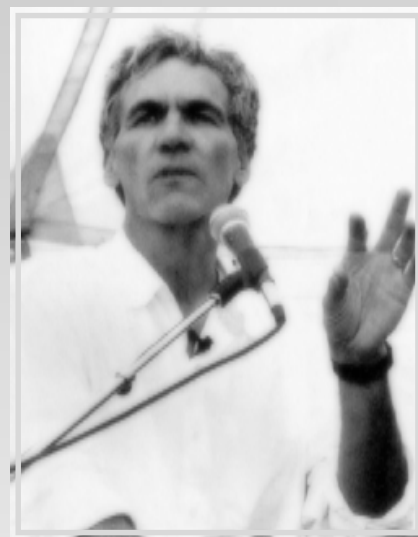
Když pozorujeme galaxie dalekohledem, zjišťujeme, že se všechny od sebe vzdalují. Nezáleží na tom, ze kterého bodu a jak se na ně díváme, vždy se od sebe stejnou rychlostí vzdalují. Není to podivné? Pokud se od nás všechny galaxie vzdalují, pak jsme středem vesmíru. Když na to přišel Einstein, nedokázal se s tím vyrovnat. Změnil své rovnice a toto zjištění prostě ignoroval. Jenže dnes víme jistě, že ať jste kdekoli ve vesmíru, vždy se zdá, že jste v samém jeho středu.

Pro názornost si představte krajíc vánočky s rozinkami. Jste-li jednou rozinkou, všechny ostatní rozinky se budou pohybovat směrem od vás. Jenže přesně totéž se děje, ať jste kteroukoli rozinkou.

Toto zjištění koreluje s některými velmi starými ideami. Například filozof a matematik Mikoláš Kusánský napsal v 15. století, že Bůh je „kruh, jehož střed je všude a jeho obvod nikde“. Intuitivně chápal, že jsme neustále v centru věcí, ať jste kdekoli.

Nové kosmologické objevy jsou důležité i pro další odvětví vědy. Vezměme biologii. Před zjištěním, že střed je všude, jsme věřili, že život se vyvíjel od prvních aminokyselin, přes červy a hmyz výše, až k člověku. Jinými slovy, věřili jsme v hierarchii stvoření, kde člověk je na samém vrcholu a vše ostatní je pod ním.

Dnes si biologové uvědomují, že ať vezmete jakýkoli druh, vždy je v jistém smyslu stře-



dem svého vesmíru. I ten zdánlivě bezvýznamný fytoplankton vyrábí naprosto nezbytný kyslík. Každý životní druh je v rámci pestrosti a propojenosti života na Zemi centrem. To vede k nutnosti postupné decentralizace člověka z těchto úvah a k jiné interpretaci dosavadních úvah o koncepci života.

• **Ve svých přednáškách a knihách se snažíte lidem předat hlubokou úctu k životu. Jaký to bude mít podle vás efekt?**

• Myslím, že to byl rabín Joshua Heschel, kdo řekl, že úcta je počátkem moudrosti. Dokud nepocítíme k životu ve vši jeho různorodosti úctu, nevymaníme se z bludného kruhu konzumerismu – jinak řečeno, z pocitu, že vše je tu proto, abychom s tím mohli manipulovat. H. G. Wells, který ztělesňoval sci-fi devatenáctého století, kdysi napsal, že se člověk každého organismu zeptal: „Můžeš mne uspokojit?“ Pokud by odpověď zněla „ne“, měl by člověk onu rostlinu nebo onoho tvora změnit či zničit. Bohužel, i dnes je to většinový názor.

Naše současná kultura žije ze všech předchozích společností v tom nejvíce omezeném psychickém prostoru. Myslíme si, že víme tolik, že žijeme tak výjimečné okamžiky, ale pravdou je spíše opak. Zavřeli jsme sami sebe do vězení lidského náhledu. Jsme soustředěni jen na sebe samé. V jistém smyslu je moderní kultura malou uzavřenou místností, ve které mluvíme jen k sobě samým. Koukáme na obrazy a filmy jiných lidí, čteme jejich knihy, ale vše, co slyšíme jsou jen ozvěny našich vlastních hlasů. Velmi zřídka jsme schopni zaslechnout i hlasy jiných tvorů, snad kromě našich domácích mazlíčků, ale ti jsou už natolik domestikováni, že jsou zase jen odrazem nás samotných.

• **Proč myslíte že k tomu došlo?**

• Je to výsledek našeho strachu z přírody, a zároveň západní touhy vše kontrolovat. Thomas Barry ten strach vystopoval až do 14. století, do období morů. Tento strach je mimochodem základní hnací silou i vědeckého pokroku a vývoje techniky a technologie.

Alternativa, tedy schopnost cítit se a žít se světem okolo nás, přináší pocity nesmírné



radosti i hlubokého smutku. My se ale extrémně obáváme, raději jsme tak někde uprostřed, v bodě, ze kterého můžeme situace kontrolovat, ale kde zároveň otupujeme náš smysl pro silné pocity. A tak žijeme v jakémsi stínu a mrháme svými životy. Pobýváme jen na povrchu věcí a jevů a odmítáme vidět, jak se to kolem nás hroutí.

• Kde je tedy řešení?

• Měli bychom si každý sám nalézt něco, co nás jaksi nakazí a nastartuje. Dobré je cokoli. Začněte se starat o zvíře v ZOO, zachraňujte velryby, tuleně nebo slony. Nezabýváte se sice pocitem smutku nad stavem světa, ale začnete komunikovat se světem a získáte energii.

Celá globální komunita potřebuje tuhle hlubší zkušenost. Všichni, ať už lidé, zvířata či rostliny, chceme být viděni. Tady jsem, křičíme. Všimněte si nás. A když si toho druhého všimnete, znamená to, že začnete vnímat jeho nebo její krásu. Dnes už je situace tak špatná, že holt musíme začít smutkem a slzami, ale musíme začít.

• Jak se váš příběh vesmíru liší od toho oficiálního?

• Můj příběh je pokusem spojit základní lidské tradice: domorodou duchovnost, klasické náboženské vzdělání, ženskou moudrost a vědu. Tu současnou. Dokud tohle všechno nesjednotíme, svět kolem sebe a vesmír více nepochopíme.

• Jak chcete propojit vědu s domorodou spiritualitou?

• Domorodí lidé jsou velmi různorodí, ale všichni sdílejí přesvědčení, že základní příběh života je neoddelitelně propojen s vesmírem jako celkem – na rozdíl od moderního světového názoru, ve kterém převládá individualismus. V tomto ohledu je jejich myšlení daleko před tím naším. Naši vědci jsou teprve na počátku porozumění delikátní rovnováze mezi expanzí vesmíru a gravitační silou, která věci naopak přibližuje k sobě. Ale například indiáni kmene

Haida z kanadského jihozápadního pobřeží odjakživa věřili, že vesmír „se pohybuje na osmí nože“ a je tak dokonale vyvážen na hranici mezi tím, co je nebezpečné, a co je prospěšné. Celá řada původních kmenů řady společností ve svých mýtech přímo hovoří o tom, že vesmír hraje kostky – o náhodě. Z vědecké perspektivy bychom to nazvali hlubinnou intuicí, protože to vypadá, že na rozdíl od toho, co prohlásil Einstein, Bůh skutečně kostky hraje.

• Einstein se spletl?

• Dělal mu to velké problémy, protože to extrémně narušovalo jeho světový pohled. Byl hlavním architektem kvantové kosmologie, ale filozoficky byl stále součástí deterministického chápání vesmíru. Jako výsledky velkého plánu.

• Jak s tím ale souvisí ty další moudrosti, které jste uvedl – klasické náboženství a ženská moudrost?

• I tady lze vidět paralely. Buddhistický názor, že prázdnota je formující a forma je prázdnota přesně souhlasí s vědeckými objevy kvantového vakua. To, o čem jsme byli přesvědčeni, že to je prázdno, je najednou plné částic a energetických fluktuací. Výbuch supernovy může být analogií ke křesťanské zvěsti o tom, že Kristus se nechal ukřižovat, abychom my mohli žít. Přesně to se děje vždy, když vybuchne hvězda: ona se „ukřižuje“ a vesmír může pokračovat ve vývoji.

Neolitická, matriarchální společnost nazývala na vesmír jako Matku. Vědci velmi dobře vědí, že žena „živí“ další život. Dává život. Když se podíváte na vývoj obratlovců za posledních šest milionů let, zjistíte, že první citový vztah byl navázán mezi matkou a mláďetem. Teprve později se rozvinuly vztahy mezi dětmi a oběma rodiči, nebo mezi sourozenci. Mateřský instinkt se šířil mezi obratlovci a v tomto smyslu se vesmírem šíří mateřský impuls.

Je důležité, abychom jaksi znovu objevili vědu jako tradici moudrosti. Náboženství myslitelé se od vědy odvrací právě pro její redukcionismus a mechaničnost. Teprve nedávno začali někteří vědci nalézat cestu ven ze svého jednodimenzálního přístupu.

• Jak jste se k tomuhle kosmologickému myšlení ve velkém měřítku dostal vy?

• Byl jsem vychován v katolické rodině a na škole jsem začal číst spisy jezuitského filozofa a paleontologa Tielharda de Chardina. On dokázal myslet ve skutečně velkém měřítku, promýšlel veškerou evoluci Země. Byl jsem tím fascinován, a to nastartovalo mou cestu k vědě. Podle Teilharda se příroda, podstata vesmíru, vyvíjí směrem od hmoty k životu a myšlence či Bohu, a zároveň viděl Boha ve hmotě. Bůh je zde přítomen od samého počátku, říkal. Skrytý poklad hmoty se vyjadřuje stále důmyslněji, komplexněji.

V tomto ohledu pro mne bylo rozhodující setkání s Thomasem Berryem, který psal o nutnosti návratu vědy k duchovnosti. Nebo jinak,

on tvrdil, že vědecké objevy příběhu vesmíru 20. století jsou velkým duchovním hnutím.

Jednou před lety jsem se chtěl protáhnout a v podvečer si vyšel po silnici na procházku. Vtom jsem na asfaltu uviděl brouka. Došlo mi, že on je tu čtyři sta milionů let, a z hlediska vývoje jeho druhu je objevení lidí a hlavně asfaltových silnic a automobilů velmi mžikovým jevem. Hmyz má svou velmi propracovanou inteligenci, ale evoluce nepočítala s asfaltem a auty. Začalo mi být toho brouka, a spousty dalších druhů a odrůd života, které dnes vymírají, líto. Napadlo mne, že moje část mohla být docela dobře před miliony let právě takovýmto broukem. A později mi tyto a podobné úvahy pomohly předefinovat, co a kdo jsem. A právě směr tohoto smutku a soucitu s mizějícími kulturami má paralelu s postupnou ztrátou dětství našich dětí, s tím, že z nich již od útlého mládí reklamou systematicky vychováváme konzumenty.

• Právě o reklamě a jejím vlivu na děti pojednává vaše kniha Skryté srdce kosmu.

• Ano, reklama je neřestným útokem na dětský smysl pro úctu. Vnucuje názor, že existujeme proto, abychom vyrobili a poté hlavně spotřebovali nějaké zboží. Odvažují se předvídat, že v budoucnu budeme hrůzou žasnout, jak necitelní a hloupí jsme byli, když jsme spustili tak devastující proces. Jen pomyslete na ty sumy energie, kterou vydáváme na to, abychom z dětí vychovali spotřebitele, v porovnání s minimem peněz a energie, kterou vydáváme na to, abychom je naučili milovat život v jeho pestrosti a znát různé typy společností.

Už Teilhard ustaraně psal o ztrátě evoluční rychlosti. Slovo, které použil, bylo zest, tedy v češtině přichuť, koření, dodat radost, požitky. Psal, že se příliš staráme o to, čím budeme pohánět svá auta, ale už vůbec ne o to, čím budeme pohánět svou psychickou energii. Potřebujeme prohloubit svou „radost ze života“, psal.

Některé domorodé kultury vyprávějí, že my lidé žijeme na oceánu energie. Nejstarším a nejlepším způsobem, jakým mohli čerpat tuto energii, pro ně bylo vyprávění příběhů



o vzniku světa. Jeden kmen v Jižní Americe učí, že aby byl člověk skutečným člověkem, měl by si být vědom rozlehlosti vesmíru. Bez toho prý propadne povrchní každodennosti.

Vzpomeňte například přesnosti velkého třesku, co by nastalo, kdyby se vesmír rozpínal o malilinko rychleji, nebo pomaleji. Můžeme z toho vyvodit úzkou spojitost mezi dynamikou počátku celého našeho vesmíru a naší existencí tady a teď. Neznamená to, že lidský život nemohl nevzniknout, ale že je naše existence úzce spojena s počátkem vesmíru. Jeho příběh ale není jen o lidech. Je například i o stromech; můžeme jim porozumět, jen když začneme uvažovat v termínech jejich stoletých existencí. A tak dál. To jsme měli na mysli, když jsem hovořil o tom, že náš příběh vesmíru může posílit a obohatit. Dokážeme-li si uvědomit, že svět, ve kterém dnes žijeme, je výsledkem stvoření energie a síly velmi dávné a hlubinné, pomůže nám to zbavit se kacířské myšlenky, že právě my jsme manažeri planety a víme o všem, co se tady děje.

- **Psal jste ale také o tom, že jsme to my, kdo rozhoduje, a že genetickou revolucí můžeme uspišit evoluci.**

- Ne uspišit, ale ovlivnit, tvarovat. Tahle moc je dost strážidelná. Doufám, že my, lidé, se ji naučíme využívat s pokorou a v rámci velmi komplexního uvažování, jaksi shora, tedy opačně, než jsme zatím zvyklí.

- **Slyšel jsem vás tvrdit: „Abychom se přeměnili v ekologicky soběstačnou společnost, musíme se naučit myslet komplexně.“ To kontrastuje s představou, že se prostě vrátíme do „jednodušších časů“, kdy lidé ještě dokázali žít v souladu s přírodou.**

- Ano, to je velmi romantická představa. Pokud se začnete zabývat životem lovců, sběračů a kočovných pastevců podrobněji, zjistíte, že někteří v harmonii s přírodou žít dokázali, jiní nikoli a někteří Zemi přímo ničili. A kdybyste zkoumal systémy těch, kteří žili relativně ekologicky, zjistil byste, že jejich metody a sociální struktury jsou dnes neaplikovatelné. Problém, kterým čelíme v našich megaměs-

tech, jsou kvalitativně zcela jiné než ty, jimž čelili naši předci.

Ano, abychom dokázali řešit komplexní problémy, potřebujeme se naučit uvažovat komplexně. Mám moc rád způsob, jakým se naše myšlení prohlubuje, když začneme uvažovat o ekologicky provázaných problémech. Podle mne je to i jakási metafora způsobu, jakým jsme se dosud vyvíjeli. Dosud jsme byli ovlivňováni a formováni biologicky a evolučně, a to nás nutilo zabývat se krátkodobými problémy a úkoly. Teď ale musíme začít uvažovat v řádu tisíců let. To zatím žádná kultura ani společnost dělat nemusely. Přitom už dnes existují lidé, kteří takhle geniálně uvažovat dokáží.

- **Co ale my ostatní, kteří nejsme géniové? Může dopředu myslet celá společnost?**

- Jsem přesvědčen, že koncepce, které jsou pro nás dnes obtížné, v budoucnu zvládneme bez potíží. Ještě nedávno rozumělo teorii relativity jen několik lidí na světě, dnes ji učím běžné vysokoškoláky. Jednoho dne budeme podle dnešních standardů géniové všichni. Budeme schopni uvažovat o věcech daleko za hranicemi svých lidských zájmů a s hlubším vnímáním času.

- Obtížnější a zásadnější jsou morální otázky; tady musíme více pracovat s představivostí. Je snadnější užívat vědu a technologie, než rozvinout imaginaci tak, abychom si dokázali představit, jak se cítí jiní lidé a jiní tvorové. To je skutečně velmi obtížné.

- **Jak to, co dnes víte a o čem uvažujete, formuje váš běžný život?**

- Často si uvědomuji, že moje myšlení přeskakuje z úrovně mikrokosmu do úrovně makrokosmu. Sedím třeba v restauraci a uvažuji, jaký je to zážrak, když dvouožeč na konci evolučního vývoje pojídá hlávkový salát: aby ho mohl jíst, muselo kdysi, před miliony let, něco začít a pak se to celou tu dobu vyvíjet. A teď najednou zmizí v mých ústech a žaludku. Jenže ten salát nejím já, salát konzumuje zase vesmír... Pak ovšem někdo začne hovořit o politice a já se musím v myšlenkách vrátit zpátky do oblasti lidských měřítek.

- **Říkáte, že schopnost uvažovat v termínech rozlehlosti vesmíru člověka obohacuje. Nenutí nás však právě tyhle nezměrné vzdálenosti cítit se velmi malými a bezmocnými?**

- Současný model vesmíru neříká nic jiného, než že třináct miliard let tvořivosti vyprodukovalo lidskou bytost. Měli bychom dokázat skutečně domyslet, co to znamená, když kvůli naší existenci muselo dojít k tolika dlouhým tvůrčím procesům. Pak by nám začalo docházet, že jsme součástí daleko většího obrazu. Mohu sedět za stolem a přemítat, že jsem jen malý vlásek na těle stromu, atom na planetě a nic mezi hvězdami. Mohu ale také chtít, že je můj život součástí planety a že právě ve větším celku má smysl. Nejsme ani úplně bezvýznamní, ale ani tak důležití, jak si myslíme.



- **Jak mi to ale pomůže v denním životě?**

- Pomáhá to utvářet základní vědomí smyslu mé existence ve vesmíru. O to se tradičně snaží různé církve – a v Americe máme dvě náboženství: křesťanství a shromažďování věcí. Pokud budeme věřit tomu, že tento svět je jen stanicí pro naše vykoupení a nemá větší smysl, bude destrukce lidské společnosti na Zemi pokračovat. Pokud budete věřit, že existujeme, abychom mohli vydělávat a utrácet a hromadit bohatství, i pak bude destrukce pokračovat.

Ale i v rámci takto pojaté světonázorové argumentace existuje prostor pro diskusi, a já se přiznávám, že v jejím zájmu prezentuji poněkud zveličené verze zmíněných názorů. Nechci takové názory zničit ani je porazit, chci nabídnout jiný pohled na věc: My, lidé, žijeme ve vesmíru, vyvinuli jsme se v něco velmi důležitého, a ačkoli ještě plně nechápeme svůj význam, jsme součástí něčeho většího. A to pro nás přece může být velkou výzvou.

Existují tři možnosti, jak na to reagovat. Buď můžeme pokračovat v ničení planety a životního prostředí, ať už vědomě či nevědomě, nebo můžeme vést takový život, který nebere to hlavní – to, o co jde – v potaz. Le také můžeme hledat a nalézt způsob, jak se na tom všem podílet, v našem případě jak začít proces léčení a omlazení našeho myšlení. Mnoho takových důležitých rozhodnutí musíme učinit nejen na poli kosmologie, ale i na poli náboženství a na mnohých jiných.

Výzvy, které před námi stojí, jsou také založeny na naší schopnosti uvědomit si fakt, že jsme součástí celoplanetární komunity. Už chápeme, že jsme individualitami (zvláště my, Američané), ale zároveň jsme součástí celku. Univerzální kosmické síly by nás měly donutit uvědomit si svou zodpovědnost tady na Zemi; mohou nám pomoci nejen pozvednout naši životní úroveň, ale i vytvořit něco hezkého. A tahle krása se nezjeví, dokud nebudeme plnohodnotnou a vědomě samozřejmou součástí všech živých systémů na planetě.

přeložil VM



ZACHRÁNIT DUŠI DOMORODCE

ROZHOVOR S MARTINEM PRECHTELEM PRO ČASOPIS SUN, DUBEN 2001



D E R I C K J E N S E N

Martin Prechtel se narodil a vyrostl v indiánské rezervaci Pueblo v Novém Mexiku. Jeho matka byla kanadská indiánka, otcem byl běloch, paleontolog. Po rozvodu rodičů v roce 1970 začal cestovat, žil nějakou dobu v Guatemale mezi přírodními potomky Mayů, domorodci kmene Tzutujil. Tam ho vyhledal šaman a začal ho učit. Martin se naučil jazyk kmene (nejprve ho učily ženy, a protože se jazyk žen poněkud liší od jazyka mužů, byla jeho řeč delší dobu zdrojem velkého veselí vždy, když mluvil s muži), oženil se a vychoval tři syny. Když jeho učitel – šaman – zemřel, stal se Martin šamanem pro třicet tisíc lidí. Po vojenském převratu a nástupu represivních opatření byl šamanismus, se všemi svými tisíce let starými rituály, prohlášen za ilegální činnost. Martin utekl s rodinou do USA, kde živořil, dokud nebyl objeven spisovatelem Robertem Bly a jemu podobnými Američany. Martin Prechtel žije v USA dodnes, napsal celou řadu knih, přednáší na různých konferencích.

Při natáčení rozhovoru přestal fungovat i druhý náhradní magnetofon. Martin prohlásil, že se mu to stává neustále. „Mám nějaký vliv na přístroje,“ omlouval se. „Můj zubář mne nenechá vstoupit do své ordinace, protože mu vždycky zamrznou všechny počítače.“ Oba magnetofony začaly zase fungovat až dvacet kilometrů od Martinova domu.

• Kdo je to šaman?

• Šamani jsou někdy považováni za léčitele nebo lékaře, ale ve skutečnosti jsou to lidé zabývající se slzami a dírami, které zanecháváme v síti života. Tedy škodami, které ve snaze o přežití po sobě necháváme. V jistém smyslu my všichni, i ti, kteří nepoužíváme prázdnou technologii a kteří se považujeme za duchovní lidi nebo jsme domorodci, neustále poškozuje svět. Otázka zní – jak se tomuto ničení postavíme? Budeme jako mnoho dalšího v moderním světě duchovní dluh, který vytváříme způsobem našeho života, ignorovat? Pak nás dříve či později dožene a budeme platit. Hodně platit. Existují ale i jiné způsoby, jak se k tomu postavit. Jedním z nich je pokusit se vyplatit třeba rozdáváním darů krásy a chvály posvátnému neviditelnému světu, který nám dal život. Šamani se potýkají s problémy, které vyvstanou vždy, když zapomeneme na existenci hlubinného vztahu mezi námi a světem, který nás živí, nebo když, z jakýchkoli důvodů, nesplácíme tomu jinému světu svůj dluh.

Možná to zní dnešnímu člověku podivně, ale během lidské historie byli šamani téměř vždy běžnou součástí života lidí všude na světě. Zvláště podivně to musí znít současným Západanům, protože ti již delší dobu systematicky tento jiný neviditelný svět ničí. Neberou jej už jako součást svých každodenních životů.

• Jak se šaman ze Sibiře liší od šamana z Guatemaly?

• Existuje nespočet způsobů, jak být šamanem, právě tak, jako existuje mnoho různých jazyků. Existuje ale také hod-

ně podobného, protože všichni stojíme na jedné zemi, a v oceánu najdeme vždy vodu, ať k němu přijedeme odkudkoli. Máme společnou zkušenost. Všichni jsme lidé. Někteří z nás pohřbili svou lidskost kamsi do hlubin nebo ji medikalizovali či nadrogovali, ale každý člověk současnosti, ať je to obyvatel velkoměsta nebo domorodec někde v pralese, má duši, tedy něco přirozeného a dávného, něco, co je nebo bylo domorodé. Jinak řečeno, duše domorodce v těle moderního člověka byla dnes buď zakázána, nebo odeslána do světa snů, a je neustále pod palbou moderní mysli. Čím vědoměji si na ni ale člověk vzpomene, tím jasněji je schopen se na ni upamátovat i tělesně.

Šamani zkoušejí napravit následky lidské hlouposti a napravit vztahy s neviditelnými zdroji života. Sibiřský šaman pak vstupuje do tohoto světa pomocí tranzu, podobně jako jeho kolega v Africe.

• Zmínil jste několikrát „jiný svět“. To je něco, čemu moderní člověk nerozumí. Co je to jiný svět?

• Pokud by byl náš svět stromem, pak by „jiný svět“ byly třeba kořeny stromu. Tedy část, kterou nevidíme, ze které ale proudí výživa do kmene a větví stromu. „Jiný svět“ živí ten náš – tedy svět, ve kterém jíme, cítíme bolest a který může zaniknout. Svět, který se vyvíjí v cyklech, svět, ve kterém umřeme. „Jiný svět“ je to, co tomu našemu umožňuje fungovat. A tak, jak budeme pomáhat tomu „jinému světu“ v jeho pokračovat, trvání, tak on bude zase náš svět naplňovat krásou. Každý člověk přišel z „jiného světa“, ale pár týd-

nů po narození na něj zapomněl. Toto zapomnění je důsledkem úžasu, s jakým pozorujeme krásu a fyzičnost našeho světa. Zbytek svého života pak trávíme snahou získat zpět své vzpomínky na „jiný svět“.

Mayové říkají, že „jiný svět“ nás do toho našeho vyzpívá. Jsme jeho písní. Jsme udělení ze zvuků, a jak zvuky procházejí mezi tímto a „jiným světem“, získávají tvar ptáků, trávy, stolu – všechno je ze zvuku. Lidé pak svými zvuky mohou zase na oplátku žít ty druhé v „jiném světě“.

• Kdo jsou ti druzí?

• Všechny bytosti, které nás vyzpívávají. Můžete jim říkat třeba bohové, duchové. Mayové jim jednoduše říkají „oni“.

• **Existuje jedno Aztécké rčení: „To, že jsme proto přišli na tento svět, abychom žili, není pravda. Přišli jsme na tento svět proto, abychom spali a snili.“ Co to znamená?**

• Když sníte, vzpomínáte na „jiný svět“ právě tak, jako na něj vzpomíná novorozenec. Když jste bdělý, jste součástí snu „jiného světa“. V bdělém stavu je ale, myslím, také třeba věnovat určitý čas výživě světa, z něhož jsem přišel. Podobně, když umřu, opustím tento svět a vydám se do dalšího, budu žít svým snem tady ten svět příští. Snění není léčbou spáče. Jde o poskytování potravy, energie, celku, o vzpomínání na „jiný svět“, a tak vše může pokračovat. V tomto smyslu jsou ideje Nového věku, ve srovnání s těmi mayskými, poněkud ploché, protože pro Maye je sebepoznání dobré pouze tehdy, může-li nakrmit celek.

Zatímco křesťané se rodí s koncepcí hříchu, Mayové se rodí s koncepcí jakéhosi původního dluhu. Podle mayského světónázoru se rodíme s duchovním dluhem vůči „jinému světu“, který nás stvořil, vezpíval do existence. Musíme ten dluh splatit, jinak si on vybere svůj dluh ještě za našeho života.

• Jak ten dluh splatíme?

• Musíme dát dar tomu, co nám darovalo život. V jistém smyslu jde o neustálé splátky. Mohl bych hovořit o vesnické duchovní ekonomice. Jak říkal můj učitel: „Zpíváš svou píseň, sedíš na kameni uprostřed rybníka, a tvá píseň utvoří vlnky. Ty se dostanou až ke břehům, kde žijí duchové. Vlnky se ale odrazí od břehu a jako ozvěna se vrátí k tobě. Tato ozvěna je právě to, čemu se říká duchovní potrava.“ Když takhle posíláte dar, posíláte jej jakoby do všech směrů najednou. A stejně tak se k vám ze všech směrů vrátí.

• **To musí končit velmi složitou strukturou: kromě tebe a tvé písně zpívají písně i tví příbuzní a k tobě se dostávají ozvěny všeho...**

• Je to tak složitá a ohromná síť, že ji naše mysl nemůže vůbec obsáhnout. Nikdo neví, co všechno je s čím propojeno.

• Jaký to má vztah k technologii?

• Technologie bere, ale nic nevrací. Podívejme se třeba na auta. Automobil je ztělesněním snů mnoha lidí mnoha generací. Každý ten vynálezce něco vzal, tedy přidal k vývoji automobilu, ale

silám či energiím, které umožnily vznik všech těch vynálezů, nic nevrátil. To je právě to, co ve zdravých společnostech dělají šamani. S každým vynálezem přichází i jakýsi duchovní dluh, který musí být rituálně či jinak splacen, abychom pak neskončili ve válkách, žalu a depresích.

Vezměme třeba nůž, velmi malý a dnes vlastně primitivní nástroj. Mayové tvrdí, že i za tento užitečný vynález musí být zaplacen duchovní dluh. Kdo si chce totiž vyrobit nůž, musí připravit a udržovat oheň, na který spotřebuje dříví a uhlí. Aby to splatil, musí ohni obětovat jakýsi dar. V ideálním případě něco, co sám vyrobil – tak obětuje to, co mají lidé, ale co nemá příroda. Když je pak nůž vyráběn, tedy kován na kameni, zbytky po opracování, které se v industriálních společnostech vyhazují, jsou pro Maye naopak nejposvátnějším aspektem šamanských rituálů. To, co zbude, reprezentuje onen dluh, díru, již člověk do vesmíru udělal a kterou musí opět opravit. Rituální dárek se co do objemu rovná tomu, co si člověk vzal. Tak se rána, kterou přírodě způsobil, zacelí. V případě nože musí člověk zaplatit za rudu, za oheň, za vítr... Neplatí však



v dolarech, ale rituální aktivitou srovnatelnou s tím, co si vzal. Pak je ruda vytavena, je vyrobena ocel, ta je ukována a naostřena, zasunuta do rukojeti. Každá část tohoto výrobního postupu má svého ducha, kterému je třeba splatit dluh. Když je nůž hotov, nazývá se „zub země“. Bude řezat větve stromů, kusy masa, části rostlin. Budou-li však v rámci racionality a lidské nadřazenosti tyto rituály ignorovány, nůž pořeže lidi.

Všechny rituální dary dělají z nože něco velmi drahého a vzácného, časově a energeticky velmi náročného. Proto Mayové nevynalezli kosmické lodi nebo nákupní košíčky. Žili tak, jak žili, ne proto, že to je romantické, ale proto, že to fungovalo.

Lidé západní kultury věří, že veškerá hmota je mrtvá a že tedy není třeba cokoli splácet Zemi či nějakým duchům jakéhosi jiného neviditelného světa. Výsledkem jsou právě ony nákupní košíčky a kosmické lodi a jiná „pokročilá“ technologie, zatímco duchové, kteří to všechno umožnili vynalézt a vyrobit, hladoví. Jsou jen kost a kůže. Mimotochodem, proto je dnes tolik anorektických lidí – prostě se jim podobají. Vesmír kolem nás hlaví a truchlí, protože ve formě rituálních darů a psychické potravy nedostává, co by měl. Když někomu něco ukradnete, končívá to násilím. Věštka v Delfách prý jednou řekla: „Běda lidem, vynaleznou-li ocel.“

• Proč to tedy vede k násilí?

• Duchové, ač všechny sytí, nejsou všemocní, jak nám tvrdí křesťanství. Když se křehká rovnováha výměny sil naruší, když je příroda vystavena hladu a převládne domýšlivost a ješitnost, pak jsou vystaveni hladu i duchové a následně také lidé. My lidé se stáváme potravou pro monstra a výsledkem je duchovní ztráta paměti. Monstra se živí válkami, depresemi, sebenávistí, z toho pak plyne falešná obchodní morálka exportující bídu jinam. Šíříme kolem sebe násilí jako náhradu toho, co jsme ukradli přírodě, neboť jsme již zapomněli, jak se v tomto ohledu chovali naši předkové. Všechny vztahy psychologizujeme nčí objektivizujeme jako osobní zkušenost nebo patologii, místo abychom je brali jako duchovní závazky. Náš vztah k duchovnosti je pak nutně racionalizován, naše psychika nám vytváří monstra, která nás nutí zabíjet svět a jeden druhého. Individuálně pak trpíme převážně depresí, protože bytosti „jiného světa“ nám vzaly ostatní emoce.

• Jak to?

• Neudržujeme-li vztah s duchy, duchové jsou nuceni požírat naši psychiku. A až ji sežerou, začnou stravovat naše těla. A nakonec budou nuceni nastěhovat se do lidských těl. Žijeme-li ve společnosti, která po staletí vztahy s duchy „jiných světů“ ignorovala, stává se deprese každodenní záležitostí. Snažíme se deprese zvládnout technologicky, ale to příliš nefunguje. Nefunguje ani to, když vyplundrujeme jinou společnost, ani když vyplundrujeme celou planetu. Máme-li jako rasa přežít, musíme začít žít smysluplněji, citověji, plněji, a potom i naše smrt bude rituálním darem duchům Země. Dokud se lidé nezačali cítit „civilizovanými“, a nezačali následně zabíjet jeden druhého ve jménu Boha a monoteismu, byla každá smrt smysluplná. Člověk by, jak stárne, měl umět dávat duchům víc a víc tím, jak jedná, mluví i jak se modlí.

• **Jak byste odpověděl člověku, který by tvrdil, že současný svět nesplácí jakési imaginární dluhy po tak dlouhou dobu právě proto, že to nefunguje, a díky tomu jsme také dokázali téměř vyhladit všechny ostatní kultury. Zatímco ta vaše skupina vyrobí jeden, my vyrobíme stovky nožů a můžeme vás všechny pobít.**

• S touhle strategií pak budete žít jen s duchy těch zabitých. Budete muset vyrábět více a více nožů, deprese se bude prohlubovat. Nazvete se „vyspělejší“ společností a budete tím omlouvat svůj osud.

• Kdo jsou duchové?

• Zmíním se nejprve o předcích. Často slycháme, že své předky musíme ctít, ale já se domnívám, že jde o víc. Naši předkové nebyli možná až tak chytrí, jak se někdy domníváme. V každém případě, právě oni nám tu zanechali takový nepořádek. Někteří jistě byli výjimeční, jiní byli ale zatíženi množstvím předsudků. I tehdy, pokud člověk své předky opomíjí a žije jako unikátní individuum, přesto s nimi celý život bojuje. Mayové umožňují svým předkům žít mezi nimi. Budují pro ně zvláštní velmi malé přibytky (spící dom-

ky)a žijí je slovy a výmluvností. Donedávna používali někteří šamani velmi starý jazyk, kterým se již dnes nemluví. I současný jazyk má však možnosti „nakrmit“ duchy předků. Jinými slovy, pokud dokážeme překonat předsudky stovek generací, nalezneme cestu zpátky, až k původní, domorodé duši a kultuře, kde jsme vždy doma a vždy vítáni.

• **Mí předkové pocházejí z Dánska, Francie a Skotska a žijí v severní Kalifornii, tak kde bych mohl nalézt své předky?**

• Jejich problém není v migraci do severní Ameriky, ale v tom, že nesplátili své duchovní dluhy jazykem, krásou a zármutkem. Kdykoli zemře nějaký člověk, jeho duše odejde do „jiného světa“. Jestliže takový člověk neprošel iniciací a nepamatuje si, odkud přišel, nebude vědět ani to, kam půjde po smrti. Duše zemřelého navíc musí vrátit to, co tomu člověku umožnilo existenci na světě. Všechny pohřební rituály jsou splátkami dluhu „jinému světu“. Jedním ze základních způsobů splacení tohoto dluhu je prostě pocit, že mi onen člověk chybí. Že se mi po něm stýská. Některé kultury se o hroby svých předků starají a „krmí“ je po dalších padesát let.

Držet smutek pro několik předků je pak docela obtížné. Jenže co s tím, když umírají miliony lidí a nikdo po nich netruchlí? Co s dušemi vojáků a mrtvých ve válce, znásilněných žen, co s dušemi zvířat ubitých na jatkách, co s duchy těchto obětí?

• **Mluvíte metaforicky?**

• Ne. Duchové vás pak budou honit a vy budete muset neustále utíkat. Tohle je možná důvod velkých migračních vln lidské historie: Lidé utíkali před duchy svých předků a mrtvých. Na novém místě to bylo chvíli v pořádku, ale přišli noví duchové, nové deprese, nový hlad, nové bolesti. Celá kultura je založena na útěku před duchy.

• **Co se s tím dá dělat?**

• Nemůžeme duchům utéct. Snažíme se vyvinout technologie, které by nás před nimi ochránily: Léky, abychom je utišili, pevnosti, abychom je udrželi před branami. Jenže to nefunguje.

Ve vesnici, kterou napadnou duchové, šaman duchy chytí a zneškodní tím, že je rozloží na části a odešle do „jiného světa“. Pak s rodinou sestaví ozdravný program k obnovení původních kontaktů s „jiným světem“.

Nevím, jak by toho mohla dosáhnout západní společnost. Neznám funkční fungující způsob v kultuře, která tak dlouho neplatí dluhy. Být doma, mít domov, dobře žít, to vyžaduje především všimnout si svého okolí. Stejně důležitá je znalost vlastní historie. V neposlední řadě je nutné cítit předky a starat se o výživu jejich duší, a nakonec – naučit se zármutku. Nemyslím samozřejmě celé dny prosedět a proplakat. Spíše jde o správné užívání darů, které nám duše daly, aby byl náš svět krásný. Pokud nevycházíte svůj zármutek, stane se z něj jed nejen ve vašem těle, ale i v rámci celé kultury – a ten budete muset nakonec někde uskladnit právě tak, jako uskladňujeme radioaktivní odpad z jaderných elektrár-

ren. Teprve potom začneme splácet duh duchům našich předků a země. Pak se znovu naučíme platit své dluhy i zemi, na které žijeme, což snad dovolí našim vnukům žít lépe.

• **Jaký je vztah mezi zármutkem a přebýváním na určitém místě?**

• V guatemalské vesnici, ve které jsem žil, člověk nebydlí, dokud na tom místě není pochován alespoň jeden jeho předek. Dokud tam tedy nežije několik generací, je člověk stále jakýmsi turistou, pouhým návštěvníkem. Když jsem tam žil, umřel mi syn. A od té doby jsem, jako zárakem, byl skutečným členem té komunity. Vlastnil jsem zemi, zaplatil jsem svým zármutkem, vyjádřeným pohřebním rituálem. Mé dítě splynulo se zemí, a já měl takový vztah ke skalám a stromům a vzduchu, jako nikdy předtím.

Můžeš namítnout, že tví předkové z Dánska, Francie a Skotska tady, v Americe, přece pochováni byli. Jak je tedy možné, že tu nejsi vítán? Jak to, že nedokážeš splynout se skalami, stromy a vzduchem? Duchové tvých předků se totiž ještě nestali skutečnými předky, nebyly splaceny jejich dluhy. Až se tak stane, zjistíš, že nepotřebuješ tolik toustovačů a strojů a počítačů a jiných věcí. Konečně tu začneš žít. A až to dokážeš, pak se budeš muset naučit starat se o krajinu a duchy svých předků. Tahle společnost je založena na vlastnictví věcí, ne na jejich udržování. Uctívá rodné a společenské vztahy, ale skutečná svoboda v této oblasti nastane, teprve až se budeme vracet do vesnic či ulic plných rozevřených náručí a usměvavých sousedů a přátel, a také usmívajících se moudrých stařešinů, kteří vědí, co to je soucit a dokáží komunikovat se světem duchů.

Na to, abychom dokázali věci udržovat, a ne spotřebovávat, je v moderním světě ovšem třeba něco zásadně předefinovat. Asi bude muset vzniknout jakási nová kultura, ve které nebude centrem všeho člověk a jeho vynálezy, ale posvátné místo a v něm budou bohové i lidé zpívat svoje písně. V takovém místě pak stvoří všechny rozdílné kultury dohromady pestrý strom života, ze kterého nás kdysi shodila naše ega a dogmatická náboženství.

• **Když už mluvíme o dogmatických náboženstvích, jak mayské tradice přežily vliv španělských misionářů?**

• Španělé přišli do naší vesnice v roce 1524, ale protože nemohli nikoho dostat do kostela, zbořili naši svatyni a z těch kamenů postavili na stejném místě kostel. Vesničané si ale zapamatovali, kam se který kámen dostal. V jejich očích a myslích byl nový kostel pouhou variantou staré svatyně. Když jsem se učil být šamanem, musel jsem si zapamatovat přesné umístění každého toho kamene, protože byly všechny posvátné. Připadlo mi to, jako když se začínající taxikář učí nazzpaměť ulice Londýna.

Po zemětřesení byla, na počátku 17. století, vesnice padesát let neobydlená, a když pak misionáři opět přišli, našli v kostele velkou díru. „Co to je,“ ptali se. Indiáni vysvětlili, že je to díra, kam dávají kříž, ale ve skutečnosti to pro ně byla díra, která nesměla být nikdy zaplněna, protože sym-



bolizovala otvor do „jiného světa“, propojující všechny vrstvy existence. Další čtyři a půl století pak indiáni udržovali svou duchovní tradici, aniž by to misionáři zjistili. Pokud by se zeptali, kde je ten váš Bůh, indiáni by ukázali na díru. Američané, kteří přišli v roce 1950, se ale ošidit nedali, řekli, že jde o pohanství, a díru zabetonovali. Byl jsem tam, když se to roku 1976 stalo. Zuřil jsem. Odešel jsem na shromáždění rady starších, ale oni jen mlčeli a kouřili. Asi po hodině, kdy už jsem to nemohl vydržet, jsem na ně zakřičel: „To vás to nezajímá?“ „Ale ano,“ řekli, „jenže tihle křesťané jsou idioti, pokud si myslí, že zamezí setkávání světů trochou betonu. Je směšné, že se kvůli takové maličkosti tolik rozčiluješ. Pokud ale musíš něco udělat, tak vezmi krumpáč a udělej díru znovu.“ A tak jsme spolu s jinými muži díru opět obnovili. Američané ji znovu zabetonovali a my ji znovu vykopali, celkem pětkrát. Nakonec díru někdo přikryl kamennou deskou. Oni mohli předstírat, že tam žádná díra není, a my si mohli díru vždy odkrýt. Tak je tomu i dnes. Posvátné prázdno musí být živeno, je stále tam, ale je přikryto duchovním zapomením. Snažíme se to překrýt drogami, televizí, hamburgry, čímkoli. Jenže to nejde. Prázdnota musí zůstat prázdnotou.

• **Proč je tohle místo posvátné?**

• Mayové věří, že svět nevznikl v rukou Boha, ale vyvinul se z posvátného prázdna. Stal se stromem rodičím různé ovoce. Lidé nevyrostli na stromě, ale vznikli ze všeho toho, co na stromě původně bylo. Máme v sobě améby, žíly, všechno. Když strom dospěl, ze zvuků vzniklo jeho ovoce, spadlo na zem a dalo vzniknout nejrozličnějším formám života. Strom pak odumřel a stal se



z něj humus složený z pradávných zvuků. Z těch dodnes vše žije. Vše, čeho se dotýkáme, co cítíme, chutnáme, je ve skutečnosti manifestací původní různorodosti, což znamená, že ten strom nezemřel, ale jen se transformoval a stále se znovu a znovu upamatovává.

Každý rok se mladí lidé v naší vesnici vydávají v čase iniciace do posvátné díry, aby přinesli vzorek z otcovského stromu. Symbolicky pak do onoho prázdna spouštějí vzorky posvátných zvuků a své slzy, a pomáhají tak všem ostatním vzpomenout si na původní strom života. Jinými slovy, ti iniciovaní jsou pak schopni cítit žal, jsou výmluvní a umějí bojovat se smrtí, místo toho, aby bojovali sami se sebou a mezi sebou.

- **Boj se smrtí znamená, že ji popírají, či co?**
- Ne, oni skutečně se smrtí zápasí. Aby mohl existovat život, je nutné duchovně zápasit se smrtí, jinak se ze života stane boj, ve kterém může být člověk lehce zabít. Bohové jsou racionální. Chybí jim představivost, a tak právě pro ni se snaží nás pozřít. Jakmile smrt dostane vaši duši, na chvíli se upokojí a přestane zabíjet. Vy ale musíte sejít k ní dolů a se vši rozhodností a výmluvností ji požádat, aby vám duši vrátila. Pokud odmítne, musíte s ní bojovat, protože smrt se řídí jediným pravidlem, pravidlem náhody. A tak se snažíte výmluvností smrt přehrád. Smrt samozřejmě nemůžete usmrtit. Pokud se vám to podaří, smrt vás nechá se slovy: „Dobrá, vrátím ti tvou duši, ale musíš mne občas nakrmit svou výmluvností a slíbit mi, že v určenou hodinu skutečně zemřeš.“

V průběhu iniciačního obřadu zápasí mladí mužové a ženy se smrtí tak, že symbolicky podepisují smlouvu, která říká: „Vzdávám se idealistické

ké myšlenky, že mohu žít navěky“. Jejich duše jsou jim pak vráceny, ale za to musí část získané energie svých dovedností a vlastností vrátit do posvátného prázdna „jiného světa“. To je také jediná možná dohoda se smrtí. Pokud se někdo pokusí získat lepší smlouvu, obvykle to končí tím, že zabije hodně lidí. Když se pak celá kultura snaží získat lepší podmínky téhle smlouvy, přijde hromadná smrt a sežere nás depresí a válkami.

- **Povězte mi víc o duši domorodce.**

- Každý člověk na světě, ať žije v kterékoli kultuře, má původní domorodou duši, která se snaží přežít v nepřátelském světě duše individuální. Tělo dnešního člověka se stalo bitevním polem, na němž se odehrává boj mezi racionální myslí a původní přírodní duší. Výsledkem jsou hodnoty mechanistického věku. Právě tento boj je příčinou mnoha psychických i tělesných nemocí.

Takzvaný pokrok posledních staletí poničil naši vrozenou schopnost imaginace a duchovnosti. Zůstala rovina jako po buldozeru, uniformita. Každý člověk na světě, ať pochází z Afriky, Asie, Evropy nebo Ameriky, má předky, jejichž příběhy, mýty, jazyky a životy byly zapomenuty nebo přeměněny, zakázány či zneužity. To, co v nás je domorodé, a to, co je tak obtížné vysvětlit slovy, tedy představivost, přirozenost, chcete-li vesnickost, bylo postupně zatlačeno do ghet našich srdcí, do rezervací našich duší, mimo obvyklý pohled. Naučili nás věřit, že naše myšlenky jsou centrem našich životů. Vidíme a vnímáme svět jen svou myslí, nikoli domorodým srdcem.

Domorodou duši nelze získat zpět během víkendového semináře nebo meditací na divokého muže či ženu a připnout si ji na klopu saka. Není to ani předmět módy nebo trendu. Cesta k ní musí být autentická a duchovně namáhavá.

- **Podle mě existují dvě obvyklé metody, jak hledat duši domorodce. Jedna spočívá ve vybudování sweat lodge, indiánské potní lázně, na zahrádce. Takovou lázeň si pak dopřejete sem tam o víkendu.**

- To je ta konzumní metoda.

- **Ta druhá spočívá v uznávání intimity a nedotknutelnosti domorodých kultur. Že je tedy nevyužíváme jen pro svůj vlastní užitek.**

- O tohle jsem se hodně dlouho hodně komplikovaně snažil. Pravda je, že jsem nikdy nechtěl prát knihy o mayských tradicích. Když jsem žil v pueblu, bylo tam zakázáno něco psát, protože psaní znehybňuje znalosti, a protože mnohé znalosti, pokud nejsou tajné a posvátné užívané, lze snadno zneužít. Většinou ty nejposvátnější a neúčinnější věci jsou ty nejjednodušší. Někteří lidé mi mají stále za zlé, že jsem nepopsal některé rituály podrobněji. Chtějí, abych jim podrobně vysvětlil, jak se to dělá. Já ale vždy říkám, že rituál není technologie a stručné návody k použití nefungují.

- **Poznamenal jste, že moc šamana netkví ve speciálních slovech a modlitbách.**

- Můj učitel vždycky říkal, že pokud vůbec existuje na zemi nějaká naděje na dobrý život, musí-

me popadnout nové boty a vydat se na prastarou cestu. Nemáme tedy vykonat něco naprosto nového, ale spíše musíme udělat něco starého nově a jinak, a to vyžaduje odvahu.

Dnes se bohužel o starých tradicích hovoří pouze ve smyslu přírodních zdrojů. „Genetičtí prospektoři“ se vydávají do pralesa a vyzvídají od domorodců názvy některých léčivých rostlin. Proč? Chtějí zbohatnout na léčbě nemocí, které si běloši způsobili vlastní pitomostí. A navíc, ani všechno, co vypadá domorodě, není původní. Většina rituálů, např. spojených s potní lázní, není původní, indiánská. Obsahují i řadu věcí, které přinesli až jezuité. Žádný indián, až do roku 1850, nikdy neslyšel o Velkém duchu – i to je jezuitský výraz.

- **Často mluvíte o potřebě umět udržovat. Jak to souvisí s tak chatrnými příbytky, které si staví Tzutujilové?**

- Když na vesnici lidé staví domek, staví ho tradičním způsobem bez použití jakýchkoli hřebíků nebo trámů. Jsou to krásné domy, některé téměř jakoby sešité z kůry a lýka. Tak jako tělo, i dům, ve kterém člověk spí, by měl být hezký a útulný, ale ani on přece nevydrží navěky. Pokud by se ti dům nerozpadal, nebylo by ho třeba obnovovat. A právě ta potřeba obnovy je cosi velmi cenného. Údržba dává domu smysl.

V tom tkví také tajemství soudržnosti venkovského života. Důležité jsou vztahy lidí, jejich tolerance, ale klíčem k ní je rozpad a zánik. Protože naše venkovské domky nevydrží dlouho, musejí být pravidelně obnovovány. Proto se vesničané sejdou, aby společně pracovali na domku jednoho z nich. Dospělí staví, děti pobíhají kolem a hrají si, ženy přinášejí vodu, starci vyprávějí příběhy a radí, co a jak dělat, a stařenky to kritizují. A když je dům postaven, všichni jedí, smějí se, zpívají. A za pár dnů je potřeba obnovit domek někoho jiného. Vesnice žije společně. Misionáři a politici však přivezli hřebíky a sekerky a hotové díly domků. Ty vydrží, ale vesnický život se rozpadá.

Krize jsou paradoxně, ale nevyhnutelně, tmelem života společnosti. Když teče do bot, lidé se spojí. Mayové nečekají, až nastane pohroma, oni sami si krize vytvářejí, aby se mohli spojit. Jejich duchovnost je založena na dramaturgicky plánovaných katastrofách – pro jiné rituálech – v rámci kterých má každý své místo a svou práci, ať už jde o opravu oděvu nebo domku nebo komunity nebo světa. Všechno chce svou pravidelnou údržbu, protože jinak se to rozpadne na kousky. Právě opravování je tím, co činí věc pevnou. To platí o našich domcích, našem jazyce, našich vztazích.

Naučit se postavit něco tak chatrného, aby se to rozpadalo a bylo to třeba opravit, ale zároveň tak pevného, aby se to nerozpadlo okamžitě, to vyžaduje praxi a nahléd. Je v tom docela delikátní rovnováha. Všichni bychom rádi vykonali něco, co vydrží navěky, ale neměl by to být dům nebo něco jiného hmotného. Měla by to být třeba vesnice, která dokáže udržovat sebe samu. To je jediná pevnost, jediná jistota, které bychom měli chtít dosáhnout.

S P I R I T

Rád a s jistým zadostiučiněním sleduji, jak se pomalu mění i názor těch, kteří jsou mluvčími tzv. světa vědy. Jedním z nejpopulárnějších „popularizátorů“ je zcela jistě dr. František Koukolík, patolog, esejista, autor mnoha knih, ale také scenárista a komentátor výborného seriálu *Mozek* či nedávno reprízovaného cyklu *Hádala se duše s tělem*. Následné zamyšlení je přepisem jedenácté části tohoto seriálu.

Sleduji jeho články celá desetiletí a zjišťuji, že rozsah jeho esejů i jejich témat nemůže nezahrnovat otázky duchovní. A protože i v renomovaných časopisech, ze kterých F. Koukolík často čerpá své informace, se stále častěji objevují výsledky bádání a experimentů těch západních vědců, kteří bádají svobodně a jejichž témata nejsou předepisována ideologií či diktátem, lze dnes v jeho díle číst tvrzení, která by před deseti lety považoval za nevědeckou pavědu. Ve vsí úctě. A tak si zcela jistě rádi přečtete, že renomovaný vědec uznává spiritualitu.

Současné technologie umožňují vidět, co se děje v mozku. Při jednom pokusu skupina vědců požádala skupinu zenbuddhistických mnichů, aby se uvedli do hlubšího meditačního stavu, a dívala se, co se přitom v mozku děje. Dělo se očekávané: mozky těch lidí jako by se odpojily od světa, utlumily se v oblastech zpracovávajících smyslové informace a doslova se rozzářily, čili začaly se více namáhat, v oblastech, které souvisejí s orientovanou pozorností a pracovní pamětí. Jinými slovy: lidé, kteří hovoří o spirituálních zážitcích, si nevymýšlejí, nefantazírují — jev, kterému říkáme duchovnost, přesah, existuje. Přitom se něco děje v lidském mozku a my tedy začínáme vědět kde.

Někteří lidé zkušenosti tohoto druhu považují za důkaz Boží existence, protože mohou být skutečně velmi naléhavé a hluboké. Ale myslím, že to důkaz Boží existence není, neboť všechny prvky této zkušenosti je možné navodit chemicky.

Lidé s vysokým stupněm rozvinutého přesahu, nebo chcete-li spirituality, jsou si něčím podobní. Jsou nesmírně a hluboce lidští. Ať jsou věřící nebo nevěřící (spiritualita, přesah, je vlastností lidí věřících i nevěřících), bývají skromní, nikdy neztrácejí smysl pro humor. Mají odstup. Mají nad tím, co dělají, nadhled. Cesta za spiritualitou pro ně není nějakou zvláštní cestou do výšin, je to pro ně cesta za nějakým druhem zkušenosti. Není to útek ze světa. Je to přiblížení se ke světu. Bývají daleko lidštější, nebývají to žádní zvláštní světci. Nebývají kazateli, inkvizitory. Soubor vlastností, prožitků, druhů chování, kterému se společně říká přesah neboli spiritualita, je soubor vlastností,

se kterými, zřejmě část lidí přichází na svět. Přesah — vědomí, že je něco víc, než jsme my sami, že existuje nějaký druh kosmického řádu, spravedlnosti (včetně doprovodných prožitků, které k tomu patří) — pro ně není nástrojem utlačování jiných lidí, přesvědčování, získávání moci, majetku, prestiže. Je to druh bohatství, který připomíná hřející kamna. Tito lidé vydávají lidské teplo, aniž by manipulovali.

Lidé, kteří jsou nositeli přesahu, a je to na nich poznat, pomáhají lidem ze svého okolí už jen svou přítomností. To nejsou léčitelé ani manipulátoři. Jsou to lidi, se kterými si zajdete popovídat, když vám není dobře. Typické je, že na rozdíl od zavlých kazatelů tito lidé mívají smysl pro legraci. Kromě jiného i pro legraci ze sebe a vlastní spirituality. Když máte na duši neštěstí nebo když vám není dobře a popovídáte si s někým, kdo v sobě tohle má, pomůže to. V tomto smyslu to skutečně léčí. Ovšem jenom něco. Zhoubný nádor to nezastaví.

Tento soubor vlastností se dá zřejmě cvičit jako jakékoli jiné vlastnosti. Zeptáte-li se, proč by se to mělo či mohlo dělat, pak mohou jen



F R A N T I Š E K

U A L I T A

zopakovat poselství staré asi 25 století, které pronesl muž jménem Gautama, později řečený Buddha neboli Osvícený. Je to velmi prosté poselství. Tento muž velmi přemýšlel o tom, proč se lidé tak trápí, a došel k přesvědčení, že jádrem našeho utrpení je naše závislost na něčem. Naše žízn po něčem. Že jsme velmi rádi bohatí, mocní, slavní, ale že nechceme přijmout skutečnosti života, jako je třeba nemoc, smrt, stáří. Jakýkoli druh utrpení. A že z těchto důvodů dokážeme dělat činy, které jsou velmi špatné a někdy horší než špatné.

A ještě více přemýšlel o tom, co bychom měli se sebou udělat, abychom se svého velmi častého trápení ze života zbavili. A zjistil na základě dlouhodobého vývoje a také zázemí, ze kterého vyrostl, že klíčovou cestou je rozvíjení přesahu, toho, čemu dnes, po 25 stolecích, říkáme spiritualita. Není to tedy nic iracionálního, nic tajemného, nic nedostupného, ale je to velmi dlouhá celoživotní práce na sobě.

Zdravá spiritualita je něco naprosto normálního a možná optimálního.

Opakem je náboženská závislost, která je v podstatě totéž jako jakákoli

jiná závislost. Jako

závislost politická, jako

závislost na některých

typech drog. Nábožensky

závislý člověk je typický tím,

že je svět pro něj buďto černý,

nebo bílý. Buďto dobrý, nebo

špatný. Takoví lidé nejsou vůbec schopni

uvažovat o tzv. náboženských pravdách,

nedokáží se na ně zeptat, pochybovat o nich,

přemýšlet o nich. Pro ně jsou prostě jednou provždy

dané. Kromě toho u nich bývá velmi často pocit viny,

hříchu — tento svět je podle nich hříšný. A provází je pocit

a potřeba inkvizičního souzení světa. Takový ten postoj „my

a oni“. My jsme věřící, oni jsou nevěřící. Oni jsou z toho důvodu

špatní. Nábožensky závislý člověk nemívá rád medicínu. Nemívá rád

život, nemá rád sexualitu, tělo je pro něj nečisté. To, co jsme dostali

jako dar, je pro něj něco hříšného. Dokonce je přesvědčen, že člověk

hříšný, to jest špatný, na svět přichází. Bývá za tím někdy potřeba kontrolovat sebe, kontrolovat jiné lidi a soudit.

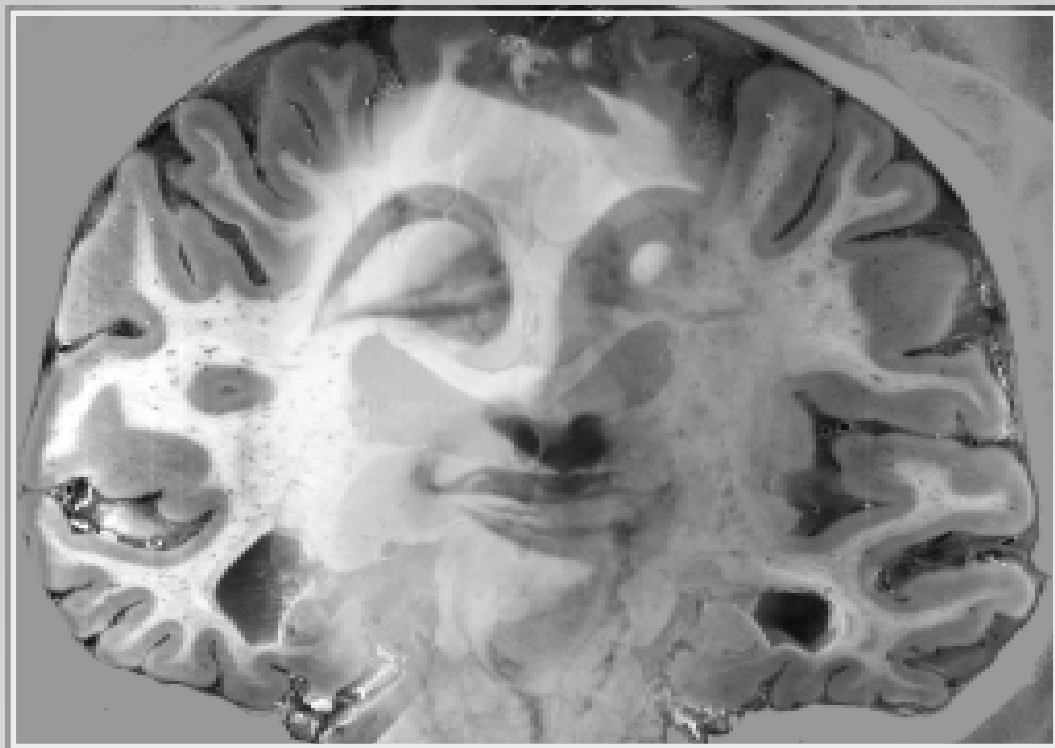
Průzkumy v našem kulturním okruhu zjišťují, že mezi dospělými lidmi se daleko větší počet denně nějakým způsobem pomodlí, medituje nebo uvažuje o světě, než se miluje. Zjišťuje se, že něco, co se dříve přičítalo světcům, ať už našim nebo cizím, je úplně běžnou vlastností nejméně polovičky dospělé populace. Technicky se tomu dá říci spiritualita. Myslím si, že víte-li, že jste opravdu nepatrnou součástí velmi složitého, velmi krásného celku, je méně pravděpodobné, že vám zalepí oči moc, peníze, prestiž, potřeba bezprostředního úspěchu, a je pravděpodobnější, že budete lidi kolem sebe brát spíše jako lidi než jako ekonomické, politické nebo náboženské jednotky. Ti lidé, kteří jsou schopni a ochotni se v tomto směru rozvíjet, se dostanou na různé cesty. Někteří mohou zabloudit. A jako ve všem, i v tomto se mohou objevit specialisté. Jako jsou lidé, kteří rádi chodí po kopcích, tak jsou i lidé, kteří dokáží, třeba ve věku padesáti let, vylézt na Mount Everest.

Když se podíváte do prací jednoho z největších amerických filozofů a psychologů, Williama Jamese, který psal o duchovnosti z hlediska psychologie, a když si přečtete nějakou knihu špičkového teoretika a filozofa zenbuddhismu, profesora Suzukiho, a nebo když se podíváte do některé práce jednoho z nejmoudřejších psychiatrů našeho století, Abrahama Maslowa, který je mezi psychiatry zcela výjimečný tím, že se zabýval zkoumáním normy, kdo nebo co je normální, když se podíváte do zápisů islámských nebo indických mystiků, zjistíte, že všichni ti lidé mluví o tomtéž. Každý z nich jinými slovy, ale o tomtéž. Takže spirituální zkušenost by se popisně dala shrnout asi těmito slovy: Existuje něco vyššího, nějaký vyšší řád, něco, co je buď ve světě, nebo mimo svět, něco, co je velmi krásné, velmi spravedlivé, něco, co s vámi nějakým způsobem mluví, něco, co vás osvětlí, něco, co vám propůjčí pocit svobody, lásky, co vás zbaví starostí, něco, co vám otevře pocit hloubky, šířky, krásy, nádhery, něco, co vám dodává samo nitro života.

K O U K O L Í K

MOZEK – HMOTA, NEBO MYSL?

5. ČÁST JAPONSKÉHO DOKUMENTÁRNÍHO SERIÁLU MOZEK A NÁŠ SVĚT V NĚM



K tomu, aby se mozek zdokonalil do dnešní podoby, musel se vyvíjet několik milionů let. Z geologického pohledu představuje tato doba jen nepatrný okamžik. Strukturálně se ovšem za posledních dvě stě tisíc let prakticky nezměnil. Je to ten samý mozek, který používal první zástupce homo sapiens, potulující se po této planetě. Něco se ale přece jen změnilo. Byla to mysl. Vnitřní svět člověka, který nás dodnes ohromuje a uvádí v úžas.

Mysl společně s mozkem vytvořila ten nejsložitější systém, který člověk dosud poznal. Na úsvitu třetího tisíciletí jsme už začali překračovat hranice tohoto dosud neprobádaného území. Začínáme lépe chápat, kým jsme, proč máme představy, jak tvoříme a vynalézáme. Proč nás pronásleduje strach a jak nás od něj myšlení osvobozuje. Jak můžeme uplatnit svobodnou vůli, uvědomit si sami sebe a naslouchat svému vnitřnímu hlasu. Nové zobrazovací techniky dávají vědcům do rukou nástroje k mapování naší mysli. Nikdy v minulosti jsme neměli možnost se tak zblízka podívat do živého mozku. Dnes můžeme sledovat téměř v přímém přenosu, co se v mozku děje, když člověk provádí například prstovú cvičení. Barevné skvrny na monitoru počítače odhalí místa, kde mozek vytváří povely pro pohyb. Přístroj, který nám otevřel okno do lidské mysli, využívá funkcionální magnetickou rezonanci. Pomocí magnetických vln dokáže zaznamenat chemické změny mozku, které vznikají při myšlení, reakcích a učení.

Filozofové, biologové a psychologové neustále spekulovali, co to vlastně myšlení je. Dnešní vědci tuto nezmapovanou oblast už konečně začali objevovat.

Jednou z nejpodivuhodnějších vlastností mozku je schopnost měnit vnímání okolního světa. A často k tomu není potřeba žádného zvláštního úsilí nebo neobvyklých prostředků. Stačí například jedna houba. Obsahuje totiž halucinogenní látku zvanou psilocybin. V Mexiku ji často používají místní šamani. Lidé, kteří je navštěvují, věří, že šamani do-

káží léčit fyzické a duševní choroby ovlivněním vědomí. Během mystického zážitku navozeného požitím hub dochází v mozku k rozsáhlým fyziologickým změnám. Během hodiny prožijí šamani halucinace plné jasně barevných geometrických obrazců a podivných bytostí.

Básník William Blake napsal roku 1783: „Kdyby dveře vnímání nebyly uzavřeny, svět by se člověku jevil takový, jaký je. Nekonečný.“ S hlubším poznáváním mozkové činnosti je stále jasnější, že klíčem ke dveřím poznání jsou vlastní chemikálie v mozku. Mozek je vlastně jednou obrovskou továrnou na výrobu nejrůznějších chemických látek. Tyto chemikálie nám ve značné míře pomohly pochopit chování, charakter a vnímání lidí. Jsou obsaženy v mozkových buňkách, neuronech, vzájemně propojených a komunikujících pomocí svých výběžků. Uchovávány jsou ve váčcích umístěných na koncích jednotlivých výběžků, synapsí, což je prostor, do něhož neurony vysílají své vzkazy dalším nervovým buňkám. Ze svých zásobíšť jsou chemické molekuly uvolňovány jednotlivými elektrickými signály a potom putují přes synapsi k vedlejšímu neuronu.

Tímto jedinečným elektrickým a chemickým jazykem neurony komunikují. V mozku je jich asi sto miliard a každý vytváří na tisíce spojení s dalšími neurony. Komunikace neuronů je základem veškeré mozkové aktivity. Sám o sobě to je velmi jednoduchý mechanismus. Ale vynásobte si ho několika biliony a dostanete neuvěřitelně složitý systém.

Elektrický impuls se v neuronech šíří po vlákněch zvaných axony, dokud nenarazí na jejich zakončení, kde jsou uloženy příslušné chemické látky. Tam elektrický výboj zahájí jejich přenos. Jednotlivé molekuly přecházejí přes synaptickou štěrbinu a bombardují druhý neuron, který má pro jejich zachycení připraveny speciální receptory. Zapadnou do nich jako klíček do zámku. Látky, které přecházejí od jednoho neuronu ke druhému, se nazývají neurotransmitery. Do dnešní doby jich v mozku bylo nalezeno asi padesát, jako

např. noradrenalin, endorfiny, dopamin, ale je jich zřejmě mnohem více. Vědcům se podařilo prokázat, že neurotransmitery dokáží významně ovlivňovat a dokonce i spoluvytvářet lidské chování. Zvlášť některé z nich pomohly badatelům pochopit biologický základ takových stavů, jako je smutek a radost, láska nebo násilí. A také, proč vidíme svět zvláštním lidským pohledem. Jeden z nich se jmenuje serotonin.

Serotonin je jakýsi tažný kůň mozku. V různých místech mozku hraje odlišné role. Kromě jiného ovlivňuje naši náladu, chuť k životu, paměť a procesy učení. Halucinace, jež prožívají šamani, jsou způsobeny ovlivněním serotoninového systému. Serotonin je zvláštní – dokáže fungovat jako látka tlumící i aktivující, podle místa, na kterém působí. V případě halucinací ovlivňuje serotonin nejméně dvě důležité oblasti v mozku. Jedna leží v čelním laloku, druhou je thalamus.

Thalamus je vstupní bránou všech smyslových informací. Vše co slyšíme, vidíme a vnímáme dotykem, tudy prochází a teprve potom putuje do dalších částí mozku. Thalamus svým způsobem funguje jako nějaký ventil, který řídí přísun smyslových informací do mozku. Informace filtrované thalamem nakonec dorazí do příslušných částí mozku ke konečnému zpracování. Velká část z nich přichází do čelních laloků. Čelní lalok je nejchytřejší částí mozku. Přicházející informace využívá k rozhodování, tedy k plánování.

Rozhodnutí, která čelní laloky vytvářejí, dokáže serotonin ovlivnit, a to prostřednictvím thalamu. Látky ovlivňující psychiku dělají to samé. Molekula psilocybinu se velice podobá struktuře serotoninu. V mozku se proto psilocybin pevně váže na receptory pro serotonin – zabírá místo pro serotonin na vazebných místech. Ventil thalamu tak zůstává otevřen. Výsledkem je, že do mozku přichází najednou příliš mnoho elektrických signálů na příliš velké množství neuronů. Vědci se domnívají, že právě toto přehlcení informacemi, zvlášť v takových oblastech, jako jsou čelní laloky a thalamus, vede ke zkreslení smyslových vjemů a ke tvorbě halucinací.

Kam až sahají naše historické poznatky, pokoušeli se naši předkové otevřít cestu ke změněnému vnímání pomocí nejrůznějších prostředků. Od náboženských rituálů, přes halucinogeny až

ke smyslové deprivaci. Například japonští poutníci se shromažďují už více než tisíc let na hoře Kubote. Lidé pociťující bezútěšnost každodenního života sem přicházejí hledat transcendentální prožitky, které by změnily jejich pohled na život. Tráví hodiny o samotě a odřikávají svoje sůtry. Nejchladnější část roku si vybírají záměrně. Hora je v té době opuštěná a noci jsou zde černé jako uhel. Teplota klesá k bodu mrazu. Během noci bez potravy a po dlouhém období odříznutí od okolního světa se situace radikálně mění. První poutníci začínají mít živé halucinace. Co se v jejich mozcích vlastně děje? Opět dochází k ovlivnění serotoninového systému. Alespoň přechodně. Když dojde k vychýlení hladiny serotoninu v thalamu, nastane částečná ztráta schopnosti řídit proud informací přicházejících ze smyslů. Čtvrtého dne hladovění nabývají halucinace na intenzitě. Jedna žena vyprávěla, že se její ruce pohybovaly samy od sebe, jako by je řídil někdo jiný. Další poutník cítil přítomnost jiné osoby. Vypadalo to, jako by k někomu hovořil. O tomto okamžiku vypověděl, že se před ním objevil nějaký poutník z minulosti s jizvou po ráně mečem na obličeji a povalil ho.

Krevní vzorky, odebrané od poutníků před poutí a v průběhu meditace napověděly, co se v mozku během této doby stalo. Badatelé z hirošimské univerzity krevní vzorky prozkoumali a testy prokázaly, že těsně po halucinacích bylo na buňkách dvakrát tolik receptorů pro serotonin než předtím. Vědci se domnívají, že ke stejné situaci dochází také v mozku. Zdá se, že se poutníkům a šamanům pomocí smyslové deprivace daří zvýšit aktivitu serotoninu v mozcích, a narušit tak tlumivou funkci thalamu.

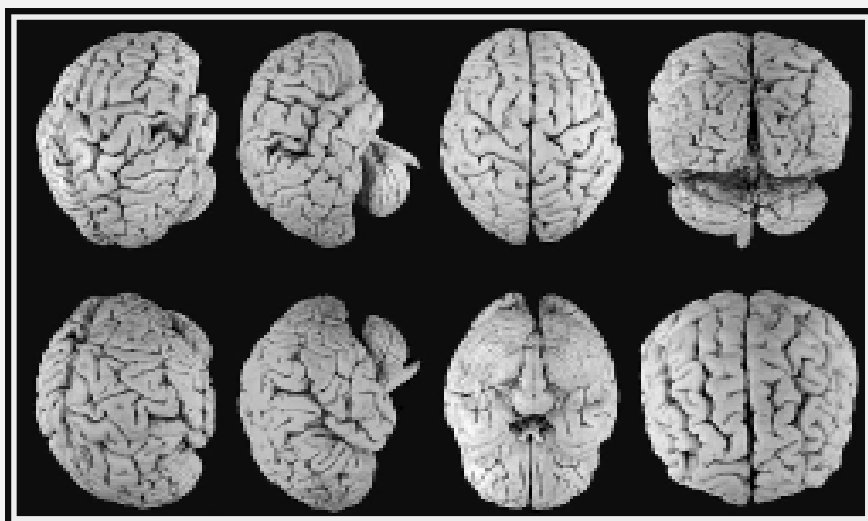
Omezení serotoninového systému je něco jako uvolnění našich biologických bloků. U někoho to může navždy změnit náhled na život. Umělci se na svět dívají často úplně jiným způsobem, je to jejich přirozenost. Američan Alex Grey se s lidským tělem podrobně seznámil během anatomických kurzů v Harvardu. V mládí také okusil LSD. Podobně jako psilocybin se také tato droga podobá serotoninu a váže se na jeho receptory v mozku. Ovlivnění mysli pomohlo Alexovi vidět svět jinak, zcela nepředvídatelně. Alex říká: „Nikdy přesně nevíte, co přijde, zvlášť když použi-

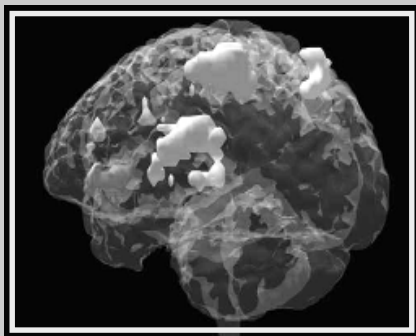


jete psychedelickou látku. Nedá se to kontrolovat, vždy na vás čeká nějaké překvapení. Dochází k uvolnění vašeho podvědomí.“ Ve většině jeho děl se objevují stále se vracející motivy. Vyjadřují vzájemné propojení člověka s okolním světem. Alex dokáže vlastním úsilím ovlivňovat svůj mozek. Jeho vize vznikají jednoduchým ovlivněním jednoho z jeho chemických systémů. Výsledky jsou velice působivé – pro někoho možná děsivé, jiní však před jeho obrazy stojí u vytržení. „Psychedelické drogy mohou být pro vizuální umělce velice přínosné. Alespoň pro mne. Jsou něco jako dalekohled, jako zvětšovací sklo, které vám přiblíží věci před normálním vědomím skryté. Transpersonální dimenze vědomí. Věci, které jsou ukryté, nevědomé, ošklivé, surrealistické, tajuplné. Člověk vypadá, jako by se na pár hodin zbláznil a potom se vrátil zpátky,“ říká Alex.

Vedle serotoninu reguluje aktivitu našeho mozku ještě jeden přenašeč, dopamin. Podobně jako serotonin má tlumící funkci a zajišťuje, abychom nebyli přetížení. Díky němu můžeme stát pevně zakořeněni v reálném světě. Jako ostatní neurotransmitery, i dopamin v mozku putuje po specializovaných drahách, vedoucích do mnoha oblastí. V každé z nich hraje dopamin různou roli. Vědcům se například podařilo najít několik dopaminových cest vedoucích do bazálních ganglií. Bazální ganglia jsou uložena v hloubi mozku. Jejich zkoumání ukázalo, že se jedná o oblasti nesmírně důležité pro provádění plynulých a kontrolovaných pohybů. Když je v bazálních gangliích nedostatek dopaminu, vzniká Parkinsonova choroba. Nemocní ztrácejí schopnost zahájit a ovládat svoje pohyby. Dopamin proudí také do čelních laloků, kde podobně jako serotonin reguluje přísun informací přicházejících z dalších oblastí mozku. Někteří vědci se domnívají, že poruchy v přísunu dopaminu, zvlášť v čelním laloku, mohou způsobit rozvrat myšlení.

Podrobnější poznání dopaminu možná přispěje k rozluštění jedné z nejzáhadnějších duševních nemocí, které vědci nemohou přijít na kloub: schizofrenii. Schizofrenie často udeří zcela bez varování. Obvykle v období dospívání. Onemocnění naruší celou osobnost. Pacient trpí halucinacemi a mluví z cesty, nedokáže souvisle myslet a jeho spojení s realitou je velice chabé. Pro lékaře jsou případy schizofrenie stále záhadou. Dnes se ale jeví jako velmi pravděpodobné, že v jejím vývoji hraje nějakou roli dopaminový systém. Vědcům se pomocí nejnovějších zobrazovacích technik podařilo zjistit několik odlišnos-





ti, které vykazují mozky schizofrenních osob: patrné snížení krevního zásobení čelních laloků v místě hlavních dopaminových drah vedoucích do čelních laloků. Čelní laloky jsou centrem logického a rozumného myšlení. Lékaři dodnes neznají vztah mezi aktivitou v čelních lalocích, hladinou dopaminu a schizofrenií. Vědí jen, že dopamin hraje v mozku důležitou roli nejen u duševních chorob, ale i u méně závažných psychických poruch. Příliš mnoho dopaminu v limbickém systému a jeho nedostatek v kůře mozkové vedou k přehnané podezřívavosti, jež může vést až k záchvatům stíhomanu nebo narušovat vztahy s ostatními lidmi. Nedostatek dopaminu ve frontálních lalocích může přispívat k poruchám paměti. Postižená osoba není schopna udržet v mysli nějakou skutečnost po dobu několika vteřin, takže není schopna sečíst najednou více čísel.

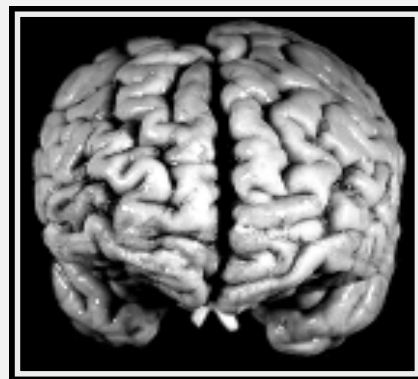
Předpokládá se také, že dopamin je zodpovědný za pocit štěstí. Někteří mu proto říkají rajský lék. Podle jedné teorie pomáhá dopamin regulovat vnímání tělesné bolesti. Když dojde ke zranění, v kůži se aktivují speciální receptory. Po stimulaci vyšlou elektrický signál, který projde míchou a dorazí do mozku. Mozek bolest zhodnotí a podle potřeby odpoví. Někdy uvolněním vlastních chemikálií, působících proti bolesti, které se nazývají endorfiny. Endorfiny se váží na zvláštní tlumivé receptory na neuronech, na nichž začíná proces tlášení bolesti. Badatelé se dnes domnívají, že endorfiny mohou ovlivňovat dopaminové dráhy, které vedou do čelních laloků. Jejich aktivita je ovládána dalšími neurony, které utlumují tok dopaminu. Ty jsou zase spojeny s neurony, které uvolňují endorfiny. Když se uvolní velké množství endorfinů, určité neurony přeruší činnost. Výsledek? Dráhou proudí mnohem více dopaminu. To znamená, že do čelních laloků dorazí větší množství dopaminu a bolest je nahrazena příjemným pocitem. Tímto způsobem jedna teorie vysvětluje pocity euforie, které někdy doprovázejí námahu při sportu.

Mezi mnoha pocity, u nichž dopamin hraje svou roli, je i ten nejdramatičtější: láska. Většina z nás poznala, jak zvláštní a vzrušující pocit to je. Mozkové chemikálie, které tento druh reakce vytvářejí, už tak dobře známé nejsou. Láskou je ve skutečnosti droga, nebo spíše několik drog. Jednou z nich je dopamin. Když se zamilujeme, proudí naším mozkem velké množství dopaminu. Je to hlavně dopamin, který dělá svět okolo nás krásným a nutí nás usmívat se na neznámé lidi. Zapojena je i další chemická látka, noradrenalin. Proudění noradrenalinu v mozku zvyšuje hladinu adrenalinu v těle. Ten způsobí známé bušení

srdce, pocení rukou a ruměnek, které novou lásku doprovázejí. Přidejme k této směsi ještě jednu látku, fenylalanin, který je také přírodní součástí čokolády, a brzy budeme ve stavu vrcholného štěstí. Společně mají tyto chemikálie takovou sílu, že často překonají i logické myšlení, které normálně náš mozek ovládá, a někdy nás nutí dělat nesmysly.

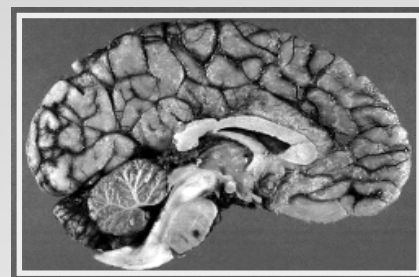
Ale proč? Jedním z důvodů je významná role, kterou tyto látky hrají v limbickém systému, sídle našich emocí. V mozku dochází ke změnám v ustálené rovnováze a limbický systém přemůže mnohem rozumnější a strážlivější kůru mozkovou. A to je zřejmě důvod, proč si někdy vybereme někoho, kdo se pro nás vůbec nehodí. Příliv těchto chemikálií ale nakonec ustane a proud vyschne. Co se stane potom? Láska se přestěhuje do kůry mozkové, myslící části mozku, do místa, kde sídlí naše osobnost, a tam vznikne jakási pravá láska. Představa úžasné bytosti, kterou v ní nebo v něm vidíme. I v této lásce hrají významnou roli chemické látky. Jsou to ale látky, vedoucí spíše k pevnému svazku než k blouznění. Jsou základem úspěšného manželství. Jsou rovněž základem lásky, která spojuje rodinu a vytváří pocit příbuznosti. Zřejmě není náhodou, že dopamin hraje roli jak ve fázi pobláznění, tak i u pravé lásky, protože stimuluje vytváření další chemikálie doprovázející pravou lásku, oxytocinu.

Neurony produkující oxytocin jsou obklopeny nervovými vlákny, ve kterých proudí dopamin. Uvolnění dopaminu z těchto vláken vede ke zvýšení sekrece oxytocinu. A právě oxytocin je onen tmel, který nás drží pohromadě. Dělá z nás monogamního tvora a udržuje rodinné vztahy. Posiluje také pouto spojující matku s dítětem. Také se mu někdy říká chemikálie mazlení. Má to svou příčinu. Matky po porodu mají vysokou hladinu oxytocinu. Ten zvyšuje jejich potřebu s dítětem se mazlit a hrát si s ním. Efekt oxytocinu byl přesvědčivě prokázán během experimentu, který provedli na univerzitě v Marylandu. Hraboš prériový žije v rodinách. Páry jsou přísně monogamní a žijí společně celý život. Jejich bratrance, hraboši horští, jsou naopak zcela promiskuitní. Věrnost pro ně nic neznamená. Ačkoliv oba tyto druhy vypadají takřka stejně, jejich mozek se v jedné věci významně liší. Receptory rodinně orientovaných hrabošů mají daleko vyšší hladiny oxytocinu. Méně věrní hraboši horští jim nemohou konkurovat. Když od matek oddělíme jejich mladé, mezi oběma druhy se objeví zřetelný rozdíl v chování. Samička hraboše horského s nízkou kon-



centrací receptorů pro oxytocin se o své mladé téměř nestará. Ani mláďata necítí nijak silný vztah k matce. Pokud je ale od mláďat odstavena samička hraboše prérivního, její vztah k potomkům se okamžitě projeví. Když je vrátíme do klece, ihned se k nim vrhne a snaží se je chránit. I mláďata se jí drží co nejpevněji.

Samozřejmě, všechny ty řeči o oxytocinu a dopaminu nezní nijak zvlášť romanticky. Někteří lidé by jistě chtěli, aby se láska nechala být taková, jaká je, a žádní vědeckí štouralové se v tom nerýpali. Významní vědeckí pracovníci nás ale ujišťují, že na zkoumání toho, jak láska v mozku vzniká, není nic špatného. Doktor Damasio z univerzity v lowě věnoval celou svou vědeckou kariéru mapování jednotlivých aspektů myšlení. Používá při tom nejmodernější techniku zobrazování mozku: „O látkách, jako je oxytocin, toho už víme poměrně hodně. Včetně toho, jakou roli hrají u takových fenoménů, jako jsou mezilidské vztahy nebo láska. Budeme ale proto milovat méně? Bude proto láska pro nás něčím podřadným? Nevidím jediný důvod, proč by tomu tak



mělo být. Je to to samé, jako když například víme, jak probíhá trávení bifteku. To nám samozřejmě nebrání v tom, abychom si na něm občas pochutnali.“ Damasio je předním odborníkem na otázky vnímání a myšlení související s morálkou. Říká, že výklad silných lidských zážitků a pocitů pomocí termínů mozkové činnosti nijak nezmenšuje jejich autenticitu. „Když budu znát několik chemických neurotransmiterů a modulátorů, které ve vás vyvolávají v určité situaci pláč nebo úsměv, neznamená to, že přestanu respektovat váš smutek nebo vaše štěstí. Jsou to dvě různé věci. Na jednu stranu znát mechanismy, které k vašemu smutku nebo pocitu štěstí vedou, a na druhou stranu je respektovat, tedy mít pro tyto pocity sympatii nebo empatii. Oba tyto aspekty se nijak nevyklučují. Rád bych lidem řekl, že i poté, co budeme o pochodech, které vytvářejí lidské emoce, vědět úplně všechno, nám nebude nic bránit v tom, abychom si podrželi romantický pohled na veškeré lidské city.“

Úzkost a strach jsou primitivní instinkty, které vznikají v hypothalamu. Hypothalamus vytváří pocity radosti nebo úzkosti jako odpověď na vnější stimuly. Amygdala tyto emoce koriguje. Bez nich by se projevovaly zcela neovladatelně. Všichni máme primitivní strach z cizích lidí. Bojíme se jich. Tento pocit pravděpodobně vzniká v hypothalamu.

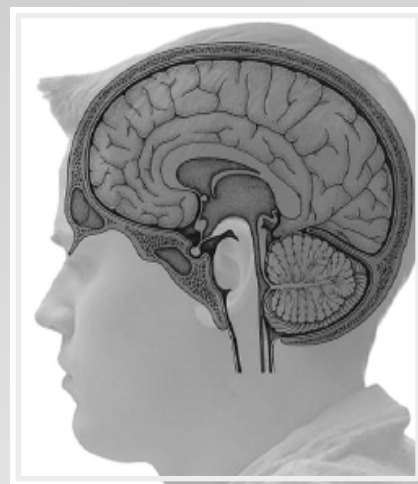
Jestliže chemické látky v mozku dokáží měnit naše chování, znamená to rovněž, že ovlivňují náš charakter a temperament? Jsou snad děje v našem mozku odpovědné za surové chování,

kteří některé mladé muže dovedlo do vězení? A to nejen jednou, ale opakovaně? Někteří vědci se domnívají, že kořeny násilí a agrese leží jak v individuálních zkušenostech jedince, tak v chemických dějích v jeho mozku.

Zkušenost z útlého mládí dokáže změnit chemické pochody v mozku na celý život. To, čím procházíme v dětství, vytváří přetrvávající šablony formující náš temperament a osobnost. Příliš mnoho stresu v mládí vede například k přílišnému snížení hladiny serotoninu a k vysoké hladině noradrenalinu, tedy ke kombinaci vedoucí k agresi. Výsledek? Molekulární koktejl čekající na výbuch.

Na lékařské fakultě univerzity v Pensylvánii probíhá výzkum léčby biologických kořenů agrese. Program řídí psychiatr Emil Cocarro, jenž zasvětil svou kariéru výzkumu příčin agresivního chování. „Lidé se domnívají, že chování je především určováno tím, jak byl člověk vychován, jak se k němu chovali jeho rodiče a jaké události prožil. To je samozřejmě velice důležitý aspekt našeho chování. Člověk ale stále zůstává biologickým organismem a náš mozek je biologický orgán, který pracuje tak, že posílá chemické signály tam a nazpátek, přes nejrůznější neurony.“ Doktor Cocarro našel značnou shodu mezi nízkou hladinou serotoninu a agresivním chováním. V léčbě svých pacientů dosáhl určitých úspěchů s preparátem Prozac. Ten obsahuje fluoxytin, který zvyšuje hladinu serotoninu v mozku. „Serotonin obvykle působí jako látka tlumící aktivitu neuronů, takže funguje jako jakási brzda určitých systémů v mozku. Když se dostanete do situace, ve které vás něco naštve, někdo vám něco ošklivého řekne nebo vás provokuje, aktivuje se noradrenalinový a dopaminový systém, který ovlivní vaše chování. A když je hladina serotoninu nízká, pravděpodobnost, že se začnete chovat agresivně, stoupá, protože brzdy, které by takovou pravdě-

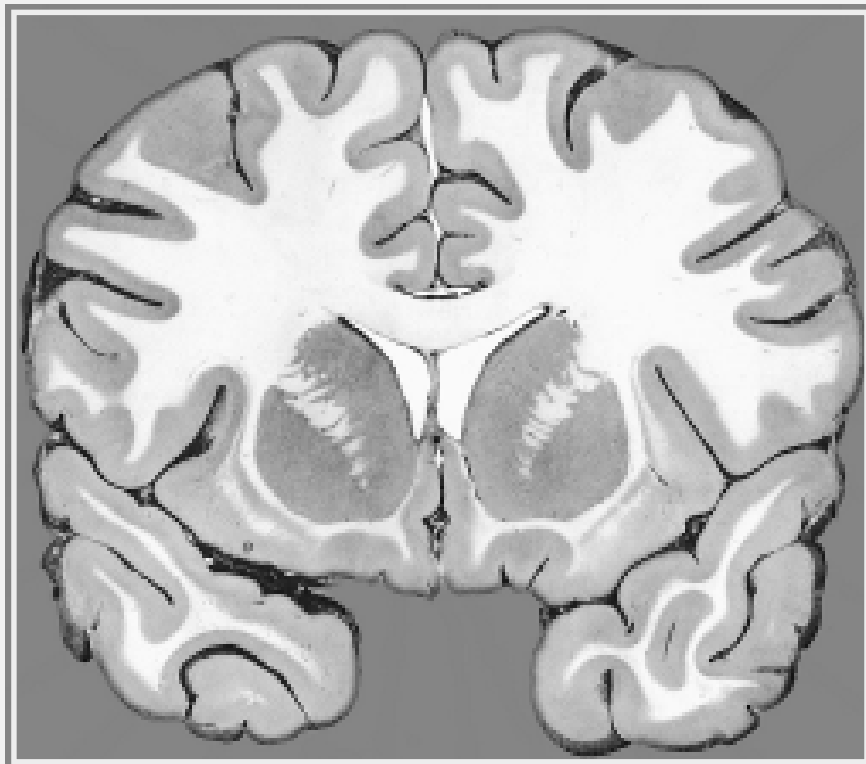
podobnost snížily, chybí.“ Dr. Cocarro léčí pacienty nejrůznějšího druhu. Někteří mají násilné sklony, jiní, např. Gary Mitchel, nejsou schopni ovládnout své slovní projevy. Výbuchy vzteku, které pana Mitchela provázejí už velice dlouho, jej přivedly do problémů osobních i pracovních. Na kliniku přišel hledat někoho, kdo by mu pomohl tyto výbuchy zvládnout. „Stalo se to například na křižovatce ve Filadelfii. Jeden řidič tam vyrazil na červenou a já mu začal sprostě nadávat. Použil jsem snad všechny nadávky, na které jsem si dokázal vzpomenout. Úplně jsem se rozzuřil. Potom jsem v rádiu slyšel reklamu na tento léčebný program. A bez přehánění, hned na místě jsem zaparkoval a zavolal na uvedené telefonní číslo.“ Na první pohled vypadalo, že pan Mitchel je úspěšný muž, který má vlastní firmu působící v oblasti ekologie. Ale uvnitř jeho mozku nebylo něco v pořádku a ohrožovalo to vztahy, které celá léta pečlivě budoval. „Jednou jsem takhle ztratil zákazníka. Udělali něco špatně a já hned vylítnul a začal sprostě nadávat. Nakonec jsem o zakázku přišel. Nejhorší ale bylo, že se mě začaly bát vlastní děti. Celá rodina.“ Stačilo jen několik týdnů léčby Prozacem a záchvaty vzteku zmizely. Pan Mitchel začal napravovat svou špatnou reputaci. „Přišly za mnou děti a zeptaly se mě, proč už nejsem tak podrážděný. Je to legrační, ale my jsme začali znovu navazovat vzájemné vztahy. Byl to krásný pocit, vědět, že mohu být zase s nimi a že je jim se mnou dobře. I moje manželka si toho všimla. První si toho ale všimli kolegové v práci. Měl jsem sekretářku, která nevěděla, co se se mnou děje. Proč jsem tak mírný. A tak mi řekla: ‚Nevím sice, co to s vámi je, ale pokračujte v tom.‘“ Prozac, původně používaný jako antidepresivum, je dnes podáván u mnoha poruch nálad, včetně agresivního chování. Tento lék ale osobnost nemění, pouze modifikuje chování. „Naším cílem je napravit nerovnováhu, kte-



rá trvá příliš dlouho. Osobnost lidí, jejichž agresivita se po podání fluoxytinu snížila, se vůbec nezměnila. My jsme jen vyléčili jejich tendenci být agresivní, potlačili jejich nutkání agresivně reagovat. To ale neznamená, že tak reagovat nemohou. Když je něco hodně vyprovokuje, vybuchnou zase, ale většina situací, které je před léčbou dokázaly rozzuřit, už na ně dnes nepůsobí. „Jsem to pořád já. Jediné, co se změnilo, je moje pomalejší reakce. I dnes se někdy rozčílím; oproti dřívějšímu mi ale trvá mnohem déle, než zareaguji, takže se mi většinou daří vědomě si vybrat, jak budu reagovat.“ Prozac ale není žádný všelék pro jednadvacáté století. O jeho použití se stále diskutuje. Doktor Cocarro zdůrazňuje, že působení léku má hranice, které značně závisí na pacientově individualitě. „Každému vždy zdůrazňuji, že agrese má mnoho příčin, že na ni má vliv hodně skutečností. V této oblasti musíme ještě vyřešit mnoho otázek z oblasti biologie, sociologie a psychologie. Důležité jsou určité špatné sociální podmínky. Tam toho nějaké léky příliš nenapraví. Trochu možná pomohou, ale problém je nutné řešit komplexně, ze všech stran.“

Před sto lety byly stěny Cocarrových laboratoří lemovány konzervovanými mozky. Patřily z velké části pacientům, kteří zemřeli na nejrůznější choroby. Patologové věřili, že nám pomohou objasnit tajemství člověka. Nepomohly. Dnes je situace jiná. Zjistili jsme, že lidské chování je hluboce zakořeněné v naší biologii. Stále více a více z toho, co děláme, dokážeme vysvětlit chemickými ději, které probíhají v našem mozku. Umíme dokonce vyrobit léky, které je vyvolávají.

Doktor Cocarro se domnívá, že jsme našli lék k úspěšnému léčení některých stavů, u nichž jiné metody selhávají. Představa společnosti vylepšované pomocí chemikálií nicméně vyvolává určité obavy. Neboť – co to je vylepšený jedinec? Samotná teorie o biologických základech osobnosti přináší další podněty k novému pohledu na naši historii. V minulosti jsme se mohli v případě selhání vymlouvat na to, že naše jednání bylo způsobeno chybnými chemickými reakcemi, které jsme nemohli nijak ovládat. Co ale máme odpovědět ve chvíli, kdy je už dokážeme korigovat léky? Jak se k tomu máme postavit? A jak nám vlastně vědecké poznatky pomohly vyřešit otázku, kým doopravdy jsme? Na tuto otázku nedokážeme zatím jednoznačně odpovědět. Bohužel.



Nakladatelství DharmaGaia vydává dnes již „klasický“ titul nového věku, knihu Fritjofa Capry z roku 1982 BOD OBRATU, jakousi polemiku významného amerického fyzika o filozofických a společenských důsledcích moderní vědy a změny vědeckého paradigmatu. Tuto klíčovou knihu nové éry napsal Capra ve spolupráci se Stanislavem Grofem, Gregory Batesonem, Hazel Hendersonovou, Margaret Lockovou, Carlem Simontone a dalšími vědci. Ve čtyřech částech popisuje historický vývoj a důsledky karteziánsko-newtonovského světónázoru v klasické fyzice a jeho hluboký vliv na biologii, medicínu, psychologii a ekonomii, krizi a transformaci současného myšlení. V poslední části následuje diskuse o nové vizi reality, která zahrnuje vznikající systémové pohledy na život, myšlení, vědomí a evoluci, odpovídající holistický přístup ke zdraví a léčitelsví, integraci západních a východních přístupů k psychologii a psychoterapii, nový pojmový aparát pro ekonomii a technologie a ekologickou a feministickou perspektivu budoucnosti, která je ve své konečné povaze duchovní a která povede k opravdovým změnám v našich sociálních a politických strukturách.

Fritjof Capra se narodil roku 1939 ve Vídni. V roce 1966 vystudoval fyziku na vídeňské univerzitě a na různých evropských a amerických univerzitách se specializoval na výzkum fyziky vysokých energií. Nyní pracuje v Lawrence Berkeley Laboratory a přednáší na tamní Kalifornské univerzitě. Dr. Capra, vedle publikování četných odborných prací o svém bádání, zároveň píše a intenzivně přednáší o filozofických a společenských důsledcích moderní vědy a změny paradigmatu.

Vydal mezinárodní bestseller THE TAO OF PHYSICS (slovensky Tao fyziky, Gardenia, Bratislava 1992), dále knihy GREEN POLITICS: THE GLOBAL PROMISE (s Charlene Spretnakovou), UNCOMMON WISDOM a další tituly. Připravuje se český překlad jeho poslední knihy THE WEB OF LIFE (Síť života, 1996).

Capru osobně změnil jeho prvotní zážitek „propojení s vesmírem“, ale neusnul na vavřínech, a kromě své vědecké práce celé ty roky meditoval, cvičil, vyvíjel se, diskutoval – s vědci a spisovateli, ale i s kněží a mnichy. V posledních letech Capra ne náhodou intenzivně propaguje ekologické programy (říká tomu *ekogramotnost*). Fritjof Capra se zúčastnil 3. a 4. ročníku konference Pražské fórum 2000, kde se v rámci panelových diskusí vehementně, leč marně pokoušel obhajovat svá současná ekologická stanoviska.

Fritjof Capra

Bod obratu

Došel jsem k přesvědčení, že naše společnost jako celek prochází krizí. O jejich četných projevech můžeme číst každý den v novinách. Postihuje nás vysoká inflace a nezaměstnanost, nacházíme se v energetické krizi, v krizi zdravotnictví, ve znečištěném prostředí jsme svědky dalších ekologických katastrof, čelíme rostoucí vlně násilí a kriminality a tak dále. Základní tezí této knihy je, že toto všechno jsou různé projevy jedné a té samé krize a že tato krize je v podstatě krizí vnímání. Je to podobné jako s krizí fyziky ve dvacátých letech 20. století. Pokoušíme se aplikovat koncepty zastaralého světového názoru (mechanistického pohledu na svět příslušejícího karteziánsko-newtonovské vědě) na realitu, která již nemůže být v termínech tohoto pojetí chápána. Žijeme dnes v globálně propojeném světě, kde všechny biologické, psychologické, sociální a ekologické fenomény jsou na sobě vzájemně závislé. Pro popis tohoto světa je nutný ekologický úhel pohledu, a takový karteziánský svět nenabízí. Potřebujeme nové paradigma – novou vizi reality. Základní změnu v našem myšlení, vnímání a hodnotách... Na počátku posledních dvou desetiletí 20. století se nacházíme ve stavu hluboké celosvětové krize. Je to komplexní, mnohorozměrná krize, jejíž různé stránky postihují každý aspekt našeho života – naše zdraví a způsob obživy, kvalitu životního prostředí a sociální vztahy, hospodářství, technologie i politiku. Představuje krizi intelektuální, morální a duchovní. Krizi, co do míry a naléhavosti v znamenání lidské historie, nebyvalou. Poprvé musíme čelit velice reálné hrozbě vyhynutí lidské rasy a vůbec všeho života na této planetě...

Tři přechodné fáze otřesou samým základem našeho života a hluboce ovlivní sociální, ekonomický a politický systém. První, možná nejpodstatnější přechodové stadium, je způsobené pomalým a zdráhavým, ale neodvratným rozpadem patriarchátu... Druhé přechodové období, které bude mít na naše životy nesmírný dopad, nás zasáhne v souvislosti s koncem věku fosilních paliv... Třetí přechodová fáze je opět spojena s kulturními hodnotami. Zahnuje to, co je dnes často nazýváno „změnou paradigmatu“, tj. zásadní proměna myšlení, vnímání a hodnot, které utváří způsob, jakým vidíme skutečnost. Paradigma, které se nyní mění, převažovalo v naší kultuře po několik století, během kterých formovalo naši moderní západní společnost a podstatně ovlivnilo i zbytek světa. Toto paradigma zahrnuje řadu idejí a hodnot: víru ve vědeckou metodu, jakožto jedinou platnou cestu k vědění, pohled na vesmír jako na mechanický systém sestavený z jednotlivých stavebních dílů, vnímání života ve společnosti jako konkurenčního boje o přežití a víru v neomezený materiální pokrok, dosažitelný ekonomickým a technickým růstem. Během posledních let se ukázala potřeba radikální revize všech těchto podstatně omezených idejí a hodnot. Jako jedinci, jako společnost, jako civilizace i jako planetární ekosystém se blížíme k bodu obratu... Takovou absolutní změnu v mentalitě západní kultury musí přirozeně doprovázet hluboké změny většiny sociálních

vztahů a forem sociální organizace. Půjde o změny, jež budou zasahovat daleko za povrchní ekonomické a politické úpravy, o nichž hovoří dnešní političtí vůdci.

Toynbee píše: „Během rozpadu civilizace se souběžně hrají dvě rozdílné hry s odlišnými zápletkami. Zatímco neměnicí se dominantní menšina vytrvale nacvičuje svoji vlastní porážku, čerstvé změny nepřestávají vyvolávat nové tvůrčí odpovědi nově vzniklých menšin, jež ukazují svoji rostoucí tvořivou sílu a čekají na vhodný okamžik. Drama akce a reakce se hraje dál, ovšem za jiných okolností a s jinými herci.“

Během rozvoje vědecké medicíny se lékaři dobrali k fascinujícímu pochopení detailních mechanismů lidského těla a jejich technika dosáhla pozoruhodného stupně komplexnosti a složitosti. Navzdory tomuto obrovskému pokroku prožívá dnes lékařská péče v Evropě a Severní Americe hlubokou krizi. Rozsáhlá nespokojenost se zdravotnickými institucemi má mnoho příčin – nedostupnost zdravotnických služeb, nedostatek péče a zájmu o pacienta, zanedbání povinné péče apod. Ovšem ústředním tématem veškeré kritiky je nápadný nepoměr mezi náklady a efektivitou moderní medicíny. Přes obrovský nárůst prostředků věnovaných během posledních tří desetiletí na zdravotnictví a přes pokračující nároky na vědeckou a technickou dokonalost lékařské profese se nezdá, že by se zdraví populace podstatně zlepšilo.

Vztah mezi zdravotnictvím a zdravím populace je obtížné zhodnotitelný, protože většina zdravotnických statistik používá omezený, biomedicínský pojem zdraví, který je definovaný jako absence choroby. Smysluplné hodnocení by se zabývalo jak zdravím člověka samotného, tak zdravím společnosti; zahrnuje by duševní nemoci i sociální neduhy. Takový komplexní pohled by ukázal, že ač zdravotnictví přispělo k eliminaci určitých chorob, neznamená to nutně ozdravení populace. V holistickém pohledu je tělesná choroba pouze jedním z mnoha projevů nerovnováhy organismu. Ta na sebe ale může vzít například podobu psychologického a sociálního narušení. Pokud jsou lékařským zásahem efektivně potlačeny symptomy tělesné choroby, může se nemoc projevit v oblasti jiné.

Psychické poruchy a nezdravé sociální jevy se v současnosti staly skutečně hlavním problémem zdraví veřejnosti. Podle některých průzkumů má až dvacet pět procent naší populace natolik podstatné duševní potíže, že se neobejde bez terapeutické pomoci. Zároveň roste alarmujícím způsobem míra alkoholismu, násilné trestné činnosti, nehod a sebevražd. Všechno jsou to atributy nezdravé společenské atmosféry. Právě tak, jako nárůst kriminality či politického teroris-



mu, musíme za stejně vážné považovat současné zdravotní problémy dětí, které jsou rovněž indikátory nezdravého vývoje společnosti.

Ačkoli se veřejností šíří nespokojenost se zdravotnictvím i s lékaři, většina lidí si neuvědomuje, že jednou z hlavních příčin neutěšeného stavu věcí je úzké pojetí medicíny. Naopak, biomedicínský model je všeobecně přijímán a jeho hlavní principy pronikly do naší kultury tak hluboko, že se staly převažujícím lidovým modelem nemoci. Přestože většina pacientů jeho složitosti příliš nerozumí, uvykla víře v doktora, který jediný ví, proč onemocněli, a v technický zákrok, který je tím jediným, co je uzdraví... Biomedicínský model je dnes víc než model. V lékařské profesi se z něj stalo dogma a pro veřejnost tvoří součást obecného kulturního povědomí. Pro jeho překonání bude zapotřebí zásadní kulturní revoluce...

Čím více studujeme sociální problémy naší doby, tím více si uvědomujeme nezdravou podstatu technologií, institucí a způsobu našeho života, který vyprodukoval mechanistický světový názor a s ním spojený hodnotový systém.

Nová vize reality, o které zde mluvíme, vychází z vědomí základní provázanosti a vzájemné závislosti všech fenoménů – fyzikálních, biologických, psychických, sociálních a kulturních. Přesahuje běžné hranice odborných disciplín a pojmů, a nové instituce ji budou následovat. V současnosti neexistuje pojmový ani institucionální zavedený systém, jenž by novému paradigmatu vyhovoval, ovšem kontury takového systému již naznačilo mnoho jedinců i komunit, které rozvíjejí nové způsoby myšlení a organizují se podle nových principů.

Moderní vědecké myšlení ve fyzice, v biologii a v psychologii vede k pohledu na realitu, který se velice blíží názorům mystiků i mnoha tradič-

ních kultur, kde jsou znalosti lidské duše a těla, spolu s léčitelskou praxí, integrální součástí přirozené filozofie a duchovních cvičení. Holistický přístup ke zdraví a léčení bude proto v souladu s mnoha tradičními názory, stejně jako s moderními vědeckými teoriemi.

Budoucí systém zdravotní péče by měl spočívat v první řadě v úplném, účinném a dobře integrovaném systému preventivní péče. Udržování zdraví by mělo být částečně individuální a částečně kolektivní záležitostí, přičemž budou obě složky úzce propojeny. Individuální zdravotní péče je založena na poznání, že zdraví lidské bytosti je určováno především chováním, stravou a povahou prostředí. Jako jednotlivci máme moc, a zároveň odpovědnost, udržovat svůj organismus v rovnováze dodržováním několika jednoduchých pravidel, jež se týkají spánku, stravy, cvičení a užívání léků. Role terapeuta a zdravotnických pracovníků bude pouze nápomocná. V minulosti tento druh prevence naše společnost vážně opomíjela, ovšem všeobecně již došlo k podstatné změně v přístupech. Vyvolalo ji silné hnutí za návrat k přírodě, jež propaguje zdravé životní návyky – celozrnnou stravu, tělesné cvičení, domácí porody, relaxační a meditační techniky – a zdůrazňuje osobní odpovědnost za zdraví.

V systému holistické zdravotní péče bude rozhodující přijetí osobní zodpovědnosti, ale také uvědomění si překážek, na které bude tato zodpovědnost narážet. Je-li pro budoucí systém holistické zdravotní péče rozhodující přijetí osobní zodpovědnosti, bude rovněž rozhodující si uvědomit, že tato odpovědnost bude narážet na vážné překážky. Jedinci mohou být odpovědní pouze do té míry, do jaké mají svobodu se o sebe postarat – a tuto svobodu jim často ubírají sociální a kulturní podmínky. Kromě toho, mnoho zdravotních problémů pramení z různých ekonomických a politických faktorů, jež lze upravit pouze kolektivně. Individuální odpovědnost musí proto doprovázet i odpovědnost společnosti, na individuální zdravotní péči musí navazovat odpovídající sociální opatření.

„Sociální zdravotní péče“ je vhodným termínem pro politiku a veřejnou činnost věnovanou udržování a upevňování zdraví. Sociální zdravotní péče bude mít dvě základní části, zdravotní výchovu a zdravotní politiku, které musíme sledovat souběžně a v těsné koordinaci. Naučit lidi chápat, jak jejich chování a prostředí ovlivňuje jejich zdraví, a zároveň jim dát návod, jak se vypořádat se stresem v každodenním životě, bude cílem zdravotní výchovy. Úplné programy zdravotní péče kladoucí důraz na tyto aspekty můžeme začlenit do školského systému a přiřadit jim nejvyšší prioritu. Současně s nimi můžeme zavést veřejnou zdravotní výchovu, která bude prostřednictvím médií bojovat s důsledky propagace nezdravých věcí a nezdravého životního stylu. Důležitým cílem zdravotní výchovy bude pěstování odpovědnosti i v rámci korporací. Byznysmeni se musí více seznámit se zdravotními riziky své výroby a svých produktů. Měli by projevit zájem o zdraví veřejnosti, uvědomovat

si zdravotní náklady, které jsou důsledkem jejich aktivit, a podle toho utvářet firemní politiku.

Vláda musí prosadit zdravotní politiku v různých úrovních administrativy. Zdravotní politika bude sestávat z legislativy pro prevenci zdravotních rizik a ze sociální politiky, která bude schopna uspokojovat základní lidské potřeby. Následující návrhy obsahují několik z mnoha opatření k vytvoření prostředí, které by lidi motivovalo k přijetí zdravých způsobů života:

- zákaz veškeré propagace nezdravých produktů.
- „daně na zdravotní péči“ pro jedince a korporace, jež způsobují ohrožení zdraví, pro uhrazení zdravotních nákladů, jež z těchto rizik nevyhnutelně vznikají. Mohou být například zavedeny firemní daně za různé druhy znečištění, dále odstupňovaná daň z alkoholických nápojů, z obsahu dehtu v cigaretách a z nezdravých potravin.
- zavedení sociální politiky pro zlepšování vzdělání, odstraňování nezaměstnanosti, prosazování občanských práv a zlepšení životní úrovně mnoha chudých lidí. Tato sociální politika je zároveň zdravotní politikou, která neovlivňuje pouze jedince, kterých se týká, nýbrž i zdraví společnosti jako celku.
- zlepšení rozvoje služeb ve vztahu k rodičovskému plánování, rodinnému poradenství, pečovatelským domům atd. To vše lze považovat za preventivní opatření v oblasti duševního zdraví.
- rozvoj politiky správné výživy, která přiměje průmysl, aby vyráběl hodnotnější stravu, zákaz potravinových prodejních automatů, dále specifikace stravy ve školách, nemocnicích, věznicích, bufetech vládních úřadů atd.
- legislativa pro podporu a vývoj ekologického zemědělství.

Jedno z nejvitálnějších a nejentuziastičtějších hnutí, které vzniklo z nespokojenosti s mechanistickou orientací psychologického myšlení, je škola humanistické psychologie prosazovaná Abrahamem Maslowem. Ten odmítl Freudův názor ovládnutí člověka nižšími instinkty a kritizoval jej za odvození teorie lidského chování ze studia pouze neurotických a psychotických jedinců. Maslow se domníval, že závěry založené na pozorování spíše toho horšího než lepšího v člověku, nutně vedou ke zkreslenému pohledu na lidskou přirozenost: „Freud nám dodal nemocnou polovinu psychologie a my ji teď musíme doplnit o tu zdravou půlku.“ Maslowova kritika behaviorismu byla stejně energická. Odmítl zjednodušený pohled na lidské bytosti jako na složité živočichy, kteří slepě reagují na okolní podněty, a poukázal na problematickou povahu a omezenou platnost pokusů se zvířaty, na něž se behavioristé tolik spoléhali. Uznával užitečnost behavioristického přístupu k učení tam, kde máme se zvířaty něco společného, ovšem pevně věřil v bezcennost tohoto přístupu, máme-li porozumět specifickým lidským jevům, jakými jsou



například vědomí, pocity viny, idealismus, humor apod.

Aby čelil mechanistické tendenci behaviorismu a medicínské orientaci psychoanalýzy, navrhl Maslow jako „třetí proud“ humanistický přístup k psychologii. Spíše než na chování krys, holubů či opic se humanističtí psychologové zaměřili na lidské prožitky. Tvrdili, že pocity, přání a naděje jsou pro úplnou teorii lidského chování právě tak důležité, jako vnější vlivy. Maslow zdůrazňoval potřebu studia lidských bytostí jako jednotného organismu a soustředil se zejména na zdravé jedince a pozitivní aspekty lidského chování – štěstí, uspokojení, veselí, klid v duši, radost, extázi. Podobně jako Jung, i Maslow se hluboce zajímal o osobní růst; jak sám říkal, o „sebeaktualizaci“. Důkladně prostudoval



jedince, kteří zažili spontánní transcendentální či „vrcholné“ prožitky. Považoval je za důležité stupně v procesu sebeaktualizace. Podobný přístup k osobnímu růstu zastával italský psychiatr Roberto Assagioli, jeden z průkopníků psychoanalýzy v Itálii, který později rovněž překonal freudovský model a vytvořil alternativní systém a nazval jej psychosyntéza.

V polovině šedesátých let 20. století panovala v humanistické psychologii všeobecná shoda v důrazu na sebeaktualizaci – jak v teorii, tak v praxi. Nové hnutí se během následného rychlého vývoje oboru rozvíjelo v rámci humanistické orientace a důraz kladlo zvláště na spirituální, transcendentální či mystické aspekty sebeaktualizace. Po několika terminologických diskusích dali vedoucí představitelé svému hnutí ná-

zev transpersonální psychologie, termín prosazovaný Abrahamem Maslowem a Stanislavem Grofem.

Transpersonální psychologie se zajímá, ať už přímo nebo nepřímo, o poznání, pochopení a navozování neobvyklých, mystických či „transpersonálních“ stavů vědomí a o psychologické podmínky, jež pro takový transpersonální zážitek mohou představovat překážku představují překážky. Její zájem je tedy velice blízký duchovním tradicím a mnoho transpersonálních psychologů skutečně rozpracovává pojmové systémy k sjednocení psychologie s duchovním hledáním. Jejich postoj se tím zásadně liší od všech hlavních západních psychologických škol, neboť ty měly sklon považovat jakoukoli formu náboženství či spirituality za primitivní pověru, patologické poblouznění či sdílené falešné představy o realitě vstřípené rodinnou kulturou. Výraznou výjimku samozřejmě představoval Jung, který považoval spiritualitu za nedílnou část lidské přirozenosti a vitální síly v lidském životě.

Z těchto psychologických škol a hnutí, které se rozvinuly ve Spojených státech i v Evropě, vzniká nová psychologie, jež je v souladu se systémovým pohledem na život i se spirituálními naukami. Nová psychologie má ještě daleko k úplné teorii, neboť je zatím rozpracována ve formě volně spojených modelů, idejí a terapeutických technik. K tomuto vývoji dochází mimo akademické instituce, neboť většina z nich je příliš úzce spjata s karteziánským paradigmatem, než aby vítala nové ideje.

Podobně, jako ve všech dalších disciplínách, má systémový přístup nové psychologie holistickou a dynamickou perspektivu. Podle holistického pohledu, který je v psychologii často spojován s gestalt principem, nepochopíme vlastnosti a funkce psyché, budou-li omezeny na izolované prvky, tak jako nemohou být fyzické organismy plně postiženy pouhým rozložením na své části. Roztříštěný pohled na realitu je nejen překážkou pochopení mysli, ale i charakteristickým aspektem duševní nemoci. Vlastní pocit zdraví je pocitem celého organismu, těla i mysli. Duševní nemoc často vzniká selháním integrace různých složek tohoto organismu. Takto bráno, jeví se karteziánské rozdělení mysli a hmoty a oddělování člověka od jeho prostředí jako symptom kolektivní duševní nemoci, kterou trpí většina západní kultury – a vskutku to tak jiné kultury často vnímají.

Nová psychologie vidí lidský organismus jako nedílný celek zahrnující vzájemně závislé tělesné a psychologické modely. Ačkoli se psychologové a psychotherapeuti zabývají převážně duševními jevy, musí tyto jevy chápat v kontextu celého systému mysli/těla. Odtud plyne nutnost shody pojmového základu psychologie s biologií. Karteziánský systém ztěžoval v klasické vědě komunikaci mezi psychology a biologií a zdálo se, že se od sebe navzájem nemohou mnoho naučit. Podobné bariéry existovaly mezi psychotherapeuty a lékaři. Systémový přístup však skýtá společný rámec pro pochopení bio-

logických a psychologických projevů lidského organismu ve zdraví i nemoci, a povede patrně k podnětné výměně názorů mezi biologií a psychologií. Pokud nastal čas pro lékaře, aby se blíže podívali na psychologické aspekty nemoci, pak i psychotherapeuti musí rozšiřovat své znalosti biologie člověka.

Stejně jako v nové systémové biologii, i těžiště psychologie se nyní přesouvá od psychologických struktur k procesům. Lidská psychika je považována za dynamický systém, který zahrnuje mnoho funkcí, jež systémoví teoretici spojují s fenoménem autoorganizace. Mnoho psychologů a psychotherapeutů kráčejících ve stopách Junga a Reicha začalo pojímat duševní dynamiku jako tok energie a věří, že tato dynamika odráží vnitřní inteligenci – ekvivalentní systémovému pojmu mentace – a umožňuje psychice nejen generovat duševní nemoc, ale také se uzdravit. Kromě toho jsou vnitřní růst a sebeaktualizace považovány za podstatné pro dynamiku lidské psychiky, zcela ve shodě s důrazem na přesah sebe sama v systémovém pohledu na život.

Psychologický stav jedince nelze oddělovat od sociálního a kulturního prostředí. To je další důležitý aspekt nové psychologie. Psychický stres totiž často pochází z narušení sociálních vztahů. Psychotherapeuti si to uvědomují a daleko častěji přecházejí od individuální terapie k terapii skupinové a rodinné. Zvláštní druh skupinové terapie, který nevyvinuli psychotherapeuti, nýbrž vyrostl z feministického hnutí, používají skupiny zvyšující politické uvědomění. Účelem těchto skupin je sjednocovat osobní a politické cíle objasněním celospolečenského kontextu osobních prožitků. Terapeutický proces v těchto skupinách často započne už společným uvědoměním si stejných problémů, neboť tyto problémy produkuje společnost, v níž žijí.

Jedním z nejzajímavějších výdobytků současné psychologie pro pochopení lidské psychiky je využití bootstrap přístupu. Psychologické školy navrhovaly v minulosti teorie osobnosti a systémy terapie, které se ve svých názorech na činnost lidské mysli ve zdraví a v nemoci radikálně lišily. Tyto školy se obvykle omezovaly na úzký okruh psychologických jevů: sexualitu, trauma zrození, existenciální problémy, dynamiku rodiny apod. Mnoho psychologů nyní poukazuje na to, že žádný z těchto přístupů není chybný, ale každý se zaměřuje jen na určitou část celého spektra vědomí, a pak se pokouší zde získané poznatky zevšeobecnit pro celou psychiku. Podle bootstrap přístupu nemůže žádná teorie vysvětlit celé spektrum psychologických jevů. Podobně jako fyzici, i psychologové mohou být spokojeni se sítí do sebe zapadajících modelů, kde různé aspekty a úrovně reality popisuje různý jazyk. Tak jako si bereme jiné mapy, když cestujeme do různých částí světa, používali bychom rozdílné pojmové modely při svých cestách mimo prostor a čas, skrze vnitřní svět psychiky.

Jedním z neúplnějších systémů, který sjednocuje odlišné psychologické školy, je spektrální psy-

chologie založená Kenem Wilberem. Sjednocuje mnoho západních i východních přístupů a zařazuje je do spektra psychologických modelů a teorií odrážejících spektrum lidského vědomí. Každá z úrovní či pásma tohoto spektra je charakterizována odlišným smyslem pro identitu, který sahá od nejvyšší identity kosmického vědomí po nanejvýš omezenou identitu ega. Stejně, jako se v každém spektru jednotlivá pásma vyznačují nekonečnou škálou stínů a gradací, které do sebe postupně přecházejí. Můžeme však vnímat několik hlavních úrovní vědomí. Wilber v zásadě rozeznává čtyři úrovně, které jsou přiřazeny k odpovídajícím úrovním psychoterapie: úroveň ega, biosociální úroveň, existenciální úroveň a úroveň transpersonální.

Na úrovni ega se člověk neztotožňuje s celým organismem, ale pouze s určitou představou organismu známou jako sebeobraz či ego. Toto odhmotněné já má existovat v rámci těla, a proto člověk říká: „Mám tělo,“ spíše než: „Jsem tělo“. Za určitých podmínek může být taková rozříštěná zkušenost sebe sama dále deformována odcizením určitých aspektů ega, jež může být potlačeno nebo projektováno na jiné lidi či prostředí. Dynamika těchto fenoménů je podrobně popsána ve freudovské psychologii.

Wilber nazývá druhou hlavní úroveň vědomí „biosociální“, neboť představuje aspekty sociálního okolí člověka (tj. rodinné vztahy, kulturní tradice), které jsou zakotveny v biologickém organismu a hluboce ovlivňují jeho vnímání a chování. Pronikavý vliv sociálních a kulturních vzorců na individuální identitu široce zkoumali sociálně orientovaní psychologové, antropologové a další sociální vědci.

Existenciální úroveň je úrovní organismu jako celku, charakterizovaná smyslem pro identitu zahrnující vědomí celého systému mysl/tělo jako celku integrovaného, autoorganizovaného. Studium tohoto druhu sebeuvědomění a výzkum jeho plného potenciálu je cílem humanistické psychologie a různých existenciálních psychologií. Na existenciální úrovni je dualismus myslí a těla překonán, ovšem zůstávají dva jiné: dualismus subjekt versus objekt či já versus jiný a dualismus život versus smrt. Otázky a problémy z těchto dualismů pramenící jsou hlavním zájmem existenciálních psychologií, ovšem nemohou být na existenciální úrovni vyřešeny. Jejich řešení vyžaduje takový stav duše, kdy člověk vnímá individuální a existenciální problémy v jejích kosmickém kontextu. Takové povědomí se objevuje na transpersonální úrovni vědomí.

Transpersonální prožitky znamenají rozšíření vědomí za běžné hranice organismu a tedy plnější pocit identity. Mohou též obsahovat vjemy z okolí, jež přesahují obvyklá omezení smyslového vnímání. Transpersonální úroveň je úrovní kolektivního nevědomí a jevů s ním spojených, jak to popisuje jungiánská psychologie. Je to stav vědomí, kdy se jedinec cítí být propojen s celým kosmem. Takový druh vědomí často přesahuje logické uvažování a intelektuální rozbor, neboť se přibližuje přímému mystickému prožitku re-

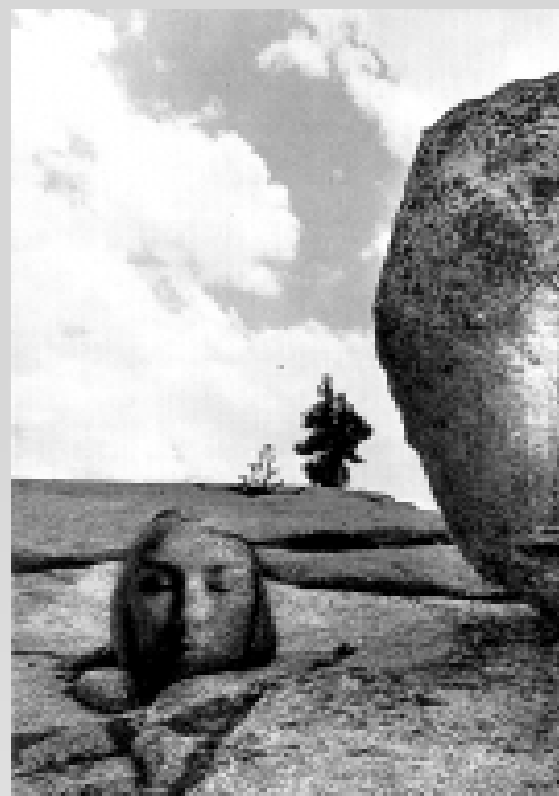
ality. Pro popis transpersonálních fenoménů je často mnohem vhodnější jazyk mytologie, který logika a běžné významy omezují mnohem méně, nežli jazyk faktografický. Indický učenec Ánanda Kumárasvámí k tomu napsal: „Mýtus ztělesňuje největší přiblížení k absolutní pravdě, které můžeme vyjádřit slovy.“

Na konci spektra vědomí se transpersonální pásma dostávají, jak to Wilber nazývá, na úroveň Mysli. To je úroveň kosmického vědomí, na níž se člověk ztotožňuje s celým vesmírem. Může vnímat konečnou realitu na všech transpersonálních úrovních, ovšem stane se jí pouze na úrovni Mysli. Bdelé vědomí na této úrovni odpovídá pravému mystickému stavu, ve kterém byly všechny hranice a dualismy překonány a veškerá individualita se rozpouští do univerzální nerozlišitelné jednoty. Úroveň Mysli je hlavním zájmem duchovních a mystických nauk Východu i Západu. Ačkoli mnohé z těchto nauk jsou si dobře vědomy i jiných úrovní, a často je mají rovněž podrobně zpracovány, vždy zdůrazňovaly, že identity spojované se všemi úrovněmi vědomí jsou iluzorní, kromě konečné úrovně Mysli, kde člověk nalézá svoji identitu nejvyšší.

Jinou mapu vědomí, která je plně v souladu s Wilberovou spektrální psychologií, vytvořil velice odlišným přístupem Stanislav Grof. Wilber přistupoval ke studiu vědomí jako psycholog a filozof a své poznatky odvozoval částečně z vlastní meditační praxe. Grof, jako psychiatr, zakládal své modely na mnohaletých zkušenostech z klinické praxe. Sedmáct let se zabýval psychoterapií, v níž využíval LSD a jiné psychedelické látky. Během této doby vedl kolem tří tisíc psychedelických sezení a prostudoval záznamy z téměř dvou tisíc sezení svých evropských a amerických kolegů. Později jej veřejná polemika kolem LSD a z toho plynoucí zákonná omezení přiměla, aby tuto praxi opustil a vynalezl terapeutické techniky, které vyvolávají obdobné stavy bez použití drog.

Rozsáhlé výzkumy psychedelických prožitků přesvědčily Grofa o tom, že LSD je neutrálním katalyzátorem či zesilovačem duševních procesů, který vynáší na povrch různé zážitky z hlubin nevědomí. Člověk užívající LSD neprožívá toxickou psychózu, jak věřili mnozí psychiatři v rané fázi výzkumu LSD, ale spíše se vydává na cestu do říše nevědomí. Psychedelický výzkum pak podle Grofa není studiem zvláštních účinků vyvolaných psychoaktivními substancemi, ale studiem lidské duše pomocí účinných chemických katalyzátorů. „Zdaleka není nepřipadné a zveličující,“ píše, „když přirovnáme jejich potenciální význam pro psychiatrii a psychologii k roli mikroskopu pro medicínu nebo teleskopu pro astronomii.“

Názor, že psychedelika pouze zesilují duševní procesy, podporuje skutečnost, že jevy pozorované v LSD terapii nejsou v žádném případě unikátní a omezené na psychedelické experimentování. Mnohé z těchto jevů byly pozorovány při meditaci, hypnóze a při nových zážitkových terapiích. Na základě mnohaletých pečlivých vý-



zkumů vytvořil Grof takzvanou topografii nevědomí, mapu mentálních jevů, která vykazuje velkou podobnost s Wilberovým spektrem vědomí. Grofova topografie postihuje tři hlavní oblasti: oblast psychodynamické zkušenosti spojené s událostmi z minulosti a se současným životem jedince, dále je to oblast perinatální* zkušenosti, která se týká biologických aspektů zrození, a nakonec oblast transpersonálních zkušeností, jež přesahují hranice jedince.

Psychodynamická úroveň je jasně autobiografická a individuální, zahrnuje vzpomínky na emocionálně významné události a nevyřešené konflikty z různých období individuální životní historie. Psychodynamické prožitky obsahují psychosexuální dynamiku a konfliktům, které popsal Freud, můžeme z velké části porozumět na základě psychoanalytických principů. Avšak Grof připojil k Freudovu systému zajímavý pojem. Podle jeho výzkumů mají prožitky z této oblasti sklon objevovat se při specifické struktuře vzpomínek, které říká COEX systémy (systems of condensed experience, tj. systémy zhuštěné zkušenosti). COEX systém sestává ze vzpomínek z různých období života, které mají podobné základní téma či obsahují podobné prvky a jsou doprovázeny silným emocioním nábojem téhož zabarvení. Detailní vztahy mezi základními prvky COEX systému jsou ve většině případů v podstatě ve shodě s freudovským myšlením.

Oblast perinatálních prožitků může být nejvíce fascinující a neoriginálnější částí Grofovy topografie. Ukazuje mnoho bohatých a složitých prožitkových modelů, které se týkají biologického zrození. Perinatální zážitky v sobě obsahují nanejvýš realistické a autentické znovuoživení jednotlivých fází vlastního narození: klidné blaho existence v děloze v prvotním spojení s matkou,



stejně jako vyrušení z tohoto pokojného stavu působením toxických chemických látek a svalových stahů, první fázi porodu, kdy je „výstup zakázán“, neboť děložní hrdlo je stále ještě zavřeno, zatímco děložní stahy doléhají na plod a navozují klaustrofobickou situaci doprovázenou velkým tělesným nepohodlím, protlačení děložním hrdlem nesoucím s sebou intenzivní boj o přežití při drtivém tlaku, často se silným dušením, a konečně náhlá úleva a uklidnění, první nádech a přestřižení pupeční šňůry zakončující tělesné oddělení od matky.

Perinatální zkušenost, vjemy a pocity spojené s porodem, je možno znovu oživit přímým realistickým způsobem, může se také vynořit ve formě symbolických vizí. Například zážitek nadměrného napětí, který je charakteristický pro boj v děložním hrdle, je často doprovázen vizemi bojů titánů, přírodních katastrof, sadomasochistickými pocity a rozmanitými představami destrukce a sebezničení. Pro usnadnění pochopení komplikovaných tělesných symptomů, představ a prožitkových vzorců je Grof seskupil do čtyř základních skupin zvaných perinatální matrice. Odpovídají po sobě následujícím fázím porodu. Podrobné studie vztahů mezi různými prvky těchto matic přinesly hluboké pochopení mnoha psychických vztahů a schémat.

Jedním z nejnápadnějších aspektů perinatální oblasti je úzká souvislost mezi zážitkem zrození a smrti. Setkání s utrpením a bojem, zničení všech předchozích záchytných bodů při porodu má k zážitku smrti tak blízko, že Grof celý fenomén nazývá prožitkem smrti a znovuzrození. Vize spojené s touto zkušeností skutečně často obsahují symboly smrti a odpovídající tělesné symptomy mohou vyvolat pocity největší existenciální krize. Ta může být tak sugestivní, že ji

člověk zaměňuje za opravdové umírání. Perinatální úroveň nevědomí je pak úrovní zrození i smrti, oblastí existenciálních zážitků, které mají rozhodující vliv na náš duševní a emocionální život. „Zrození a smrt,“ píše Grof, „jsou alfou a omegou lidské existence, a pokud je nějaký psychologický systém do sebe nezačlení, zůstává nutně povrchní a neúplný.“

Zkušenost setkání se zrozením a se smrtí znamená v průběhu psychoterapie často skutečnou existenciální krizi. Nutí lidi, aby vážně hledali smysl života a přezkoumali hodnoty, které vyžívají. Světské ambice a soutěživost, touha po společenském postavení, moci či materiálních statcích, vše se vytrácí, stojíme-li tvář v tvář smrti. V převyprávění učení čaroděje z kmene Jaquí Dona Juana, to Carlos Castaneda vyjádřil takto: „Když ti pokyne smrt, či když ji letmo zahlédneš, odpadne spousta podružností. Smrt je jediným moudrým rádcem, kterého máme.“

Jediným způsobem, jak s konečnou platností překonat existenciální dilema člověka, je přesah sebe sama do širšího kosmického kontextu. Toho lze dosáhnout na transpersonální úrovni, která je poslední hlavní oblastí Grofových topografií nevědomí. Transpersonální zážitky pravděpodobně nabízejí hluboké pochopení povahy a významu duchovního rozměru vědomí a podobně jako psychodynamické a perinatální zážitky mají sklon objevovat se v tematických skupinách. Ovšem, jak zdůrazňoval Jung a četní mystici, jejich organizaci lze běžným jazykem jen obtížně popsat, neboť logický základ našeho jazyka je těmito zkušenostmi vážně zpochybněn. Transpersonální zážitky mohou zahrnovat zejména takzvané paranormální či okultní jevy, ke kterým je obtížné přistupovat racionálně a analyticky. Ve skutečnosti se zdá, že mezi psychickými jevy a jejich vědeckým zkoumáním existuje nepřímá úměrnost – psychické jevy se patrně projevují v plné síle pouze mimo rámec analytického myšlení a ubývá jich tím více, čím více se při jejich zkoumání a analýze uplatňují vědecká měřítka.

Wilberovy a Grofovy modely ukazují, že konečné pochopení lidského vědomí sahá za slova a pojmy. Tato skutečnost nám klade důležité otázky: Je vůbec možné vynášet vědecké soudy o povaze vědomí? A stojí-li vědomí v popředí zájmu psychologie, lze ji vůbec považovat za vědu? Odpověď zjevně závisí na tom, jak vědu definujeme. Od doby, kdy Galileo vykázal kvantitativní údaje ze sféry vědeckých poznatků, je tradiční věda je spojována s měřením a s kvantifikací, a takový pohled na vědu zastává většina vědců. Filozof a matematik Alfred North Whitehead vyjadřuje podstatu vědecké metody následujícím pravidlem: „Hledej měřitelné prvky mezi jevy a pak hledej vztahy mezi těmito naměřenými fyzikálními veličinami.“

Věda, jejímž jediným zájmem je kvantita a jež je založena výhradně na měření, je zákonitě neschopná zabývat se prožitkem či kvalitativními vlastnostmi a hodnotami. Proto bude taková věda pro pochopení povahy vědomí vždy ne-

vhodná, neboť vědomí je ústředním aspektem našeho vnitřního světa, a tedy v první řadě prožitkem.

Grof i Wilber popisují své mapy vědomí jako oblasti prožitků. Čím více vědci trvají na kvantitativních tvrzeních, tím méně jsou schopni popsat povahu vědomí. V psychologii je krajním případem behaviorismus, jenž se výlučně zabývá měřitelnými činnostmi a vzorci chování, a nemůže se tedy o vědomí vyjadřovat vůbec, neboť vlastně popírá jeho existenci. Otázka pak zní: Může existovat věda, která není založena výlučně na měření? Můžeme pochopení reality, jež zahrnuje kvalitativní vlastnosti a prožitky ještě označovat za vědecké?

Věřím, že to je možné.

Podle mého názoru nemusí být věda omezena na měření a kvantitativní analýzy. Jsem připraven nazývat jakýkoli přístup k poznání vědeckým, pokud splňuje dvě podmínky:

- 1) veškeré poznatky se budou zakládat na systematickém zkoumání,
- 2) budou vyjádřeny na základě celistvých, i když omezených a přibližných modelů.

Tyto požadavky, tedy empirická základna a proces vytváření modelů, pro mne představují dva podstatné prvky vědecké metody. Jiné aspekty, jako kvantifikace či použití matematického aparátu, jsou často žádoucí, ne však rozhodující.

Proces vytváření modelů spočívá ve formování logicky soudržného systému pojmů pro propojení zkoumaných dat. V klasické vědě byla data veličinami, k nimž se došlo měřením. Pokud to šlo, popisovaly se koncepční modely matematiky. Cíl kvantifikace je dvojitý: dosáhnout přesnosti a zajistit vědeckou objektivitu vyloučením jakéhokoli vztahu k pozorovateli. Kvantová teorie značně pozměnila klasický názor na vědu, když odhalila rozhodující roli vědce a vědomí v procesu bádání, a zbavila tak platnosti ideu o objektivním popisu přírody. Nicméně kvantová teorie se stále zakládá na měření a ze všech vědeckých disciplín je fakticky nejvíce kvantitativní, neboť redukuje všechny vlastnosti atomů na řady integrálů. V duchu své vědy proto nemožnou kvantová fyziku pronášet žádná tvrzení o povaze vědomí, ačkoli bylo lidské vědomí uznáno za její neoddělitelnou část.

Skutečná věda o vědomí se bude zabývat spíše kvalitativními vlastnostmi než veličinami a bude založena spíše na sdílené zkušenosti než na prokazatelných měřeních. Typy prožitků, jež budou tvořit data této vědy, nemůžeme kvantifikovat či analyzovat na základní prvky; vždy budou do určité míry subjektivní. Na druhou stranu musí být koncepční modely propojující data logicky konzistentní jako všechny vědecké modely, a dokonce mohou obsahovat kvantitativní prvky. Grofovy a Wilberovy mapy vědomí jsou výbornými příklady tohoto nového vědeckého přístupu. Jsou charakteristické pro novou psychologii, tedy vědu, jež bude své závěry kvantifikovat tam, kde to bude možné, bude však též schop-

na zabývat se vlastnostmi a hodnotami vycházejícími z lidské zkušenosti.

Pro psychoterapii i jakoukoli jinou terapii je klíčová myšlenka, že lidský organismus má vrozený sklon sám se uzdravovat a vyvíjet. V systémovém přístupu chce terapeut především léčebný proces započít tak, že klientovi pomůže dostat se do stavu, kdy se léčivé síly mohou zaktivizovat.

Nejúčinnějším způsobem, jak oživit prožívání na všech úrovních nevědomí, je historicky jedna z nejstarších forem prožitkové terapie, a tou je terapeutické užívání psychedelik. Základní principy a praktické aspekty terapie psychedeliky podrobně objasnil například Stanislav Grof, a to z hlediska možného budoucího použití, až bude někdy upuštěno od restrikcí vyvolaných zneužíváním LSD. Pro aktivizaci organismu se navíc budou moci použít mnohé neoreichovské přístupy, které využívají tělesných technik.

Grof se svou ženou Christinou spojili intenzivní okysličování, evokativní hudbu a práci s tělem do terapeutické metody, jež může přinést překvapivě intenzivní prožitky po relativně krátké době rychlého a hlubokého dýchání. Základním principem je podpořit klienta, aby se mohl soustředit na dýchání a jiné tělesné procesy, odvrátil se od intelektuální analýzy a odevzdal se pocitům a emocím. U většiny případů již pouhé dýchání a hudba vedou k úspěšnému vyřešení problémů. Pokud nějaké zbudou, terapeuti se s nimi snaží vypořádat prostřednictvím tělesných technik, kdy zesílení pocitů a symptomatických projevů napomáhá uvolnění prožitků. Dále pomáhají klientovi nalézt vhodné způsoby, jak toho dosáhnout – zvuky, pohybem, držením těla či jinými neverbálními prostředky. Po několika letech experimentování je Grof přesvědčen, že tato metoda představuje jeden z nejslibnějších přístupů k psychoterapii a k sebepoznání.

Moderní psychoterapeuti se dostali daleko za biomedicínský model, z něhož psychoterapie vzešla. Terapeutický proces již není považován za léčbu choroby, ale za dobrodružství sebepoznání. Terapeut přitom nehraje dominantní roli, ale působí jako katalyzátor procesu, v němž je klient hlavním protagonistou, který nese veškerou odpovědnost. Terapeut vytváří prostředí, jež napomáhá poznání sebe sama, a plní roli průvodce při rozvíjení tohoto procesu... Při odvážné cestě daleko do existenciální a transpersonální oblasti lidského vědomí musí být psychoterapeuti připraveni vypořádat se se zážitky tak neobvyklými, že se vzpírají jakémukoli racionálnímu vysvětlení. Ač jsou zkušenosti mimořádné povahy relativně vzácné, zdá se, že dokonce i mírnější formy existenciálního a transpersonálního prožívání vážně zpochybňují konvenční pojmový systém psychoterapeutů a jejich klientů – a intelektuální odmítnutí přijetí takového prožitku léčbu zdržuje. Příklon k mechanistickému pojetí reality, k lineárnímu pojetí času či omezenému chápání příčiny a následku může ve vztahu k transpersonálním prožitkům vyvolávat

účinný obranný mechanismus, který koliduje s terapeutickým procesem. Jak poznamenal Grof, největší překážka experimentálních terapií již nemá emoční či tělesnou povahu, ale spočívá v bariérách procesu poznání. Ti, kdo provádějí experimentální psychoterapii, proto budou mnohem úspěšnější, pokud se důvěrně obeznámí s novým paradigmatem vycházejícím z moderní fyziky, systémové biologie a transpersonální psychologie; pak svým klientům mohou vedle účinných prožitkových podnětů nabídnout též odpovídající rozšíření poznání.

Systémový pohled na život je vhodným východiskem nejen pro behaviorální a přírodní vědy, ale též pro vědy sociální, zvláště pro ekonomii. Použití systémových pojmů pro popis ekonomických procesů a činností je naléhavě důležité, neboť prakticky všechny naše současné ekonomické problémy jsou systémové, a nelze jim už porozumět v rámci karteziánské vědy. Konvenční ekonomové, ať neoklasičtí, marxističtí, keynesovští či post-keynesovští, obecně postrádají jakékoli ekologické hledisko. Ekonomové mají sklon oddělovat ekonomiku od ekologické stavby, v níž je zapuštěna, a popisovat ji na příkladu zjednodušených a velmi nerealistických teoretických modelů. Většina jejich základních pojmů, úzce vymezených a používaných bez patřičného ekologického kontextu, již není vhodná pro popis ekonomických aktivit ve světě, jehož podstatou je vzájemná propojenost.

Situace se dále zhoršuje tím, že většina ekonomů si v pomýlené snaze po vědecké přesnosti odmítá uvědomit hodnotový systém, na němž jsou jejich modely založeny, a mlčky přijímá velmi nevyvážený soubor hodnot, který naši kulturu ovládá a který ztělesňuje naše společenské instituce. Tyto hodnoty nás vedou k přehnanému důrazu na „tvrdé“ technologie, k nákladné spotřebě a rychlému vyčerpávání přírodních zdrojů, což je vše motivováno neustávající posedlostí růstem. Nediferencovaný ekonomický, technický a institucionální růst většina ekonomů stále považuje za znak „zdravé“ ekonomiky, ačkoli je příčinou ekologických katastrof, rozsáhlé kriminality korporací, sociálního rozkladu a stále rostoucí pravděpodobnosti nukleární války... Na globální scéně i v jednotlivých zemích dominují mamutí ekonomická souručenství a jejich ekonomická i politická moc proniká do všech stránek veřejného života. Někteří politici však stále věří, že existuje volný trh a dokonalá konkurence podle Adama Smitha. Rozpoznání nelineární povahy veškeré systémové dynamiky je samotnou podstatou ekologického uvědomění, podstatou „systémové moudrosti“, jak to nazval Bateson.

Nelineární propojenost živých systémů bezprostředně předpokládá dvě důležitá pravidla řízení sociálních a ekonomických systémů:

- 1) Existuje optimální velikost každé struktury, organizace a instituce a maximalizace jakékoli proměnné hodnoty – ať zisku, efektivity či hrubého národního produktu (HNP) – větší systém nevyhnutelně zničí.



- 2) Čím více je ekonomika založena na stálém koloběhu přírodních zdrojů, tím více je v harmonii s okolním prostředím.

Naše planeta je nyní tak hustě zabydlena, že prakticky všechny ekonomické systémy jsou propojené a vzájemně závislé; nejdůležitější problémy dneška jsou problémy globální povahy. Životně důležité společenské volby, jež před námi stojí, již nejsou místní. Rozhodování, zda více silnic, či škol a nemocnic, nepostižují pouze malou část populace. Jsou to volby mezi různými principy autoorganizace – centralizací či decentralizací, kapitálovou náročností nebo produktivitou práce, tvrdou či měkkou technologií. To vše se týká přežití lidstva jako celku.

Přechod k rovnovážnému sociálnímu a ekonomickému systému bude vyžadovat odpovídající změnu hodnot – od sebeprosazování a soutěži-



vosti ke spolupráci a sociální spravedlnosti, od expanze k zachování, od rozmnožování hmotných statků k vnitřnímu růstu. Ti, kteří tuto změnu podstoupili, zjistili, že neomezuje, ale naopak osvobozuje a obohacuje.

Podobné úvahy se vztahují i na decentralizaci politické moci. Už ve druhé polovině 20. století bylo jasné, že stát již nemůže tvořit efektivní jednotku vládnutí. Je příliš velký ve vztahu k problémům svých místních obyvatel, a současně je spoután koncepty příliš omezenými pro propojený globální svět. Dnešní vysoce centralizované národní vlády nejsou schopny ani jednat lokálně, ani myslet globálně. Politická decentralizace a místní rozvoj se tak staly naléhavou potřebou pro všechny velké země.

Řada alternativních technologií již vzniká. Snahou je, aby měly omezené rozměry, decentrali-

zované, odpovídaly místním podmínkám, napomáhaly zvyšování soběstačnosti, a poskytovaly tak maximální stupeň flexibility. Často se jim říká „měkké“ technologie, neboť jejich dopad na životní prostředí se z velké části snižuje užíváním obnovitelných zdrojů a stálou recyklací materiálů. Sluneční kolektory, větrné elektrárny, ekologické zemědělství, oblastní i místní výroba a zpracovávání potravin, recyklace odpadu – to vše jsou příklady takových měkkých technologií. Spíše než na principech a hodnotách karteziánské vědy jsou založeny na principech odpozorovaných na přírodních ekosystémech, a reflektují tak systémovou moudrost. Schumacher k tomu podotkl: „Moudrost vyžaduje novou orientaci vědy a techniky, orientaci na všechno organické, jemné, nenásilné, elegantní a krásné.“ Takové přeměňování technologie nabízí skvělé příležitosti pro lidskou tvořivost, podnikavost a iniciativu...

S úbytkem přírodních zdrojů je stále jasnější, že bychom měli více investovat do lidí – jediného zdroje, jehož máme dostatek. Současný stav životního prostředí nám říká, že musíme zachovat přírodní zdroje a rozvíjet zdroje lidské. Jinými slovy, ekologická rovnováha vyžaduje plnou zaměstnanost. To je přesně to, čemu nové technologie napomáhají. Protože jsou malé a decentralizované, mají sklon zaměstnávat mnoho lidí a prosazují tak ekonomický systém, který není nákladný a neškodí životnímu prostředí.

Jediný únik z energetické krize představuje „měkká“ energetická cesta, která má podle Lovinse tři hlavní složky: úspory energie jejím efektivnějším využíváním, inteligentní využívání současných neobnovitelných zdrojů energie (např. „kombinace paliv“ během přechodného období) a nakonec rychlý vývoj „měkkých“ technologií pro výrobu energie z obnovitelných zdrojů.

Z dlouhodobého hlediska potřebujeme zdroj energie, který by byl obnovitelný, ekonomicky efektivní a ekologický. Jediným druhem energie, který všechna tato kritéria splňuje, je energie sluneční. Politická moc elektrárenských společností, jež se nechťejí svého monopolu na výrobu elektřiny vzdát, je proto dnes hlavní překážkou rychlého vývoje nových solárních technologií.

K přechodu do slunečního věku dochází již dnes, a to nejen na poli nových technologií, ale i v širším smyslu – probíhá hluboká přeměna celé společnosti i kultury. Přechod od mechanistického paradigmatu k ekologickému není čímśi, co přijde někdy v budoucnosti. K této změně dochází již dnes – ve vědě, v individuálních a kolektivních přístupech a hodnotách, a dokonce i ve struktuře sociální organizace. Nové paradigma chápou jedinci a malé komunity daleko lépe než velké akademické a sociální instituce, které jsou často v zajetí karteziánského způsobu uvažování. Abychom napomohli kulturní transformaci, bude nutné restrukturalizovat systém vzdělávání a předávání informací tak, aby nové znalosti mohly být předkládány a probírány odpovídajícím způsobem.

Restrukturalizace informačního systému již částečně probíhá. V čele jsou občanská hnutí, veřejné zájmové skupiny a četné alternativní struktury. Restrukturalizace informačního systému bude konečně zahrnovat i hlubokou transformaci vzdělávacího systému.

Občanská a spotřebitelská hnutí jsou též zdrojem vznikajícího alternativního systému hospodářství, systému založeného na decentralizovaném, kooperativním a ekologickém, harmonickém životním stylu, který zahrnuje výměnu dovedností, doma vyráběné zboží a z domova poskytované služby. Tato alternativní ekonomika, známá též jako „neoficiální“, „duální“ či „veselá“ ekonomika, nemůže být centrálně plánována a zaváděna, ale musí vyrůstat a rozvíjet se organicky, což obvykle vyžaduje experimentování i značnou sociální a kulturní flexibilitu.

Nová vize reality je ekologickou vizí ve významu, jenž překračuje bezprostřední zájmy ochrany životního prostředí. Aby tento hluboký, ekologický význam zdůraznili, začali filozofové a vědci rozlišovat mezi „hlubinnou“ a „mělkou“ ekologií. Zatímco mělká ekologie se zabývá spíše efektivní kontrolou a správou přírodního prostředí ve prospěch „člověka“, hnutí hlubinné ekologie uznává, že ekologická rovnováha bude vyžadovat hluboké změny našeho vnímání role lidstva v planetárním ekosystému. Stručně řečeno, bude vyžadovat nový filozofický a náboženský základ.

Hlubinnou ekologii podporuje moderní věda a zvláště nový systémový přístup, je ale zakořeněna ve vnímání reality, jež přesahuje vědecký rámec a sahá až k intuitivnímu vědomí jednoty veškerého života, ke vzájemné závislosti jeho rozmanitých projevů a k jeho cyklům změn a proměn. Pokud pojmáme lidského ducha v tomto smyslu – tedy jako stav vědomí, ve kterém se jedinec cítí spojen s kosmem v jeden celek – je jasné, že ekologické vědomí spadá do čistě spirituální oblasti. Idea individuálního bytí, jež je spojeno s kosmem, je vyjádřena v latinském kořenu slova náboženství, religare (silně vázat), stejně jako v sanskrtském termínu jóga (spojení).

Filozofický a duchovní rámec hlubinné ekologie není čímsi novým, tento systém se v minulosti objevil již několikrát. Z velkých spirituálních nauk nabízí jeden z nejhlubších a nejkrásnějších výrazů ekologické moudrosti taoismus. Zdůrazňuje základní jednotu i proměnlivost všech přírodních i společenských fenoménů. Chuaj Nan-c' to vyjádřil takto: „Ti, kteří se řídí přírodním řádem, plynou v proudu tao.“

Duchovní podstata ekologické vize nachází patrně ideální výraz v ženské spiritualitě vyznávané feministickým hnutím, jak by se dalo očekávat na základě přirozené příbuznosti feminismu a ekologie, jež má svůj původ v prastarém ztotožnění ženy a přírody. Feministická spiritualita vychází z vědomí jednoty všech živých forem a jejich periodického rytmu rození a umírání.

Pro Baraku vybral Lumír Kolibal ■

I PO OSVÍCENÍ SI MUSÍŠ VYPRAT

A N E B

NÁVRAT SPIRITUALITY DOMŮ

J A C K K O R N F I E L D

Ve své nové knize Jack Kornfield zkoumá, co se stane, když se probuzený, osvícený člověk vrátí k rodině, ke každodennosti, a snaží se dokázat, že jde o dvě strany stejné mince. Kornfield byl původně buddhistickým mnichem, později založil kalifornské Spirit rock centrum pro meditaci a dodnes je vede. Zažil jsem ho třikrát na konferencích mezinárodní asociace transpersonální psychologie (v Praze 1992, v Irsku 1994 a v Kalifornii 1995) a pokaždé jsem byl uchváten jak jeho neutuchající aktivitou a schopností nedělat z duchovnost bůhvíco, tak až naivní vážností, s jakou se věnuje roli otce a manžela. Doufám, že upřímnost, s níž zkoumá zdánlivě efemérní a z hlediska duchovní věčnosti tolik podceňované prostředí domova a rodiny, bude rezonovat ve stále větším počtu čtenářů a hledačů duchovna. Mužové, ke kterým vzhlížíme (Kornfield, Ram Dass, Lilly, McKenna, Steindl-Rast...), jsou na téže cestě jako my, jen vyšli o dvacet let dříve; co potkalo je, čeká i nás.

Jedna věc je intenzivně se modlit za chudé a nemocné nebo soucitně meditovat pro tisíce živých bytostí kdekoli na světě, jiná věc ale je, dokázat aplikovat tutéž duchovní praxi i ve vlastní rodině a mezi nejbližšími. Když se vrátili domů a začali kázat, setkali se s potížemi i Buddha a Ježíš. Ježíše jeho rodina odmítla, a když jednou matka a bratři přišli do domu, kde kázal, odmítl je dát vpustit. Ukázal kolem sebe a řekl: „Tohle je má matka a tohle jsou mí bratři, ti, kteří se mnou naplňují vůli boha.“

Podobně se vedlo i Buddhovi – když se po osvícení vrátil domů, otec mu vyčetl, že vypadá a chová se jako nějaký žebrák. Rodiče ho přesvědčovali, aby opustil mnišský řád a vrátil se ke svým princovským povinnostem. Když se je Buddha pokusil přesvědčit, odmítl jeho učení jako něco naprosto bezcenného. Aby je přesvědčil, že se něco naučil, musel učinit zázrak – vznel se do vzduchu a chrlil vodu i oheň.

Tak jako Ježíš, i zenový mistr Bašó varuje: „Nemůžeš učit pravdu ve svém rodném městě. Tam tě znají jen jako dítě.“ Jenže kde jinde lze dokonale uplatnit duchovní praxi srdce než ve vlastní rodině a mezi příbuznými? Tam nás totiž vidí bez duchovních oblačků, bez reputace, a testují tak samotné základy naší praxe. Když jsem byl rozčilený, má dcera Caroline mě často napomínala „Tati, já myslím, že učíš plné vědomí!“ nebo „Tati, koukni, co vyvádíš. Jaký jsi to učitel meditace?“ Někdy prostě komentuje: „Tati, myslím, že bys měl raději jít meditovat.“

Jak kdysi poznamenal zenový učitel: „Role duchovního učitele nás může někdy uvěznit v pozici osvíceného pomocníka. Zatímco přinášíme moudrost a soucit jiným, můžeme ztratit své blízké. Naprostá většina lidí kolem nás je v roli žáků. Riskujeme izolaci, to, že se z nás stane jakási duchovní stvoření bez spojení s obyčejnými lidmi, s přáteli, rodinou, bez skutečných vztahů. Přitom rodina je základem všeho.“ Jedna studentka řekla o svém manželovi, známém hindském učiteli: „Můj muž přijel posledně z Indie udiven. Byl osvícený celých šest měsíců – dokud ho nenavštívila matka.“



**Doma a ve své vlasti není nikdo prorokem.
(Matouš 13:57)**

**Ať vznikne jakýkoli počet komun a komunit,
základem vždy bude rodina.
(Margaret Meadová)**

ní hledači hledají útěchu, nápravu či způsob, jak obejít životní problémy. Jenže nejsou skutečnými hledači. Většina západních duchovních učitelů, cvičitelů jógy, učitelů meditace, mnichů, jeptišek a církevních hodnostářů v sobě nosí hluboké rodinné rány a doufá, že je duchovní praxe a skrze ni dosažený niterný mír z rodinných problémů vysvobodí.

Jeden čínský čchanový mistr varuje: „Neplet si nepřipoutání a svobodu s útěkem. Když opustíš rodinu, děti a svět, utíkáš před svým stínem. Taková prázdnota je falešná. Není kam jít, a tak to jinde není o nic méně prázdné než u tebe doma. I tam je osvícení, od samého začátku tvého hledání.“

Nelze utéci od svého rodinného zázemí a nezhojených ran, ani nelze své duchovní ideály vnutit vlastní rodině. Jedna oddaná buddhistka se vrátila do domu rodičů a bojovala s jejich katolickým fundamentalismem, ale nakonec vše vyřešila. Do svého kláštera napsala dopis, ve kterém poznamenala: „Mí rodiče mne nenávidí, když jsem buddhistka, ale milují, když jsem Buddha.“ Přesně to je i naším cílem – probudit Buddhu tváří v tvář rodinné karmě.

Když můj otec umíral na infarkt, chodil jsem za ním do nemocnice. Protože učil na lékařské fakultě, přesně věděl všechno o všech přístrojích, na kterých byl závislý. Báł se smrti. Křičel na všechny a byl pro všechny nerudným zlostným dědkem. Začal jsem ho tedy učit meditaci. Zkoušel

Jedna respektovaná učitelka rádzajógy ráda zdůrazňovala, co ji učil její guru: „Jsi mysl, nikoli tělo.“ Učila tuto pravdu, a cvičila mnoho let zkoušíc být stále méně na komkoli závislá. Když ji ranila mrtvice, svolala své děti, ale stále říkala, že „není tělo“. Vzala silnou dávku morfinu, aby skončila život, ale za několik dnů se probírala z komatu, a vrátila se z nemocnice domů. Tam byli všichni zmateni, protože přece „nebyla tělo“ a měla umřít. Její filozofie ji odcizila rodině a ona nebyla dobrou matkou. Poslední roky života se svým dětem neustále omlouvala a snažila se s rodinou sblížit.

Naše kultura je plná rodinného utrpení a duchovní komunity přitahují právě lidi z takových rodin. Duchovní

jsme sledovat dech, meditovat na jeho děti a vnoučata. Samozřejmě to moc nefungovalo, nemůžete za patnáct minut meditace změnit pětasedmdesát let návyků. Když jsem se ho zeptal, co si myslí, že se stane po smrti, řekl: „Nic.“ Jako vědec nevěřil ničemu, co nebylo hmotné. Smrt pro něho byla koncem. Naznačil jsem, že dvě třetiny populace na Zemi věří, že život po smrti existuje a že na toto téma existuje i vědecký výzkum. Vyprávěl jsem mu o svých mimotělních zážitcích, a dokonce jsem mu popisoval několik úrovní toho, co ho může potkat po smrti. Pochyboval. „Jen počkej,“ řekl jsem, „budeš překvapen, a až se to stane, vzpomeň si, že jsem ti o tom říkal.“

Později v noci jsem se chtěl jít vyspat, ale otec prosil, ať zůstanu, že nemůže usnout. Seděl jsem s ním několik dalších nocí. Nebylo co říci, jen jsem ho držel za ruku. Nechtěl slyšet nic o meditaci, nechtěl o ničem mluvit. Důležité bylo, že jsem byl s ním. Že jsem neodmítal jeho strach, jeho bolest. Pak zemřel a já jsem vděčný, že jsem s ním mohl v onom tolik výjimečném čase být.

Možná jde o to jediné, co můžeme dělat: můžeme pomoci tak, jak dokážeme, můžeme být vždy laskaví, můžeme nabídnout svou přítomnost. Duchovní život netkví ve znalostech, ale v tom, jak dokážeme milovat.

Většina z nás má v rámci své duchovní cesty problémy s rodinou. Abych dokázal v klidu a míru posedět se svým otcem, musel jsem na tom vědomě pracovat celá léta. Když jsem začal meditovat v klášteře, cele jsem se soustředil na prázdno a klid a snažil se být moudrým. Přes to všechno to tam někde dole ale stále bylo, a když jsem se vrátil domů, k rodině, k intimním vztahům, vrátilo se to. Bylo to nepříjemné překvapení – myslel jsem, že už jsem dokonalý a že mne toho askize zbavila. Pokračoval jsem v pravidelné meditaci, ale zároveň jsem začal docházet k psycho-terapeutovi. Chtěl jsem přijít na to, co s tím hněvem, strachem atd. mám dělat. Terapeut byl spíše soucitný posluchač a já jsem se před ním snažil vypořádat s tím, čemu jsem se sám nedokázal postavit. Zjišťoval jsem, kolik starých vzorců chování mne ovlivnilo. Tvář v tvář bolesti v rodině jsme se já i můj bratr znovu ocitli v depresích, hněvu, cynismu nebo uražené ješitnosti. Tyhle rány pak dodnes zůstaly naší součástí.



Jedna katolická jeptiška mi řekla: „I v mé rodině bylo hodně bolesti a ubližování. Největší pokrok na duchovní cestě jsem udělala při práci s hanbou. Vyrostla jsem v rodině alkoholiků, pili už mí prarodiče, a převládajícím pocitem vůči mé rodině byla hanba. Když mne to popadlo, nemohla jsem dělat vůbec nic, modlit se ani pracovat. Jednou, když jsem se pokoušela modlit, jsem uslyšela hlas, který říkal, že zatím nejsem nic ve srovnání s tím, čím bych mohla být, a že vůbec nevyužívám toho, co mi bylo dáno. Rozhodla jsem se tomu učinit přítrž, začala jsem chodit na terapii, abych to pochopila, a teď to беру jako jakýsi cyklus. Když to někdy přijde, řeknu si, aha, další cyklus studu, a dokonce se tomu už dokážu smát. Možnost podívat se na to mi pomohla víc než léta duchovní práce.“

Tradiční formy výuky duchovnosti se natolik soustřeďují na výuku lásky a jejích transformativních možností, že přehlíží základní moc: tolerantní srdce.

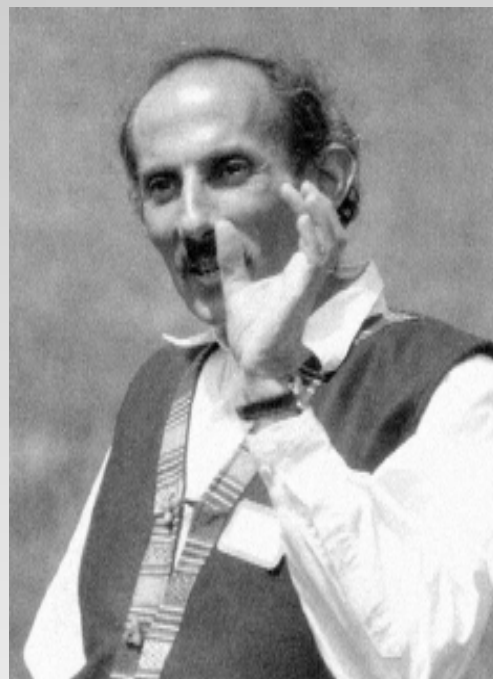
Po extázi duchovního probuzení prostě nevyhnutelně přicházejí všední dny. Musíte si vyprat a uklidit po sobě. Přirozenou součástí duchovního probuzení je zvýšená tolerantnost, schopnost brát věci a lidi takové, jací jsou. A v této ohromné schopnosti tolerovat tkví základ harmonie srdce. Lidé jsou velmi různorodí. Mají jiný rytmus, tak jako má každý jiné tělo, jiné obavy, které se projevují způsoby, jakými hovoříme a jednáme. Bez vzájemné tolerance nemůže existovat ani rodinný život. Bez schopnosti tolerovat bychom žili ve společnosti neustálých konfliktů, ve světě sekt a kmenových rozmišek, ve světě válek a genocid.

Nemusíme ty, jež tolerujeme, milovat. Ani duchovní učitelé nedokáží vždy milovat kohokoli – i mnozí uznávají zenoví mistři a svámiové, šejkové, lamové a rabíni mají slabiny a s tím či oním nesouhlasí; některým se nelíbí výukový styl těch druhých. Přesto jsou ti nejmoudřejší z nich nejtolerantnější. Vědí, že důvody druhých mohou být pro ně neviditelné a že cesta jiného zasluhuje stejný respekt jako cesta vlastní.

Tolerance neznamená přijmout to, co jiným škodí, a být slepý k zneužívání toho či onoho. Regovat a jednat je někdy nutné právě proto, abychom zabránili dalšímu utrpení, a zapojíme-li i srdce, síla a rozhodnost mohou být kombinovány se soucitem a pochopením.

Viděl jsem, jak Adžan Chán změnil muže, který byl před vysvěcením na kněze ostrým hochem z ulice. Ale i poté byl znám jako velmi řízný kněz a mniši si na něj často stěžovali. Jednou jsem se Adžan Chana zeptal, jak to, že se knězem a opatem stal právě tento muž. Adžan Chán se zamyslel a pak řekl: „Ačkoli byl ten muž velice problematický, v rámci vedení kláštera udělal hodně práce i na sobě. Kdyby klášter neměl, byl by na ulici a všichni bychom na tom byli daleko hůř.“

Soudit druhé je snadné. Někdy soudíme o to víc, čím blíží člověku jsme. I to je



důvod, proč je rodina velkou překážkou na duchovní cestě.

Jeden bývalý hinduistický svámí mi řekl: „Po letech cvičení jógy v Indii jsem se vrátil, abych učil a oženil se a pak jsem se stal představeným kláštera. Zkušenost samádhi mi ukazovala, jak posvátné všechno je, ale byl jsem zaměstnanější a zaměstnanější, až vybledla. V klášteře vznikaly konflikty, s manželkou jsme se přeli. Občas jsem uvažoval, že jsem nikdy neměl opouštět ášram v Indii a že se pro běžný život nehodím. Nepomáhala ani meditace. Jednoho dne jsem se měl postarat o tříletého synovce – nepořádek byl po celém domě, házel po mě různé věci. Nakonec jsem ho vzal do náruče a jen ho tak držel. Zpíval jsem mu mantru. A uvědomil jsem si, že to je to, co chceme po světě: přes všechno kolem být pevně drženi. Samádhi a zázrak posvátnosti se vrátili a já opět dokázal otevřít své srdce.“

Ke znovunalezení tolerantnosti obvykle dochází doma. Co se mé rodiny týká, já a moje žena jsme typickými protiklady. Liana je malířka a spisovatelka, je klidná, tichá, se smyslem pro samotu. Ačkoli tolik medituji, jsem extrovertnější.

Když jsme spolu začali žít, snil jsem o venkově, o velkém domě se spoustou pokojů pro návštěvníky. Ona měla smozřejmě na mysli něco menšího. Když jsem protestoval, prostě se zaptala: „Copak jsi už nestrávil tolik let ve venkovských duchovních centrech s velkou kuchyní a knihovnou? Jestli chceš tohle, proč se nevrátíš do medi-tačního centra?“

Přestože jsme prošli mnoha bouřemi a máme krásné dítě, museli jsme si prožít řadu nedorozumění. Jednou jsme se s dcerkou procházeli v zahradě nového centra. Liana právě dočetla knihu Jean Shinoda Bolenové Bohyně v každé ženě, takže jsme diskutovali o rozdílných aspektech ženské energie a co to znamená být rodiči holčičky. Já jsem vyprávěl, že se mi kniha líbila, zvláště kapitola popisující sílu žen Artemidina typu a krásu a vznešenost žen typu Afrodity. A pak jsem dodal, že jsem se asi v životě nesetkal s typem



Hestie, neviditelné, ale všudypřítomné bohyně domova a velkého srdce. Liana se zastavila, třásla knihou o zem a začala plakat: „Ale to jsem já! Tohle přesně vystihuje můj typ. Já věděla, žeš mě nikdy skutečně nemiloval, já to věděla!“ A otočila se a běžela pryč. Chvilí mi trvalo, než jsem se a vydal se za ní. Mohl jsem se jen omluvit, protože měla pravdu. Miloval jsem ji, ale aniž bych si to uvědomoval, někde v hloubi duše jsem stále chtěl, aby byla jiná. Dlouhou dobu jsem v sobě živil přání, aby se změnila. A ona to podvědomě cítila. A jen díky téhle emocemi nabitě příhodě jsem se naučil ji milovat takovou, jaká je. Společně jsme vytvořili domov pro Hestii. Dnes vyučuji v centrech plných lidí a vracím se do tichého klidného domova. Tam získávám energii, tam jsem chráněn, tam jsou ti, které miluji takové, jací jsou, a dnes a denně vzývám moudrost své ženy.

Vzájemné ocenění mezi dospělými by mělo být základem moudré výchovy dětí. Jiné slovo, které tuhle toleranci označuje, zní „respekt“. Ilustruje to příhoda sedmiletého hochy, který šel s námi a svými rodiči na oběd. Číšnice se na něho obrátila jako na posledního: „A co chceš ty?“ „Dám si taky hamburger a hranolky,“ řekl hoch. Jeho matka ho rychle přerušila: „Dá si kotletu, bramborovou kaši a mrkev a k pití sklenici mléka.“ Když číšnice odešla, zeptala se hochy: „Chceš na ten svůj hamburger kečup nebo hořčici?“ Hoch se otočil ke všem u stolu a oznámil: „Vidíte? Ona si myslí, že jsem skutečný!“

Děti zbožňují být respektovány. I to nejmenší potřebuje respekt ke svým potřebám a slzám. Ti, co nás milují, naši rodiče, naši kolegové v práci, a dokonce i zvířata a stromy kolem nás vykvetou, když s nimi jednáme s respektem. Umění respektu je základem jak dobrého rodičovství, tak duchovnosti. Bez bdělosti a respektu jen opakuje me to, co kdysi provedli nám, a stále hrajeme role, které nám vnutili, když jsme byli malí. Bez respektu budeme pokračovat v bludném kruhu zraňování, hanby, stresu a odmítnutí z dětství.

Bez duchovní perspektivy, jakési přirozené vlastnosti našeho srdce, může být naše snaha o správné rodičovství převálcována materialismem běžného moderního života, vnucovanými mediálními pseudohodnotami nebo akceptova-

nými normami stresu a násilí. Bez pozornosti plně respektu dovolíme médiím nechat naše děti vyrůst tak, že zapomeneme chránit jejich závislost a zranitelnost. Zapomeneme na víru, že se naše děti dokáží stát nezávislými svým vlastním způsobem. Bez pozornosti k jejich srdcím bychom se mohli stát generací rodičů, která se poslušně řídila doporučením jakýchsi expertů a nechávala své děti celé hodiny plakat, přestože instinkt radil vzít je do náručí a utěšit. Respekt k našim dětem nám umožní chránit je s přirozenou péčí, aniž překročíme hranice slušného chování. Naše duchovní cesta, ale také integrita našeho každodenního života pak budou demonstrovány hodnotami našeho srdce.

Na respekt není nikdy pozdě.

Jako dospělí můžeme respekt směřovat k členům své rodiny. Žena, která studovala v buddhistických kláštěrech v Thajsku a Barmě, mi vyprávěla o těžkostech, s nimiž se setkala po návratu. Její rodina žila v dělnickém Detroitu a odmítala pochopit, proč má oholenou hlavu. Ať se snažila vysvětlit své pohnutky a důvody sebevíc, konflikty byly stále častější. Večery se trávily obvykle s pivem v ruce před televizí, a tak ta žena nakonec odešla. Poradil jsem jí, ať zkusí být s rodiči bez řeholního roucha, ať se nesnaží poučovat je a ať si dá pivo a kouká s nimi na televizi. „Ale nebuď tam déle než tři dny,“ varoval jsem ji. Když jsem ji viděl přistě, usmívala se. Fungovalo to.

Jeden súfijský mistr říká: „Být s rodinou a blízkými přáteli je jiné, než být s kýmkoli jiným. Tam totiž nelze být učitelem. S rodinou prostě jsem, a snažím se být tak otevřený a milující, jak to jen jde. Nepřevyšuji je. Snažím se je akceptovat. Zůstávám tím, kým jsem, ale zároveň je plně toleruji. V rodině jsou všechny konflikty o to větší, oč více se její příslušníci znají a milují. Snažím se proto v takových chvílích nacházet přirozená spojení našich srdcí a zdůrazňovat to, co je v té chvíli nejdůležitější.“

Thomas Merton tento druh tolerance popisoval jako schopnost poznat „skrytou krásu srdcí“, která leží pod naším obvyklým očekáváním. Když tuhle krásu spatříme, propojíme se s opravdovou podstatou: zahlédneme posvátnou jiskru, která prozaňuje i náš život.

Příkázání velkých náboženství učí: „Musíš ctít otce svého i matku svou.“ V indické a čínské tradici to zní ještě naléhavěji: „I kdybys měl své rodiče nosit na zádech, nevyjádříš dostatečně vděk za to, že ti darovali život.“ Ať pocházíte z kterékoli tradice, tohle poselství tustále je, a ač to mnohdy není snadné, je třeba ho naplnit.

Stárnoucí rodiče, děti v pubertě, závislosti – to vše jsou součástí rodinného života jako nekončící duchovní praxe. Problémy jsou zvláště v naší společnosti velmi obtížným břemenem. Uklízíme své staré do starobinců a naši izolovaní pubertáči pak hledají iniciaci v destruktivních formách. Hluboko pod tím vším je totiž základní potřeba člověka být propojen s ostatními. Kdosi kdysi řekl: „Je lepší, když tě chce policie, než když tě nechce nikdo.“ Rodina, jež nabízí lásku, ale i zodpovědnost tak je základním zdrojem našeho propojení s ostatními, jak v dobrém, tak ve zlém.

Rodinné povinnosti nikdy nekončí. Mnozí z nás musí pečovat o své rodiče a prožít si s nimi vše, i rakovinu, mrtvici či Alzheimerovu chorobu. Mnozí jiní museli projít těžkým obdobím pubertální krize svých dětí, rozvodu nebo manželských konfliktů. Tradice posvátnosti rodiny je tíživá jako příkazy a pravidla klášterního života. Když mi jeden mnich vykládal, jak těžké je být mnichem a dodržovat všechna příkázání a jak snadné to mají obyčejní lidé, rozesmál jsem se. On ale pokračoval: „Můžete jíst kdy chcete a co chcete, můžete se obléknout jako vandrák, můžete se zamilovat, můžete podnikat.“ Musel jsem se zptat, či život to popisuje. Ukázalo se, že muž byl vysvěcen na mnicha, když mu bylo jednadvaacet let, takže jeho představami o životě „normálního“ člověka byly postpubescentní vize. Nemohl vědět a chápat, že manželství, zaměstnání, rodičovství a občanství jsou jen dalšími formami duchovní disciplíny.

Zenový učitel a básník Gary Snyder napsal: „Všichni jsme žáky jednoho učitele – reality. Dostat rozváděné děti do auta je stejně těžké jako správně odrecitovat za chladného rána nějakou sůtru. Jedno není lepší než druhé a v obou případech můžete vychutnat vznešenou kvalitu opakování. Opakování a jeho dobré výsledky pak přeměňují aktivity našeho života v duchovní cestu.“

Požadavky rodinného života jsou největší výzvou našim srdcím a nejpravdivějším testem naší schopnosti dobře žít. Jedna učitelka vyprávěla: „Jako katolička jsem byla v mládí ovlivněna životopisy světců. Chtěla jsem pracovat v Indii s Matkou Terezou, ale když jsem dostudovala, matku



složila mrtvice a já jsem se o ni dva roky starala. Denně jsem ji koupala a utírala, vařila jsem, vedla domácnost. Mnohdy jsem toužila vrátit se do kláštera. Ale jednoho dne mi to došlo: dělala jsem přesně to, co dělávala Matka Tereza."

Být doma a v klášteře je totéž. Jednou Buddha zjistil, že jeden mnich onemocněl, ale nikdo se o něj nestaral, protože všichni měli plno práce s meditací. A tak ho sám omyl a postaral se o něj. Pak svolal shromáždění a instruoval své mnichy: „Pokud se mezi sebou sami o sebe nedokážete postarat – kdo jiný to udělá? Naučte se přistupovat k Buddhovi právě tak jako k nemocným.“ O pět století později prohlásil Ježíš: „Pravdu vám říkám, že postaráte-li se o posledního z vás, postaráte se o mne.“ To je láska, která ví, že všichni jsme jedna rodina a že vše další rozkvétá z ní.

ního roku svého učení potřeboval právě tohle. Cvičil třicet let, než dostal od mistra svolení učit. O měsíc později zjistil, že je stejně sám a stejně zranitelný jako na počátku svých studií: „Celý zoufalý jsem šel za jedním starším mistrem. Báls jsem se, že se mým obavám a neschopnosti vysměje. On ale vyjádřil podporu a lásku a pomohl mi přemoci zmatek a trápení klidem a vírou. Má mysl se uklidnila a mé učení změnilo."

Když jsme zmateni nebo trpíme, snadno považujeme svou duchovnost za nedostatečnou. Ale osvícené srdce nikdy nic nehodnotí. Ani rodinu, ani kvalitu své lásky či bolesti, ani hloubku utrpení, zlosti a citu. „Právě tím bylo způsobeno hodně zbytečného utrpení," řekl jeden katolický kněz. „Jsme-li dostatečně duchovní, dovolíme si dialog s bolestí, zlem, a podržíme je ve svých

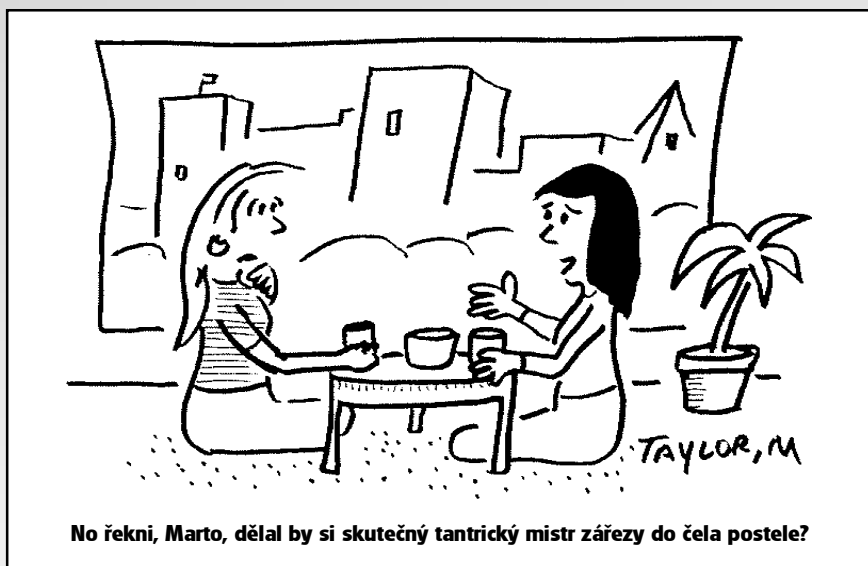
hoch zastřelil kamaráda jen proto, aby byl přijat do gangu. Při soudu matka oběti seděla bez hnutí, a když byl vyřčen rozsudek, vstala a k hochovi pronesla: „Zabiju tě." Hoch pak byl odvezen do vězení. Jedinou osobou, která za ním do vězení chodila, byla matka oběti. Vždycky chvíli hovořili, a žena mu pak nechala nějaké drobné na cigarety. Chodila stále častěji a přinášela mu i nějaké jídlo a dárky. Ke konci tříletého trestu se ho žena zeptala, co bude dělat, až ho propustí. Byl zmaten a nevěděl. Žena mu nabídla místo v obchodu svého přítele. Pak se ho zeptala, kde bude bydlet. Protože nikoho neměl, nabídla mu, že zpočátku může bydlet v jedné místnosti v jejím domě. Žil tam osm měsíců, jedl její jídlo a pracoval. Jednou večer si ho zavolala a zeptala se: „Pamatuješ, co jsem ti řekla v soudní síni?" „Samozřejmě," odpověděl, „na to nikdy nezapomenu." „Tenkrát jsem toužila po tom, aby ten, kdo zabil mého syna, také zemřel. Proto jsem tě začala navštěvovat, proto jsem ti začala nosit cigarety, jídlo a dárky. Proto jsem ti našla práci a dovolila ti žít tady v mém domě. Proto jsem vše zorganizovala tak, aby ses změnil. A ten vrah je pryč. A tak se tě teď chci zeptat, protože můj syn tu není, ale ani ten vrah tu není, jestli bys tu nechtěl zůstat napořád. Ráda bych tě adoptovala." A tak se z ní stala matka vraha jejího syna.

V rámci rodinného života jde především o soucit, shovívavost a odpouštění. Když to zvládneme tam, pak to můžeme přenést i do světa kolem. Ať už jsme buddhisté, nebo „nastavujeme svou druhou tvář", nebo hledáme milost Alláhu, musíme se naučit odpouštět jiným i sobě. Booker T. Washington to řekl jasně: „Nikdy nedovol, aby upadli tak hluboko, abys je nenáviděl." Umění odpouštět je vrozenou schopností srdce osvobodit se od utrpení minulosti a nově vyrůst. Je toho hodně, co se musíme učit o odpouštění a milování. Rodina se může stát základem postupně narůstající moudrosti. Slyšel jsem již stovky vyprávění o tom, jak „jsem nakonec své matce zavola, a ještě než zemřela, stihl jsem jí říct, jak moc ji miluji." Odpouštění nabízí milost a možnost, že naše bolest přebolí. A právě tolerance a něha jsou tím, co naši duchovní cestu upevní a zkompletuje. Láska a soucit nás přivedou blíže k duši rodiny a rozšíří naši schopnost obejmout všechny živé bytosti. Probudíme se jako součást rodiny každého z nás.

Antropologové Theodora a Alfred Kroeberovi ve své knize psali o Išim, indiánovi z již vyhynulého kalifornského kmene Yana, který jim vyprávěl o kmenových zvycích. Jedna historka se ale do knihy nedostala. Mezi všemi příběhy a mýty byla posvátná píseň, kterou původně odmítl zazpívat či naučit ji kohokoli, kdo nebyl členem jeho kmene. Byla to píseň o tom, jak ten, kdo zemře, najde cestu do země předků. Protože byl Iši posledním žijícím příslušníkem kmene, naučil ji Kroeberovi, aby ji mohli zpívat svým lidem.

Nakonec, bez ohledu na to, jak moc jsme izolováni nebo zkoušeni ranami osudu, potřebujeme jeden druhého, jako v rodině. Potřebujeme své srdce a písně, abychom si navzájem pomohli nalézt svou Cestu.

Z časopisu SUN (prosinec 2000) přeložil V. M. ■



No řekni, Marto, dělal by si skutečný tantrický mistr zářezy do čela postele?

Tváří v tvář utrpení se musíme postavit i největšímu životnímu zadání: jak zůstat k nehlubším hodnotám pravdiví, a zároveň otevření i zranitelní. Když nás rány osudu uzavrou a zatvrdí, začneme-li se všeho bát a zavírat se před životem, není to k ničemu. Jak dokázat, aby naše srdce zůstalo otevřené, aniž ztratí sílu a smysl pro spravedlnost? Je třeba dovolit srdci zesílit jinak. Třeba tím, že si uvědomíme utrpení kolem sebe a budeme o to víc soucitní. I uprostřed nevyhnutelných konfliktů, zrad a bolesti můžeme svět obejmout silou lásky. Uprostřed potíží se můžeme znovu a znovu zastavovat a vracet dovnitř, k srdci, a propojovat sílu soucitu se svou zranitelností.

Náš súfijský učitel říkal o meditaci a modlitbě: „Mou hlavní prací je zastavit se a naslouchat svému srdci. I když se tělesně třeba zastavit nemohu, zastavím se uvnitř, vystoupím ze svého příběhu, vnímám bolest, spěch a svou ztracenost. Pak se zhluboka nadechnu a vrátím. Díky své rodině a svým studentům se vracím ke svému srdci, dříve než promluví, abych si podržel či ozřejmil, co vyžaduje hlavní pozornost, a to přidám do prostoru svého srdce. To vše vytváří silný pocit přítomnosti a propojení."

Nedokážeme-li sami překonat těžké časy, v návratu k pravdě pomůže jiná osoba. To je základ skutečného duchovního přátelství, ale i terapie. Jeden zenový mistr vyprávěl, jak během prv-

modlitbách. Ve chvílích velké bolesti musí být někdo schopen vědomě trpět, a pomoci tak vybudovat základnu, na které mohou být problémy transformovány. To vše lze udělat s grácií a klidem. Nemůžete ale nic ošidit. Když k někomu přistupujete s devadesátí devíti procenty lásky a jedním procentem hněvu, to, co bude ta osoba cítit, je jen a jen hněv. Srdce musí vědomě pracovat s celým hněvem, aby ho dokázalo přeměnit."

V zenu má tohle utrpení často formu „sníst svou hanbu". Ilustruje to příhoda kuchaře, který vařil mnichům polévku z želvy. Když byla polévka nalita, mistr si dal kuchaře zavolat. Ten spatřil, jak v mistrově misce plave želví hlava, která tam ovšem neměla být. A tak popadl jídelní hůlky, vytáhl hlavu z polévky a rychle ji spolkl. Poklonil se mistrovi, mistr se uklonil také, a kuchař se vrátil do kuchyně.

Sníst svou vinu vyžaduje vnitřní sílu, ale i soucit. Pravdou je, že jak jdou roky našeho duchovního života, vidíme utrpení kolem sebe jasněji a lépe. Nemůžeme před ním utéct. Právě tak se ale prohlubuje náš soucit. Soucit je možný a potřebný bez ohledu na hloubku okolního utrpení. Jednou jsem si ve vlaku povídal s Afroameričanem, který se vrátil z Indie, aby v USA pracoval v polepšovně. Tam se staral o mladé kriminálníky a členy pouličních gangů. Jeden čtrnáctiletý

DÁVAT RADOST

ROZHOVOR S GÓVINDEM RÁDŽPÚTEM



Za ta léta, co znám Góvinda Rádžpúta, nevycházím z údivu nad jeho pracovitostí. Je to typický workoholik, ale v jiném než tom západním slova smyslu. Práce, a to jakákoliv – když je potřeba, Góvind nastuduje manuál a stane se počítačovým grafikem nebo správcem počítačové sítě nebo elektrikářem, řidičem nákladního vozu nebo jak se stal v poslední době, ájurvédickým masérem – je pro něho radostí, službou, školou. Znovu a znovu zakládá další čajovny a pobočky svého obchůdku Dátá a když to nevyšlo, prostě založil další. Léta jezdil jako jakýsi emisar indické kultury – s přáteli dokázal z nehostinných a neútluných protor různých hal a muzeí jen za pomoci šátků, potahů, tkalounů a hudby a čerstvých indických placet vytvořit skutečné, i když jen víkendové oázy, ve kterých se lidé mohli přímo dotknout indické pohostinnosti, vstřícnosti, tolerance a vnitřního klidu a míru.

Za ta léta jsem si ovšem nemohl nevšimnout, že i Góvind se vyvíjí. Dnes už má rodinu, syna a přímo vyzařuje, přes veškerou okolní aktivitu, jakýsi neochvějný, téměř guruovský vnitřní klid a mír. Jak k němu přišel? A tak jsme si povídali o životě, ale, snad, mezi řádky, i o jeho „osobní transformaci“.

• Nejen z vlastních zkušeností vím, že je člověk jakýmsi záhadným způsobem naprogramován. Moje maminka ze mne vždy chtěla mít učitele nebo spisovatele. Protože jsem na škole potkával většinou jen ony sarkastické a vztekly trestáče dětí, hodně dlouho jsem sice nevěděl, čím bych chtěl být, ale za to jsem věděl, že jediné, čím zcela jistě nechci být, je povolání učitele. Své předsevzetí jsem dodržel, ale máma měla pravdu – co dnes dělám? Učím... Jak to bylo s tebou? Existují i v Indii nějaké sudičky? Měl jsi něco předpovězeno?

• Narodil jsem se v malé vesničce 5. července 1962. Dnes už je to takové malé město. S tím narozením je to v Indii vždy trochu problém. Tady se napiše rodný list a človíček úředně existuje. V době, kdy jsem se narodil, ještě stále nebylo podstatné, kdy se člověk narodí. Své datum narození jsem poprvé uviděl černé na bílém až při vstupu do školy a jméno Govind jsem dostal od rodinného učitele, který přišel, až když mi byl rok; do té doby mi říkali Gabu, baculaté dítě. Rodinný guru také řekl tatínkovi a mamince, že nebudu jako bratři, budu žít daleko a budu neobvyklý. Jeho slova jsem se dozvěděl od strýce. Tatínek o tom nikdy nemluvil. Moudře věděl, že na osudu se nedá nic změnit. A já dnes, vzdálen tisíce kilometrů, vím, že je tu se mnou.

• Dnes už se všeobecně ví, že rané dětství a potom dospívání právě tak programuje dítě na celý život, co se týče jeho charakterových vlastností, emoční vyrovnanosti, chuti do života atd. Tys musel být odjakživa velice zvědavý a aktivní dítě, že?

• Já jsem chtěl být především oblíbené dítě. Nejvíce jsem toužil potom, aby mne lidé měli rádi a dělal jsem pro to všechno. Dělal jsem to, co po mně dospělí chtěli. Pokud jsem to nemohl splnit, byl jsem z toho smutný. Každé ráno jsem se těšil do školy, ale právě tak jsem si rád hrál a sportoval. Protože jsem chtěl využít každé chvíle, psal jsem si domácí úkoly už ve škole. V Indii děti často dostávají písemné domácí úkoly a pak třeba tři hodiny musí sedět doma a psát je. Já jsem si jen odnesl domů školní tašku a hned jsem běžel na hřiště.

Asi není náhoda, že jsem od prvního okamžiku, kdy jsem tě potkal, cítil, že jsme nalaďeni na stejnou vlnu. Já jsem to ve škole dělal přesně tak. Měl jsem pak celá odpoledne pro sebe, lital jsem jak hadr na holi, jak říkala moje máma, a přesto, a nebo právě proto, jsem měl ve škole samé jedničky. Ta aktivita a energie mě pak provázela stále dál...

Věděl jsem, že musím rychle zvládnout to, co mi brání hrát si s dětmi. Od malička jsem neodkládal věci, které mi nebyly příjemné. Přestávky byly dost dlouhé a mě nebavilo ztrácet čas lumpačením, tak jsem trochu nespolečensky počítal a psal úkoly. Maminka mě nikdy nemusela honit do učení. Já jsem přímo toužil učit se víc a víc.

• Jak ses pak v době dospívání vyrovnával s rodinnými povinnostmi? Já jsem z počátku nesnášel například povinnost denně nasekat několik pytlů trávy pro králíky, ale pak jsem tomu přišel na chuť a později se mi tohle umění moc hodilo...

- Tatínek pracoval na farmě a když se vracel, nesl vždy velkou tašku, ve které byla zelenina a ovoce pro nás i pro naši krávu. Já jsem nikdy nezapomněl jít tatínkovi naproti. Každý den ve stejný čas jsem mu asi jeden kilometr pomáhal ten balík nést, aby on sám mohl přijít domů s volnými rukama. Dnes na to vzpomínám.

- **V tomto ohledu bylo moje dospívání typické spíše pro tento kus světa. Můj táta, když jednou za týden přišel domů, mě vždycky seřval. Co bych já tehdy dal za jednu jedinou pochvalu... Dnes vím, že to vlastně myslel dobře, ale dosáhl naprosto stejného opaku. Jaké jsou vztahy mezi dětmi a rodiči v Indii?**

- Když jsem přijel do Čech, tak jsem vztahy mezi dětmi a rodiči vůbec nemohl pochopit. Donutilo mne to vzpomínat na Indii, kde téměř každé dítě, aspoň v době, kdy jsem já byl malý, toužilo po tom, aby jeho otec byl pyšný na to, že má syna. To jsem si vždycky hlídal, aby to tak bylo. Pro indickou maminku je pocit, že by chtěla zapomenout na své dítě, protože něco hrozného provedlo nebo se neumí chovat, horší než smrt.

- **To znamená, že v Indii se děti nebijí? Dostal jsi někdy od rodičů pohlavek?**

- To si vůbec neumím představit. I když samozřejmě v Indii určitě existují rodiče, kteří své děti občas plácnu. Já osobně si nevzpomínám, že by mi tatínek nebo někdo z příbuzenstva někdy dal facku. Vzpomínám si, měli jsme hodně zvířat, hlavně krávy, a jedna kráva byla moc zlobivá a divoká a jednou, už ani nevím, co provedla, ji tatínek prasknul bičem. Potom odešel do místnosti, kde jsme se modlili a já jsem zahlédl, jak pláče. Nechápal jsem, co se stalo, až bratr mi vysvětlil, že to je proto, že musel tu krávu uhodit.

- **Od vztahu rodičů k dětem se samozřejmě pak odvíjí i případná touha takového kluka něčím se stát. Já jsem nikdy nevěděl, čím bych chtěl být, protože kdykoli jsem na podobnou otázku rodičů nebo učitelů odpovídal, vždycky mě zesměšnil. Čím jsi chtěl být ty?**

- Mně to bylo naprosto jasné. Jednou jsem šel s kamarádem do nemocnice a tam jsem uviděl jed-

ného důstojného pána v bílém plášti. Před ním, o berlich, stál smutný a jistě velmi nemocný jiný pán. A já jsem po chvíli uviděl, že ten smutný pán se najednou rozeselil. A ve frontě byli další smutní lidé. Zeptal jsem se kamaráda, kdo to je a on mi vysvětlil, že to je pan doktor a že občas léčí i jeho tátu. Dodnes si pamatuji svůj obrovský pocit úcty, jaká je to asi osobnost, že za ním lidé chodí a on jim dává radost a naději, a začal jsem o tom uvažovat. Čím jim dělá tu radost? Co to je za umění? Co to je být lékařem?

- **Příklady vždy táhnou. Mě se nic takového nestalo, ale když jsem po maturitě jel vlakem do školy, potkal jsem v kupé člověka, se kterým jsem se dal ke svému obrovskému překvapení, protože jsem to nikdy neuměl, úplně normálně do řeči. A tento neznámý cizinec mi po tříhodinové cestě dal tolik naděje, jako nikdo před ním a po něm. Mimo jiné mi věnoval knihu Dalea Carnegieho o tom, že člověk může zvládnout a změnit sám sebe. To bylo v době, kdy panoval jen Lysenko, Mičurin a kolektivní dílo socialismu, jak zjevně. Byl ve vaší rodině nějaký lékař?**

- Ne, v naší rodině žádný lékař nikdy nebyl. S jakýmikoli zdravotními problémy jsme chodili za strýcem ájurvédárem. Moje touha být lékařem byla probuzena jen a jen přáním, abych byl oblíbený a abych mohl rozdávat radost. Po maturitě jsem se chtěl přihlásit na medicínu. Věděl jsem už tehdy velice dobře, jak je důležité, když člověk dělá to, co ho niterně baví. Jak je smutné vidět někoho, kdo ve svém povolání není šťastný. Něco dělá a třeba i dobře, ale není v tom chuť, štáva. To mě našťastí nikdy nepotkalo. Maminka říkala, dobře budeš studovat medicínu. Ona totiž nikdy v nemocnici nebyla, tak o tom nic nevěděla. Když se jí sousedi zeptali, co budu dělat, a ona řekla, že medicínu, začali ji vysvětlovat, jak je to špatné, protože lékaři zabíjejí a pitvají zvířata, aby věděli, co je uvnitř. Moje maminka z toho byla tak překvapená a rozložená, že rozhodla, že medicínu studovat nebudu.

- **Tady u nás po takové příhodě následuje vzdor, útek z domova a mladý člověk si obvykle svou vynutí. Můj otec svým rodičům ještě vykal, my už jsme rodičům tykali a trucovali jsme. Jak to je v Indii?**

- V Indii není zvykem ptát se starších lidí na důvody jejich rozhodnutí. Pokud mladší vyžaduje vysvětlení, vyjadřuje tím nepokoru nebo nedůvěru. A i když jsem tenkrát byl hodně smutný, tak jsem se na to maminky nezeptal. Zjistil jsem to ale od bratra. On mi vysvětlil, že maminka nechce, abych studoval medicínu, protože bych kvůli svému učení musel zabíjet zvířata. Bratr mi také vyprávěl, že jeden můj strýc taky léčí, i když není doktor, že léčí pomocí ájurvédy. A tak jsem nešel studovat na medicínu, abych nemusel zabíjet zvířata, i když ve mně touha pomáhat lidem zůstala.

- **Takže mužem, který byl tvým vzorem, byl nakonec tvůj strýc? Jakou roli měl tenkrát na vesnici někdo, kdo byl jakkoliv vzdělaný?**



- Můj strýc byl starostou vesnice. Tenkrát to bylo tak, že ten, kdo byl nejvíce studovaný, byl starostou. Můj strýc tak rozhodoval o nejrůznějších problémech celé vesnice. Nikdy nešlo o nějaké kolektivní porady, on prostě rozhodl. A nikdo z vesnice se neodvážil zeptat se na důvody jeho rozhodnutí, protože by tak vyjádřil onu nepokoru a pak by se mohlo stát, že v budoucnu se o něj starosta nepostaral. V Indii platí, že tam, kde je pokora, je i láska a starost o druhého vyplývá z přirozenosti věcí. Často jsem pozoroval, jak radí a jak působí na lidi.

- **Jak ses vlastně cítil jako žák a posléze jako student na střední škole? V indických školách se také známkuje?**

- Už ani nevím proč – jestli proto, že si to přál tatínek, nebo že mě tak imponoval strýc – ale rozhodl jsem se, že budu nejlepší student, abych mohl být starostou vesnice. Žáci jsou ve třídách hodnoceni body a nakonec je sestaveno procentuelní pořadí a kdo získá nejvíce procent, ten má zlatou medaili. Je nejlepší ve třídě. Já jsem měl od první až do deváté třídy vždycky zlatou.

Jednou, to už bylo na univerzitě, jsem měl velkého soupeře. Ve druhém ročníku vyhrál boj o zlatou medaili. V Indii se výsledky studentů za rok vždy publikují v novinách. Každý student má identifikační číslo a tak každý může vědět, jak jeho přátelé nebo známí dopadli. Čekali jsme tehdy, až se výsledky objeví v novinách. Já jsem tušil, že to nebude zlá, protože můj soupeř se choval velmi sebejistě. Bratr za mnou běžel na pole a řekl mi, že jsem dostal stříbrnou. Tvářil se velmi šťastně, ale já už viděl, jak smutně se bude tvářit tatínek, a tak jsem ze strachu ani nešel domů. Tatínek pak za mnou přišel a konejšil mne, že život přece nekončí, ale já cítil, že není spokojený.

- **Já jsem nesměl nic dělat – proto dodnes nesnáším, když musím amatérsky přitloukat skobíčky nebo třeba vyťahovat zarezlé šrouby – a na otce bohužel vzpomínám hlavně v souvislosti s dost negativními, ale o to hlubinnějšími příhodami, které mne na dlouhou dobu ovlivnily. Co z té doby třeba ovlivnilo hodně tebe?**

- Jednou se stalo, že zkoušky se konaly v jiném městě. Obvykle se studenti připravují na zkoušky čtrnáct dní. Když jsem se u zkoušek potkal se svým





přítelem a zároveň soupeřem o zlatou medaili, on se mne zeptal, jestli jsem se hodně připravoval. Já jsem mu řekl, že ne, ale on chtěl, abych přísahal a tak jsem přísahal, že jsem se moc neučil, přesto, že jsem lhal. Celý další týden při zkouškách se mi ta křivá přísaha vybavovala. Zradil jsem bohyni Sarasvatí, v Indii nejoblíbenější bohyni moudrosti a přísahal jsem na ni, přesto že jsem věděl, že lžu. Byl jsem z toho velmi smutný a bál jsem se, jestli vůbec zkoušky udělám. Po zkouškách jsem si pak sám dal třest – čtyřicet jedna dní, abych se jí omluvil, jsem nejedl, jen jsem si denně dal deci mléka a vodu.

• **Co dělají indické děti po škole? Měli jste nějaké kroužky? My jsme chodili do pionýra, chodili jste vy třeba do skautingu?**

• Jako dítě jsem chodil do skautu. Bylo to sice trochu jiné, protože to přivezli Angličané, ale já jsem tam chodil velice rád, protože jsme se tam učili mnoho zajímavých věcí. Rodiče mi nikdy v ničem nebránili a v žádné činnosti mne neomezovali. Nebyli jsme ale zrovna bohatí a já jsem brzy zjistil, že být jedničkářem má své výhody. V mnoha kroužcích jsem nemusel nic platit, protože jako jedničkář jsem byl vítán bez placení. Začal jsem si přivydělávat tím, že jsem doučoval. Naučil jsem se v takovém kroužku fotografovat, pracovat s elektronikou atd. Všude jsem se snažil, abych rodiče neobtěžoval, pokud bylo třeba někde zaplatit, rovnou jsem poprosil ředitele, jestli by mi třeba nemohl snížit platbu za kurs, abych nemusel říkat rodičům o peníze, že nejsme bohatí a že rád pomůžu při nějaké práci. Navíc, když jsem doučoval, tak jsem začal cítit odpovědnost za druhé. Nikdy mi nedělalo problémy komunikovat s ostatními dětmi a nikdy jsem nechtěl být velkou šarží. Před malými dětmi jsem vždycky chtěl být spíše jako maminka, aby měly děti radost, že budou se mnou.

• **Přivydělával sis i na univerzitě? Když se naši rozvedli, otec mne odmítl podporovat a já, protože to tady tenkrát moc zvykem nebylo, jsem se na jednu ocitl bez peněz a musel jsem nechat školy a začít se, než jsem se dostal na jinou, žít sám.**

• Přivydělával jsem si i na univerzitě. Jednou, když mi rodiče poslali peníze na nájem, jsem celý obnos rodičům vrátil, protože jsem měl příjmy z doučování. Věděl jsem, že tatínek potřeboval peníze na traktor, a tak jsem vzal ještě jedno dítě na doučování navíc. Bratr za mnou za tři dny přijel celý rozčilený,

co se děje. Vše jsem mu vysvětlil a ujistil jsem ho, že si peníze vydělám, ať mi je už nikdy rodiče neposílají. I poté, co jsem vystudoval, jsem si na své další studium vydělával peníze sám a i tady rád vidím a podporuji, když si studenti vydělávají sami.

• **Měl jsi nějaký životní vzor? Jací byli tví hrdinové? Já jsem do chvíle, než jsem objevil onoho Carnegieho, velmi negativní. Prostě jsem nevěděl co chci, jen, bohužel z vlastních negativních zkušeností, co nechci. Kdo ovlivnil tebe?**

• Nejraději jsem četl životopisy slavných lidí. Velice mne například ovlivnil životopis indického premiéra Šastriho. Ten se narodil v tak chudé rodině, že rodiče nebyli schopni platit mu školu. A tak se staral sám o sebe už jako dítě. Neměl třeba peníze, aby mohl zaplatit převozníkovi, aby se dostal přes řeku do školy, a tak poprosil kamarády, aby mu vzali knihy a sešity a sám řeku vždy přeplaval. Když jsem to tenkrát četl, tak jsem jasně věděl, že je lepší umřít, než být nevzdělaný a že učit se bude pro mne vždycky největší inspirace. Prosil jsem Boha, aby mi dal tolik moudrosti a síly jako měl Šastridž, abych dosáhl největšího cíle svého života.

Jednou jsem si povídal s kamarádem o tom, co je to výjimečnost. Kdo je výjimečný? Král je výjimečný? Ale stát se z prince králem je jednoduché. Daleko složitější je stát se králem nebo prezidentem z chudého kluka. Toužil jsem být jako Šivádží který se z rolníka stal králem celé jižní Indie a bránil hinduismus před muslimy, kteří chtěli zničit hinduistické chrámy. Příkladem nejen pro mne, ale i pro celou Indii je i Krišna, který se také narodil v chudické rodině. Ale příkladem mi byly i osobnosti z jiných zemí, např. Abraham Lincoln. Moc mne tenkrát zaujalo jeho vysvětlení o tom, že člověk nemá dát na prostředí, ve kterém vyrůstá. Jakmile člověk řekne, že jeho prostředí není vyhovující, tak je to výmluva. Prostředí se vytváří. Také jsem tenkrát uvažoval o tom, že život je jen pro lidi, kteří mají peníze a ne pro chudáky. Starší bratr mi řekl, že kdo má cíl ten jde a nezáleží zda-li je chudý nebo bohatý, má cíl. Poznal jsem že většinou si stěžují jen ti, kteří nemají životní cíl. Ti také nic nedokážou.

• **Jak ses vlastně dostal do Evropy?**

• Když jsem končil univerzitu, zjistil jsem, že se mohu učit dál, a chtěl jsem si udělat doktorát. Byl jsem vybrán jako lektor a měl jsem přístup k informacím, ale zjistil jsem, že to bude trvat několik let, a tak jsem se raději zapsal na intenzivní formu stu-

dia, při které se přednáší jen občas a většinu času člověk prostě jen studuje. Dostal jsem se k projektu mapování Himálaje, a když se stalo, že se můj školitel nepohodl s děkanem a odešel ze školy, projekt zůstal na mně. Já jsem ještě neměl žádné zkušenosti, nevěděl jsem, jak bude projekt financován, musel jsem se naučit účetnictví, starat se o doklady... Do té doby jsem ještě nikdy neviděl letadlo a najednou jsem měl na letišti vyzvednout fotometr AAS, který měl cenu dvě stě padesát tisíc rupií. To je na indické poměry neuvěřitelná suma. Všichni čekali, co udělám, ale já jsem se postupně všechno naučil. Získal jsem obrovské zkušenosti. A musel jsem za ně i zaplatit. Jako nezkušený jsem převážel drahocenný přístroj rikšou, musel přespát v hotelu v jiném městě, a ještě spoustu výdajů jsem měl, ale nemohl jsem je prokázat. A náš nejvyšší účetní mi nic neproplatil. Pak mi nezbylo, než se uskrovnit; byl jsem ale bohatší o zkušenost. Nakonec jsme úspěšně vybavili laborať i dokončili výzkum, protože jsem však neměl školitele, titul jsem nezískal, byť byl výsledky převzaty do státního výzkumu.

• **Určitě ti to přineslo i další zkušenosti a hodnoty. České přísloví říká, že všechno zlé je pro něco dobré. Já mám rád i jiné heslo – génius dělá chyby, ale blbec je opakuje.**

• Velmi důležité bylo pro mne i další zjištění. K mému překvapení bylo složení karlovarské žuly a francouzské žuly, které obsahují také wolfram a cín, podobné s himálajskými horninami. Napsal jsem žádost o možnost pracovat na projektu, ve kterém bych srovnával geologické složení Himálaje a některých evropských pohoří. Sdělili mi, že mě nemůžou poslat do zahraničí, že by to bylo finančně moc náročné. Pak se ale ukázalo, že existuje možnost mezinárodní výměny, a já se rozhodl jít za svým cílem. Byla tu možnost jet na Nový Zéland nebo do Čech. Pro mne byly obě země stejně zajímavé: věděl jsem, že Čechy mají Ivana Lendlu a že na Novém Zélandu jsou teplé prameny.

Nejdříve bylo vyřízení Česko, a tak jsem letěl. V Praze jsem se potřeboval dostat na velvyslanectví pro registraci, ale v autobuse na letišti jsem zjistil, že neumím ani použít jízdenku. Nikdy jsem neviděl eskalátor. Naštěstí mi pomohl pán, který se mnou letěl už v letadle – když zjistil, že jsem tady úplně nováček, všechno mi ukázal. A dokonce si se mnou i kus zajel, abych nezabloudil. Zachránil mne.

Jako hodně Indů i já jsem si myslel, že jsou Evropané zlí a chamtiví. Bylo to tak kdysi v dobách, kdy Indii ovládali Angličané. Ale hned ten první pán mi pomohl změnit názor a já napsal do Indie, ať se o mne nebojí, že tady přežiju. Že jsou tu lidé jiní, než jsem si myslel.

• **Co tě nejvíc překvapilo v prvních týdnech a měsících? Určitě jsi bydlel na koleji a poznal jsi studentský život, ale musel jsi jezdit po městě, a tak jsi nemohl nevidět, že se věci mají jinak než v Indii. Co tě zarazilo nejvíce?**

• Bydlel jsem na koleji na Kajetance a po čtrnácti dnech jsem se chtěl vrátit do Indie. Poprvé jsem totiž viděl, jak maminky křičí na své malé děti. Poprvé jsem také viděl kočárky a nemohl jsem pochopit, proč ženy nosí děti v šátcích nebo na rukou. Hrozně jsem trpěl, když jsem viděl velké aktovky na zádech dětí a vedle maminky s volnými rukama. Přemýšlel jsem, co dítě řekne později na to, že se

o sebe muselo postarat samo. Že muselo samo nosit tašku, že ho maminka zastrčila do kočárku...

Dnes už to trochu víc chápu, ale stejně se nedokážu smířit s tím, že se tady rodiny tak lehce rozpadají, a pak se klidně zakládají nové. Nechápu také, proč maminky křičí na své děti a trestají je. Vždyť přece platí: jaká semena, takové budou stromy.

- **Když jsem začínal před lety poznávat Indy a čítával a slýchal o jakési duchovnosti, kterou je indické klima prosyceno, o jakési vznešenosti a vnitřním klidu tamních žebráků a bezdomovců, uvažoval jsem, čím to asi je. Dnes vím o přípravných programech, kdy budoucí maminka podporuje vývoj svého dítěte pomocí rytmických stimulací, a tuším, že to tak odjakživa fungovalo v jiných kulturách. Když maminka zpívá, podporuje celou řadu bytostně důležitých úrovní vývoje mozku a zabezpečí jeho další optimální růst. Zpívalo se za tvých let doma těhotným ženám?**

- O ženu se během těhotenství v Indii starají maminka a kamarádky. Vzpomínám si, že se občas večer společně setkávaly a zpívaly různé písničky, které se střídaly podle fází měsíce. Já jsem tam jako malý kluk nechtěl chodit. O novu se např. zpívalo o tom, že černé se není třeba bát, že to je ta nejkrásnější královna, co má nádherné černé vlasy a obočí a kolem ní létají krásní černí ptáci. Když byl nov, zapálily svíčku, aby těhotná mohla spát při světle, pravděpodobně proto, aby se dítě nepolekalo tmy. Každý den během těhotenství chodily ženy a děti z okolí do domu nastávající maminky a společně se veselily, zpívaly a jedly (např. osolenou cizrnu, pokapanou citrónem a okořeněnou čat masalou a hodně syrové stravy, např. naklíčená zrna. V chudých rodinách se vařila i nakličovala pšenice a fazole mungo.). Dětem se rozdávaly sladké kuličky. Zpívalo se za doprovodu harmonia, dholaku a činýlků madžiras. Pokaždé ty písničky byly jiné. Scházelo se tak dvacet až třicet žen, někdy i sto padesát. Taková setkání trvala dvě až tři hodiny.

- **Tys tedy pokračoval ve studiu geologie a na své kandidatuře. Jak to probíhalo dál?**

- Pracoval jsem na své kandidátské práci v Českém geologickém ústavu. Tam jsem nikdy neměl žádné potíže, kolegové byli velice ochotní. Protože stipendium bylo příliš malé, tak jsem pracoval po nocích v tiskárně. Naštěstí jsem v ústavu neměl přísný režim nástupu v sedm ráno, a tak jsem si po noci mohl trochu přispát a přicházet až na desátou, a když jsem z ústavu odcházel v devět večer do tiskárny, tak se také nezlobili, že mi musí otevřít již zamčenou bránu.

- **Když se řekne Indie, celou řadu lidí, kteří se zajímají o duchovnost, napadne hned slovo jóga. Setkal ses tu už tenkrát s jógou?**

- Potkal jsem jednu kolegyni z ústavu, která mě pak pozvala i domů a seznámila se svou rodinou. Jen tak mezi řečí o sobě řekla, že je jóginka. Mě se z toho zastavil dech. Jako Ind jsem se toulal tři roky po Himálájích a setkával s různými jóginými, ale nikdy bych se neodvážil říct, že jsem jógín. Ona, která si několikrát sedla do tureckého sedu a svedla několik poloh – ásán, si dovolila říct, že je jóginka. Později jsem potkal ještě více takových jógínů, kteří měli doma oranžové košile a meditační podložky. A musel jsem si postupně zvyknout na to, že lidé si tady neváží slov.



- **Ty sis tady ale také našel ženu a nakonec jsi začal pracovat ne jako geolog či vědec, ale jako obchodník a dovozce indického zboží. Jak k tomu došlo?**

- V této společnosti jsem se seznámil i s Marcelou. Musel jsem se pak vrátit do Indie a nikdy nezapomenu na její tvář, když jsem odlétal. Okamžitě jsem začal pracovat na možnosti vrátit se. Když jsem přijel zpátky, Marcela se líbily dárky z Indie a rozdávala je v úřadu, kde pracovala. Brzy zjistila, že i lidem se ty drobnosti velmi líbily; chtěli je koupit. Napadlo nás, že bychom mohli něco takového dovážet. Dal jsem dohromady seznam věcí, kterými bychom mohli začít a z Indie to poslal. Všechno jsme prodali, a tak jsme se rozhodli, že založíme obchůdek.

- V prvním patře bývalých jeslí v Praze 4, mimo veškerý ruch, jsme založili firmu a obchůdek pod názvem Dátá. Znamená to dárcé, toho kdo dává. Ale bylo to i jméno mého duchovního učitele. A v hindštině znamená také bůh, tedy největší dárcé. V běžné řeči to znamená respektovaný člověk.

- **Já dnes také už vím o tom obrovském rozdílu, jak se k učitelům chováme my tady, a jaký naprosto rozdílný, neobyčejně hlubinný a celoživotní vztah panuje mezi indickým guruem a jeho žákem. Jak moc takový guru „dává“...**

- Stále na to myslím a snažím se nikdy nezapomenout na dárcé života na této zemi. Na učitele, který mi předal určitou nauku. Nikdy nezapomenu na to, co mi jednou řekl: „Jestli chceš vyhrát – vyhráj lásku, jestli se chceš napít, tak vypij všechn svůj hněv, jestli chceš jíst – tak sněz všechn svůj smutek, jestli chceš pomáhat – tak dávej, jestli chceš něco ukázat – pak svou milost, jestli chceš něco používat – pak svou moudrost, jestli chceš něco říci – pak pravdu, jestli chceš něco mít – pak morálku, jestli chceš něco odhodit – pak žárlivost, jestli chceš něco vyloučit – pak připoutanost.“

- **Vraťme se zpátky k začátkům malého obchůdku, to už pamatuju...**

- V našem malém obchůdku se vše odehrávalo jen na třiceti čtverečních metrech. Začali ho navštěvovat další a další lidé, většinou už alespoň trochu poučení a nasměrování směrem k toleranci. Jednou, zrovna když jsme si připravovali oběd, přišel takový člověk v brýlích a nahlas prohlásil, že v prvním patře v paneláku by nikdy nečekal takovou oázu. Byl to Vlasta Marek. Velmi nás to tenkrát povzbudilo a cítili jsme, že je naší povinností mít to tam a poz-

ději i jinde stále lepší a hezčí. A tak Marcela opustila své zaměstnání a společně s přáteli jsme se do toho pustili naplno.

- **Všiml jsem si, že ti nedělá potíže obchodovat, tedy pracovat s penězi, hmotou, a zároveň pořádat kurzy jógy a ájurvědy, koncerty, vést indickou restauraci ale i čajovnu a internetovou čajovnu, ale také nechat lidi jen tak se vyřádit společně na bubny. Jaký máš názor na vlastnictví?**

- Jednou jeden člověk prohlásil, že mám v Praze hezký obchůdek. Mně se to dotklo, jako by mi dal facku. Já bych nikdy neměl odvahu říci, že mi Dátá patří. Když už, tak patří všem, kteří v ní pracují. Nevím už, jak jsem tehdy tomu člověku odpověděl, a dodnes nemám pocit, že je to moje a raději ani nechodím na úřady, abych se o tom musel takto vyjadřovat.

- **Tvůj cíl se nakonec splnil... Rozdáváš radost, a jistým způsobem léčíš, jako ten tvůj pan doktor z dětství...**

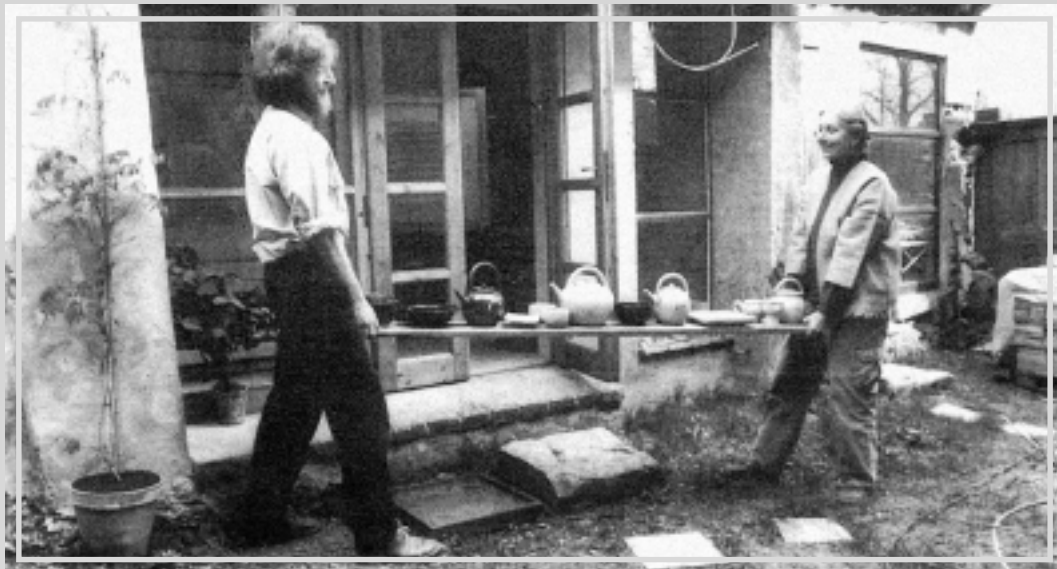
- Ano, nakonec se mi splnil sen z dětství angažovat se v oblasti zdraví. Vždy jsem, když bylo potřeba, rád sem tam někoho masíroval. Abych mohl masírovat oficiálně, musel jsem si udělat masérský kurs. To mne vyprovokovalo k tomu, že jsem se znovu a velmi intenzivně začal zabývat lidským tělem jako živým celkem, tedy ájurvédou. Ájurvédou, staroindickým léčebným systémem, se v Dátě zabýváme už šestým rokem. Zorganizovali jsme několik kursů, pozvali jsme i odborníky z Indie. Lidé, které jsem masíroval a kterým jsem tak poskytl dle jejich vyjádření velkou radost, mi posílali své přátele a dnes už mám určitou klientelu. Technika, kterou masíruji, se jmenuje Dátá Snéhan a velmi mě těší, že našimi klienty jsou i některé známé osobnosti kulturního a politického života. Tato masáž není jen nějakou relaxací, jde o protahování svalů, uvolnění kloubů, regeneraci oběhových systémů. Výsledkem čehož je pocit lehkosti, který je zase základem pocitu štěstí.

- Bylo pro mě potěšení vidět zájem lidí o zboží, které v Dátě prodáváme, o to radostněji se cítím dnes, kdy se vše trochu ustálilo, máme jedno centrum ÓM CENTRUM a připadám si být na Žižkově, jako v indické vesničce. Přišel čas a já se mohu vrátit zase ke svým snům. Pro své poznání čerpám znalosti zejména z knih, ale jezdím i do Indie za zkušenými ájurvédáři. Zase si připadám jako student.

Pomocí internetu a telefonu se ptal V. M. ■

ŘEMESLO JAKO OSOBNÍ PROMĚNA

M I C H A L J Ů Z A



Pražští hrnčíři Eva & Michal Jůzovi prožili svou řemeslnickou odyseu uprostřed politických a společenských změn v České republice. Původně byli profesemi historička umění a architekt, ale po konfliktech s nedemokratickým režimem se živil manuální prací. Rozhodli se pro hrnčičství, protože hlína nebyla ostře sledovaný strategický materiál. Od roku 1982 Michal pracoval jako dělník v hrnčičské manufaktuře a Eva točila na kruhu v sochařském ateliéru přátel. Jakmile Michal složil hrnčičskou výuční zkoušku, otevřeli roku 1986 na bizarním samovolném konci komunismu jediné soukromé hrnčičství v historickém centru Prahy. Byt přeměnili v dílnu. S jednoduchými výrobními prostředky během dvou týdnů listopadové revoluce 1989 vytvořili a vypálili prvních 4500 zirkono-kobaltových knoflíků Občanského fóra, které zbavilo komunisty vlády. Dostali rituální zakázku — kameninovou podlahou a fontánou upravit dosavadní disidentskou pracovnu prezidenta Václava Havla zpět na zimní zahradu, již bývala za jeho rodičů. Prodali akcie z kuponové privatizace a pro ruční válení dlažby objednali letecky z Kingstonu, N.Y., největší váleční stůl. Na podlahu použili široký rejstřík popelových plev. Český provinciál františkánů jim zadal zhotovení silnostěnné kameninové teriny s plevou z popela z klášterních kamen, z dříví štípaného řeholníky; při slavnosti znovu-zpřístupnění kostela v Bartolomějské ulici, zabraného 40 let tajnou policií, zapálil v terině 1/2 kg kadidla, podal dýmající terinu pražskému arcibiskupovi a kostel řádně vykouřili.

K popelovým plevám přivedli Evu a Michala jejich mistři, v jejichž ateliéru se roku 1979 seznámili: Hana Wichterlová (1903–1990) a Bedřich Štefan (1896–1982) byli hlavní osobnosti české sochařské meziválečné avantgardy a experimentátoři s vytáčenou kameninou a vlastními plevami. Z jejich receptů a zkušeností s proporcemi, rytmem, souhrnným tvarem a tektonikou vycházeli Eva a Michal ve své práci. Poznali i místní tradici popelových plev u hrnčíře Františka Davida (1910–1992) ve Štěchovicích u Prahy. Rodina Davidů v 19. stol. tajila složení plev před konkurencí a měla dohodu s chudými chalupníky z okolních kopců, jakým druhem dřeva budou v zimě topit — na jaře za nůši čistého popela obdrželi nůši kameninového nádobí. Nejstarší popelová plevele v Čechách se objevují na zbežně točených pražských pohárech na víno z 15. století, glazovaných pouze uvnitř v zájmu kvalit nápoje.

V roce 1989 Eva s Michalem koupili za 2500 dolarů zničenou zemědělskou usedlost ve vsi na kraji Prahy jako ateliér. Neplánovaně tady začali zároveň bydlet a dům lepili kousek po kousku jako vlašťovky. Za 10 let dostali od sousedů do opatrování starý hrob prvních obyvatel svého domu a stali se rodiči Šimona (1999) a Julie (2000). Po revoluci dodávali čajové servisy do rozmáhajících se alternativních čajoven. Pravidelně samostatně vystavovali a roku 1997 a 2000 vyhráli veřejnou soutěž na galerii na Pražském hradě. Zde nyní prodávají všechno individuální nádobí, které oba vytvoří — nese chráněnou značku Pražská kamenina od roku 1992. Přírodní plevy s výpalem na 1300 °C sestávají z tříbených rostlinných popelů a minerálů z geologicky rozmanitých Čech (živce, křemen, křemel, hnědel, vápenec, kaolin, amfibol, magnetit). Vynalezli techniku tavení jihočeských sklovitých meteoritů — tektitů — ve vypalovaných plevách. Michal pracuje jako dobrovolník s mládeží s handicapem na hrnčičském kruhu v terapeutické dílně Českobratrské církve evangelické.

K typickým rysům keramického díla Evy a Michala vedlo osobní angažované hledání. Rok za rokem zkoušeli vlastnosti různých hlín, jejich vlastní výraz, když zůstano neglazované, a jejich vliv na charakter plev. V tvorbě těchto hrnčičů hledání čisté barevnosti — barev zhmotnělých ve tvaru kameninového zboží — směřovalo k objevování a využívání barevných plev mnohem výrazněji než použití barevné malby. Popelové plevy přidávají dimenzi nahodilé proměnlivosti barvy, podivuhodné a nevypočitatelné barevnosti, živé a různobarevné v každém místě pohledu, plevy jsou rozličné i na dotek. K dekorům posledních let patří řádkované různobarevné plevy v hnědavých odstínech od bělavé i žlutavě krémové přes oxidační (!) červenou z rakovského popela (vypalované na 1260–1300 °C) až po sytou hněd a čern.

Škoda, že nádoby nemohou být provázeny autorskými pracovními názvy jednotlivých plev, které samy znějí jako verše vedoucí nás do jiného světa: Ostří a váha rákosu. Podlaha vinného sklepa. Vnitřní oheň. Bratr oheň. Popel z trávy. Říční písek. Český ráj. Stará láska nerezaví. Zahrádka paní sochařky. Popelka. Černá matka. Kde domov můj? Regula Pragensis. Co fantazie a asociace je v nich skryto.

Eva a Michal sledovali veškerou svou tvorbou funkčnost a účelnost výrobků, které ale zároveň poskytují individuální estetický vjem. Touto kombinací ryzí užitečnosti a vysoké estetické náročnosti se bezděky (snad i vědomě) shodli s tvorbou klasických čínských keramiků a jejich „lyrickým principem“, s jejich prací v pokorě před řádem přírody a nalézáním nové, lidské přírody ve shodě s ním.

Přes své mistry, kteří žili ve 20. letech v Paříži, následovali individualismus evropské hrnčičské avantgardy 20. století, představované třeba přístupem anglické hrnčičky Katheriny Pleydell-Bouverie. Ze svých výchozích profesí si přinesli tektonické vyjádření statiky tvarem, pozornost k proporcím a fraktální geometrii, cit pro „dobře zapamatovatelné tvary“. Objevují novou „přirozenou“ barevnost a její dynamiku.

(Psáno pro *Ceramics Monthly*, červenec 2002)

Zlata Černá, Náprstkovo muzeum Praha



PRŮVODCE PŘEMÝŠLIVÉ ŽENY NA CESTĚ K LEPŠÍMU PORODU



H E N C I G O E R O V Á

Má dcera porodila před několika měsíci druhou holčičku. Ale už při porodu té první, které jsou dnes více jak dva roky, jsem s hrůzou zjistil, že se v našem porodnictví, přes záplavu nových zjištění, potvrzujících mou domněnku, že je něco špatně, za posledních dvanáct let téměř nic nezměnilo. Vanda se připravovala, že bude rodit na všemi doporučovaném porodnickém oddělení nemocnice Na Bulovce, v tzv. Centru alternativního porodu. Jenže Dorotka ohlásila svůj příchod na svět o čtrnáct dnů dříve a v CAPu malovali. Vanda musela porodit v nemocnici U Apolináře. Prošla si tak typickým, řekl bych spíše typizovaným systémem hromadného vybavování dětí na běžícím páse. S hrůzou jsem zjistil, že přes písečnici se letopočet se tam zastavil čas. Dokonce i jídlo, které těhotné maminky těsně před porodem dostávaly, bylo typicky „sebevražedné“: většinou hovězí maso a uzeniny, případně kynuté knedlíky.

To byla ta poslední kapka poháru mé trpělivosti. Už v roce 1995 vyšlo totiž v jednom čísle časopisu MANA (už jen pamětníci vědí, že to byla předchůdkyně BARAKY) pojednání o tom, že dítě je již v děloze cítícím a reagujícím jedincem, na kterého má velký vliv vše, co dělá a hlavně myslí a cítí jeho matka. V roce 1999 jsem se se svou ženou v New Yorku zúčastnil konference Přivádíme dítě na svět a s překvapením zjistil, že i v USA ženy rodí jaksi automaticky v porodnicích a tak jako u nás, i tam začínají proboužovat právo rodit tam, kde chtějí, a tak, jak to cítí. I Američanky záviděly, když holandská a německá porodní asistentka vyprávěly, jak se rodí u nich. Pohovořil jsem tam osobně s dr. Michelem Odentem, viděl na vlastní oči nádhernou přednášku porodní babičky z Belize atd. Žena tam tehdy okamžitě zakoupila „baby vak“ na nošení miminek, který se setkal s nadšeným ohlasem nejen u mé dcery. Vanda začala se svým mužem navštěvovat předporodní kurz v CAPu – a jak to dopadlo, to už víte. Mimochodem, prof. dr. Z. Hájek, DrSc. z porodnice U Apolináře, představitel té nekonzervativnější větve českých porodníků a veřejně ještě i dnes (dvacet let poté, co se ví, že poloha vleže je ta nejméně výhodná, a deset let poté, co WHO, Světová zdravotnická organizace, vydala prohlášení, ve kterém např. rutinní holení nedoporučuje jako něco zbytečného a ženu jen obtěžujícího) tvrdí: „...matka, která dnes dříve holení, je podle mne dement. Poloha vleže je pro matku samozřejmě nepohodlná, ale nám se při ní dobře pracuje...“

Zjistil jsem, že většina žen netuší, co to je přirozený porod, a že většina porodníků ženám neříká celou pravdu o nebezpečích a rizicích medicalizovaného porodu. Například ještě ve speciálním magazínu MAMA časopisu Vlasta z jara 2001 se píše, že „žádné těhotenství není normální“, že těhotná žena si v průběhu těhotenství klidně může dát i jednu dvě sklenky vína denně, a přijí je dokázáno, že „příroda je na tyto situace připravena a do tří týdnů početí se prakticky nic nemůže stát“, a že „není prokázáno, nakolik, a zda vůbec, může psychický stav matky ovlivnit psychiku dítěte“!

Všechno je jinak, vážené čtenářky, a dokonce právě naopak: alkohol, násilí páchané na vás a vašich děťátkách při porodu, manipulace, které jste v porodnicích vystaveny, a především váš psychický stav jsou prapříčinou všech porodních a poporodních traumat. Pokud to budete potřebovat, přečtěte si Průvodce po českých porodnicích, který vydává sdružení Aperio, nebo si na internetu můžete vyhledat stránku www.rodina.cz.

A tak když se mne vydavatel mé knihy Tajné dějiny hudby zeptal, jaký další titul sepiši, překvapil jsem ho (tehdy pracovním) titulem: Tajné dějiny porodu. Nechápal, dokud jsem mu nezačal vyprávět, jak je všechno jinak. To se zhroutil a řekl: „To musíme vydat!“

Když jsem před nedávnem ukazoval vydavateli BARAKY xeroxovanou kopii knihy své *Nová doba porodní*, uviděla ji náhodou jedna žena z Hradce Králové. Když spatřila titul, překvapeně řekla: „Porody? Ale vy jste přece filozofovi?“ Pobaveně jsem se usmál: „Právě proto,“ nechal ji chvíli listovat knihou a ona pochopila a tiše prohlásila: „Tak do teď jsem nechápala, proč mám tak problémové dítě – ale vždyť já měla velmi problémový porod!“

Roste agresivita, nevíme si se sebou rady, ekologicky a ekonomicky znečišťujeme jak své duše, tak naši společnou a jedinečnou a taky jedinou planetu, svět je po 11. září 2001 zdánlivě stále nepochopitelněji chaotičtější – co když to vše má prostou a téměř jedinou příčinu – mediakalizované porody?

A tak jako jednu část čísla BARAKY, jehož pracovním tématem je „personal transformation“ (osobní proměna), ne náhodou tvoří „problematika porodů“. Přečtěte si úvod a část páté kapitoly z knihy Henci Goerové (a tři rozhovory s těmi, kteří jsou u toho). Udaje týkající se USA se nijak neliší od poměrů u nás. To, jak jednáme, s jakými životními problémy se potýkáme na individuální i celospolečenské úrovni, je totiž z velké části zapříčiněno i tím, jak jsme byli porození.

Sama Goerová napsala: „Jedním z možných způsobů, jak znevážit mou knihu, je prohlásit, že nějaká studie se dá najít na podporu čehokoliv. V tomto případě to však neplatí. Pro většinu témat, která jsem zkoumala, nebylo možné najít data, která by mluvila ve prospěch dnes běžné porodnické praxe.“ A uvádí i příběh, který použijte, až vám zase některý otulovaný muž bude vykládat, že ví lépe než vy, co máte při porodu dělat: Penny Simkinovou, známou pedagožku, spisovatelku a redaktorku, si kdysi zavolal na kobereček jeden anesteziolog, pohnutý tím, že sepsala letáček se seznamem kladů a záporů epidurální analgézie, aniž měla medicínské vzdělání (ačkoliv nijak nezpochybňoval správnost a přesnost publikovaných informací). „Jakoupak máte kvalifikaci?“ útočil na ni. „Umím číst,“ odvětila mu mírně.

Vy řekněte: „Umím od přírody rodit.“

Vlastimil Marek



Američanka Henci Goerová, kterou měli možnost slyšet účastníci konference v únoru 2001 v Praze, je diplomovaná porodní instruktorka (childbirth educator) a vystudovala biologii na Brandeis Univerzitě. Je m. j. i autorkou na Západě velmi známé publikace „Obstetric Myths Versus Research Realities: A Guide to the Medical Literature (Porodnické mýty versus vědecká realita: průvodce lékařskou literaturou). V nakladatelství One Woman Press v dubnu 2002 vyjde její další výjimečná kniha Průvodce přemýšlivé ženy na cestě k lepšímu porodu. Při práci na této knize Goerová se třídila a anotovala stovky článků z odborného lékařského tisku, aby porodní instruktorky, porodní asistentky a další profesionálové, ale také především ženy a jejich muži měli konečně k dispozici fakta, podporující to, co by co nejrychleji mělo být přijaté a normální. Aby nikdy neměli důvod říkat: „Ale my jsme nevěděli, že byla i nějaká jiná možnost!“ nebo „Vědět, že se může stát i něco takového, nikdy bychom s tím nesouhlasili.“

POROD V REŽII LÉKAŘE: CO JE NA TÉTO PŘEDSTAVĚ V NEPOŘÁDKU?

Čekáte miminko, nebo se chystáte přijít do jiného stavu? Gratuluji Vám! Vydáváte se na vzrušující, podnětnou a potenciálně velmi uspokojivou pouť. Není jisté pochyb o tom, že byste si přála prožít svůj porod jako bezpečnou a naplňující událost. Já vám přeji totéž a tuhle knížku jsem napsala proto, že dosáhnout tohoto cíle není vždy tak snadné a přímočaré, jaké by to být mělo. Za posledních třicet let se porodnickému systému podařilo proměnit to, co by ve většině případů mělo být zdravým a docela normálním procesem, v přetechtovanou záležitost. Aniž by to byl někdo zamýšlel, a aniž bychom si pořádně uvědomovali, že se něco takového vůbec stalo, urazil vývoj porodnické péče ve Spojených státech pořádný kus cesty mimořádně špatným směrem. Jen vezměte v úvahu následující fakta:

- Císařský řez je v USA nejčastěji prováděnou velkou břišní operací. Každý rok podstupuje ve Spojených státech císařský řez jedna z pěti – celkem tedy téměř milión – těhotných žen; a to navzdory jeho zdravotním rizikům, bolestivosti, dlouhé zotavovací době a finanční náročnosti. Odborná lékařská literatura se shoduje v tom, že polovina provedených zákroků nebyla nutná.

- Lékaři nyní u čtyř z pěti rodících žen používají zařízení pro elektronické monitorování plodu, přístroj, který zaznamenává frekvenci srdečního tepu dítěte v souvislosti s matčinými kontrakcemi. Používání této techniky zaznamenalo strmý nárůst, a navzdory dlouhé řadě studií, které ukazují, že tento postup nepřispívá ke zlepšení zdraví dítěte. Rutinní používání této metody naopak vede k ohrožení matčina zdraví, neboť ve svém důsledku způsobuje zbytečný nárůst porodů kleštěmi nebo za pomoci podtlakové extrakce, a císařských řezů.

- V některých nemocnicích dostává téměř každá rodící žena epidurální analgézii. Lékaři ženy ujišťují, že jde o záležitost zcela bezpečnou. Studie nicméně dokládají, že epidurál může způsobit množství komplikací – a to matce, dítěti, nebo dokonce oběma.

- Bez mála u poloviny žen, které rodí vaginální cestou, se provádí epiziotomie, nástřih hráze ve spodní části poševního vchodu. Výzkumy ukazují, a to ze všech stran, že jen s několika vzácnými výjimkami nemá tento zákrok žádný příznivý efekt, a často naopak způsobuje poškození – někdy dokonce poškození vážné a trvalé.

- Většina žen, které jednou rodily císařským řezem, rodí automaticky císařským řezem i všechny další děti. Přitom je k dispozici nepřeberné množství dat, která dokládají, že vaginální porod po porodu císařským řezem je pro matky bezpečnější, pro děti výhodnější a bez problémů funguje u téměř tří čtvrtin žen.

- Relativně malý počet žen v USA rodí jen za pomoci porodních asistentek. Řada odborných studií však soustavně dokládá, že maminky a děti, o něž pečují pouze porodní asistentky, mívají méně komplikací a absolvují menší počet vyšetření a zákroků, než ženy, jejichž porod – za srovnatelných okolností – probíhá v režii porodníka. Podle několika rozsáhlých výzkumů končí u porodů vedených porodními asistentkami císařským řezem pouze čtyři procenta případů.



- Doslova každá těhotná žena, jejíž těhotenství vezme do své péče konvenční zdravotnický systém, neunikne vyšetřením, lékům, zákrokům či zákazům, které – jak dokládá vědecký výzkum – při paušálním použití nejen, že přinášejí velmi málo praktických výhod, pokud vůbec nějaké, ale představují naopak zvýšené zdravotní riziko.

Stručně řečeno, mezi tím, co v praxi provozuje typický porodník, a tím, pro co existuje opora v odborné literatuře, existuje určitý nesoulad. Většina porodníků si toho ovšem vůbec není vědoma. Zcela samozřejmě tak před námi vyvstává otázka: „Jak je to možné?“

PROČ DOCHÁZÍ K NESOULADU?

Porodnická praxe nereflexuje poznatky přinášené vědeckým výzkumem především proto, že její praktiky obvykle stojí na systému již hotových předpokladů, na předem dané víře. Opřeme-li se o tuto úvahu, začne vše v našem uvažování o porodnictví – včetně onoho nesouladu mezi teorií a praxí – dávat smysl.

Na tom, že se podoba péče o rodící ženu utváří podle víry a přesvědčení toho, kdo péči poskytuje, není nic zvláštního. Setkáváme se s tím v každé kultuře. Problém je ovšem v tom, že přesvědčení dnešních porodníků neodpovídá skutečné povaze těhotenství a porodu. Porodníci a gynekologové jsou chirurgicky orientovanými odborníky na patologii ženských reprodukčních orgánů. Typický porodník je svým vzděláním veden k tomu, aby na těhotnou a rodící ženu pohlížel jako na zdroj celé řady potenciálních problémů – navzdory skutečnosti, že těhotenství i porod jsou normálními fyziologickými procesy, u nichž možnost nějaké vážnější poruchy či selhání není o nic pravděpodobnější, než, dejme tomu, třeba v případě trávení. Víra, o níž se porodníci opírají, má sklon stávat se sebenaplňujícím proroctvím. Říká se ostat-



ně, byť s trochou nadsázky, že z lékařského pohledu není žádný člověk zdravý – jen nedostatečně vyšetřeny.

Porodníci pracují v kontextu současné medicíny, v systému, který tvrdí, že kdykoli se v organismu něco pokazí, je řešením podat lék nebo provést zákrok. V případě porodu se však řada potíží vyřeší sama – obvykle k tomu stačí jen malá dávka času nebo nějaké poměrně prosté opatření. Vážných a riskantních zásahů bývá zapotřebí jen zřídka.

Porodníky navíc ovlivňuje i širší kulturní klima včetně obecně sdílené představy, že technika je mocnější než příroda a stroj spolehlivější než člověk. To také vysvětluje, proč lékaři nejsou ochotni upustit ani od používání zavedených technik a postupů, které se třeba v praxi ukáží jako liché – jedinou výjimkou je situace, kdy je k dispozici nějaká žhavá novinka, nějaká nová, neproověřená a náležitě drahá technologie, která tu stávající může nahradit. Tím lze také vysvětlit fakt, že povinnost zdůvodňovat a obhajovat leží dnes na straně toho, kdo neprovádí žádnou intervenci, místo, aby tomu bylo opačně.

A konečně – až donedávna byli téměř všichni porodníci muži. I dnes, kdy mezi porodníky přibývá lékařek, jsou tyto ženy školeny pod mužským dohledem a podle osnov, které vytvořili muži. Znamená to, že v celém porodnickém systému převládá mužský náhled, mužský postoj, mužský kulturní vzor – tento posun sice prostupuje celou medicínu, ale jen v tomto případě jsou pacienti výhradně ženy, což ještě umocňuje jeho dopad. Jedním z východisek „mužské“ medicíny je pocit, že ženské tělo je slabé a nedokonalé a nelze se spolehnout na to, že se bude opravdu chovat tak, jak by se chovat mělo. Nelze se tedy příliš divit, když dnešní porodnictví vychází z představy, že lékaři jsou tu proto, aby zachraňovali miminka z těl jejich matek. V tomto světle není nic divného ani na tom, že porodnická řešení málokdy počítají s maminkou a její vlastní aktivitou, ale spočívají v zákrocích, které jsou ženě prováděny, jejichž objektem se žena stává. Vnímáte-li matku jako hlavní problém, nemůžete ji zároveň vidět jako řešení. V mužské optice jsou také obzvláště ceněny takové hodnoty, jako kontrolovatelnost, efektivita, předvídatelnost a přehlednost. To vysvětluje, proč porodníci definují „normální“ velice úzce, zcela jako podmnožinu toho, co je průměrné, ačkoli v případě každého tělesného procesu je normalita pojmem s velmi širokými hranicemi. Mužský pohled dává přednost činu před nečinností, odtud ono puzení, pro porodníky tak příznačné, stále něco podnikat – cokoli, jen aby člověk neseděl s rukama v klíně, i když právě sedět s rukama v klíně je někdy to nejlepší, co se dá v danou chvíli dělat. Muži také uznávají hierarchické vztahy, což vysvětluje, proč mnozí porodníci považují každou diskusi o svých rozhodnutích za útok na vlastní autoritu a proč nové informace nejsou schopni přijímat z jiného zdroje – například od porodních asistentek nebo od sester –, než od svých medicínských vzdělaných kolegů.

Vraťme se však k naší úvodní otázce, jak je možný rozpor mezi současnou porodnickou praxí a výsledky medicínských výzkumů. Jedním

z charakteristických znaků každé slepé víry je to, že podbarvuje veškeré myšlenky a činy svých stoupenců, aniž si toho jsou tyto lidé vůbec vědomi. Takovíto věřící „vědí“, že způsob, jakým uvažují a jednají, je ten jediný správný. Znamená to, že porodnictví schází vlastní vnitřní korektiv. Výsledky výzkumu nevedou ke změnám v praxi, protože pro slepou víru je typické, že veškeré důkazy, jež jí odporují, ignoruje: „Můj názor je pevný, nemáte mne fakty.“ Z toho důvodu bude také všechno, co nezapadá do systému porodnické věrouky, popíráno či s patřičným „vysvětlením“ smeteno se stolu, zatímco cokoli do systému zapadne, bude naopak přijato ihned a bez pochyb. To porodníkům spolehlivě brání, aby poznali, že lékařské vedení porodu často nefunguje, že rozličné alternativní strategie naopak ano, a především, že zavedené porodnické postupy mohou i škodit. Jinými slovy – vědecké argumenty a logika nemusejí znamenat nic, dokud porodníci nezmění svou víru – což je ovšem dost nepravděpodobné, protože právě o tuto víru se porodnictví opírá především.

Tím se znovu dostávám zpátky k důvodům, které mě přiměly napsat Průvodce přemýšlivé ženy na cestě k lepšímu porodu. Existuje totiž i jiný model péče, který – na rozdíl od lékařského vedení – odpovídá povaze těhotenství a porodu. Model péče poskytované porodními asistentkami je založen na přesvědčení, že těhotenství a porod se po většinu času budou samy vyvíjet správně a že jim v tomto směru můžeme důvěřovat. Jak to vyjádřil věhlasný francouzský lékař, dr. Michel Odent: „Člověk nemůže nijak pomoci procesu, který není řízen vůlí. Podstatné je, jej nerušit.“ Hovoříme-li zde o různých modelech péče, máme na mysli spíše jejich filozofii, jejich myšlenkový základ, než osobu toho, kdo je provozuje, i když je samozřejmě pravda, že lékařské vedení porodu praktikují a prosazují zpravidla porodníci, zatímco porodní asistentky zase nabízejí svůj druh péče, a jen málokdy tomu bývá jinak. Model péče nabízené porodními asistentkami dává před intervencí přednost podpurným opatřením a ve srovnání s modelem lékařské péče prokazatelně dosahuje stejně dobrých, ba často dokonce lepších výsledků – a to je něco, co bych vám svou knihou chtěla dokázat.

Doufám také, že kniha poskytne dostatek informací, na jejichž základě byste se mohla poučeně rozhodnout, co pro sebe a pro své dítě chcete. Pokud sama nejste profesí zdravotník a nemáte spoustu volného času, je těžké takové informace získat. Jak jsme si právě ukázali, to, co vám zdravotníci řeknou, nemusí vždy být právě objektivní. Je to nakonec jen lidské, že vám zdravotníci většinou říkají přesně tolik, aby vás přiměli udělat, co sami považují za nejlepší; samotný pojem „informovaný souhlas“ naznačuje a předpokládá, že jakmile se vám dostane informací, budete souhlasit. Bez lékařské kvalifikace ale prakticky nemáte možnost posoudit kvalitu péče, již se vám dostává, vybrat si ty, kdo pracují v souladu s výsledky nejnovějších výzkumů, anebo diskutovat o způsobu, jakým se s vámi zachází. Budu vám tedy, podobně, jako tomu bývá v různých spotřebitelských přehledech, předkládat data, která potřebujete k uvážlivému a moudrému rozhodování, k tomu, abyste



podle potřeby mohla uplatnit jak informovaný souhlas, tak „informované odmítnutí“.

A konečně bych vám také ráda nabídla soubor strategických rad, díky nimž se budete moci vyhnout všem nadbytečným lékařským zásahům. Jedna redaktorka, pro niž jsem kdysi psala, říkala, že nemá valného smyslu dávat čtenářům informace, pokud jim k ničemu nejsou, pokud nemají, jak by s nimi naložili. Je třeba dát jim něco praktického, něco, co si z textu odnesou, co jim bude jakousi mzdou za čtení. Považujte prosím za svou „čtenářskou mzdu“ právě rozličné strategie, které vám v knize nabízím.

Bezpochyby jste už poznali, že moje kniha nebude neutrální. Nesnažím se ve vás vzbudit dojem, že jsem ve svých názorech na to, jak má vypadat optimální péče, nějak objektivnější než druzí. Jistě, budu se snažit získat vás pro svůj způsob nazírání, ale při respektování určitých pravidel. Především – budu hrát férově. Předložím vám vědecká data, o něž se mé názory opírají, takže si svůj názor budete moci učinit sami; nenutím vás, abyste se mnou souhlasili. Za druhé: chtěla bych vám pomoci získat dostatečný rozhled, abyste si sami mohli rozhodnout, co je pro vás nejlepší – a nemusí to být nutně totéž, co bych sama pro sebe považovala za nejlepší já. Nabídnou vám za tím účelem široké spektrum dostupných alternativ a pokusím se je navzájem srovnat a poukázat na kontrasty mezi nimi.

Ráda bych také dodala, že mé názory nejsou nijak osamocené. Kniha *A Guide to Effective Care in Pregnancy and Childbirth* (česky Efektivní péče v perinatologii), což je souhrn závěrů vycházejících z databáze Cochrane database of systematic reviews, stejně jako publikace *Pursuing the Birth Machine* (volně Kritika porodnické mašinérie), jež je analýzou doporučení, k nimž dospěly konference pořádané Světovou zdravotnickou organizací s cílem najít konsensus v otázkách nejnepřehlednějších postupů v předporodní, porodní a poporodní péči – obě knihy se s mým pohledem ve všech ohledech shodují.

Problémy s medikalizováním a přetechnizováním přístupem jsou lidem, kteří se v oblasti po-





rodnické péče pohybují, velmi dobře známé. Velká skupina organizací i jednotlivců působících na tomto poli (včetně mne) společně založila Koalici za zlepšování porodnických služeb (Coalition for Improving Maternity Services – CIMS). Po celé sérii jednání CIMS vytvořil a publikoval deklaraci nazvanou Mother Friendly Childbirth Initiative (Za porodnictví s respektem k maminkám). Tento dokument ratifikovalo šestadvacet organizací, zastupujících tisíce porodnických profesionálů; mezi jiným profesní organizace porodních asistentek, porodních sester, porodních instruktorek, žen poskytujících podpůrnou péči rodícím ženám a laktačních konzultantek. Dokument také podepsalo sedmadvacet význačných spisovatelů, vědců a zástupců hnutí usilujících o reformu porodnického systému – a já jsem hrdá na to, že patřím mezi ně. Od okamžiku, kdy byla naše deklarace zveřejněna, se k ní přidalo mnoho dalších organizací i jednotlivců. Jak myšlenková východiska, tak praktické závěry této knihy se s deklarací Mother Friendly Childbirth Initiative, otištěné na závěrečných stránkách této knihy, plně shodují.

Protože mé uvažování není nepředpojaté (byť doufám, že není svázáno předsudky), myslím, že byste povahu mých předpojatostí měli předem znát. Zde tedy je mé „plné doznání“:

Věřím, že podvědomě zastávám principy, a plně vědomě lékařské vedení porodu, jež z nich vyrůstá, nedokáží naplňovat potřeby rodících žen ani jejich čerstvě narozených dětí, a že naopak stojí u samého kořene mnoha problémů, kterým lékaři – podle vlastních tvrzení – předcházejí, nebo které řeší.

Nejsem zaměřená proti technice jako takové, ale proti rutinnímu zasahování do přirozeného běhu věcí. Byla jsem přítomna porodům, kdy uvážené a opodstatněné použití moderní techniky pravděpodobně zachránilo život dítěte a v jednom či dvou případech zřejmě také život matky, ale právě slova „uváženosť“ a „opodstatněnosť“ zde považují za klíčová. Jsem přesvědčena, že neuvážené a nepromyšlené používání techniky působí maminkám a jejich dětem vážnou újmu na těle i na duši.

Nemám nic proti porodníkům. Osobně i zprostředkovaně znám mnoho vynikajících lékařů. Věřím také, že většina doktorů se chce ke svým pacientkám chovat dobře a prospívat jim, ačkoli jsem zároveň viděla, zažila i v literatuře nalezla také tolik případů povýšenosti, lhostejnosti, neznalosti, ba dokonce krutosti, že si v tomto ohledu nedělám žádné zvláštní iluze. Problémem jsou různé pohledy na to, co je dobré, co skutečně prospívá. V následujících bodech se pokusím shrnout svůj pohled na to, čím je dobrá péče definována. Dobří porodníci, rodinní lékaři a porodní asistentky:

- věří, že rození dětí je, ze své podstaty, zdravou a přirozenou součástí života ženy;
- přistupují k ženám celostně, berou ohled na jejich myšlenky, pocity, zájmy a priority;
- uznávají právo ženy poučeně rozhodovat o sobě a o svých dětech;
- respektují porod jako individuální zkušenost, jako proces, který je rodící ženě zároveň zdrojem poznání i odměnou;
- nabízejí péči, jejíž podstatou je podpora, nikoli intervence;
- každou situaci posuzují individuálně, nepřistupují k ženě na základě předem definovaných obecných pravidel;
- je-li zapotřebí zasáhnout, volí co nejmírnější prostředky a postupují s rozvahou a s citem;
- drží krok s odbornou literaturou.

TA MAŠINA, JAK DĚLÁ CINK

Úvodní scéna filmu *Smysl života* od známé skupiny Monty Python zachycuje porodníka, chystajícího se na porod. „Víc přístrojů!“, nařizuje lékař, „a dotáhněte sem taky tu mašinu, jak dělá cink!“ Na tomhle přístroji mu obzvlášť záleží – byl totiž mimořádně drahý, a kdyby se snad na sále zastavil ředitel nemocnice, aparát by v něm jistě zanechal mohutný dojem. Porodní sál se postupně plní rozličným vybavením. Už se konečně zdá, že je všechno připraveno, když tu si jeden z lékařů všimne, že něco chybí – je to pacientka. Lékaři, pobavení svým opomenutím, přitlačí odkudsi zpoza všech přístrojů vozík, na němž žena leží, a přenesou ji na porodní stůl. „Ředitel jde!“ hlásí sestra a lékaři ji hned o překot žádají, aby pozapínala všechnu techniku. Ředitel vstoupí. „Ale“, vydechne náležitě ohromen, „koukám, že tu máte tu mašinu, jak dělá cink. Tak pokračujte.“ Doktor, dávající najevo svou zaneprázdněnost a důležitost a poštěkávající nejruznější povely a příkazy, dítě porodí a uzavře je do izolačního boxu. Všichni pak se všim vybavením i s dítětem spěchají ven, zanechavše za sebou zmatenou, uzašlou a zaraženou matku.

Tou mašinou, která dělá cink, je přístroj pro elektronické monitorování plodu. Kontrolky pomrkávají, místnosti se rozléhá temný zvuk srdečník zvev, světlélkující paprsek protíná obrazovku osciloskopu, proud dat se hromadí na svitcích grafového papíru. Je to fascinující. Maminky, která je k takovému zařízení připojena, si nikdo nevšímá – ani její partner ani zdravotnický personál. Veškerá pozornost se soustřeďuje jenom na samotný

aparát, skoro by se až zdálo, že to je on, komu se narodí miminko. Tatínci sedí a upřeně zírají na přístroj. „Začíná ti kontrakce,“ hlásí, jako kdyby to jejich žena nevěděla. Sestry a lékaři vcházejí do místnosti, sklánějí se nad přístrojem a pečlivě studují jeho výstupy. Autoři jedné studie, která analyzovala chování zdravotnického personálu během vytlačovací fáze porodu, zaznamenali, že na náhodně vybrané pětiminutové sekvenci videozáznamu z porodu pohlédla sestra na monitor devatenáctkrát.

Navzdory všemu, co víme o přínosu podpůrné péče u porodu, je jedinou předpokládanou výhodou systému pro elektronické monitorování plodu (EFM) to, že jediná sestra stihne sledovat všechny rodící ženy na oddělení naráz – prostě tím, že hlídá obrazovky u centrálního pultu. Určité opomíjení rodící ženy by nemuselo být tak vážné, pokud by monitorovací přístroj skutečně dělal to, co si všichni myslí, že dělá – totiž hlásil lékařům, že se dítě ocitlo v potížích, a dovolil jim tak, aby včas účinně zasáhli; tuto funkci však elektronický fetální monitor neplní.

Jak k tomu poznamenal autor úvodníku v jednom lékařském časopise: „Když byly konečně provedeny všechny kontrolní studie, byl jejich závěr zarážející: rutinní elektronické monitorování plodu nepřináší dítěti žádnou prokazatelnou výhodu, a ve vztahu k ženě naopak výrazně zvyšuje riziko, že porod skončí operativně (tedy císařským řezem nebo použitím kleští). Dokonce i v případě rizikových porodů důkazy o prospěšnosti elektronického monitorování scházejí. Ani po dvaceti letech používání se nepodařilo prokázat, že by elektronické monitorování plodu předčilo občasnou auskultaci (vyšetření poslechem).“

JAK JSME SE DOSTALI DO TĚHLE ŠLAMASTYKY?

H. L. Mensken jednou prohlásil: „Ke každému složitému problému existuje nějaké řešení, které je prosté, elegantní – a chybné.“ EFM tento bonmot dokonale ilustruje. Výchozím předpokladem, o němž se metoda EFM opírá, je, že nedostatek kyslíku (hypoxie, asfyxie) při porodu je častou příčinou závažné mentální retardace, úmrtí a zejména dětské mozkové obrny a že vzniku mozkového poškození předcházejí změny v srdečním rytmu dítěte. Na základě tohoto předpokladu pak lékaři usoudili, že občasné poslechové vyšetření nedokáže poškození mozku zabránit, protože poskytuje příliš málo informací a navíc příliš pozdě. Řešením se tak zdál být přístroj, který dokázal kontinuálně sledovat a zaznamenávat srdeční tep dítěte i jeho změny při matčiných kontrakcích. Tato výchozí myšlenka se však, žel, ukázala v obou ohledech jako mylná.

Začneme tím, že následkem kyslíkové deprivace během porodu vzniká méně než 10% případů dětské mozkové obrny nebo mentální retardace, které se při porodu nebo krátce po něm projeví. I když lékaři mají podezření, že zde svou roli sehrává nedostatek kyslíku, do hry vstupují ještě další faktory. Výsledky výzkumu naznačují, že mnoho případů takzvané porodní asfyxie ve skutečnosti vzniká v důsledku infekce v těhotenství.



K mylnému určení skutečné příčiny dochází proto, že příznaky infekce se v mnohém podobají příznakům kyslíkové deprivace.

Uvažme například toto: počet případů kyslíkové deprivace při porodu od roku 1979 strmě klesl. Má-li být porodní asfyxie ve větší míře zodpovědná za vznik dětské mozkové obrny, měl by se snížit i výskyt tohoto onemocnění. Nic takového se však nestalo. Od 80. let se navíc kontinuální elektronické provádí takřka univerzálně. Kdyby EFM opravdu plnilo funkci, jaká se od něj očekává, musel by se jeho vliv na výskyt DMO od té doby již projevit; procento nemocných dětí však zůstává stále stejné. Úvodník v časopise *Lancet* k tomu poznamenává: „Ve světle těchto důkazů... je na onu vytrvalou ochotu, s níž lékaři udržují při životě mýtus o péči při porodu coby určujícím momentu pro vznik dětské mozkové obrny, nutno pohlížet jako na střelbu porodnického stavu do vlastních řad.“

A dále – nijak těsná souvislost ve skutečnosti není ani mezi tím, jak se mění srdeční frekvence dítěte během porodu, a hodnotami, které vypovídají o stavu dítěte při porodu – jako je například hodnota pH jeho krve nebo výsledky skóre podle Apgarové. Jen málo dětí, u nichž je diagnostikována tíseň plodu se nakonec narodí ve špatném nebo v horším zdravotním stavu. V případě EFM se věci mají tak, že pokud monitor udává, že je dítě v pořádku, pak je téměř jistě skutečně v pořádku; pokud však monitor naznačuje, že dítě v pořádku není, tzn. že rytmus jeho ozev vzbuzuje jisté obavy, je dítě pravděpodobně v pořádku také. Mezi špatným zdravotním stavem dítěte při porodu a vznikem případného postižení existuje ještě menší souvislost. Pokud tedy na základě rytmu srdečních ozev nemůžeme spolehlivě předpovídat stav dítěte při porodu, a jestliže toho horší stav dítěte při porodu příliš dobře nevypovídá o tom, jak bude výsledek vypadat v dlouhodobější perspektivě, potom EFM sotva může výsledný zdravotní stav dítěte podstatněji ovlivnit. V zásadě lze situaci popsat takto: když monitor hlásí, že se dítě potýká s potížemi, není to zpravidla pravda (falešně pozitivní výsledek), ale dokonce i tehdy, kdy výsledek správný je (skutečně pozitivní výsledek), často pro vyřešení nastalého problému nemůžete

mnoho udělat. Nepomůže zde ani císařský řez. To však ještě není všechno. Ačkoli takřka všechny děti, které se zdají být během porodu v pořádku, přijdou na svět zdravé, jsou i děti, které se narodí s nízkými hodnotami pH nebo nízkým skóre podle Apgarové, i když během porodu nejevily známky nějakých těžkostí (falešně negativní výsledek). Existuje několik poměrně vzácných a kritických situací – jako například prolaps pupečnicku (výhřez; pupečník sestoupí do porodního kanálu dříve než dítě) či předčasné odloučení placenty (plodové lůžko se oddělí od dělohy ještě před narozením dítěte), které fetální monitor sice detekuje správně, ale událost může být tak náhlá a fatální, že ani okamžitě provedený císařský řez nestihne nešťastí odvrátit. Na druhé straně se občas stává – jak dokládají i některé studie –, že porodníci na situaci, kdy je plod zcela v tísní, nijak nereagují; v takovém případě je pak ovšem vcelku jedno, jakou metodou dítě sledují.

A konečně: přístroje ne vždy fungují tak, jak mají. Elektronika, kterou je fetální monitor vybaven, někdy může údaje o srdeční frekvenci dítěte dvojnásobit, nebo naopak půlit. Někdy se stává, že monitor místo pulsu plodu zachytí srdeční ozvy matky, což pak může vést k mylné diagnóze abnormálně pomalého srdečního rytmu bradykardie).

Ačkoli šládnému z výzkumů nepodařilo přinést EFM prokázat, jeho používanost vytrvale roste. V roce 1995 byl EFM nasazen u 81 % všech živě rodících žen ve Spojených státech. Uvážíme-li, jaké je procento žen, u nichž se předem plánuje porod císařským řezem, a kolik žen dorazí do nemocnice až těsně předtím, než dítětko přijde na svět, pak oněch 81 % znamená, že elektronický fetální monitor byl použit prakticky u všech ostatních žen. Jestliže však EFM nemá kýžený efekt, proč s ním lékaři již dávno nepřestali pracovat?

Především – a o to jde asi nejvíce –, EFM tak dokonale rezonuje s předsudky a pokrivenými představami současného porodnictví, že se jej lékaři a vědci prostě odmítají vzdát. Lahodí také obecné fascinaci moderní technikou, okouzlením, které je pro naši kulturu tak typické. Porodníci a ředitelé nemocnic jsou nejspíš vůči obratnému marketingu a vtíravé reklamě stejně vnímaví, jako všichni

ostatní nadšenci, což v nich posiluje touhu, aby právě jejich zařízení disponovalo nejzaváhějšími technickými novinkami v oboru. Právě z tohoto důvodu elektronický fetální monitor naisto ovládl trh a stal se uznávanou normou ještě dřív, než vědecký výzkum stačil zjistit, zda jeho používání vůbec má nějaký význam. EFM je drahý, komplikovaný a působí vědecky. Už proto prostě musel být lepší, než primitivní přikládání stetoskopu, popřípadě Doptonu (malého ručního ultrazvukového přístroje) na břicho rodící ženy, a proto také, zdá se, řada vědců nedokáže pochopit, že problémy, které elektronické monitorování plodu přináší, tkví v samotné metodě. Namísto toho se domnívají, že prostě jen musejí zvýšit vlastní úsilí. Nedávno kupříkladu odbornou porodnickou literaturu okořenily studie počítačových analýz záznamů EFM a výzkumy, které se pokoušely nalézt souvislost mezi sotva uchopitelnými aspekty srdečního rytmu dítěte a perinatálním výsledkem.

Presvědčení, že elektronické fetální monitory jsou užitečné a funkční, ještě posiluje vysoké procento jejich falešně pozitivních výsledků. Je zaznamenána „tíseň plodu“, porodník provede císařský řez nebo kleškový porod, dítě přijde na svět zdravé a všichni si myslí, že elektronický monitor dítě zachránil – problém je jen v tom, že dítě samozřejmě bylo po celou tu dobu naprosto v pořádku.

Jinou výmluvou, jejíž pomocí se často zdůvodňuje, proč se dnes s používáním EFM nedá přestat, je argument o právní odpovědnosti. Lékaři a ředitelé nemocnic argumentují tím, že záznam pořízený EFM je dokumentem, kterým by se mohli hájit v případě právního procesu. Nejen, že se tu znovu setkáváme s přístupem, kdy je zájem lékaře nadřazen zájmu pacienta, ale lékaři se tu paradoxně nahánějí do vlastní pasti. Žalující strana totiž vždycky může najít nějakého „experta“, který bude o libovolné nepravdivosti za záznamovým proužku tvrdit, že jde o projev tísně plodu. Do podobné kategorie, jako ohánění se zákonem, spadají i argumenty některých lékařů o tom, že v současné porodnické péči představuje elektronický fetální monitor jakýsi standard v poskytování péči; pokud tedy porodníci nebudou EFM používat, vystaví se nařčení, že jejich služba požadovaného standardu nedosahuje. Občasné vyšetření poslechem (auskultace) je však metodou zcela rovnocennou. A konečně – lékaři často tvrdí, že se dnes k vyšetřování poslechem nemohou vrátit, protože v nemocnici není dostatek sester, které by mohly ozvy dítěte kontrolovat tak často, jak je třeba. Tím však jen jinými slovy říkají, že nemocnice nemají dostatek personálu na to, aby mohly rodícím ženám zajistit dostatečný dohled. Lékaři by měli mít povinnost informovat ženy i o této skutečnosti. A navíc – když personál jednoho velkého a rušného porodnického oddělení zjišťoval, zda je použití poslechového vyšetřování únosné, dospěl k závěru, že ano. Pro nedostatek personálu na oddělení musely sestry EFM použít pouze ve 3 % sledované doby.

Ničím z toho, co bylo až dosud řečeno, však nechci naznačit, že by snad lékaři měli srdeční frekvenci dítěte ignorovat. Uvedené údaje pouze svědčí o tom, že i průběžná auskultace může ošet-



řujícímu personálu spolehlivě ukázat, zda je dítě v pořádku či zda existuje důvod k nějakým obavám o jeho zdraví. EFM pravý stav věcí spíše zamlžuje, ačkoliv – je-li použit patřičně – může občas také skutečně pomoci. Důležité ale je učinit z EFM dobrého sluha a nedovolit mu, aby se stal zlým pánem.

JAK SE NEVÝHODÁM EFM VYHNOUT

- Přiveďte své dítě na svět jinde než v nemocnici. Elektronické monitorování plodu používá jen málo samostatných porodních center, a praktici, asistující při domácích porodech, je pochopitelně nepoužívají vůbec

- Odmítněte elektronické monitorování, trvejte na pravidelném provádění poslechového vyšetření. Pokud personál nepřesvědčíte nebo pokud je pravděpodobné, že prosazování vašeho přání vyvolá větší konflikt, než s jakým jste se ochotna potýkat, učíte ústupek v podobě nikoli kontinuálního, ale občasného elektronického monitorování – řekněme 15 minut v každé hodině – s tím, že na kontinuální monitorování přejdete až ve vytačovací fázi. (Jakmile začnete tláčit, budete patrně tak jako tak na lůžku nebo poblíž něj.) V mnoha nemocnicích trvají na tom, že vám při příjmu na elektronickém monitoru natočí alespoň „testovací proužek“, toto testování se však někdy může poněkud protáhnout. Jedním z možných nekonfliktních řešení je, zeptat se sestry jak dlouho má vyšetření trvat. Když udaná doba uplyne a sestra stále nepřichází, zavolejte ji a zeptejte se, jak na tom vaše dítě je. Pokud odpoví, že je všechno v pořádku, požádejte o odpojení z monitoru.

- Odmítněte rutinní nasazení interního EFM. Klíčové otázky zní: „Je něco v nepořádku?“ a „Jaké nové informace, na jejichž základě byste mohli rozhodnout o změně dosavadní péče, by vám interní monitorování přineslo v porovnání se způsobem, jakým dítě sledujete nyní?“

- Odmítněte rutinní interní monitorování děložních stahů. Položte zdravotníkům tytéž otázky, jako v předcházejícím bodě.

- Nenechávejte si zavést epidurální analgézi. Budete-li mít epidurál, téměř jistě vás připojí na EFM: jednak kvůli možným vedlejším účinkům analgésie, jednak proto, že vám nejspíše bude třeba podat oxytocin k posílení děložních stahů.

- Při podezření na tíseň plodu si vždy – s výjimkou neodkladných stavů – vyžádejte ještě jedno kontrolní vyšetření, které by původní podezření potvrdilo – snižují se tím vyhlídky na to, že vám bude proveden císařský řez na základě mylné diagnózy. Klasickou metodou pro zjišťování tísně plodu je odběr krevního vzorku z hlavičky dítěte a následný rozbor odebrané krve. Tato procedura je nepohodlná, skrývá mnohá úskalí, je časově náročná a zanechává ranku na hlavičce dítěte. Studie ukazují, že tuto metodu je možné – ne-li vždy, pak alespoň v naprosté většině případů – nahradit dotykovým podrážděním hlavičky dítěte a následným pozorováním toho, jak na tento podnět odrazí ve změně srdeční frekvence plodu.



- Nedovolte, aby vám EFM bránilo ve volném pohybu a zaujímání rozličných poloh – bude to pro vás pohodlnější a porod bude postupovat rychleji.

- Požádejte o dálkový (telemetrický) monitor. Dálkový monitor vám nijak nebrání v pohybu, protože pracuje na principu bezdrátového přenosu informací. Disponuje jím však jen relativně málo nemocnic.

- Obrátte obrazovku přístroje tak, abyste na ni neviděla (popřípadě ji přikryjte ručníkem) a vypněte zvuk. Partner by se měl věnovat především vám, a sama na sebe byste se měla soustředit i vy. Přístroj by zbytečně odváděl vaši pozornost.

- Pokud ve vaší nemocnici používají k upevnění snímačů pásy a nikoli pruhy pružné gázy a pokud vás v porodnici doprovázejí alespoň dva lidé, požádejte, aby jeden směl ručně přidržovat zařízení, které snímá srdeční zvly dítěte, zatímco druhý bude na grafový papír zaznamenávat začátky a konce vašich kontrakcí. Pevně utažené pásy mohou být – zejména v aktivní fázi porodu – velmi nepohodlné.

NĚKOLIK ZPŮSOBŮ, JAK SE VYHNOUT PROBLÉMŮM PLODU

- Vyhněte se epidurální analgézi. Epidurál uvádím na prvním místě proto, že kromě problémů, které může dítěti způsobit sám o sobě, často vede k celé kaskádě zásahů, které pak mohou vyvolávat další problémy. Za zmínku v této souvislosti stojí zejména oxytocin, zvláště, je-li podáván v režimu vysokých dávek a použit k indukci porodu. Může způsobit tíseň plodu vyvoláním nadměrně dlouhých a nadměrně silných děložních stahů (tetanické kontrakce, hyperstimulace dělohy). Hyperstimulace dělohy může dále vést k nutnosti nasadit tokolytika (látky uvolňující děložní svalstvo). Tokolytika však mohou také způsobit abnormality srdečního rytmu dítěte.

- Vyhněte se použití analgetik. Analgetika mohou způsobit ztrátu normální variability srdeční frekvence plodu. Ačkoliv k tomu může dojít i ve spánku, jde o záležitost mírně znepokojující.

- Vyhněte se rutinnímu protřžení vaku blan (amniotomie). Tekutinu není možné stlačit: proto plodová voda, dokud je vak blan nepoškozen, chrání pupečník před účinkem tlaků, které vznikají při děložních stazích. Jakmile je však vak blan protřžen, může se během kontrakcí zpomalit průtok krve pupečníkem, což omezí zásobování dítěte kyslíkem. Ve vzácných případech, kdy je vak blan protřžen, ačkoliv hlavička ještě nesestoupila dostatečně nízkou, může dojít k tomu, že pupečník vklouzne do porodního kanálu napřed, ještě před dítětem, a je pak hlavičkou přitlačen k matčině pánvi. To je velmi nebezpečná situace, vyžadující okamžité ukončení porodu císařským řezem).

- Neroďte vleže na zádech. V poloze na zádech dochází ke stlačování velkých cév, které krví zásobují dělohu a placentu.

- Během tlačení nezadržujte na delší dobu dech. Při spontánním vypuzování ženy málokdy zadržují dech na déle než 6 vteřin. Většina z nich při tlačení heká, sténá a chroptí – uvolňuje to tlak, jemuž je vystaveno srdce a oběhový systém. Výzkumy ukázaly, že příliš dlouhé zadržování dechu má za následek nižší přísun kyslíku dítěti. Navzdory řečenému jsou takřka všechny ženy, jež rodí v nemocnicích, nabádány, aby souvisle tlačily po dobu deseti i více vteřin a nevydávaly při tom žádný zvuk.

Typický lékařsky vedený porod může v mnoha ohledech sám způsobovat nestandardní srdeční zvly, tíseň plodu, nebo obojí zároveň – udivuje mě to, a stejně tak mě udivuje, jak malou to vzbuzuje pozornost. Nezdá se, že by lékaře příliš znepokojoval fakt, že mohou snadno podniknout úplně zbytečný zásah, že si mohou skutečnou tíseň plodu splést s účinkem podané medikace, nebo že jejich přispěním mohlo i dítě, které bylo schopné zvládnout normální porod, zařadit mezi děti, které si už bez cizí intervence neporadí. Jeden lékař obhajoval EFM poukazem na to, že plnou polovinu příjmů na novorozeneckou jednotku intenzivní péče tvoří novorozenci, kteří se narodili zdravým ženám, jež byly na počátku porodu – stejně jako jejich děti – naprosto bez komplikací. Jaká to silná, byť nezamýšlená obžaloba lékařsky vedených porodů!

ASI JSME NĚCO NEDĚLALI DOBRĚ



ROZHOVOR S MUDR. LIBOREM KAVANEM primářem porodnice Horské nemocnice Krkonoše ve Vrchlabí

• **O porodnici ve Vrchlabí se dnes již ví, že se v ní rodí „přirozeně“, a třeba i do vody. Má velmi dobré výsledky i reputaci. Co se tam v posledních letech změnilo?**

• Naše filozofie vychází z toho, že každá rodička k nám přijde s určitými obavami. Neví, co ji čeká, je v cizím prostředí, kamarádky ji mohly určitým způsobem vyděsit. Má strach a obavy, a při porodu může stres sehrát velmi negativní roli. Když se zvířata ocitnou během porodu v nebezpečí, porod se zastaví, a stejně to funguje i u lidí. U nás rodičku vyšetříme,

v klidu si s ní popovídáme, vysvětlíme, jaký je nález, jak bude porod probíhat, uklidníme ji. Během tohoto rozhovoru si rodička může vybrat, jakým způsobem chce родit. Měla by získat pocit bezpečí, jistotu, že je v dobrých rukou. Určitě je velkou výhodou, pokud už prošla v těhotenství nějakou teoretickou přípravou na porod. U nás vede takové besedy, na velmi vysoké úrovni, porodní asistentka Iva Konvalinová. Dnes vychází celá řada knih. Pro rodičky, které mají zájem, je to přístup k informacím.



- **Že by končila doba nesvobody, kdy si žena nemohla vybrat a musela být trpnou bytostí v zavedeném systému nemocnic?**

- V našem pojetí porodnictví by měla mít rodička vlastní svobodu či právo rozhodování. Nemělo by to být tak, jako dřív – dominantní zdravotní personál a rodička v submisivním postavení. My se snažíme o partnerský vztah. Nikdy asi nebude dokonalý, přeci jenom máme kvalifikaci a víme, jak některé komplikace řešit. Rodička by ale měla mít u nekomplikovaného porodu svobodu rozhodování. Sama by se měla rozhodnout. Neměli bychom ji do něčeho nutit. Např. zda chce podat klystýr. Dnes už se ví, že není vůbec nutný. Nebo jestli chce oholit rodidla. Dříve se holilo u všech rodiček. Věřilo se, že je to prevence infekce, dnes se ví, že pravý opak je pravdou – holení riziko infekce naopak zvyšuje. Takže u nás v porodnici neholíme, nepodáváme klystýr, nerodíme v klasické poloze naznak. Ta je totiž pro porod asi nejméně výhodná. Každá jiná, tedy vzpřímená, poloha usnadňuje sestup hlavičky, protože při ní spolupůsobí gravitace a rozšíří se pánevní vchod. Ta tzv. „klasická“ poloha na zádech je výhodná hlavně pro porodníky, protože mají k rodidlům rodičky pohodlný přístup. Snažíme se tedy vystříhat celé řady úkonů během porodu, které považujeme za zbytečné, nebo dokonce i škodlivé.

- **Vypadá to tedy, že systém porodnictví, jak ho známe, přestal fungovat a je třeba změnit především myšlení lékařů a přístup společnosti k těhotenství a porodu. Jak se vůbec dospělo k tomu „klasickému“ porodnictví?**

- Původně, v historických dobách, byl porod přirozeným, intimním aktem, ale je pravdou, že ne vždy dopadl dobře. Ještě na konci 19. století umíralo u porodu 5% matek a 20% novorozenců, což je z dnešního pohledu hrůzostrašné číslo. Během 20. století došlo k všeobecnému rozvoji vědy, a tedy i medicíny a porodnictví. Dnes už víme, jak komplikace řešit, a výsledky prenatální péče se dramaticky zlepšily. Jenže ruku v ruce s tím, jak jsme se postupně naučili léčit komplikované porody, začali jsme „léčit“ i porody přirozené, nekomplikované, které naši péči vůbec nepotřebovaly. Porodnictví se přeneslo do nemocnic, vybudovaly se porodní sály obložené bílými nebo zelenými kachlíky, prostředí naprosto studené, neosobní. Porod, přirozený akt, jsme změnili v operaci, těhotenství v nemoc. Dnes si všechny tyto chyby uvědomujeme a snažíme se je napravit. Porod dnes chápeme především jako velmi silný emocionální děj, který se odehrává z 90% v mysli a jen z 10% v rodidlech. Co je třeba velmi změnit, je myšlení nás zdravotníků.

V posledních dvou letech jsme se velmi intenzivně vrhli také na podporu kojení. Dříve jsme mívali při propuštění asi 86% kojících matek, teď, za prvních devět měsíců tohoto roku, nám kojí 97% matek při propuštění. Kojení je pro miminko přirozená výživa. Jedním z našich dobrých výsledků je i to, že jsme devatenáctou nemocnicí v této republice, která tento týden obhájila titul Baby Friendly Hospital, t. j. nemocnice přátelská k dětem. Tento titul propůjčuje UNICEF. Navštívily nás paní MUDr. Mydlilová a paní primářka Paulová, které

zpracovávají podklady pro UNICEF a dělají zkoušky a přešetření. Byly úplně dojaté a nadšené a říkaly, že jsme jedni z nejlepších, což mne potěšilo. Je to velké zadostiučinění pro celý kolektiv. Přitom hlavní zásluhu na tom má paní MUDr. Korbelářová, má zástupkyně, která se do tohoto programu pustila skutečně s velkou iniciativou velmi iniciativně.

- **V domorodých společnostech nikdy neodděluji čerstvého novorozence od matky, zatímco v tzv. moderních porodnicích ještě donedávna viděla maminka své miminko až po několika hodinách. Jak to děláte vy?**

- Děťátko okamžitě položíme mamince na hrud a dál je nerušíme. Pak tatínek přestřihne pupeční šňůru – trochu se toho bojí, ale je to takový symbolický akt přivítání do života. I tatínek si vezme miminko do náruče a to se u něj uklidní zrovna tak, jako u maminky.

Dnes víme, že dítě už v bříšku maminky, tím více narození, má schopnost vlastního prožívání, takže má možnost projevit nějakým způsobem spokojenost nebo stres. Poznáváme to podle výrazu tvářičky. A také novorozenec, který je ve stresu, má křečovitě stažená očička a křečovitě stažené pěstičky. To je novorozenec, který se bojí. Ale když ho položíte na mamku, pěstičky povolí a širou se na ni zadívá. Nejšťastněji a nejbezpečněji se cítí v milující náručí matky.

- **Jak vy vnímáte muže u porodu? Jak se takový muž obvykle chová?**

- Muž u porodu má potřebu stále něco dělat. Někdy neví, jak své ženě pomoci, a trpí tím. Myslím si, že kolikrát ti tatkové prožívají porod hůř než maminky. Proto je dobré, když projdou přípravou k porodu a vědí třeba, jak porod probíhá, jak udělat masáže, jak ženě pomoci zaujmout úlevovou polohu apod.

Uvádí se takový příklad z historie. V dobách, kdy se rodilo v podhorských chaloupkách, rodila žena s porodní bábou a úlohou otce bylo ohřívát vodu. Vařily se hrnce vody. Dodnes nikdo neví, k čemu potřebovali u porodu tolik vody. Zkrátka museli otce něčím zaměstnat.

Ale dnes je otec naším velkým pomocníkem proti stresu rodičky. Představuje pro ni ohromnou emoční podporu. Je to člověk, kterého rodička zná, kterému věří, důvěřuje, má ho ráda. Může pomoci např. různými masážemi, ale jsem přesvědčený o tom, že i manžel, který nedělá vůbec nic, jen je fyzicky přítomen, má pro rodičku ohromný význam. Mimochodem, čekám, kdy se na mne obrátí nějaká maminka s tím, že chce mít u porodu starší dítě či děti. Viděl jsem krásný belgický dokument, kde byl u porodu i starší bratr. Já bych se tomu určitě nebránil, ale zatím se na nás s tímto přáním nikdo neobrátil. Možná to maminky ani nenapadne, není to u nás zvykem.

- **U přírodních národů bývá porod téměř bezbolestnou záležitostí...**

- Co existuje život na této planetě, vždy se rodila mláďata v bolestech. Bolest k porodu patří a asi nějaký význam má. Co se stane, když bolest farmakologicky odstraníme? Narušíme přirozený průběh porodu. V literatuře jsou dokonce zdokumentovány pokusy s opicemi, které rodily s epidurální analgezií, tedy bez bolesti, ale ony se pak o svá mláďata vůbec nestaraly! Některá maminka si potřebuje zakřičet. Pomáhá jí to, uvolní se. Tak proč ne. Necháme ji křičet. Dříve byla okřikována: „Neřvěte nám tady paní, nejste tu sama!“

- **Bolest spouští vyplavování endorfinů i oxytocinu – hormonu lásky. Bez něho se nemůže vyvinout mateřské chování...**

- Přesně tak. Příroda nám dala možnost bránit se bolesti: tyto hormony skutečně tlumí bolest a podporují mateřské chování. Rodičky při přirozeném porodu bolest cítí, ale netrpí. Naší filozofií je bolest neodstraňovat, ale pracovat s ní. Bolest zmírňujeme nefarmakologickými prostředky, např. masážemi, alternativními polohami, vodou, teplými či studenými obklady. Nejdůležitější je psychická podpora rodičky. Ta je nadevším. Ne vždy musí být vnímání bolesti nepříjemné. Naopak může vést k mobilizaci vlastních sil, k pocitu sebedůvěry a hrdosti: „Já jsem to dokázala.“ Proč asi lidé pěstují různé extrémní sporty, proč zdolávají velehory, potápějí se do hlubin oceánu? Naše rodičky nepřicházejí k porodu pasivně: „Tady mě máte a něco se mnou udělejte, ať to mám rychle za sebou.“ Naopak, vedeme je k pocitu: „Rodím já, je to porod mého dítěte a já to zvládnu. Vy mi pomůžete, bude-li třeba.“

- **Porod by měl být intimní, přirozenou, ale i radostnou rodinnou událostí. Ve světě se pro vylepšení a uvolnění atmosféry i rodičky používá také hudba. Mohou maminky u vás poslouchat při porodu hudbu?**

- Samozřejmě. Během porodu pouštíme hudbu, buď naši, relaxační, nebo tu, kterou si rodiče přinesou. Nedávno zde byl tatínek, banjista country kapely, a tak si pouštěli bratry Nedvědy. Paní, kte-



rá rodila dnes, si pouštěla Beatles. My pouštíme spíše relaxační hudbu. Ale je to věcí vkusu každé rodiny. Řeknu vám, na co do smrti nezapomenu. Máme tady jednu paní provdanou za Španěla, houslového virtuosa, který hraje v Praze ve filharmonii. Ten si přinesl k porodu housle, že bude ženě a dítěti hrát. A tak se nesly celým oddělením tóny Vivaldiho. Nejdřív jsem se musel kousnout do rtu, abych se nezačal smát, ale pak jsem si uvědomil, jak je to pěkné, že je to jeho způsob komunikace. A on říkal, že hrál miminku celé těhotenství, že miminko to zná a že ho to uklidní.

• **Mile mne překvapily kolébky na pokojích. Jaký význam jim přisuzujete?**

• Pohyb je pro miminko během těhotenství naprosto přirozený. To jsou ony houpavé pohyby při chůzi maminky. Nic není samoučelné, všechno má svůj smysl. Třeba i kolébka pro novorozence na pokojích. Když se dítě narodí a dáte ho do postýlky, může mu ten klid i vadit. Takže i kolébky měly svůj význam. Každá maminka či babička ví, jak dítě uklidnit, stačí ho pohoupat.

• **Vše souvisí se vším. Porodníci sice tvrdí, že by měly rodičky i po porodu ležet a odpočívat, protože jsou slabé a mohly by omdlít, ale ženy přírodních národů, a dokonce i mnohé naše babičky, byly po přirozeném, nemedikalizovaném porodu téměř okamžitě schopny normálního pohybu.**

• Ano, pamatuji si dobu, kdy se hodně medikalizovalo. Kdykoli jsem ráno přišel na oddělení, někdo ležel na chodbě. Teď už to nevidáme. Žena porodí, zvedne se a jde po svých. Jednak v sobě nemá žádné opiáty, jedy, jednak má minimální krevní ztrátu, protože 98% rodiček je bez episiotomie.

• **Vy jste, pokud vím, jediný porodník v ČR, který se dosud ženám veřejně omluvil za to, jak dříve přistupoval k porodu. Jak došlo k tomu, že jste změnil názor?**

• Já jsem se skutečně na jaře během jednoho diskusního večera v hotelu Pyramida omluvil, ale vůbec jsem nečekal takovou odezvu. Neřekl jsem to jako nějakou senzaci, já to tak skutečně cítím.

Když si vzpomenu, jak jsem k rodičkám přistupoval dříve... Dnes vím, že přesně tak, jak to nemá být! Přišla rodička, oholila se, dostala klystýr, porodila s episiotomií, dítě jsme jí vzali, odnesli, přinesli za tři až osm hodin, po třech hodinách se jí nosilo na kojení. Mám z toho skutečně nedobrý pocit, sám se v duchu těm ženám musím omluvit a myslím to naprosto upřímně.

Jak jsme k novému názoru došli? Před dvaceti lety, když jsem začínal, jsme se ve škole a od starších kolegů „klasické“ porodnictví naučili. Já jsem věřil, že dělám pro rodičky to nejlepší, a vůbec mne nenapadlo dělat něco jinak. Potom se začala objevovat literatura. Ještě dříve se však tímto tématem zabývali Matějček a Langmeier. Vydali krásnou knížku Počátky našeho duševního života. Pak se k nám dostal Odentův Znovuzrozený porod a Leboyerův Porod bez násilí. Zlom nastal po roce 1989. Měli jsme najednou možnost vyjet a zjistit, jak to dělají jinde. Postupně jsme navázali mezinárodní kontakty a některé lektory jsme si pozvali i sem. Uspořádali jsme u nás dvě celostátní konference. První byla o porodech do vody, druhá o přirozeném porodnictví. Další dvě konference proběhly v Praze. A letos v létě jsme například se ženou strávili dovolenou objížděním porodnic v Německu a Belgii. Naším cílem bylo Ostende, kde je Centrum porodů do vody. To je nádherné, byl to pro mne opravdu ohromný zážitek.

• **Jak si vysvětlujete, že většina porodníků v naší zemi stále odmítá přirozený porod?**

• Je to určitě otázka osobnosti a taky ochoty přijmout nové věci. Diskutoval jsem s řadou porodníků a máte pravdu v tom, že někde člověk skutečně narazí. Já jsem o správnosti naší cesty opravdu přesvědčený, a věřím, že postupně budeme vnímat v širším a širším měřítku. Už i proto, že rodičky to budou vyžadovat. Že bude tlak ze zdola.

• **O přínosu přirozeného porodu z mnoha hledisek jak pro maminku, tak i pro dítě už existuje nesčetné důkazů. Ale někteří naši lékaři, kteří by měli sledovat vývoj vědy, to neslyší nebo nechťejí slyšet. Proč?**

• Já jsem přesvědčen o tom, že tyto myšlenky byly ve světě už před rokem 1989. A mám trochu za zlé našim špičkovým odborníkům, kteří měli tenkrát možnost cestovat, že je sem nepřivezli.

• **Třeba otázka prenatalní psychologie. Ta vznikla na počátku osmdesátých let a její vůdčí osobnosti, T. Verny a F. Freybergh, dokonce pocházejí ze Slovenska... Naše věda není schopná tuto vědní disciplínu přijmout, místo toho aby se pyšnila rodáky, kteří jsou na špičce vědeckého vývoje. V čem to je?**

• Když jsem začínal, novorozec byl pro nás kus masa, který se hýbe a křičí. A čím více křičel, tím jsme byli spokojenější. Věřili jsme, že si tím trénuje plíce. Dnes to bereme samozřejmě jinak. Už víme, že človíček v děloze má schopnost vnímat, že má schopnost sluchu, chuti, zraku, čichu a vlastních prožitků. A jakmile se z bezpečného prostředí dělohy namáhavě dostane ven, už tam na něj číhá spousta stresujících faktorů: světlo, hluk, chlad. Proto dítě křičí. Ale když dítě vezmeme a položíme je mamince na hrudník, zaposlouchá se do tlukotu jejího srdce, který důvěrně zná už devět měsíců, a vždy ztichne. To jsou až dojemné situace.

A to je další princip našeho přístupu k porodu. Období těsně po porodu je velice důležité, protože dochází k prvním interakcím mezi matkou a dítětem a pro matku znamená v tomto období dítě celý svět. Michel Odent, který u nás přednášel, má pro toto období kouzelný výraz. Říká, že matka se „odstěhuje na jinou planetu“. Proto matku nijak nerušíme. Dítě nezatěžujeme žádným odsáváním dýchacích cest, položíme je na břicho maminky (každá si dítě vezme tak, že si dá jeho hlavičku ke svému srdci, žádnou by to nenapadlo udělat obráceně, jde o naprosto přirozený reflex), a pak se neděje vůbec nic. My jsme úplně v klidu. Neříkáme: „Jé, vy máte krásnou holčičku!“ Je klid, a jen matka dítěti brouká, zpívá, povídá si s ním. S ničím se nemusí pospíchat. Trpělivost a klid jsou věci, které k tomu patří.

• **A námitka klasických porodníků, že vyšetření ohledně Apgar skóre se musí udělat okamžitě a nemůže se dělat na bříšku maminky, a proto se dítě musí odnést?**

• V žádném případě. Apgar skóre lze přeci stanovit, i když dítě leží na bříšku maminky. Vše, o čem se bavíme, se týká fyziologického porodu bez komplikací. Je jasné, a naše rodičky to vědí, že dojde-li k nějakým komplikacím, nastupuje lékařský personál, který rozhodne, jakým způsobem se porod povede. Pořád, tak jako v klasickém porodnictví, je i zde imperativ číslo jedna: aby od nás odešla zdravá maminka a nesla si v náručí zdravé miminko. Ale my si k tomu ještě pod čarou přidáváme: spokojená maminka a spokojené miminko.

• **Vaše porodnice je známá také porody do vody. Kdy jste s nimi začali?**

rok	1996	1997	1998	1999	2000
počet porodů	242	283	335	289	302
počet dětí	243	285	340	296	304
prenatální úmrtnost (%)	4,12	3,53	2,94	0	3,3
císařské řezy (%)	6,17	3,18	3,58	3,1	4,3
kleště (%)	1,23	1,06	0,3	1	0,6
episiotomie (%)		28	11	5	1,99
otcové u porodu (%)	37	48	53	5	64
porod ve vodě (%)	4	12	45	47	27
na stoličce				13	65
na pytlí				9	15
vestoje				2	2
vsedě				5	2
vkleče				5	26
vpodřepu					1

• Novináře, kteří k nám přijíždějí, právě tohle zajímá nejvíce. Já mám porody do vody také rád. Ale v porodnictví jsou jen jedním kamínkem v mozaice, a snad ani ne tím nejdůležitějším. Myslím, že alfou a omegou je přirozený, laskavý, ohleduplný a trpělivý individuální přístup k mamince. To je to nejdůležitější. Dříve měly ženy povídání o porodech spojeno s líčením hrůzy, bolesti a strachu. Když si ženy povídaly o porodech, tak to většinou bylo líčení hrůzy, bolesti a strachu. Ptám se občas maminek, jestli si o tom, co je čeká, s někým povídaly. A vždycky mě zahřeje na duši, když slyším: „Povídala jsem si s kamarádkou, která tu rodila, a prý to není tak strašné, ať se toho nebojím.“

První porod do vody u nás proběhl v roce 1996. V roce 1999 jich bylo 47 %. Loni jen 27 %, protože se maminky začaly zajímat i o jiné druhy porodu. Nejvíce jich rodilo na stoličce: 65 % (v roce 1999 13 %!) a vkleče 26 % (v roce 1999 jen 5 %). V podřepu zatím jen 1 %, i když se uvádí, že je to poloha optimální. Samozřejmě záleží na volbě rodičky, a pokud se rozhodne pro klasicky vedený porod, nikdo jí v tom nebude bránit.

Vodní prostředí působí na každého velmi příjemně, relaxačně. Určitě i analgeticky, kontrakce jsou vnímány jako méně bolestivé. Věříme tomu, že i pro miminko je přechod z vody do vody příjemnější, než z vody na sucho. Voda také příznivě působí na dilataci hráze; je menší riziko jejího poranění. Navíc v literatuře se uvádí celá řada dalších příznivých účinků, jako např. urychlení porodu, zlepšení přívodu kyslíku plodu, snížení krevního tlaku rodičky – což je výhoda, neboť ke konci těhotenství někdy maminky trpí vysokým tlakem. Často prvoroďčka přijde a přeje si, abychom poradili, co je nejlepší. Ale je těžké radit, protože pro každého je lepší něco jiného. Tak říkám, jestli chcete, tak si tu vodu zkuste. Ona se ale třeba bojí, že se miminko utopí. Tak jí radím, aby zůstala ve vaně během první doby porodní, a až nastane vypuzovací fáze, může si přejít na sál. Zůstává tedy ve vodě, a když je čas, většinou už se ve vodě cítí dobře, jinak nechce a nakonec tedy do vody porodí. To se stává dosti často. Zase naopak, prý jsou v populaci 3 % lidí, kteří se vody bojí. Ti se nikdy nenaučí plavat, a ti pochopitelně nikdy do vody родit nebudou. Ale to vše záleží na vůli samotné maminky, zda se rozhodne pro vodu či nikoli.

Do porodu ve vodě vůbec nezasahujeme, a pak probíhá tak, jak by měl. Hlavička dítěte krásně rotuje, porodí se, pak se porodí jedno ramínko, druhé ramínko, pak celé tělíčko. Teprve pak dítětko pomalu vylovíme. Co je odlišné od klasického porodnictví: my jsme se vždycky učili, že nejdříve se má porodit přední ramínko a pak zadní ramínko. Ale když do porodu nezasahujeme, tak se jako první objeví zadní, a pak teprve přední ramínko. Asi jsme něco nedělali dobře...

Jako každý porodník, jsem byl zvyklý stále něco dělat. Nejtěžší je tedy pro nás udržet při porodu ruce za zády, nezasahovat. Ale když to dokážeme, přinese porod takový pocit uspokojení a štěstí, jako asi máloco.

• **S nástupem moderní porodnické technologie stoupá počet císařských řezů. Jak tento trend vnímáte?**



• Pro mě existuje v rámci okresních porodnic hranice – a ta je 6 % císařských řezů. Samozřejmě, jinak tomu bude na klinikách, které centralizují předčasné porody, komplikované porody a patologie v těhotenství. Zákonitě tady bude císařských řezů více. S nimi se srovnávat nemůžeme. Ale můžeme se srovnávat s okolními nemocnicemi. A máte pravdu, všeobecně, nejen u nás, ale i ve světě, císařských řezů velice přibývá. A asi ne všechny jsou plně lékařsky indikovány. Nevím přesně, co všechno k takovému nárůstu vede. Možná ztrácíme schopnost řešit některé komplikace jinak, než císařským řezem. Jsou porodnice, kde např. poloha plodu koncem pánevním znamená vždy porod císařským řezem. V jednom porodním centru v Německu jsem se dozvěděl, že u nich existuje klinika, kde mají 80 % císařských řezů, protože je tam nabízejí jako luxus bezbolestných porodů.

Na statistiku císařských řezů v naší porodnici jsem ovšem velmi hrdý. Za loňský rok to byly jen 4,3 %. Celostátní průměr přitom byl 14,14 %. Takový výsledek však není náhodný; každý rok se držíme kolem 3–4 %.

Podobné je to s epiziotomií. Nástřihy hráze jsme dříve dělali ve 100 % případů. Tehdy se učilo, že nástřihy jsou důležité pro to, aby rodička neměla rupturu hráze a aby jí nesestupovala děloha v pozdějším věku. Dnes víme, že je to nesmysl, dělohy samozřejmě sestupují i těm ženám, které nástřih měly. Naopak, jizva může být pro rodičku zdrojem celé řady nepříjemností, bolestivosti, potíží s menstruačním cyklem, při sexuálním styku atd. Takže my se snažíme epiziotomiím vyhnout a dělat je skutečně jen tam, kde jsou indikovány. Loni u nás 98 % žen porodilo bez nástřihu. Možná, že tomu přispívá i voda – jedním z příznivých účinků vody je to, že činí hráz pružnější, a ta není tolik vystavena riziku ruptury.

• **Stal jste se garantem nedávno vzniklé Asociace dul. Jak vnímáte roli duly u porodu?**

• Vím, že ve světě, hlavně v USA, duly jsou. Dokonce je někde hradí pojišťovna. Svou funkci tedy mají. U nás zatím nemají tradici. Ale proč ne? Sám tomu projektu fandím a jsem zvědavý, jak se ujme.

Duly udělají určitě stejnou službu jako otec a některé výzkumy užitečnost dul u porodu prokazují. Já osobně si myslím, že ideálním průvodcem rodičky je otec. Avšak někdy si rodička k porodu pozve svou maminku, sestru nebo kamarádku. Brzy snad bude i u nás mít možnost родit navíc se svou doulou.

• **Jak se vám dařilo prosazovat v klasicky vedené porodnici změny? Už tehdy jste byl primářem?**

• Je to zásluha celého týmu. Ta idea vykrystalizovala v kolektivu a museli jsme ji přijmout všichni. Když chce člověk zavést, novou metodu, musí splnit tři podmínky. Za prvé se to musí naučit. Sehnat literaturu a jezdit se dívat a učit. Za druhé musí sehnat peníze. Všechno jsme získali od sponzorů, nemocnice nám nedala ani korunu. A za třetí, a to je to nejdůležitější, je třeba získat personál. Bez toho by to nešlo. I u nás byly starší sestry, které říkaly: „Když to takhle šlo třicet let, proč by to tak nemohlo jít dál?“ Ale ne všechny. Máme tady sestřičky v důchodu, které vše byly schopny vzít za své. Je to asi v osobnosti každého člověka. Některé sestry jsme ovšem museli přesunout na jiné oddělení. Přeci jenom přijmout filozofii přirozeného porodnictví vyžaduje určité osobnostní předpoklady. Teď máme velmi dobrý kolektiv mladých sestřiček, ale ještě bychom další potřebovali.

Redakce děkuje vedení Horské nemocnice Krkonoše ve Vrchlabí za umožnění tohoto rozhovoru a za svolení pořídit fotografie na jejím gynekologicko-porodnickém oddělení.

Tamara Marková •

JSME TŘICET LET POZADU



ROZHOVOR S PORODNÍ ASISTENTKOU IVANOU KÖNIGSMARKOVOU

- **Jak by mohl i u nás vypadat porod?**

- Minulý víkend mi volala paní, která měla po termínu a kterou chtěli přijmout do porodnice a porod u ní vyvolat. Ona ale chtěla ještě počkat, cítila, že to ještě není ono, a žádala mě o radu. Doporučila jsem jí konkrétního lékaře, za kterým má zajít. Ten ji vyšetřil, udělal ultrazvuk a nakonec se dohodli na další kontrole. Žádné vyvolávání porodu se nekonalo, paní porodila sama od sebe čtyři dny poté. Do vody, krásně přirozeně. A teď o víkendu mi volala, jak jsou oba s manželem nadšení. Vypravuje prý všude, jak to bylo krásné, ale nikdo jí nevěří, že by porod mohl být tak hezký. I manžel o tom tak vypravuje – jak si to miminko sama odnesla na dětské oddělení, jak se sama o něj celou dobu starala; dítě tam jenom vyšetřili a hned si ho směli vzít k sobě a byli s ním celou dobu.

- **Porodní asistentky, zvláště ty, které pracují samostatně, nemají dnes na růžích ustláno. Jak to bývalo dřív?**

- Dřív skutečně fungovaly porodní asistentky samostatně. Ve 20. století ovládla technika i medicínu. A protože v době dřívější měli spíše muži přístup ke vzdělání, takže to samozřejmě byli lékaři kteří se vrhli na tu techniku. To byl celosvětový vývoj. Výsledky porodů v první polovině minulého století nebyly nijak valné. Spousta dětí i matek umírala. V kontextu s dnešními výsledky se to všechno dává na vrub lékařské vědě. Dnešní, mnohem lepší výsledky se přisuzují pouze lékařské vědě. Přitom je zapotřebí vzít v úvahu i např. zvýšení životní úrovně, hygienické návyky apod. ale je zapotřebí vzít v úvahu takové věci, které v tom hrají velkou roli, jako je zvýšení životní úrovně, hygiena... Už jenom to, že byl zaveden systém prenatální péče. S rozvojem techniky se začaly po-

stupně budovat porodnice a nemocnice. Zprvu byly nemocniční porody výsadou bohatých. Později se rozšířily mezi široké vrstvy obyvatelstva – v té době totiž začalo vznikat i zdravotní pojištění, a porody se začaly přesouvat ze soukromí domova do porodnic. Tím se z nich stala věc veřejná.

- **A když vzpomenete na poválečný vývoj v naší republice?**

- Některé porodní asistentky se dostaly do porodnic, ale porody stále vedly. Pro případ potřeby byl již v dosahu lékař, neboť porodnice tehdy začaly vznikat společně s gynekologickými pracovišti. Tento model péče trval do šedesátých let. V šedesátých letech, pod heslem „Všichni jsme si rovni“, jsme porodní asistentku přejmenovali na ženskou sestru, některé kompetence jsme jí ubrali a jiné naopak přidali, např. péči o gynekologicky nemocnou ženu, takže vzniklo něco mezi porodní asistentkou a ženskou sestrou. Přidejme k tomu takové to socialistické právní nevědomí a že nadřízený má vždycky pravdu a vzniká jakási vojenská hierarchie, ve které vedoucí rozhoduje a podřízený, tedy porodní asistentka, A ještě ke všemu tu nastoupilo takové to socialistické právní nevědomí a princip toho, že nadřízený má vždycky pravdu. Začala zde fungovat jakási „vojenská hierarchie“. Vedoucí rozhoduje, podřízený, tedy porodní asistentka bez toho, aby myslela, vykonává. Rodička pak musí držet ústa, a to hned dvakrát – jednou na to, co řekne nadřízený, lékař, a podruhé na to, co řekne podřízený, porodní asistentka. Tento model přetrval v zahraničí do sedmdesátých let. Postupně se pak začal měnit z vertikální podoby do podoby horizontální. Tady nastupují tři skupiny poskytovatelů péče, ve kterém jsou tři skupiny poskytovatelů péče. tzn. lékaři, kteří léčí, porodní



asistentky, které ošetřují; těhotenství, porod a šestinedělí nejsou chorobou, jedná se pouze o jiný fyziologický stav, žena tudíž nepotřebuje léčit, ale ošetřovat (tzn. odborný dohled, radu a pomoc porodní asistentky). V neposlední řadě jsou zde klientky – maminky, které by porodní asistentky na základě komplexní a objektivní informace měly sledovat.

• **Opravdu u nás všechny ženy již celá desítky let rodily a rodí v porodnicích?**

• U nás se tvrdí, že porody doma neexistují. Už od šedesátých let. Jenže statistika je přesný souhrn nepřesných čísel. Je zajímavé, že podle statistických údajů vykazuje Ústav zdravotnické statistiky a informací jiná čísla perinatální statistiky než Český statistický úřad. Nižší. Bude to pravděpodobně tím, nemám to nijak doloženo, že nezahrnují imigrantky, které běžně v jiných státech do těchto statistik zahrnuty jsou.

Velmi často porodí žena doma, pak jede na nějaké ošetření do porodnice a porodnice vykáže, že porod proběhl tam. Vím z vlastní praxe, z doby kdy jsem pracovala na klinice, že porod, který proběhl doma či v sanitce se považoval za porod v porodnici, jestliže porodila žena v porodnici placentu. Takže ta statistika je velmi nepřesná. Uvedu konkrétní příklad. Nedávno byla má kolegyně u porodu doma, respektive šla ke své kamarádce, která odmítla jet do porodnice. Dohodly se, že pojedou po porodu do porodnice nechat zkontrolovat dítě, a porodnice to vykážala jako porod v porodnici.

• **Pamatuji na dobu, kdy byly ženy nabádány lékaři, aby přestaly kojit, a tvrdili, že umělá výživa je lepší. Mezi nejhorlivější propagátory umělé výživy patřil i profesor Švejcar. Pak bylo vše jinak, ale až donedávna se pouze jediný lékař dokázal ženám omluvit. A byl to právě profesor Švejcar.**

• Pan profesor Švejcar byl člověk, kterého si ne skutečně vážím. Řekla bych, že tomu, co dělal, určitě věřil. Já sama jsem rodila rychle, v prostředí, které jsem dobře znala (na klinice, kde jsem pracovala), čili to bylo skoro jako doma, přesto jsem dostala opiáty a rodila vleže na zádech. Připadalo mi to ale normální. Prostě jsme se to tak učili. V té době mě nenapadlo, že by to mohlo být jinak. Prostě lékařská věda dospěla někam dál. Je pravda, že třeba v učebnici pro porodní asistentky jsme měli napsáno, že žena by se měla jednou za týden koupat a dvakrát za týden měnit spodní prádlo. Takže to samozřejmě nebylo úplně všechno, čemu jsme věřili, ale byly věci, o kterých jsme nepochybovali, které jsme považovali za něco, co tak má být.

• **A proč tedy začal profesor Švejcar pochybovat?**

• Existuje světová databáze, která se jmenuje Cochrane. Je k nahlédnutí na internetu. Skupina... provedla takový výzkum na výzkum a dala dohromady výzkumné práce v porodnictví za posledních dvacet let. Porovnávala výsledky a na základě těchto výsledků (už je to zase přepracované) zhodnotila, co je prospěšné, co je škodlivé a co neutrální – budiž na libovůli ženy. Na základě to-

hoto výzkumu se začal ve světě měnit náhled na porodnictví jako takové, a teprve teď to přichází k nám. Je to i otázka oné hierarchie ve zdravotních službách. Změna z vertikálního na horizontální systém péče, která ve světě nastala v sedmdesátých letech, probíhá u nás teprve teď. Jsme třicet let pozadu.

• **Profesor Švejcar našel odvahu veřejně odvolat to, co po mnoho let hlásal. Co ale většina ostatních porodníků? Nejen, že se neomluví, oni pokračují v tom, o čem se ví, že je pro ženu, dítě a společnost škodlivé...**

• Víte, to je velice problematické. Podle ročenky VZP, tuším z roku 1997, je v ČR asi o 500 gynekologických ordinací více, než by mělo být. Když si vezmete, že gynekologů je něco kolem 2, 5 až 3 tisíc, tak pětina až šestina gynekologů má oprávněný strach o své místo. A i kdyby každý z nich ve skrytu duše souhlasil s tím, co hlásá moderní věda, a mezi čtyřma očima to i přiznal, málokterý bude mít tu odvahu a pozici, jakou měl pan profesor Švejcar, aby veřejně prohlásil, že je to jinak. Lidé, kteří se k tomu veřejně hlásí, mají potom samozřejmě problémy. Já například nemůžu předpokládat, že by mě některá pražská porodnice zaměstnala. A kdo ví, jestli mimopražská. Paní radová mi dokonce chtěla zrušit registraci.

• **Jak tedy dnes u nás vypadá situace porodní asistentky?**

• Situace porodní asistentky je velmi svízelná hned z několika důvodů. Jednak je tu ona stále přetrvávající hierarchie ve zdravotnictví, dále otázka právního nevědomí porodních asistentek (stejně jako v celém národě) a potom otázka malé profesionální hrstičky. S právním nevědomím souvisí neochota porodních asistentek vzít na sebe zodpovědnost, přestože ji podle zákona mají. Zákon o péči o zdraví hovoří totiž o tom, že péči poskytují zdravotnická zařízení na základě účelné dělby práce... a na základě osobní zodpovědnosti každého zúčastněného. Existují také vyhlášky, které definují náplň práce porodních asistentek. Říkájí, co musím splnit, abych mohla porodní asistentku dělat. Jedna z těchto směrnic říká, Směrnice o náplni činnosti porodní asistentky v jednom bodě říká, že porodní asistentka vede samostatně fyziologické porody. Pokud tedy vedu porod, jsem za něj zodpovědná. Chybí jasné rozdělení kompetencí.

• **Jak se to tedy projevuje v praxi?**

• Např. jedna maminka porodila doma vkleče třetího syna, vše proběhlo krásně přirozeně, ale neodloučila se placenta, a tak byl zapotřebí zásah vyššího zařízení. Primární péče porodní asistentky už nestačila. Přijetí v porodnici bylo od většiny personálu vstřícné, ale našli se i tací, kteří byli velmi nepřijemní, dokonce vulgární. A to je právě ono nepochopení. Neumíme spolupracovat. Porod je dynamický děj, který se může v některé své fázi zadřhnout. Každý by měl dělat tu svou práci. Neznačená to, že porodní asistentka něco zkazila, udělala špatně, ale že v určité fázi nastala komplikace a další péče pak samozřejmě náleží někomu jinému. Zdravotníci, kteří to nechápou, říkají:



„Vy jste to pokazila a my to teď za vás máme napravovat.“ I k takovým situacím dochází. Bohužel, právě ze strany lékařů. Hlavně ale právě po té linii lékařské. Česká gynekologicko-porodnická společnost usiluje např. o uzavření malých porodnic. Mnohé z nich totiž nejsou dostatečně vybaveny pro komplikované porody. Přesto v nich drží žití pečovateli ženu do poslední chvíle, neboť jsou přesvědčeni, že to zvládnou, místo aby uznali, že je to nad jejich síly a předali ženu na pracoviště, které je vybaveno lépe. Tímto způsobem dochází mnohdy ke komplikacím, které se mohou stát osudnými.

• **Jak by to teoreticky mohlo být ideální?**

• V roce 1992 jsem se na stáži v Dánsku seznámila s jejich způsobem péče o matku a dítě, a považuji jej od té doby za ideální, neboť v praxi opravdu funguje.

Myslím, že jsme si s Dány povahově docela blízcí. Ale třeba i v systému státního uspořádání; mají hodně širokou střední vrstvu, málo velmi bohatých a málo velmi chudých. Celá péče je hrazena z pojištění. Funguje to tam asi takto: Pokud žena v Dánsku nedostane menstruaci, což je porucha, jde ke svému lékaři. Lékař zjistí, že není nemocná, pouze normálně těhotná, a odešle ji k porodní asistentce. Ta se o ni stará po celou dobu těhotenství, během níž žena navštíví svého lékaře, pakliže nehrozí nějaká komplikace, asi jenom dvakrát nebo třikrát. Pokud ale žena např. krvácí či jí hrozí potrat, je v péči lékaře, ale pouze po dobu, po kterou komplikace trvá. Jakmile pomine, je žena poslána zpátky k porodní asistentce. Byla jsem na stáži v běžné okresní nemocnici se spoustou oddělení, z nichž jedno byla porodnice. Ve dvoře porodnice bylo centrum porodních asistentek – takový malý domek. Pracovalo jich tam asi čtrnáct, každá měla ve své péči 80–100 těhotných žen v různém stadiu těhotenství. Na starost měly rovněž přípravu na porod (např. různé typy cvičení, plavání, příprava tatínků apod.). Maminky tak měly možnost seznámit se v době před porodem s velkým množstvím asistentek. Asistentky se zároveň střídaly ve službách v porodnici. Bylo to tedy oboustranně výhodné. Pro maminky, které pravidelně docházely, nebyla porodnice cizím prostředím a znaly už svoji asistentku. Pokud ji neznaly, tak důvěřovaly celému týmu. Věděly, že v porodnici existuje určitý trend a že jim bude vy-

hověno. Pro porodní asistentky to pak mělo tu výhodu, že přestože sloužily v porodnici, mohly vést pravidelný rodinný život; bylo jich čtrnáct, vyšlo na ně tudíž daleko méně služeb než u nás, kde to bývají tak čtyři služby za týden.

- **Porodní asistentka by tedy asistovala u porodu, ale zároveň by radila ženám v předporodní i poporodní době, byla by samostatná a – jak potvrzují výsledky výzkumů posledních let – celkově i lacinější a bezpečnější. „Rodíte“ ráda?**
- Porod k práci porodní asistentky neodmyslitelně patří. Já si svou práci bez porodu nedovedu vůbec představit. Dokud jsem pracovala v ordinaci praktického gynekologa, než jsem začala pracovat na Bulovce, jezdila jsem o víkendech sloužit do Neratovic, protože to k tomu zkrátka patří. Je to koření našeho povolání.

Ještě k tomu ideálnímu stavu. Během porodu se v Dánsku o ženu starala porodní asistentka, v případě komplikací tam bylo vše po ruce, byla možnost přivolat lékaře. Maminky chodily domů po 24 hodinách, pokud některá rodila podruhé a povíce, mohla jít i po šesti hodinách. Mnohým našim ženám to připadá nepochopitelné, ale musíme si uvědomit, že ty ženy nebyly omámené žádnými uklidňujícími prostředky a porod probíhal většinou velmi přirozeně. Narození dítěte pro ně bylo tedy velkou vzpruhou, takovou energetickou injekcí, proto byly schopné jít domů. A porodní asistentka je hned druhý den navštívila. Bylo to malé okresní město, patřilo k němu spousta samot v okolí. Já jsem s místní porodní asistentkou najezdila osmdesát kilometrů, abychom vykonaly tři návštěvy, vše bylo v rámci hrazené péče, a přitom všechno skutečně vyšlo levněji než cokoli jiného, co by se praktikovalo v nemocnici (dlouhá hospitalizace apod.) I Česká asociace porodních asistentek udělala takový rozbor a zjistila, že kdyby péče u nás probíhala obdobným způsobem, naše chudé zdravotnictví by mohlo ušetřit až 300 milionů korun ročně.

- **Mohla byste vzpomenout nějakou příjemnou nebo zajímavou porodní příhodu?**

- Tak třeba, jak může psychika ovlivnit porod. V rámci přípravy k porodu v CAPu si maminky během první seznamovací lekce povídají o tom, jak u nich dosud probíhalo těhotenství, jak bude ještě do konce probíhat, a kromě toho také, co si se sebou vzít do porodnice. Mezi tyto věci patří pochopitelně i doklady – oddací list, u svobodné matky rodný list a přiznání otcovství. Jedna z maminek však nechtěla přiznat otce, protože šlo o cizince tmavší pleti, hudebníka žijícího v Anglii, a ona měla strach, aby si dítě jednou nevzal a neodjel s ním pryč. Celé těhotenství se tím intenzivně zabývala, chodila po právnících a nakonec tedy opravdu otce nepřiznala.

Měla jsem zrovna službu, jedna žena byla asi v půlce porodu, když přivezli tuto svobodnou maminku. Vyšetřila jsem ji a zjistila, že je na samém počátku porodu. Ona to velmi těžce prožívala, a tak potřebovala intenzivní péči. Dohodla jsem se s ní, že ji umístím na porodní sál, a pokud neporodí dřív, než maminka, která už rodila, vezmu si ji zpátky k sobě. Za chvíli jsem šla znovu na porod-

ní sál a potkala jsem ji na chodbě. Celá rozrušená, na cestě k východu, mi řekla, že odchází, že tam rodit nebude. Do toho přijela její maminka, takže jsem jí, i když se původně vůbec nechystala být u porodu, požádala, ať se převlékne a zůstane tam. A dcera vysvětlovala, že jí dali podepsat nějaké papíry, což nechce udělat. Znovu jsem ji ujistila, že pokud neporodí tam, vezmu si ji do CAPu. To bylo ve tři hodiny odpoledne. V deset večer jsem si pro ni skutečně došla a odvedla ji k nám. Vyšetřila jsem ji a zjistila, že je asi v půlce porodu. Ale jakmile vstala, začala jí téct plodová voda. Řekla jsem jí, ať si zase sedne, že ji potřebuji vyšetřit. A zjistila jsem, že má zašlou branku, že je tedy téměř v závěru porodu, a vzápětí na to porodila. Půl porodu jí trvalo sedm hodin a další půlka porodu trvala třicet pět minut. Zjistila jsem pak, že jeden z papírů, které měla podepsat, bylo čestné prohlášení o tom, jak se bude zacházet s jejím miminkem. Dítě mělo být umístěno na observačním boxu novorozeneckého oddělení. Ženě se v tu chvíli zatmělo před očima, protože se celých devět měsíců snažila zajistit, aby o své dítě nepřišla, a teď se měla dítěte dobrovolně vzdát, byť šlo jen o určitou krátkou dobu. Tak si řekla, že tam rodit nebude. Ale u nás v CAPu měla jistotu, že s ní dítě zůstane celé dvě hodiny po porodu, a pak půjde, zároveň s ní, na poporodní oddělení. Takže se zklidnila, a porod již proběhl normálně.

- **Dnes nabízejí mnohé porodnice to, že matce vrátí dítě po vyšetření do 30 minut po porodu. A považují to za pokrok. Ale Apgar skóre se přeci dá dělat i jinak, ne?**

- Dá se dělat samozřejmě na břiše ženy. Při Apgar skóre se sleduje pět hodnot: barva kůže – to můžu zjistit pouhým pohledem, nepotřebuji dítě nikam odnášet, svalový tonus – opět je možno dotknout se dítěte na břiše matky, puls a dech – opět to samé, protože stetoskop je dlouhý, a reflexy.

Musíme si uvědomit, že dítě je ve tmě, v teple, v tichu, ve vlhku a kam sáhne, tam má mez, ohraničení. Ale narodí se do zimy, do sucha, do rámu, do světla a kam sáhne, tam se propadne. V dítěti to musí pochopitelně vyvolat pocit zmatku. Dítě si potřebuje matčino břicho „očuchat“ i z té druhé strany.

Když mohou rodiče s dítětem komunikovat hned, bývají z jeho reakcí úplně v transu. To dítě není slepé, není hluché, reaguje na pohyb, na hlas, na všechno. Je to moc krásné. Děti, které to zažijí, jsou daleko vnímavější, komunikativnější a klidnější.

- **A ono tolik vžité plácnutí, aby miminko zakřičelo?**

- Někteří, nejen naši odborníci tvrdí, že onen první stres je důležitý. Já si myslím, že porod je pro dítě stresem sám o sobě, a pokud projde porodními cestami, je natolik otrlé, že není vůbec o čem hovořit. Samozřejmě, že na stres je od přírody připraveno.

- **Když miminko nekřičí, mají maminky obvykle obavy, že není v pořádku. Nejsou tyto obavy vyvolány spíše očekáváním lékařů a jakýmsi zvykem? Jak se s tím vyrovnáváte vy?**



- Samozřejmě, že se rodiče bojí a diví. Ale stačí úplně jednoduché uklidnění. Proč by křičelo, když ho nic netrápí? A maminka je okamžitě klidná, protože vidí normálně se projevující dítě, které dýchá, vidí a komunikuje s ní.

- **Výhodou porodu s porodní asistentkou je také její přizpůsobivost. Rodička pak není jako na běžícím pásu.**

- Každý porod je jiný, protože se týká jiných dvou lidí. Proto je důležitý individuální přístup. Pamatuji si na ženu, která rodila podruhé. U prvního porodu byl manžel přítomen. Teď ale partnera u porodu nechtěla. Manžel to pochopil, vzal si tlusté sportovní noviny a sedl si vedle do místnosti. Žena bez problémů a rychle porodila, uvolnila se a oba pak strávili dobu po porodu krásně společně s novým miminkem. První porod zkrátka prožívala úplně jinak. Tenkrát jí byla partnerova přítomnost příjemná. Teď ale rodila v prostředí, které jí vyhovovalo a kde se cítila jako doma (v CAPu), a partner jí vadil.

- **Doba i vědecká zjištění se tedy změnila, ale ve většině porodnic se rodí stále stejně. Jak je to možné? Změní se to k lepšímu také díky vyšší informovanosti žen?**

- Doba se změnila, ale naši odborníci to nechtějí pochopit. Porodů je hodně, protože teď začínají rodit sedmdesáté ročníky z tzv. baby boomu. Po roce 1989, v nejisté politické situaci, se děti nerodily. A je to pochopitelné. Nikdy se nerodily v dobách, kdy se čekalo, až jak se co vyvrbí. Dnes už mají mladí lidé neuvěřitelné možnosti, které jsme dříve neměli. Mohou studovat, cestovat, atd. S tím samozřejmě souvisí jejich informovanost. Např. maminky, které rodily v CAPu, byly sebevědomé a věděly, co chtějí. Většinou šlo o ženy středně a vysoce vzdělané, které žily nějakou dobu v zahraničí nebo tam měly nějaké úzké kontakty, takže byly informované. Žily zdravým způsobem ži-





vota, některé až extrémně (makrobiotická strava apod.), sportovaly, nekouřily, jedly zeleninu a přirozené vitaminy apod.

S tím souvisí i plánování těhotenství. Já se dnes v ordinaci v podstatě už nesetkám s osmnácti či devatenáctiletou těhotnou. Dnešním těhotným ženám je minimálně dvacet pět let, ale častější je věk kolem třiceti. To je oněch deset let, o které se věk těhotných posunul, a je to v pořádku, protože rodí ženy zralé, připravené na mateřství, ženy, které už vědí, co chtějí.

• **České ženy se začínají bouřit, vznikají různé profesní aktivity, ale i občanská sdružení. Je to stejné i jinde v Evropě?**

• Existuje sdružení ENCA, což je evropská aktivita lidí, zabývajících se zlepšením péče v mateřství. V každém státě tvoří různé organizace ENCů národní. Organizace jsou zastoupeny laiky, porodními asistentkami ad. Každý stát vysílá na pravidelná mezinárodní setkání jednu či dvě zástupkyně. To poslední se konalo v květnu v Holandsku, příští rok by mělo být, opět v květnu, u nás. V Holandsku se právě řešila problematika těhotenských statistik. Vedou se totiž pouze na lékařské úrovni. Vyčteme z nich kolik zemřelo dětí, kolik zemřelo matek, a to je v podstatě vše. Zjistit ale např. kolik porodů proběhne doma, kolik jich doma začne, ale neskončí, kolik je neplánovaných těhotenství, počet porodních poranění – s tím je velký problém. U nás se třeba jako důsledek diktaátu perinatální statistiky rodí mnoho dětí, které se téměř násilím nutí k životu. Nestavím se za to, nechat děti umírat. To v žádném případě. Jde o to, dát jim šanci. A to se u nás bohužel neděje. Tyto děti pak nebudou uvedeny do perinatální statistiky, ale už se nikdo nezajímá o to, jestli nezemřely později nebo jaká je kvalita jejich dalšího života.

• **Všichni ti porodníci a ministři jsou vlastně ješitní muži, kteří si jistě také řeší nějakou svou**

porodní komplikaci. Jak nabídnout mužům, aby z té situace vycouvali a necítili se trapně? Muž přece nikdy nepřizná chybu...

• Jedna věc je přiznání chyby. Ale co je důležité – dovedete si představit nějakého pana profesora, jak se sklání a kleká si ženě k nohám? Mezi námi, kolik mužů jste za svůj život viděl klečet ženám u nohou? A v tom je to jiné porodnictví. A pak, jsou to lidé, kteří žijí v zajetí vědy a celý svůj život dělali něco nějak, a teď by měli přiznat, že to bylo špatně. V tom spatřuji velikost pana profesora Švejcara. Na sklonku svého života byl schopen, v hodně pokročilém věku, přiznat, že dělal chyby. Takových lidí je zatím velmi málo.

• **Není to šance pro ekonomický tlak? Když se ženy rozhodnou a prostě k takovým porodníkům, kteří rodí necitlivě, nebudou chodit?**

• To je bohužel problém. Všechny výkony jsou totiž hrazeny jako výkony lékařské. A navíc, konkrétně porod je omezen místem, je tedy nutná hospitalizace. Paradoxně si žena nemá šanci vybrat levnější péči. Jinak – vybrat si může vybrat, ale musí porodní asistentku zaplatit, protože pojišťovna ji nezaplatí.

• **Jak vznikla asociace porodních asistentek?**

• ČAPA, Česká asociace porodních asistentek, vznikla původně jako jedna ze sekcí České asociace sester. Ta vznikla po roce 1989, stejně jako mnoho dalších organizací, neboť za minulé éry existovala pouze Česká lékařská společnost a všechny ostatní profesní organizace byly zrušeny. Součástí České lékařské společnosti byla i Česká společnost sester, a ta se v nedávné době sloučila s Českou asociací sester.

Ve světě je obvykle práce porodních asistentek samostatným oborem. U nás se zmíníte, že porodní asistentka je někdo jiný než zdravotní sestra, a už na vás hledí, jako že se stavíte výš. Když se řekne, že porodní asistentka je něco jiného, než sestra, tak se u nás na to obvykle hledí, že se porodní asistentka staví někam výš. Já to většinou vysvětluji tak, že Přitom je, na úrovni ošetrovatelského personálu, porodní asistentka asi totéž, co zubař mezi lékaři. Je to na stejné úrovni, ale je to někde vedle. Toto povolání má zkrátka svá specifika.

Protože jsme, jako porodní asistentky, nemohly v rámci České asociace sester prosadit své zájmy a dát najevo, že jsme právě trošku někde vedle, vystoupily jsme z České asociace sester a 5. února 1997 jsme byly zaregistrovány jako samostatné sdružení. Ale už od roku 1992 jsme, ještě coby členky České asociace sester, zařazeny v Mezinárodní konfederaci porodních asistentek ICM. V současné době usilujeme o to, aby vznikala krajská sdružení, která by korespondovala s kraji. Je potřeba návaznosti na místní úrovni.

• **Co například duly?**

• Duly budou určité odborně vyškoleny, protože už existuje na jejich školení projekt. Problém je spíš v nových právních normách. Lékaři se do nich snaží velmi vehementně, v rozporu s požadavky Evropské unie, zabudovat své výsadní postavení a odrovnat porodní asistentky i sestry. V důsledku by to mohlo znamenat, že sestra nebo porodní

asistentka nemůže klientce s odpuštěním ani umýt zadek, pokud jí to lékař nenaordinuje. To je celé o lékařské lobbii. Je to strašně problematické, protože pokud se vyskytne ve veřejné správě či v politice nějaký zdravotník, tak je to většinou lékař. A já se paradoxně setkávám na takových místech většinou s dětskými lékaři nebo gynekology. A bavte se s nimi o tom, kdo má jaké kompetence!

• **Jak to, že je u nás za porod odpovědný lékař?**

• A kde je to psáno? Kde je zakotveno ono „lékařsky vedený“? Já jsem nikde žádný takový paragraf nenašla. Existuje pouze směrnice, která říká, že porod vede porodní asistentka. Jeden lékař mi na to řekl: „Víte, já když studoval (studium skončil někdy na začátku 80. let), chápal jsem to tak, že je to podle poznatků lékařské vědy.“ Ne, že je to někde zakotveno.

• **Přičemž dnes právě tíhle lékaři a porodníci poznatky vědy odmítají...**

• Osobně bych taky mohla mít pocit viny. Rodila jsem s dolzinem atd. Ženy by měly ale vědět, že jejich poznání bylo takové, jaké bylo, a ony jednaly v nejlepší víře, že činí dobře.

• **Co obvykle říkáte ženám, které by dnes – pod tíhou nových poznatků o škodlivosti nedávného způsobu porodu – mohly mít pocit, že neporodily správně? Že např. neprotestovaly proti epidurální anestezii?**

• Každý má právo volby a každý žije jiným způsobem života. V tom je zodpovědnost člověka. Volí si svou cestu. Žena samozřejmě mohla zvolit, zda epidurál ano, nebo ne. Jednala podle dostupných informací a podle svého nejlepšího svědomí. A pokud ji informovali špatně, nemůže si dávat za vinu, že to zkazila. Nebyla a není odborníkem, a tak může jednat maximálně podle intuice. Připočteme ještě strach a anonymitu v porodnicích; žena jde do cizího, anonymního prostředí a nechá si nabulíkovat, bohužel, pokud není informovaná z jiných zdrojů, všechno. Zdravotníci navíc velmi často používají podpásovky typu: „A to chcete ublížit svému miminku?“

• **Jaký by byl ideální stav?**

• Kdyby pojišťovna jednala jako obchodní subjekt a na základě vědeckých výzkumů a důkazů by volila ten nejlevnější způsob péče. Tak to chodí v Holandsku a v jiných zemích. Mám takovou vizi: Malé porodnice, které mají být zrušeny, by se pouze změnou organizace práce, tedy velmi elegantně, převedly na porodní domy. Porodnice jsou zařízeny, zázemí existuje, stačily by malé úpravy. Čili, nestálo by to mnoho peněz. V těch malých porodnicích je pro případ komplikace v dosahu lékaře, dětského lékaře, anesteziologa, zařízení operačního sálu. Mohou tedy velmi dobře fungovat jako porodní domy.

Proč kupovat postel za tři sta tisíc, když porodní stolička stojí tisíc? Centrum alternativního porodu stálo se vším všudy, se zařízením a s přebudováním místností, půl milionu korun, což představuje částku za jednu a půl porodní posteť...

Rozhovor vedl VM ■

VSTŘÍCNÁ ATMOSFÉRA SOUZNĚNÍ



ROZHOVOR S PORODNÍ ASISTENTKOU ZUZANOU ŠTROMEROVOU

• Co se pro vás jako porodní asistentku změnilo, když se otevřely hranice a vy jste začala jezdit na konference?

• Můj první výjezd do zahraničí se uskutečnil v roce 1993 a probíhal tak, že kolegyně někde objevila inzerát, že nějaká paní doktorka a jedna nadace vypisují konkurs na třítydenní stáž ve Švédsku. Jím byli paní docentka Alena Hanson ze Švédska a pan doktor Pařízek z nemocnice U Apolináře, jež nadaci Vita e Futura založil. Účelem bylo poznání jiného způsobu péče a zároveň „vniknutí do tajů epidurální analgezie“. Nadace měla platit cestu a paní docentka pobyt. A tak jsme se ještě s mnoha dalšími dostali do úplně jiného světa. Skutečně to na nás udělalo velice hluboký dojem. Ne ani tak epidurální analgezie, i když taky, samozřejmě, ale hlavně vůbec systém práce. Já jsem v té době pracovala v podolské porodnici a to byla skutečně továrna na děti.

• Vy jste do té doby rodila „normálně“? Neměla jste, jako ostatně téměř nikdo, možnost srovnat...

• Nejhorší je, že mi to ani nepřipadalo divné. To bylo to nejtragičtější. Teprve když měl člověk možnost poznat jiné prostředí, tak najednou prokoukl. Najednou zjistil, že takhle už to nejde. Že cesta vede jinudy. Ve Švédsku bylo úžasné, že porodní asistentka vešla do pokoje, ne že byl velký porodní sál, ale bylo to porodní oddělení s jednotlivými pokoji s dveřmi, ne žádné boxy, a než vešla do toho pokoje, tak zatukala. A kdyby tam šla 150× za den, 150× za den zatukala. Na dveřích pokoje byla napsána jmenovka porodní asistentky, která se o danou ženu stará, asistentka té asistentky, tzv. podsestra a jméno maminky. A taky tam bylo, jestli je povoleno rušit nebo nerušit. A kromě starající se porodní asistentky tam prostě nikdo nevešel. Pouze když byl problém, tak zavolali lékaře, ten zatukal a spolu s porodní asistentkou vešli. S maminkou mluvili, zeptali se jí, jestli jí mohou to a to udělat, informovali o tom, co dělají atd. My jsme tam byly dvě cizinky a kolegyně si nebyla s angličtinou zcela jistá, takže jsme všude chodily spolu, ale mohly jsme jenom tam, kam nás ta maminka pustila. Ne jako u nás, že jde halda mediků, a tak paní vydržte, oni se dívají. V Mölndalu to bylo prostě tak, že pokud si paní nepřeje, měly jsme prostě smůlu.

• To byla normální, českými srovnatelná porodnice?

• Byla to normální porodnice v Göteborgu, kolem 3000 porodů ročně. A Podolí tenkrát mělo asi 2200 porodů ročně. Jenže systém práce v Podolí byl úplně jiný. To byla opravdu továrna. Ve Švédsku to byla individuální péče v mamutím provedení. Tak to na mne udělalo větší dojem než celá epidurální analgezie. I když v jejich podání byla ta EDA taky velice zajímavá. U nás se v té době epidurální analgezie také používala, ale znamenalo to, že maminky ležely, nehýbaly se, necítily se od půl těla dolů a pak to přetrvávalo ještě nějakou dobu po porodu. Tam ty maminky s tím už tenkrát chodily. Prostě jim napíchli EDA, paní půl hodiny ležela a pak vstala a normálně mohla chodit. Jediné, co nemohla, nemohla vlézt do vany. Další, co bylo úžasné, že naprosto běžnou záležitostí, když se dělal císařský řez, tak partner byl u toho. Žádné dohady u toho nebyly, naopak všichni byli ohleduplní. Je ale pravda, že ti partneři se také chovali velice vstřícně, že tam nepřekáželi, nekladli nemístné otázky, nedomáhali se bůh ví čeho, protože nebylo čeho se domáhat, jelikož všechno bylo v pořádku.

• Potom jste se ale vrátila domů...

• Ano, z tohoto pro nás ideálního prostředí jsme se vrátili zpátky do Podolí. Pochopitelně jsme se okamžitě staly obtížnými osobami, protože jsme maminkám říkaly, že po porodu se můžou normálně vrtět a kdyby chtěly do sprchy, tak klidně. To bylo tak šíleně revoluční, že jsme za to byly málem ukamenované, protože tehdy se u nás ještě tvrdilo, že „Paní, když nebudete mít ruce podél těla a nebudete ležet po porodu na zádech, tak vykrvácíte.“ „Do sprchy? Vy jste se zbláznili, vždyť vám omdlí.“

• Nemohlo to souviset s používáním anestetik?

• To je důležitá věc, to byl velikánský rozdíl proti nám. Ve Švédsku už tehdy, v roce 1993, nepoužívali Dolsin u živě rozených dětí, to měli zakázané. Dolsin je opíát, který se používá na snížení bolestivosti, na uvolnění atd. Působí přímo na centrální nervovou soustavu, tudíž maminky jsou po něm ospalé, méně vnímavé, hůře se vyjadřují a podle toho jak jsou citlivé, tak tento



stav přetrvává i několik dní po porodu. Podstatné je to, že pustit někoho, kdo dostal Dolsin, samotného do sprchy, je skutečně riziko. Kdežto když Dolsin nedostanete a zvládnete bolest jinými prostředky, tak jste po porodu docela fit a není důvod, proč byste nemohla do sprchy. A s tou sprchou, vždyť to každý ví, když je utahaný a dá si sprchu, tak je z něj nový člověk. Zrovna tak maminky. Jenže to tehdy u nás nebylo přijatelné.

• **Anestetika a pohyb či sprcha maminek ale nebyly jediné problematické jevy... Co jste dělala?**

• Zrovna tak nebylo přijatelné, aby maminky u nás během porodu pily. Tam naopak dostávaly speciální míchané nápoje a byly podporovány v tom, aby pily, protože jinak budou navené. A tak se stalo, že do půl roku po našem návratu jsme byly odstraněny z porodního sálu jako nežádoucí, protože jim děláme potíže. Takže jsme chvíli pracovaly na oddělení šestinedělí. Kolegyně pak z nemocnice úplně odešla, teď je snad zcela mimo zdravotnictví. Já jsem se dostala k přípravě před porodem a tak jsme si s rodiči povídali a člověk slyšel, co oni by chtěli. Tehdy už se i tady začala objevovat příslušná literatura. A i obyčejný člověk mohl vyjet ven a tam mluvil se svými příbuznými a přáteli a zjišťoval, že to může být všechno docela jinak. A tak jsem jim říkala, máte pravdu, ale tady to není možné. Jednou tam měli problém s nějakou paní Angličankou, která si s sebou z Británie přivezla návrh, jak porodit a Podolí ji vyvedlo jednoznačně z omylu. Když jsem jí poradila, ať jede do Brna, že tam jsou pokrokovější, tak jsem byla nařčena, že jsem poškodila jméno ústavu. Dramatické chvíle to byly. Rozpor byl stále větší, až to jednou dospělo k tomu, že nějaký tatínek napsal článek o továrnách na děti a samozřejmě to přineslo velké pobouření.

• **Jak se situace vyvíjela dál?**

• Do Švédska jsem se pak vrátila ještě dvakrát a ověřila jsem si, že ten systém je tam docela dobře zaběhnutý. Ale během těch tří let se ve Švédsku začínalo rozvíjet mínění ve smyslu sdružování porodnic v jeden velký celek. Naše republika to začala následovat o několik let později s tím, že začala z ekonomických důvodů zavírat malé porodnice. Při mé návštěvě v roce 1996 už se začala projevovat veliká nespokojenost jak porodních asistentek, tak i rodičů s tím, že budování mamutích porodnic ve skutečně není vůbec praktické. V roce 1999 jsme byly s kolegyněmi na studijní cestě ve stejné nemocnici.



Tehdy nám říkali, že situace je dosti neutěšená, protože když se stane třeba nějaká větší nehoda, tak nemají po ruce ani anesteziologa, ani nikoho dalšího, protože všichni jdou k té nehodě. O prázdninách, když jsou dovolené, chybí personál. Není dostatek porodních asistentek. Prostě porodnice šetří. Systém je tam takový, jako kdyby na celou kráskou nemocnici byli dva anesteziologové. Z šetrných důvodů. Anesteziologové mají k ruce výborně vyškolené anesteziologické sestry. Anestezioložka jen napíše plán medikace k operacím a o pacientku se stará už jen anesteziologická sestra. Anesteziologa volá jen v případech komplikací. Ale když byl nějaký zmatek, tak prostě nejsou lidi. Zrovna tak s lékaři. Také problém s dalekým dojížděním. Zkrátka neosvědčilo se to. Ukázalo se, že pokud se tento systém nevede citlivě a vstřícně k rodičům, tak i když je k dispozici dokonalé vybavení (pokoje byly nádherně zařízení, útulné, jednolůžkové), to celkově velké měřítko nevyhovuje. To by mělo být poučením pro nás.

• **Vraťte se na začátek 90. let, když jste se začala účastnit konferencí, které pořádá americký časopis pro porodní asistentky Midwifery Today.**

• Tam jsem byla jednou. Na tu konferenci jsem se dostala díky finanční podpoře jedné holandské porodní asistentky. Od roku asi 1994 jsem byla v České asociaci porodních asistentek, do které mě tehdy nalákala naše vrchní sestra. Řekla mi: "...mým bychom potřebovali něco v asociaci". Tehdy to ještě nebyla samostatná asociace porodních asistentek, ale gynekologicko-porodnická sekce České asociace sester... A já jsem se na to tenkrát dávala jako na nějakou nepřijemnou organizaci, jako třeba SSM. Přesto jsem se začala starat o korespondenci a byly navázány první kontakty. Až jsem se do toho nakonec potopila a je to v dnešní šíři. Díky tomu se podařilo navázat úzkou spolupráci s Mezinárodní konfederací porodních asistentek. Už v roce 1993, když se konal kongres ve Vancouveru, byla vyslána zástupkyně z Čech... Ale já do dneška nevím, kdo to byl. Byla to historicky první porevoluční účast České republiky na mezinárodním kongresu ICM. V roce 1996 se konal další kongres v Oslo. Měla jsem tu čest a radost, že jsem se ho mohla zúčastnit. A přecházely mi oči, bylo tam dva tisíce porodních asistentek pohromadě z celého světa. Bylo to slovy nepopsatelné. Nejúžasnější na tom bylo, že i když byli ze všech možných koutů Země, tak si všichni rozuměli. Nemyslím tím teď angličtinu, ale souznění. Tam to byl jeden velice pozitivní duch. A tak je člověku líto, že když se u nás sejde pár desítek porodních asistentek, že si neporozumí. Každá mluví o něčem jiném a ta atmosféra souznění tam není. V tom Oslo byla úžasná.

• **Asi nejpokrokovější systém funguje v Holandsku. Měla jste možnost podívat se tam?**

• Kongres v Oslo byl velice důležitý také z toho důvodu, že se tam podařilo navázat velice úzké vztahy s holandskými porodními asistentkami. S ostatními také, ale právě Holanďanky nás ovlivnily nejvíce. Ony uspořádaly holandský večer, na který pozvaly každého, kdo měl zájem dozvědět se o tom, jak to v Holandsku funguje. Promítaly tam filmy, ale hlavně povídaly o tom, co a jak u nich porodní asistentka dělá. Mezi nimi byla paní, která mi o rok později pomohla zorganizovat zájezd do Holandska. To byla



první studijní cesta našich porodních asistentek. Myslím si, že z tohoto zájezdu si děvčata odvezla hodně, protože tahle paní to zorganizovala tak, že dohodla se svými kolegyněmi po celém Holandsku, že budou ochotny přijmout jednu či dvě naše asistentky do své rodiny a po tři dny je nechají sledovat jejich práci. Zkrátka s nimi spaly, jedly, pracovaly. A minimálně polovina z nich mohla s nimi být u porodu doma, což obzvlášť pro nás bylo velice úderné. A viděly jsme nejen to pozitivní, ale také jak se řeší komplikace. A některé kolegyně byly zřejmě dosti zasaženy. Velký dojem na ně udělal, vztah jaký k sobě všichni zúčastnění měli. Jedna kolegyně říkala, že zažily velice nepříjemnou komplikaci – dystonii ramének. Porodní asistentka nakonec všechno dobře zvládla, nicméně bylo třeba převést dítěátko i s maminkou do nemocnice. Jenomže zatímco se miminko rodilo, „mateřská sestra“ (tak oni tomu říkají; je to ošetřovatelka, která poskytuje pomoc v mateřství po porodu, má speciální dvouletý kurs a na zavolání porodní asistentky přijde během porodu do rodiny a dělá, co je třeba – vaří, uklízí, pere, ošetřuje, radí, případně přivolá pomoc...) zavolala sanitku, naložili matku, dítě dali do inkubátoru a vezli do porodnice, kde už byli na vše připraveni. Hned se dítěte ujali a všechno dobře dopadlo. Pozoruhodné bylo, že nejen, že ta matka tu asistentku nevinila, ale naopak byla v pohodě a cítila to tak, že všichni udělali, co mohli; ale v tom samém naladění byli i v té porodnici! Udělali jste, co jste mohli a je dobře, že jste teď tady, tak jdeme na to, protože náš úkol je léčit a váš úkol je postarat se o to, aby to šlo normálně, dokud to jde. Zkrátka nikdo nikoho z ničeho neobviňoval, prostě spolupracovali. Takže to byly důležité poznatky, které jsme si přivezli. Mimo jiné také to, že se u nás říká, že v Holandsku stojí během porodu vždy před domem sanitka, je velký mýtus a naprostý nesmysl. To by nebylo ekonomické. A to tam tedy děvčata viděla na vlastní oči.

• **Zpět do současnosti. Co by v našich podmínkách bylo ideální?**

• Ideální by byl stav, kdyby naše ženy měly skutečně možnost získat nezaujaté, dostatečné množství informací, a na základě těch informací uskutečnit

svobodný výběr. Kdyby měly volný přístup k péči, která je pro ně v danou chvíli optimální.

Domnívám se, že by si i dnes většina žen vybrala péči v porodnici. Dnes ještě neexistuje žádný porodní dům, takže neexistuje ani volba místa porodu. Prostě si můžete vybrat porodnici nebo porodnici a nebo úplně opačný pól – tedy porod doma, většinou bez přítomnosti porodní asistentky nebo lékař.

Pokud bychom chtěli slevit, tak by měly ženy mít možnost volit si kdo o ně v té porodnici bude pečovat. Měly by mít možnost volit mezi lékařským modelem porodnické péče a modelem péče poskytovaným porodními asistentkami. Vždy by se mělo brát v úvahu, jaká péče je pro tu kterou maminku právě optimální. Pokud se bude jednat o normální porod, není třeba, aby se do běhu porodu zasahovalo. V tomto smyslu by ta maminka měla být zdravotníky poučena. Naopak pokud je evidentní, že vážně hrozí komplikace (vysoký krevní tlak, cukrovka a podobně), měla by být poučena, že je pro ni optimální lékařský model porodnické péče.

Shrneme-li to: maminky by měly dostat takové informace, které jsou pro ně srozumitelné a na jejich základě si mohou vybrat pro sebe optimální (i finančně) péči. O způsob péče, který si vyberou by neměly bojovat. Ten by měl být dostupný.

To ovšem předpokládá velice profesionální nezaujatý přístup zdravotníků, kteří nepropagují své zájmy, kteří se nedrží zajetých kolejí, ale sledují prospěch matky a dítěte. Jednotlivě, individuálně.

• Existuje už i u nás takové porodní centrum?

• Takové centrum tady není. CAP, Centrum aktivního porodu, byl úžasný pokus. Jenže se ukázalo, že to takhle prostě nefunguje. Paní Goerová píše ve své knížce, že porod v nemocnici „jako doma“ je ne-smysl. A ono vlastně na tom zániku CAPu je to vidět. Ověřili jsme si, že je úžasné, když maminka má možnost volby, že to je bezpečná záležitost, že porodní asistentky tam jsou fajn, ale zároveň jsme si ověřili, že ta nemocnice je natolik silná, že takové malinké porodní centrum těmi všemi rutinními postupy opravdu pohltí, zničí. Zvláště tehdy, když je na ní ekonomicky závislé. Je možné, že by takovéhle centrum fungovalo v budově nemocnice, ale muselo by mít naprostou autonomii, a to i ekonomickou, což by ovšem bylo v našem ekonomickém systému velmi komplikované. Ale určitě by to bylo nějak řešitelné. Co do nákladů na budování, určitě by to byla jedna z nejlépejších variant. Jenom by se to muselo ošetřit po právní a smluvní stránce, aby bylo nezávislé.

A když půjdeme ještě dál, je spousta lidí, kteří prostě nechtějí instituci, ale chtějí родit doma. To je pro ně to nejlepší. Tak tito lidé by měli mít možnost svobodně si vybrat ten domov, aniž by je někdo napařoval, osočoval z čehokoliv, a aniž by byli bez pomoci. A pro tuto variantu potřebujeme zdravotníky, kteří k tomuto způsobu péče budou vyškolení a také vybavení. A budou mít legální možnost toto vyškolení a vybavení získat.

Takže ideální stav: aby naše zdravotní školy a lékařské fakulty připravovaly studenty tak, aby byli schopni uplatnit se ve všech těchto sférách. Aby k tomu měli jednak znalostní předpoklady, ale také morálně volní předpoklady.

• Mimochodem, na konferenci o přirozených porodech mě dost překvapilo, že některé porodní asistentky, které už rodí přirozeně, byly zásadně proti porodům doma.

• To v dnešní době není tak moc překvapující. Ony možná nejsou zásadně proti porodům doma jako takovým. Alespoň to je moje domněnka. Ale nejde jen o samotný porod. Jde také o to, aby mohly běžně získat vybavení, které potřebují. V současné době nemohou jít jen tak do lékárny a koupit si „pohotovostní léky“, jako by byl třeba Oxytocin nebo Mesocain nebo infusní roztok. Je to vázáno na předpis. Tak jakou mají možnost? Buď se spočít s nějakým lékařem, který jim to předepíše, ale těch aby tedy pohledal. A ještě by pak mohl být v situaci, kdyby se něco stalo a pátralo se a zjistilo se, že spolupracuje s někým, kdo chodí k porodům doma. Dokážu si představit reakci jeho kolegů – jak to, že jste nezodpovědný, toto naše Lékařská společnost nedovoluje, apod. Z tohoto hlediska je to strašně komplikované. A potom je tady špatná komunikace, a to je zatím ta největší bariéra. V případě, že by bylo třeba převést rodič ženu do porodnice, nejdříve vynadají porodní asistentce, že vůbec k porodu doma šla a nezavolala policii, pak budou chtít kartičku pojištěnce, pak budou vyslýchat maminku a udělají z ní největšího hulváta a nezodpovědný sociální případ, že si vybrala porod doma. Teprve pak se možná začnou zajímat o to, co s tou paní je. To je ten problém. A mezi tím uplyne půl hodiny, kdy by bylo zapotřebí zasáhnout. Myslím si, že nejsou takové porodní asistentky, které by nedokázaly identifikovat v dostatečném předstihu, že dochází k nějaké nesrovnalosti, kterou je třeba řešit. To bych ani neviděla jako nebezpečí. Jediné nebezpečí, kterého já bych se, v souvislosti s porodem doma skutečně bála, ale u nemedikovaného porodu k němu dochází málo kdy, je intenzivní krvácení po porodu.

• Což by ovšem nebyl problém v okamžiku, kdyby se u nás lékaři k pacientům chovali jako v cizině.

• Jasně, protože kdybychom například považovali za bezpečnou vzdálenost dojezdu do porodnice patnáct minut a já bych měla možnost z domácnosti zavolat, zajistit žilu pomocí infúzního roztoku, zároveň by jela sanitka a v té samé době by chystali operační sál v nemocnici, tak za těch patnáct minut paní leží na stole a je to, a rychleji se to v nemocnici neudělá taky. Protože než seženou anesteziologa, než se sejde celý tým atd., tak to vyjde nastejno

• Vzpomínáte na nějaký výjimečný porod?

• Mám jednu paradoxní vzpomínku. Byly jsme ten den v CAPu. Kolegyně se šla zrovna podívat za maminkama na šestinedělí a já jsem měla přípravu k porodu. Na přípravě jsem měla také jednu paní, která čekala druhé miminko a už měla skoro termín porodu a říkala, že když jí odtече voda, tak má za půl hodiny po porodu. Příprava skončila, ona se zvedla a řekla: „No jo, mně odtékla voda. Já si musím jít zavolat.“ Najednou se změnila v naprosto racionálního člověka. Řekněte mi, co si mám kde svléknout, jak mám co udělat. Dobře, jdeme točit monitor. Víte, já už začínám mít stahy. Teď musím zavolat dceři. Pak musím zavolat manželovi. Dobry, to všechno stihneme. Nález po odtoku plodové vody byl zbytek hrdla asi 1,5 cm, hlavička dost vysoko. Či-li by se řeklo: ta

má času dost. Řekla jsem jí, že se mi to k porodu ještě nezdá. A ona na to: Ne, já to vím, to bude rychlé. Zatímco jsem sháněla Věrušku, točili ji monitor. Ani se nedotočil celý, a ta paní řekla, že už to bude. Přesly jsme z porodního sálu do CAPu a než Věruška přišla ze šestinedělí, já jsem chytala hlavičku, která už prořezávala. To uplynulo maximálně třicet minut a mezitím přišel manžel, který byl někde za Prahou, takže akorát uviděl hlavičku. Ta paní to měla úžasně naplánované, ona to cítila intuitivně. No samozřejmě po porodu se otřepala, lehla si do postele a řekla: „Uf, to byla dřina.“ Tak to byl úžasný zážitek, tam to šlo jak po másle.

A pak jsme tam měli jednu úžasnou paní z Anglie, která měřila asi 150 cm. Chtěla všechno přirozeně. Ale jak byla malinká, tak se to zadrhlo na samém konci, kdy koukal kus hlavičky, nezatahovala se zpátky a ona v žádném případě nechtěla nástřih. Zavolali jsme lékařku. Ale stále nic. Paní ležela ve vaně, pak vylezla ven a tak nějak roznožmo tam pobíhala, pak se věšela na manžela. V klasické medicíně by už tohle nikdo nevydržel. Situace trvala už asi tři čtvrtě hodiny, ale dítě bylo v pořádku, ozvy dobré, paní v pohodě. Nicméně nakonec jsme ji přemluvili, malý nástřih se udělal a narodilo se třiapůlkilové dítě, což bylo na její postavku úžasně. Všichni byli velice spokojeni. To bylo zvláštní, protože argumentem lékařů pro nástřihy je, aby to ženu nebolelo, že to nevydrží a že se to musí urychlit. Paní byla přesvědčená, že nástřih nechce, a snažila se udělat všechno pro to, aby proveden nebyl. Nakonec to nebyl rutinní nástřih, ale s jejím svolením.

Taky jsme měli paní, která přišla a říkala, že z ní něco čouhá. A to byl vak blan. Vak blan šel napřed. A paní tedy jen přišla do CAPu, pozdravila, klekla si, jenom jsme jehličkou píchli ten vak blan a ona porodila. A tato a podobné maminky říkaly: No, já jsem si to ani neužila, já jsem se na to tak těšila.

• Jak to vypadá u nás dnes s přikládáním dětí maminkám na bříška. Mění se to, nemění?

• Vývoj je znatelný, mění se to. Ale daleko pomaleji, než by se to měnit mohlo. Třeba přístup k porodům doma člověk pochopí, že to chce nějaký čas. Ale pro odmítnutí dětí nevidím vůbec žádný argument, proč je brát pryč. Apgar skóre se dá dělat naprosto klidně na bříšku maminky. A ještě navíc, když ona u toho leží, tak to její bříško tvoří nádherný ošetřovací stůl, že nemůže být lepší. Tak proč to miminko někam odnášet. Nehledě na to, že ty první minuty po porodu jsou neobyčejně důležité.

• V případě téměř chlubitivého tvrzení určitých porodnic, že přiloží miminko už do 30 minut po porodu, to tedy je nesmysl.

• Bereme-li to jako chlubení, pak samozřejmě ano. Kdo někdy zažil porod, který probíhá jinak než v porodnici, tedy doma či v porodním centru, kde ty první, nejsilnější minuty může trávit rodina pohromadě, nemůže nikdy pochopit, jak je možné matce dítě odebrat. Protože to je to největší zlo provedené po porodu – jako kdyby jste jeli z klouzačky, ale ne nechali by vás doklouznout a vy byste zůstali viset někde ve vzduchoprázdnu. Mít čerstvé miminko v náručí nebo na břiše, to je neuvěřitelně silný a nezapomenutelný zážitek.

Rozhovor vedl VM ■

KRAJINA

BEATRIX
PFLEIDEREROVÁ

TĚLA

LÉČIT ZEMI
ZNAMENÁ LÉČIT TĚLO

Permakultura, jako souhrnný pojem geomantického zemědělství — zahradního umění, vylučuje omezování svobody pěstovaných rostlin. Dr. Betatrix Pfeleidererová, profesorka etnologie a lékařské antropologie, žije v Německu a na Havaji a zabývá se výzkumem a aplikací léčitelských postupů původních etnických skupin. Vyučuje metodu tzv. TARA-procesu, která představuje její vlastní syntézu transpersonální terapie a intenzivního kontaktu s přírodou — spočívá na integraci změněného vědomí do léčivého procesu.

Permakulturu přivedl na svět Australan Bill Mollison. Čtenáři jeho životopisu vědí, že to byl člověk znalý jazyka, který se vzdal svého umění, aby sloužil Zemi, za což čímž si u mne získal velký respekt. Permakultura znamená trvalé obhospodarování půdy (permanent agriculture) a vztahuje se na zahrady kolem našich obytných ploch. V permakultuře jde přitom o to, abychom v našich zahradách pěstovali rostliny v souladu s přírodou, a ne proti ní.

Náš projekt — Laakea Gardens — se uskutečňuje na pozemku, který jsme získali na ostrově Havaji. Vyučovala jsem tenkrát etnologii na univerzitě v nedalekém Hilu i ve vzdáleném Hamburku a považovala jsem kulturu za něco, co drží lidi pohromadě. O zemědělství jsem nevěděla nic nebo jen málo. Na ostrově byla pravoúhlá pole zasazena do původního porostu deštného pralesa. Stromky guavovníku a citronovníku zde nerostly zdravě, protože od nich byla požadována sklizeň, aniž by byly lidmi ceněny pro své specifické dary. Co jsme si měli počít s takovou pesticidy zamořenou zahradou? Nevěděla jsem si rady. Ať si ji vezme deštný prales zpět...

Tenkrát mi šlo jen o to, zachránit kus deštného pralesa, protože se mi zdál být ohrožený politickými opatřeními na ostrově. Jednoho večera k nám přinesl přítel videokazety o díle Billa Mollisona. Mollison proměnil poušť ve střední Indii — mé etnologické vlasti — natrvalo v zelené úrodné zahrady. Kdo dokáže něco takového v chronicky suché oblasti, je mistrem — a tak jsme se stali jeho žáky a žáky této Země.

VZNIKAJÍ LA'AKEDA GARDENS

Permakultura léčí krajinu. Učí zakládat zahradu podle integrálního principu, který je bedlivě odpozorován z přírody. V přírodě vládne rozmanitost, ne monokultura; rozmanitost je základem jedinečnosti jednotlivce — a naopak.

Nejprve jsme založili zeleninovou mandalu. Záhony vypadaly jako podkopy a podpíraly je staré pneumatiky. Uprostřed vznikla tzv. katedrála z banánovníkových keřů. Brzy jsme zažili velký příliv motýlů, volavek a jiných ptáků. Pak následoval rybník. Současně byla stavěna jednoduchá obydlí, ve kterých byli ubytováni naši pomocníci a později, když jsme začali vést kurzy, naši žáci. Brzy jsme pochopili, že se permakultura nehodí pro komerční pěstování rostlin. Přináší však s sebou do zahrady plnost, takže člověk má stále od všeho něco. Po velmi krátké době, během dvou tří let, jsme měli plody z našich vlastních citrusovníků. O něco později následovaly ovocné stromy jakovníků (nanka v jihovýchodní Asii) a potom avokádo a mnoho dalších plodin jasných barev a zvukných jmen, jako Abiu v syté žlutí nebo Dscherimoia v ostré zelené ježčí barvě. Podle polynéského vzoru jsme do „spodního patra“ zasadili taro, yam, kávu a stále znovu banány všech odrůd. Kdo však bude plít „plevel“? Převzali jsme osvědčený recept: opravili jsme kuřata v malých, drátem oplocených kurnících pod ovocné stromy a nechali je v několikadenním rytmu „projít“ celým zařízením. Následovaly husy a kachny, oblíbené zvláště pro jedinečné hnojiivo. U ovcí jsme byli méně úspěšní, ty spásly více než pouhý plevel, takže jsme se s nimi — ač neradi — rozloučili.

Čím více přicházelo ze všech stran žáků, tím více jsme potřebovali jídla. Zřídili jsme proto jednoduché skleníky pokryté plastikovými plachtami a zasadili do nich zeleninu, salát a koření. Protože bylo nutné držet kachny a kuřata daleko od hustě vysázených a ostrých keřů ananasovníků, musela se o hnojiivo postarat ostatní zvířata. Dostali jsme se tak ke Catfish — druh sumce. Chováme je ve třech vodních nádržích za stálého krmení. Jimi vyživovanou vodu vedeme neustále umělohmotným vodovodním potrubím z nádrží na záhony ve sklenících, a tímto způsobem získáváme stálé zásoby hnojiiva z vlastní výroby. Vodní nádrže se plní dešťovou vodou ze střech. Také v ostatních oblastech se pokoušíme být soběstační. Potřebnou elektřinu vyrábíme v solárním zařízení. Kuchyňské odpady jdou do husích ohrádek a papírové odpady používáme jako biologický materiál na pokrytí půdy v ovocných sadech.

Zakrátko jsme si získali jméno v permakulturních kruzích ve Spojených státech. Naše třítydenní kurzy se plnily studenty ze Severní

Ameriky, Evropy a někdy i z jižní části zeměkoule. Vyučujícími byli známí učitelé permakultury, odborníci na zahradničení, ekologické stavění domů, zhotovování kompostových toalet, alternativní získávání energie, vegetariánské vaření, feng-šuej a hlubinnou ekologii, tanec a bubnování, jakož i na tai či a procesuální práci.

Poslední budovou, kterou jsme zřídili, byl „skleník pro lidi“, který má místo záhonu hezky vybroušenou a nalakovanou bambusovou podlahu. Stojí na mírně vyvýšenině s výhledem na rybník, pod nímž se nachází chata s parní lázní a ovocným sadem. Je hmatatelným důkazem našeho úsilí v péči o to, aby léčení země znamenalo též léčení těla, aby zkušenost jedinečnosti jako součásti rozmanitosti mohla být zažita přímo v těle.

OD ZEMĚ K TĚLU

Pro tyto zkušenosti jsme vytvořili rámec formou seminářů, které se nazývají TARA proces. Jedná se o syntézu učení mých kalifornských mistrů transformace (např. Stanislava Grofa) a učení léčitelů a léčitelských institucí v Indii. Navštívila jsem je po mnoho let v rámci své profesury etnologie a lékařské antropologie, abych porozuměla jejich léčitelské práci.

Tenkrát jsem šla po stopách takových léčebných procesů, které bych mohla popsat a vyhodnotit, to znamená, že jsem se k nim přiblížovala z vnějšku. Chodila jsem západní Indií pěšky nebo jezdila autobusem od vesnice k vesnici a prosila na ulici, aby mne zavedli k léčitelům nebo k léčebným místům.

Léčitelé používali, podle typu své osobnosti, jiné „větší zázemí“, aby tak své činy legitimizovali. Žili většinou v chudších čtvrtích a bylo snadné je vyhledat, mj. i proto, že přede dveřmi většinou seděla skupina čekajících lidí. Nejprve jsem navštívila ty muže a ženy, kteří o sobě tvrdili, že mají léčivou sílu z vyšší moci, např. od zemřelého světce. Ti pak pracovali přímo vedle jeho hrobu. Zpívali texty související s tímto světem a přiváděli se tak do stavu rozšířeného vědomí, do vytržení, které jim pomáhalo „prohlédnout“ problém svých klientů, často v pravém slova smyslu. Kde nestačila slova, vzali si na pomoc vodu, jejíž léčivou moc dokazovali slovy dané svaté osoby.

Ostatní léčitelé čerpali své léčivé schopnosti od elementárních bytostí z okolní krajiny. V severoindických horách jsem po několik let navštívila léčitele, který ve stavu vytržení cítil ve svém těle horské božstvo. Jeho klienti mu kladli nejpálčivější otázky z všedního života, zatímco on byl v transu. Většina léčitelů se dostala k této práci prostřednictvím vlastní nemoci, vlastního neštěstí, takže lze říci, že svoji metodu vyvinula na svém těle.

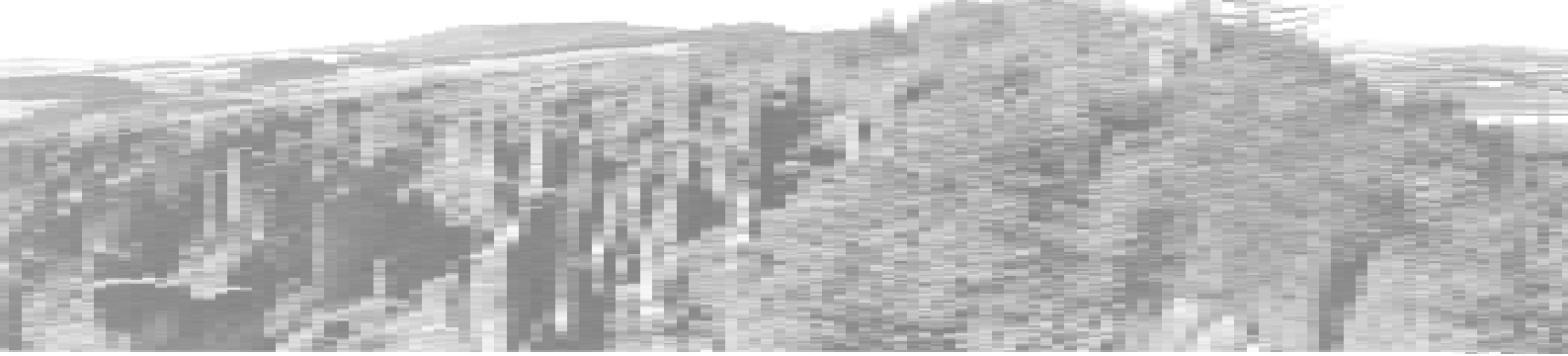
VYLÉČENÍ NA CESTĚ

Jako všude ve světě, také v Indii jsou energetická místa, využívána k léčení — chrámy, často neznámé a bezvýznamné, nebo také světoznámé stavby, například pagody v Rangúnu v Barmě. Zmiňuji toto místo z toho důvodu, že jsem tam osobně zažila překvapující spontánní vyléčení, které mě dodnes udivuje.

Každé jaro jsem využívala semestrálních prázdnin na univerzitě, kde jsem studovala, k tomu, abych vedle zkoumání jihoasijských terapeutických systémů dále pokračovala ve svých zemědělských výzkumech. Jednou jsem (den před odletem) šla s dětmi bruslit na jezero v lese. Přitom mě jedna zamrzlá větev srazila k zemi a levé koleno mě začalo bolet. Musela jsem ovšem ještě hodně balit a zařizovat si cestu, a tak jsem tomu nevěnovala pozornost. Teprve v Indii, kde bylo o 40 stupňů tepleji než u nás, koleno ztuhlo a stalo se nepohyblivým, takže mi bránilo v práci. Přesto jsem učinila naplánovanou zastávku k návštěvě kláštera v Rangúnu. Hned první dopoledne jsme se nechali dopravit k Velké pagodě. Přidali jsme se k velkému davu lidí, kteří stoupali nahoru po schodech a následovali jsme je dál při obcházení pagody ve směru hodinových ručiček. Stále jsem se zastavovala, ohromena, před malými oltáři umístěnými okolo pagody. Lidé tam byli v takovém vnitřním modlícím se pohroužení, jaké jsem na ostatních svatých místech ještě nikdy nezažila. Cítila jsem ve vlastním těle hloubku modliteb. Postupovala jsem od jednoho oltáře k druhému ve stále větším ohromení z niterného pohroužení, jakého byli tyto lidé očividně schopni. Po určité době jsem pagodu obešla celou a začala pomalu sestupovat po schodech — dojata, ve vytržení. Teprve cestou do hotelu jsem v taxíku s velkým překvapením a radostí zjistila, že mám normální, nebolestivé a pohyblivé koleno. To byl pro mne počátek nového přístupu: prostřednictvím vlastního těla jsem se chtěla naučit chápat léčivé rituály. Že mě toto „obrácení“ vedlo stále více od akademického způsobu života k léčitelskému, a v neposlední řadě k tomu, čemu se věnuji nyní, je jiný dlouhý příběh.

MEZI NEBEM A ZEMÍ

Co jsem se z toho naučila? Procesy, jako ten výše popsaný, nás přivádějí do kontaktu s jiným časem — s časem srdce, s vlastním časem a s mytickým časem tvůrčím. Léčivé rituály tohoto kulturního kontextu mají jedno společné:



Vyzvednou nemocného z času vykonstruované linearitě a zprostředkují mu „tvůrčí čas“. Děje se tak prostřednictvím (uzdravujícího) příběhu svatých osob, stejně jako (šamanským) spojením s elementární bytostí, např. horským duchem, nebo pomocí rituálního naladění na energetické místo, jako tomu bylo v případě oné pagody. Vstup do času srdce, do takto spojené dálky milující nadčasovosti, má nezměřitelnou léčivou sílu. (Stinnou stránkou tohoto, v naší době převládajícího, stavu je srdeční infarkt, nejčastější příčina smrti mužů bílé pleti nad 45 let v USA. V tomto případě je lineární čas pocíťován jako strach, který vede ke stahování koronárních cév.)

Pomocí TARA procesu, který jsme vyvinuli, se pokoušíme získat přístup ke tvůrčímu času, a sice tím způsobem, že prostřednictvím čaker znovu prožíváme vlastní tvůrčí proces. Dolní tři čakry jsou země, voda a oheň. Velký ostrov na Havaji je stále novou zemí a trvalým ohněm. Mnozí z nás mají zkušenost s bohyní této země, Pele, která ničí i tvoří. V Indii jsem tenkrát objevila tanec ničícího a tvořícího boha Šivy. Zde se setkávám s Pele, která mě vede k prvnímu zdroji stvoření: Stvoření země, domoviny — denně nové země. Ve velké úctě stále znovu stojíme před rozpálenou lávou. Země vzniká z ohně a vody. Když se láva vleje do moře, zkamení. Z rozpáleného pobřeží plavou kameny do vln a vypařují se. Plavou a vypouštějí páru dokud neklesnou ke dnu, kde se promění v zemi. V TARA procesu se stvořujeme vznikáme ze země. Proto začínáme u kořenové čakry a pokračujeme od ní dále směrem nahoru.

POUTNÍ MÍSTO HAVAJ

Havaj je silové místo, které se odhaluje lidem prostřednictvím kořenové čakry. Je to zakotveno v mýtu o stvoření havajského národa, který lze chápat doslovně: První dítě prvního mytického páru bylo zasazeno jako kořen taro, aby vyživovalo další děti a generace. Taro představuje v Polynésii nejdůležitější základní potravinu. My, lidé bílé pleti, jsme zde cizinci, takže si vypůjčujeme mýty našich předchůdců, jakož i jejich učení o léčení, např. velmi rozvinuté léčení rostlinami, a rovněž ezoterické nauky, jako je např. huna.

Léčitelské nauky jsou přímo na místě praktikovány také nedomorodým obyvatelstvem; učení o huně se však stalo vývozním artiklem, známým více v Evropě, než tady. Na Havaji samotné je hunová tradice udržována velmi „neveřejně“. Uctívání země (aina) praktikuje jak domácí tak i nedomácí obyvatelstvo. Jde o uctívání Pele, bohyně sopek, transformace a tvořivosti, která žije v kráteru Kilauea, v současné době neaktivnějším vulkánu této země.

Svůj život na ostrově jsem zaměřila na bohyni Pele. Můj dům stojí na lávovém poli. V noci vidím z postele červenou záři lávy — ne stále, ale pravidelně. Když jsem vstoupila poprvé na ostrov, zmocnil se mě nevysvětlitelný pocit štěstí. Měla jsem mít na univerzitě přednášku o indických léčitelských institucích. Lei (květinová girlanda), kterou mi pověsili kolem krku, byla zhotovena ze čtyřiceti gardenií. Asi v polovině přednášky se mne zmocnila silná vůně lei, ostrova a energie sopky — nebo Pele — tak mocně, a natolik mě vtáhla do svého kouzla, že jsem během jednoho nekonečného okamžiku, který, jak se později ukázalo, publikum nepostřehlo, zažila rozšířený stav vědomí. Zavedl mne do nekonečných dálek. Musel to být můj první kontakt s Pele.

Později, když jsem zde žila jako hostující profesorka, jsme se jednou uprostřed noci náhle probudili, podívali se z okna a vnímali tok lávy v moři. Další ráno jsme si vzali noviny, abychom se dozvěděli novinky o výbuchu sopky, ale nic zvláštního se podle nich tehdy nestalo. Až o rok později tekla láva právě tam, kde jsme ji onu noc viděli — vlévaje se do moře velmi daleko, vytvářela novou zemi.

Jeden člověk, který studoval geomancii a konzultoval náš pozemek, dům a zařízení s poradcem feng-šuej, řekl: „Vztah k Pele je plný triků. Neexistuje na to žádný recept, jde jen o tvůj vztah. Musíš ho sama vymyslet, sama vytvořit.“ Stal se z toho pro mě, zdá se, životní projekt.

Havaj se nachází na 19, 5° severní šířky. Z geografického hlediska se jedná o zvláštní místo. Na stejném stupni severní šířky najdeme také například sluneční pyramidu Teotihuacan v Mexiku, Mount Emi Koussi v Čadu nebo Mount Kalsibai u Bombaje v Indii. Na ostatních planetách naší sluneční soustavy se na 19, 5° rovněž nacházejí obzvláště aktivní místa: Na Marsu sopka Olympus Mons, na Jupiteru červená skvrna, podobný fenomén objevil v roce 1986 Voyager II i na Neptunu, na Venuši lze na tomto místě pozorovat sopečné aktivity a také skvrny na Slunci souvisí s touto šířkou. Proč je tomu tak? Představíme-li si v kouli jako je naše planeta čtyřlíst, jehož vrchol stojí na jižním pólu, pak se rohy jeho základny dotýkají stěny koule, tedy zemského povrchu, na 19, 5°. Čtyřlíst a trojúhelník, jež se zvedají do třetí dimenze, jsou základní formou tvoření, stejně tak je tomu u koule, tedy i Zeměkoule. Ve svých rozích je povrch koule živější než na ostatních místech. Přesně v takovém místě leží Havaj a různá poutní místa. Lidé, kteří v každodenní realitě podmíněné jejich kulturou často zapomínají na svoji osobní pravdu, přicházejí na tato místa síly, aby se spojili s vyšší pravdou. Zde je fyzický předpoklad pro takový druh spojení, neboť se zdá, že Zeměkoule je v těchto místech

otevřená; více než kde jinde ji pocíťujeme v těle.

CESTA DO NITRA

Sedíme s dvaceti mladými lidmi v kruhu, abychom rozšířili jejich „poutní cestu“ po Havaji a přivedli je k vlastnímu tělu prostřednictvím jejich čaker. Nejprve vdechujeme naši přítomnost do těla, přičemž vedeme dech do kořenové čakry.

Vítáme čakru jako dobrého přítele a prosíme ji, aby se otevřela. Když to nejde zlehka, prosíme ji, aby nám řekla, co od nás potřebuje. Odpověď je většinou stejná. „Potřebuje lásku“, říkají někteří účastníci jednohlasně při večerním setkání. Nabádáme pak čakru, aby se otevřela Zemi a byla velká a silná, aby se mohla do Země ponořit. „Sestupte do srdce Země, abyste se s ním spojili“, říkám. „Ale předtím, než tak učiníte, zeptejte se jí, zda jste vítáni.“ „Čekala jsem na tebe,“ slyší mnozí, jak říká při setkání.

Prosím členy skupiny, aby vedli energii s každým nádechem ze srdce Země do kořenové čakry, do čakry, která skrývá důvěru v sebe samé. Děje se to v klidném zhloubání, a přesto v maximální koncentraci. Někdy se dostaví vzdech, tělem projdou otřesy. Mladá žena ze Severní Ameriky později sděluje, že všechno její úsilí kolem kořenové čakry bylo neúspěšné a že je z toho velmi smutná. Cítí zranění v této části svého těla, své Země, ve formě blokády.

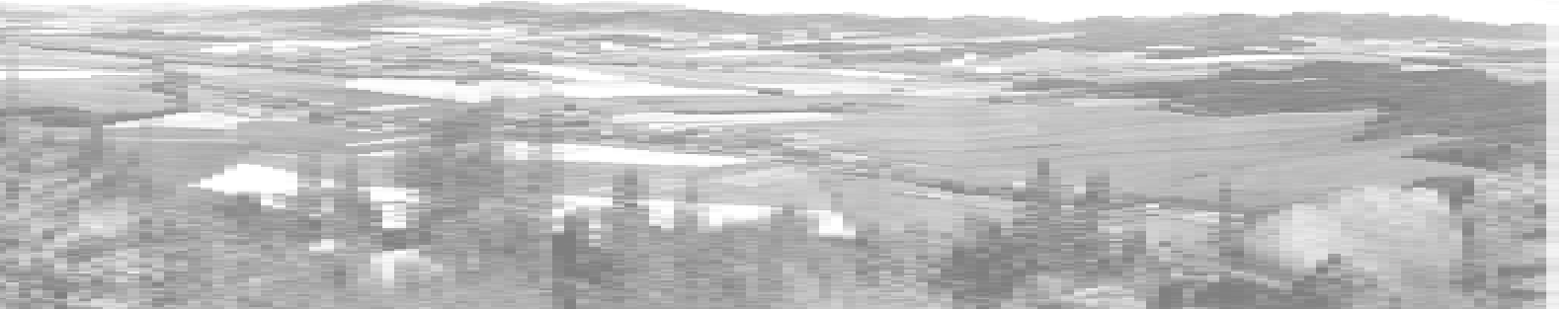
Když je spojení se srdcem Země silné a stabilní, požádám skupinu, aby tuto energii přivedla do všech čaker těla, do všech blokády. Proces je provázen džembe, bubínkem ze západní Afriky, na který hraje jeden z účastníků.

LÉČIVÁ SÍLA NADČASOVOSTI

Většina účastníků takových skupin procíťuje ve zvláštní kvalitě havajské energie silný energetický proud, procházející jejich tělem skoro jako vibrování, jako láva. Objevují se obrazy, ve kterých se kořenová čakra stane kráterem, ve kterém se vaří láva. Také zde pocíťují mnozí nejprve blokádu, frustrující stav klidu, jak to popisují. Když je to však překonáno, obrazy se mění — např. všechny tři dolní čakry se naplní lávou, nejprve červenou, potom oranžovou, žlutou, jako u těsta v míse.

Tyto vnitřní cesty nejsou pouhými fantaziemi, nýbrž skutečnými prožitky, v nichž se rozhodujícím způsobem mění energie těla. V takových stavech jsou zažívány silné tělesné vjemy — např. nohy splynou se zemí a tělo se současně zvedne nad zem, jako by vrchní část těla dostala křídla — mezi zemí a nebem. Po návratu z této cesty často mizí bolesti, napětí a podobné těžkosti. Je to opět nadčasovost, čas srdce, tvůrčí čas, který zde léčil?

Překlad Mgr. Ivana Mandíkové, redakce textu Jiří Zemánek



I M A G I N A C E Z E A R C H E T Y P Y G E O M A N C I E V E V

*„V nejvyšším nebi tepe její srdce,
nesmrtelné, zastřené pravdou,
ať jas a sílu nám dá...”*

Matka Země / Védské hymny

„Volání Země“, které k nám dnes ze všech stran naléhavě doléhá, je spojeno s hledáním ztracené rovnováhy a harmonie bytí v současném světě, vystaveném dopadům ekologické krize. Nesouvisí tedy pouze s ochrannou prací ve vztahu k přírodě, jde zároveň o volání naší vlastní duše, o hledání nového příběhu. V této souvislosti se z naší kolektivní paměti opakovaně vynořuje představa krajiny jako živoucího těla či lidského těla jako krajiny, představa spojená s archetypem Matky Země, bohyně Gaii. Jde o jeden z klíčových obrazů, v němž, zdá se, krystalizují obrysy nové mytologie, mající charakter jakési integrální duchovní ekologie, která by mohla dát životu člověka naší pozdní doby hlubší existenciální smysl a dovolila by mu nalézt přirozenou identitu s okolním světem. Tyto obrazy vypovídají o niterném spojení jedince s „tkaninou existence“, o propojení našeho vnímání s všudypřítomnou všeprostopupující energií, „která probíhá vším: od hmyzu k člověku, od člověka k duchu, od ducha k rostlině, od rostliny ke galaxii.“ (Anna Mendieta)

Imaginace tohoto ekologického či mystického těla je tedy protikladná koncepci těla jako dokonale mechanicky funkčního fyziologického aparátu, jakou nám ve dvacátém století nabízela moderní věda a technologie. Také jeho poselství je jiné: namísto modernistického ovládnutí světa, které vyústilo nakonec v sestrojování umělých těl robotů, přichází z životní filozofie „splnutí“, tj. citového porozumění a lásky. Je v něm tedy od původu obsažen výrazný erotický prvek. Jak říkával již Gautama Buddha: „Jsme zde proto, abychom objali nikoli dobyli svět“. Imaginace krajiny jako těla nám přitom naznačuje, že mysl, není výhradní vlastností člověka, ale prostupuje celou evoluční strukturou přírody, a je tudíž objektivně rozeznatelná i mimo lidské bytosti. Toto poznání je neobyčejně osvobozující a doslova vyhání onu osamělou decartovskou či faustovskou mysl západního, téměř výlučně racionálně uvažujícího a jednajícího člověka do znovu obnoveného citového souzvuku s všemohátem. Slovinský konceptuální umělec a geomant Marko Pogacnik se zmiňuje o tom, jak toto uvědomění bylo pro něj doslova šokující.

Mimo jiné to znamená, že stejně jako člověk, i zvíře, strom, rostlina či kámen jsou oživeny vědomím. Jsou součástí onoho společně sdíleného „morfogenetického (božského) pole významu“, tradičně označovaného jako „duch země“, jehož vibracemi jsou utvářeny všechny mnohotvaré podoby našeho projeveného světa. Mediem poznání (komunikace) této komplexní živoucí entity a látky „těla země“ je přitom spíše intuice našeho vlastního tělesného, psychického vnímání (intelligence citu) spojená s vnitřním nasloucháním, než racionální diskurz.

Podobný vztah ke světu byl, a v některých případech dodnes je, součástí spirituálních pohanských tradic původních domorodých a prehistorických kultur; ty však byly židovským i většinou křesťanských náboženství odmítnuty (jedinou výjimku zde představuje keltská spiritualita). V procesu tzv. demytizace (odposvátnění) přírody došlo k jejich potlačení. Dalo by se to přirovnat k utěti kořenů, které přerušilo naše spojení s Matkou Zemí. Umožnilo nám to sice nebývale akceleroval rozmach materialistické vědy, který vyústil v nesmírný technologický a technický pokrok, avšak za cenu toho, že se pro nás přirozený svět stal vlastně překážkou a že jsme do značné míry ztratili spojení s prameny vlastní existence. Podle psychologa Carla Gustava Junga vyměnil moderní člověk duši za nesourodý souhrn faktů a znalostí. V kontextu západní kultury to byli především někteří umělci a filozofové, kteří již od doby romantismu na podobná nebezpečí upozorňovali.

BLOUDĚNÍ S DUCHEM ZEMĚ

Příroda je tak nesmírná a všeobjímající osobnost, že jsme nikdy neužili jediný z jejích rysů.

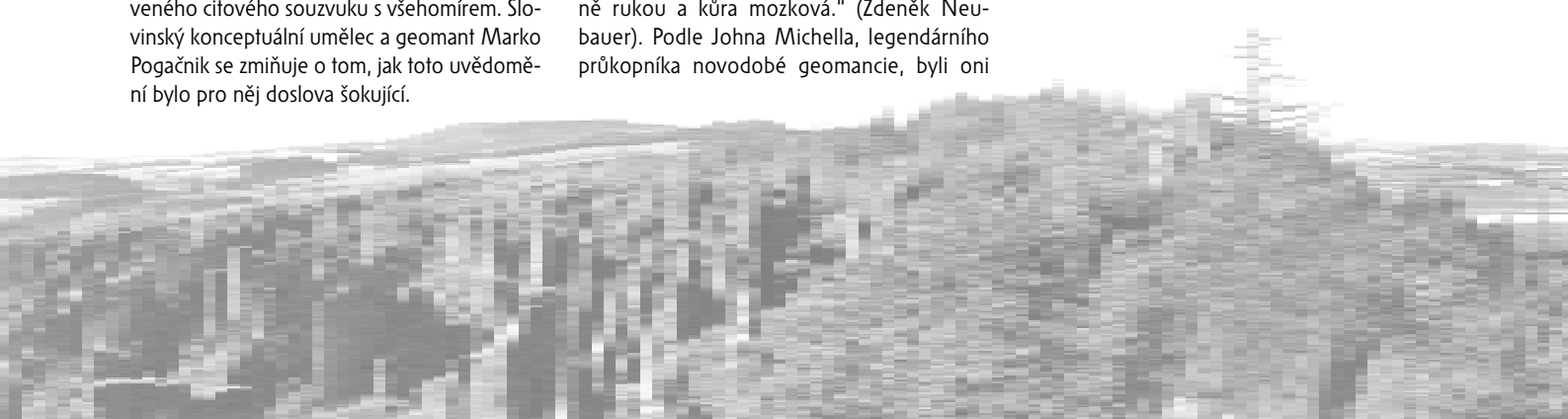
H. D. Thoreau / Chůze

Poutnictví je vůbec nejstarším, a také nejúčinnějším způsobem, jímž se lidská bytost spojuje s krajinou. V průběhu chůze ji nejen zkoumá a proniká do ní, ale také se hlouběji sjednocuje s jejím bytím. Bývá v tom opět přítomno cosi od původu milostného, co začasť odpovídá tělesnému dotýkání a hlazení. V tomto ohledu jsou lidská chodidla „stejně jedinečná jako dlaně rukou a kůra mozková.“ (Zdeněk Neubauer). Podle Johna Michella, legendárního průkopníka novodobé geomancie, byli oni

„první lidé“ poutníky (wanderers), kteří žili v dokonalé harmonii s přírodou a bohy: „nebyli ovládáni jinými lidmi, ale duchy, kteří odpovídali věčnému prvku v lidské přirozenosti.“ Žili v intimním spojení s vitálním duchem Země, jako Adam se svým tvůrcem, bez formálních institucí náboženství, filozofie, vědy, lichvářské nebo politické ekonomie; jeho jejich kreativní síly utvářely rysy krajiny, regulovaly roční období, cykly plodnosti, životy zvířat i lidí. Skály, stromy, hory, studánky a prameny byly rozpoznávány jako nádoby ducha země projevující v určitých obdobích své různé vlastnosti vztahující se k plodnosti, terapii nebo věštění. Podle Johna Michella: „Dříve než vzniká civilizace je země jedno univerzální božství.“ Uctívání země zůstává nakonec latentně přítomno i v tzv. civilizovaných náboženstvích (křesťanství, židovství a islám), přes snahy jejich představitelů tuto původní spiritualitu potlačit. To, zdá se, potvrzuje Michellův názor, že nehlubším elementem každé náboženské tradice je kult ducha země.

Se zkušeností putování jako archetypem duchovní cesty, spočívajícím na procesu vnitřního sjednocování poutníka s krajinou, se setkáváme také u některých umělců a filozofů první poloviny 19. století. Americký filozof a básník Henry David Thoreau chápal chůzi jako akt rozjímání (kontemplace), oprošťování se a očisťování (pouti do „Svaté země“, tj. pouti „bez návratu“), jímž procítáme k jasnosti zření a plnosti duchovního bytí, jež které mu vyjadřovala i symbolizovala příroda ve své původní divoké kráse. Je výrazem jeho chápání života jako daru: jediný hluboce prožitý východ či západ slunce je podle něj pro lidskou zkušenost cennější, než vůdcovské angažmá v revolucích nebo válkách.

Typický obraz romantického poutníka představuje český romantický básník Karel Hynek Mácha. Ve svých sugestivně líčených scénériích dramatických krajín se zříceninami starých hradů, vzdálených vysokých hor (Krkonos), hlubokých černých lesů i tajemných jezer často zosobňuje (personifikuje) krajinu jako živoucí bytost. Básník nořící se do propastných hlubin existence oslovuje zemi jako „matku“: „kolébku mou i hrob můj“; v této souvislosti se v jeho



M Ě J A K O T Ě L A

V Ý T V A R N Ě M U M Ě N Í A P O E Z I I

poezii i denících objevují ve spojení s krajinou často motivy „lůna“, „klínu“ či „tváře“. Ve své analýze Máchových textů poukázala Daniela Hodrová na to, že jsou výrazem psychické zkušenosti, která koresponduje s tím, co bývá v transpersonální psychologii označováno jako celostní vědomí (holotropní vědomí). Autorka to ilustrovala na tématu lásky. Ta bývá u Máchy vystupňována v metafyzický cit, který propustuje celou krajinu a přírodu a stává se až „metaforickým pojmenováním vnitřní energie vesmíru“. V interpretaci jednoho Máchova textového fragmentu, s tělovým obrazem země coby tváře, pak nedávno poukázal výtvarný umělec a profesor pražské Akademie Miloš Šejn na jeho přímou spojitost s geomantickým myšlením. Píše o Máchově „dotýkání se podstat věcí a míst, kamenů, skal, stromů a vegetace, kopců, údolí a vod s jejich vlastní psychikou.“

Šejnova výtvarná tvorba, která vnitřně souvisí se zemním a akčním uměním šedesátých a sedmdesátých let, je bytostně spjata s poutnictvím. Také on často vytváří své práce přímo v konkrétních místech krajiny z jejich materiálů (hlíny, kamenů, rostlin, vody), procesů a prvků. Jeho pojetí tvorby jako „cesty“, „bloudění“ má povahu jakéhosi snového nastavení vědomí, kdy tělo, mysl a krajina jsou v trvalém stavu vzájemné emoční výměny, z níž se postupně rodí jazyk uměleckého díla. V průvodním textu k akci „Dotek trávy (Vědomé snění, 1967)“ si poznamenal: „Dotkl jsem se trávy a stal jsem se vším — viděl jsem všechno, cítil jsem všechno a byl jsem cítěn vším.“ Tento prožitek hlubokého sjednocení s přírodou koresponduje se zkušeností psychofyzické proměny známé například v zenu jako „saťori“.

VZÁJEMNÁ LÁSKA

„... zemi,... já s tebou, v tobě, na tobě žiji, já s tebou a v tobě cítím, jako ty ve mně...“

Karel Hynek Mácha, *Návrat*

Aktivita kubánské performerky a sochařky Anny Mendiety, amerického sochaře Charlese Simondse i slovinského sochaře a geomantického umělce Marko Pogačnika vycházely rovněž z tvůrčího kvasu umění šedesátých let v oblasti akčního, zemního a konceptuálního umění. Jejich tvorbu charakterizuje obdobná snaha vyjadřovat jiné podoby kultury, oproštěné od na-

ších výlučných antropocentrických nároků. Mendiety tělové zemní skulptury, v nichž opakovaně nechávala své vlastní tělo nořit se, splývat, rituálně koupat, rozpouštět a proměňovat se v zemi, jsou výrazem její „žizně po bytí“, po nalezení hlubší autentické osobní identity pramenícím z dřívějšího prožitku opuštěnosti a samoty. Jde o touhu po obrozujícím splnutím s Matkou Zemí, touhu „znovu posvětit tělo,... restaurovat jeho význam jako zázraku“ (Donald Kuspit) a obnovit tak jeho hodnotu, kterou ztratilo ve dvacátém století svou redukcí na pouhý funkční mechanismus, či objekt sexuální touhy. Mendiety hluboce osobní básnická výpověď se dnes stává působivou metaforou hledaného nového příběhu, vypovídající o současně proměně našeho vztahu k zemi.

Podobnou naléhavost čteme i z prací Charlese Simondse. Ve své performanci „Zrození“ (1970) ztvárnil příběh mytického počátku života člověka rodícího se z bláta země; vyjádřil jím přesvědčení o osudové jednotě lidského bytí s bytím země. V práci „Krajina — tělo — obydlí“ (1971) se opět ponořil nahý do masy hlíny, přetvářející ji modelováním přímo na svém těle v krajinu a město. Toto dílo se stalo východiskem celé další Simondsovy tvorby. Spočívá ve vytváření smyšleného příběhu nomádského národa „Malých lidí“ (Little people) v podobě četných miniaturních modelů mytických krajin s kultovními stavbami a obydlími, které se doslova rodí z těla antropomorfizované kypící krajiny. Jde v nich často o evokace řádu lidského života ve vztahu k oněm původním animistickým kosmogoniím.

Snahy Marko Pogačnika směřovaly od počátku jeho tvorby (skupina OHO) k odkrývání jiných, od lidských projekcí oproštěných, modů vnímání světa. V roce 1971 založil s přáteli ve slovinském Šempasu venkovskou komunu, ve které se snažil spojit umění s každodenní prací v projektu tzv. „umění života“. Ve vědomé a láskyplné komunikaci s přírodou se zde jeho citění začalo postupně otevírat, běžnému lidskému vnímání neznámým, vícedimenzionálním rozměrům reality. Začal odkrývat krajinu a zemi jako živoucí celek („bytost“) prostoupený různými rovinami a kvalitami vědomí. V této souvislosti si uvědomil, jak je tento „jiný svět“, který formuje a udržuje charakter i tvářnost našeho vnějšího projeveného materiálního světa, spjat s lidským životem a ovlivňován jeho aktivitami; proto se soustředil na vypracování alter-

nativních metod krajinné terapie a léčby, na vědomou komunikaci s duší Země.

Nejnámějšími se staly Pogačnikovy lithopunkturní projekty, které realizoval v řadě zemí západní Evropy: na podkladě vyšetření toků energií v „akupunkturních“ drahách a ohniscích („čakrách“) krajinného těla, umísťuje do určitých jeho bodů sochařsky utvářené kamenné stély s vytesanými reliéfními znaky (kosmogramy). Tyto plastiky upomínají na megalitické kamenné menhiry, přičemž jejich funkce je obdobná: uvolnit, podpořit či eventuálně obnovit zablokované energetické proudění.

Pogačnikovo vnímání krajiny je hlubokým psychosomatickým poznáním, které má často charakter ztotožňujícího se procítění její psychiky. V knize Škola geomancie popisuje své nezapomenutelné setkání s duší švýcarského území Seeland. Nazývá je „bohyní“. Naznačuje tím, že se jedná o jsoucno, které není v krajině přesně umísťitelné, ale které jí rovnoměrně proniká a zdá se být ztělesněním duchovně duševní kvality určitého krajinného prostoru. Své spojení s duší (bytostí) Seelandu popisuje jako sjednocení v rovině vědomí, citu a silových energií, zpřístupňujících mu úplný prožitek těla této krajiny ve vlastním těle. Píše, že po tomto zážitku v něm zůstal „hluboký pocit sepětí s krajem, který lze nejlépe vystihnout označením vzájemná láska.“ Jinde charakterizuje ženské tělo jako fraktál (segment) těla krajinné bohyně a její tělo jako fraktál planetárního těla Země (Gaia).

Imaginace lidského těla jako krajiny a krajiny jako těla tak, zdá se, není jen pouhou imaginací, tj. metaforou, ale svědectvím o celistvé živoucí povaze světa obývaného nekonečným vědomím. Obnovení našeho vztahu k zemi souvisí s onou geomantickou citlivostí. V tomto ohledu se tudíž zdá být předpokladem hlubšího probuzení naší autentické spirituality — holotropního vědomí. Fakt, že se v posledních patnácti letech staly podobné představy a vize předmětem nových vědeckých teorií (teorie morfogenetických polí a morfických rezonancí Ruperta Sheldraka, teorie Gaia Jamese Lovelocka, ekologie myslí Gregory Batesona či teorie holotropního vědomí Stanislava Grofa) a skutečnost, že biologové, antropologové, psychologové a ekologové začínají výrazně ovlivňovat podobu současné filozofie a kosmologie, nasvědčuje podle mě tomu, že dochází k postupnému přehodnocování, ne-li obratu, v dalším směřování vývoje naší západní civilizace.

Jiří Zemánek



HLEDÁNÍ ŘÁDU V KRAJINĚ I UVNITŘ SEBE SAMA



Rozhovor s Honzou Piňosem

• Když jsi jako radikální ekolog v Libkovicích přišel a zub a iluze a rozhodoval ses, co dál, napadlo tě tehdy, že by ses stal ředitelem CHKO na Broumovsku?

• Někde ve mně to muselo být obsaženo dávno předtím, než jsem přišel do Libkovic. Myslím, že to podstatné je v člověku nějak zakleto od prvopočátku a že jde o to, jak se to postupně odkrývá, jaké příležitosti potkává na své cestě životem a které ty příležitosti uchopí a které nechá zapadnout. Moje cesta na Broumovsko, chuť odstěhovat se do tohoto kousku země, byla na začátku čistě intuitivní, bylo to jakési silné vábení. Nedá se to racionálně popsat.

Libkovice byly jednou z forem, jak dát najevo, kam směřuji. Starat se o chráněnou krajinu je prostě jen jiná forma, nevidím v tom rozpor. I když pro vnějšího pozorovatele to může vypadat jako dvě naprosto odlišné cesty, já vidím naopak spoustu společných rysů.

• V Libkovicích jsi chránil lidské hodnoty, ať už šlo o domy či o kostel, teď chráníš přírodu. Tam i tady ses pral a pereš se s úředníky. V čem je rozdíl?

• V obou případech jde jak o lidi, tak o krajinu, o prostor, kde se člověk a krajina setkávají. V Libkovicích jsme bránili vesnici, ale to území kolem bylo jedním z nejceněnějších biokoridorů, nepřekopaných území v celé uhelné pánvi, takže i tam šlo o krajinu – o otázku, zda v Podkrusnohoří ještě nějaký ten kousek země zůstane. V mé práci na Broumovsku to vypadá, že tam jde jen o přírodu, ale chráněné krajinné oblasti jsou především o rovnováze přírody a člověka. Nejsou to rezervace, ale oblasti, které byly odjakživa zušlechťovány či ničeny člověkem, a v tomto případě se snažíme každodenní prací obnovovat rovnováhu, kterou jsme na místě zdědili po benediktinech.

• Kdyby v Libkovicích nestál kostel, myslíš, že bys na Broumovsku zachraňoval křížky a organizoval Týden pro kostely?

• Není to vyloučeno. Já беру kostely i křížky jako projevy duchovnosti určité doby, a i když nejsem katolík, myslím, že je dobré o ně pečovat nebo je nějak rehabilitovat, pokud jsou zničené.

ŽIVENÍ B R

R N D r . J A N P I Ň O S : P Ř Í S P Ě V E K D O S B O

KRAJINA, KDE SE ZEMĚ SNOUBÍ S NEBEM

Nezáleží na tom, jak malý se zdá být počátek. Co se jednou udělá, je uděláno provždy.

Henry David Thoreau

Broumovsko je geograficky a historicky svébytným krajem, jehož neobyčejné přírodní krásy byly po staletí hospodářsky kultivovány a obohacovány o umělecké památky pod správou benediktinského řádu. Vznikla tak mimořádná harmonická, ekologicky a esteticky vyvážená krajina, pro níž je příznačná pestrost a prolínání krás přírody a historie. Nejde však jen o prostou malebnost, s níž se tu střídají hory a údolí, skály a rokle a se kterou vyniká mozaika lesů, luk, pastvin a polí. Nejde také jen o to, jak poloha sídel a vzhled církevních i lidových staveb umocňují zdejší krajinný ráz. To, čím Broumovsko zvlášť vyniká, je výjimečný *genius loci*. Jak nedávno napsal jeden z přátel, kteří si zvykli sem jezdit stále častěji, je to „krajina, kde se Země snoubí s Nebem“.

Broumovsko je známé především svými přírodními krásami. Leží tu Atržpašsko-teplické skály, největší a nejdívočejší skalní město střední Evropy o rozloze bezmála 19 km², a méně známé, ale o to zajímavější Broumovské stěny. Kromě těchto dvou národních přírodních rezervací s nejzachovalejšími zbytky původních ekosystémů tu leží další čtyři maloplošná chráněná území (například stolová hora Ostaš) a stovky menších částí dochované přírody, obklopené kulturní krajinou. Pískovcové podloží a intenzivní tektonický vývoj vtiskly krajině typický členitý reliéf. Hluboko pod povrchem Polické křídové pánve proudí nejčistší voda, jejíž zásoby tvoří zdejší významné přírodní bohatství.

Broumovsko je cenné také kulturními památkami. Nacházejí se tu dvě městské památkové zóny zahrnující i benediktinské kláštery (Broumov a Police nad Metují), vesnická památková rezervace (Křínice), hodnotná skupina devíti barokních venkovských kostelů, nejstarší dřevěný kostel v Čechách, stovky výstavných zděných statků broumovského typu, kaple, křížové cesty a nespočet pískovcových soch a křížů značné umělecké hodnoty v obcích i ve volné krajině. Památky však leží poněkud ve stínu přírodních krás, o čemž svědčí i jejich neutěšený stav.

Broumovský *genius loci* je však víc než jen prostý součet zjevných přírodních a kulturních hodnot. Je výslednicí nejen hmotných, ale i subtilnějších rysů krajiny. Jeho kořeny můžeme hledat ve velkém počtu silných míst, ovlivněných přírodními podmínkami (množství geologických zlomů, pestrý skalní reliéf, zvodnělé podloží) i ve staleté činnosti obyvatel, kteří krajinu „promodlili“ a zanechali tu nepřehlédnutelné stopy svého ducha.



STOPY ČLOVĚKA

Historie Broumovska je – zřejmě nikoli náhodou – zajímavá a pestrá jako jeho krajina. Nejstarší dochované osídlení sahá až do paleolitu (40 000–8000 let př. Kr.). V neolitu se tu první zemědělci trvale neusídlili, procházely tudy však vlny kolonistů z Čech do Slezska a naopak do Čech tudy pronikaly různé cizí kulturní skupiny. V posledních stoletích před n. l. (doba laténská) se tu usadili pravděpodobně Kelty, později vytlačení Germány. Po jejich odchodu (4.–5. století) se krajina vylidnila a zarostla pralesem. Pustý hvozď byl kolonizován ve 13. století benediktinským řádem Břevnovského kláštera, který získal půdu od krále Přemysla Otakara II. Policko osídlili čeští přistěhovalci, Broumovsko Němci. Stárkovsko a Teplicko opanovala šlechta a obyvatelstvo se zde usadilo smíšené, až později převládlo německé. Po založení klášterů v Polici nad Metují a v Broumově byly během krátké doby vystavěny typické lánové vesnice podél vodních toků. Mapa osídlení, která se stabilizovala na konci kolonizace, se již téměř nelišila od současnosti. Sídelní strukturu doplňovala města (Broumov od r. 1348, Police 1395), hrady, tvrze a svobodné statky, později zámky. V následujících sedmi stoletích se v této „hraniční“ krajině střetávalo mnoho vlivů a zájmů: český a německý, katolický a protestantský, církevní a měšťanský. Navzdory mnoha sporům i válečným pohromám a epidemiím (například po třicetileté válce klesl počet obyvatel na čtvrtinu) se Broumovsko vždy znovu obrátilo k hospodářskému a kulturnímu rozkvětu, jehož význam značně přesahoval místní poměry.

Určující vliv v historii Broumovska sehráli benediktini. Tento řád po šest století spravoval krajinu i její sídla a jeho vliv, nesoucí pečeť hesla „Ora et labora“ (modli se a pracuj), se nesmazatelně zapsal do podoby kraje i života jeho obyvatel. Benediktini založili prosperující klášterní hospodářství, zabezpečovali duchovní správu oblasti a stali se významnými šířiteli vzdělání a kultury. Zlatým věkem benediktinů a Broumovska bylo baroko. Vzkvétající benediktinský velkostatek tvo-

BROUMOVSKA

ORNÍKU KONFERENCE TVÁŘ NAŠÍ ZEMĚ



řilo sedm dvorů. Známy broumovský urbář z roku 1676 ukazuje na rozšířené rybníkářství, pěstování lnu, chov ovcí i plánovité lesní hospodaření. Dařilo se zde provozu pil, mlýnů, lisoven oleje, soukenictví a dalším řemeslům.

Nejvýraznějšími stopami působení benediktinů jsou církevní stavby. Za opata Otmara Zinkeho (1700–38) pracovali věhlasní stavitelé Kryštof a Kilián Ignác Dientzenhoferové na přestavbě obou klášterů a vystavěli devět architektonicky a krajinářsky ojedinělých kostelů. Tyto kostely jsou prvofadými dominantami obcí i větších krajinných celků a některé tvoří pohledové spojnice navzájem či s broumovským klášterem nebo kaplí Panny Marie Sněžné na Hvěždě. Jejich urbanistické působení je typicky barokní a vysoce zhodnocuje krajinu Broumova jako výjimečného výtvarného a kulturního fenoménu. „Benediktinský model svaté krajiny, o níž se člověk cítí zavázán pečovat jako o Boží dílo, byl v našich krajích nejpůsobivější právě v baroku, v době, kdy se utvářela podoba českého venkova,“ napsal Bohuslav Blažek. „Duchovní princip pohánějící vypjaté náboženské cítění i církevní stavitelství, se projevil stejně tvořivě na zámku i v chalupě. Součástí konceptu byla i energeticky úsporná orientace budov v krajině nebo důsledná recyklace v zemědělství.“

Rozvoj určujícího textilního průmyslu a nové politické svobody v 19. století umožnily růst bohatství. Domácí zpracovávání lnu se soustředilo v továrnách vznikajících nejen ve městě, ale prakticky v každé obci. Významnou hospodářskou i krajinotvornou událostí bylo vybudování choceňské železnice (1875), spojující Vídeň se Slezskem a Kladskem. V této zlaté textilní době se řádilo Broumovsko se 159 obyvateli na km² mezi nejlidnatější oblasti Čech. V obcích žilo běžně kolem 1000–1500 obyvatel. Z 19. století pochází většina výstavných zděných statků broumovského typu. Krajinu v té době také oživilo množství drobné sakrální architektury výjimečné kvality.

Po této době vzestupu nepřineslo 20. století Broumovsku mnoho dobrého. Německá většina odmítla vznik Československa, později hospodářská krize vyvolala hladové demonstrace. Ve třicá-

tých letech se zaktivizovali henleinovci a po Mnichově byla oblast rozdělena: převážně německá Broumovská kotlina a Teplicko připadly k Říši, české Policko k Protektorátu. Kritický zlom ve vývoji Broumova nastal po druhé světové válce. Vyhnaní Němců, provázené mnoha násilnými incidenty, znárodnování průmyslu, kolektivizace zemědělství, zrušení broumovského okresu, budování socialistické vesnice a slučování obcí představují neblahé historické mezníky, které se zle podepsaly na osídlení, hospodářství, kultuře i krajině. Jejich společným znakem je vykořenění, ztráta historické paměti a úpadek občanského sebevědomí. Počet obyvatel v bývalém okrese Broumov poklesl na polovinu, v obcích postupně až na třetinu. Noví obyvatelé obsadili 1600 prázdných usedlostí, ale těch zanedlouho stovky zanikly, právě tak jako dřívější síť cest v krajině. Církevní stavby začaly chátrat, a naopak se v krajině objevily nové dominanty socialistického budování, našťastí ve značně menší míře než v bohatším vnitrozemí. Právě odlehlost Broumova zachránila v poválečné době mnoho přírodních i kulturních hodnot před zničením.

SLEPÉ STŘEVO REPUBLIKY

Ani současnost není Broumovsku nakloněna. Objevují se tu typické neduhy dnešního českého venkova, násobené odlehlostí a vykořeněním: dopady politické a hospodářské centralizace, úpadek tradičního průmyslu, podhorského zemědělství a veřejné dopravy, nízká úroveň vzdělanosti, společenské aktivity, spolupráce, podnikavosti i ekologické gramotnosti, spoléhání na pomoc zvenčí, vysoká nezaměstnanost apod. Jako typické znamení poslední fáze úpadku obcí přibýly k chátrajícím církevním stavbám i opuštěné vesnické továrny. Z postavení kdysi kulturně i ekonomicky kvetoucí oblasti se Broumovsko propadlo v mnoha ukazatelích mezi tři nejrizikovější mikroregiony v Královéhradeckém kraji. Změna je přitom obtížná, neboť život v území považovaném za „slepé střevo republiky“, které je veřejně zmiňováno většinou v negativních souvislostech, má nepříznivý sociálně-psychologický vliv na obyvatele. Aniž by přijali tuto skutečnost jako výzvu, zdají se smířeni s tím, že „ti chytří a schopní“ se odstěhují, protože se lépe uplatní „ve vnitrozemí“. A tak za typický místní občanský projev, symbolizující zkřížení broumovské skepse s českým humorem, můžeme považovat nedávné vztýčení tabule s nápisem „Pozor, půlnoční království!“ na hřebeni Broumovských stěn, které oddělují z historického pohledu české Policko od sudetské Broumovské kotliny.

Rovněž tak vliv uplynulých desetiletí na přírodu a krajinu je značný. Větší obtíže zde zatím představují staré zátěže než moderní rizika, neboť

• **To tě ale na škole nikdo neučil. Na školách se neučí o duchovnosti krajiny.**

• To je pravda. Já jsem přírodovědec a jsem rád, že jsem studoval právě geografii, která mne učila celistvému, dnes bychom řekli holistickému pohledu na krajinu. Jsem rád, že nejsem specialista, třeba zoolog nebo botanik. Máš pravdu – i když je geografie věda velmi syntetická, o tom, že člověk má své okolí nějak aktivně uchopit a pochopit a přistupovat k němu tvořivě, nás neučili. Učili nás, že kostely jsou součástí sakrální krajiny, ale neučili nás o tom, že člověk může vyze-
dávat zapomenuté křížky z houští a nacházet a obnovovat zapomenuté cesty.

• **Kdybys byl děkanem přírodovědecké fakulty, co bys studentům nabídl? Co bys je učil?**

• Rozhodně bych se snažil do výuky obecně dostat víc prožitků z přírody. Máme spoustu vědění, znalostí, ale málo pozitivních modelů, příkladů. Tedy méně exaktních věd a více konkrétních činů a prožitků. Pokud nemá být přírodověda jen základním výzkumem, je potřeba, aby si studenti už na škole na přírodu, konkrétní krajinu dokázali „sáhnout“. Pokud něco prožijí, získají vztah. Teprve když k přírodě získají vztah, mohou ji chránit.

V této souvislosti se vždy divím, jak to, že většina odborníků z oborů, jako jsou přírodověda, psychologie, pedagogika, medicína, sociologie – tak jak je podle výsledků jejich práce a ohlasů v tisku a od přátel mám možnost sledovat – neuplatňuje to, čemu se říká „novinky v oboru“. Jinak řečeno, například v přírodovědných oborech by přece dávno měli všichni vědět, že člověk vnímá svou racionalitou, tedy vědomě, jen 20 % informací z toho, koho nebo co poslouchá či pozoruje. Zbytek, řekl bych relevantnějších informací vnímá mysl podvědomě. Tedy že něco v učebně či na obrazovce monitoru vypadá docela jinak, než když to vnímám v přírodě, v kontextu všech dalších kontextů. I když si toho nejsem vědom, podvědomě jsem v přírodě, při onom prožitku, v rámci vztahu, o kterém mluvíš, získal nejméně o 80 % víc informací, které mi pak umožní, je-li třeba, relevantně a citlivě a v kontextu se rozhodnout.

• **Někdy se těm 80 % říká intuice. Určitě i tvé rozhodnutí účastnit se tenkrát mého kurzu v Bělém bylo hodně intuitivní, nebo ne? Jak se v tobě dnes sváří či míjí intuitivní a pragmatická část tvé osobnosti? Jak ty intuitivnější záležitosti sděluješ jiným?**

• Na geografii jsem šel, protože jsem chtěl být blíž přírodě. Na horách jsem jako horolezec chtěl dějům v přírodě porozumět. Už tehdy jsem za to podstatně považoval bytí v krajině. Škola byla cesta k tomu, něco se o přírodě dovědět. Tehdy v tom byl skrytější

ší úmysl, ale teprve dnes jej dovedu lépe zdůvodnit. Proto si myslím, že intuice byla v mém životě často velmi důležitým průvodcem. K celé řadě zásadních rozhodnutí jsem se dobral na základě jakéhosi racionálně neuchopitelného puzení, vábení, tlánutí k něčemu či někam.

S tím souvisí i to, jak jsme se spolu seznámili. Jako důkaz, že náhody neexistují. Četl jsem nějaké tvoje knížky a články a říkal jsem si, no s tím člověkem se musím seznámit! Zrovna v té době jsme měli v Praze měli výstavu o Libkovicích. Pobýval jsem tu jen pár hodin, ale najednou mne napadlo ti zavolat, a tys říkal, že máš právě jen dvě hodinky času, protože kamsi odjíždíš, no a sešli jsme se na výstavě a za dva týdny jsi vedl právě u nás na Broumovsku daleko dříve naplánované setkání Umění naslouchat. To pro mne bylo hodně důležité. Takže kdybys nebyl doma, kdybys ti nezavola, tak bych se nedověděl o tomto setkání semináři, ačkoli se konalo doslova pod našimi okny, a všechno by bylo nějak jinak.

I když tíhnu k intuitivnímu vztahu ke světu, mám současně i dost racionální přístup, třeba protože moji rodiče, zvláště máma, byli typičtí vědecktí pozitivisté a také mě k tomu nutí má práce. Při střetech s oponenty v ekologických kauzách musím umět dobře argumentovat. Ale i přitom si současně uvědomuji, že používám i důsledků svého intuitivního vnímání přírody, třeba z kurzu, jako byl ten tvůj v Bělem. Nějak se to snažím skloubit. Nevidím v tom protiklad. V doplňování obého je naopak síla člověka či jeho cesty.

• Vždycky mne fascinuje, jak přirozené i vědec, jako je Grygar, hovoří i o své víře v Boha, ale zároveň je naprosto nesnášenlivý k výsledkům myšlenkové činnosti jiných lidí, přičemž právě jeho víra je v očích jiných právě tak pavědecká, jak on nazývá homeopatii a akupunkturu atd. Není to tedy neschopnost vědomí takového člověka uchopit věci, které nás přesahují, ale spíše jakési emoční bloky. Původně byla duše čistá a ochotná ke všemu. Ty jsi už pět let ředitelem Chráněné krajinné oblasti Broumovsko. Jak se dá vychovat nová ekologicky gramotná generace? Máš nějaké nástupce?

• Musí se začít hodně brzo. O to se snažím se svými syny, aby byli hodně venku a našli vztah k přírodě. Ale ani na střední škole není pozdě. Na naše akce teď přijíždí spousta těchto mladých lidí z celé republiky. Je to jako lavina, až se toho někdy děším, jestli ještě budeme schopni ke všem najít osobní cestu nikoho neodmítnout, na každého si najít chvilku času. Je to velmi potěšující.

• Americké ekoložky a ochránářky vydaly již před lety jakýsi soubor pravidel, jak co-

Broumovsko zatím nepostihl zájem velkého průmyslu, dopravy i nadměrného turistického a sportovního ruchu. Ačkoli se na Broumovsku setkáváte s neblahými stopami nedávné minulosti v přírodě, krajině či společnosti téměř na každém kroku, zničit krajinu a jejího ducha se naštěstí ani zdaleka nepodařilo.

OSTROV POZITIVNÍ NÁKAZY

V roce 1991 zřídilo Ministerstvo životního prostředí CHKO Broumovsko. Zabírá 410 km² a zahrnuje severní část náhodského okresu a východní kraj Trutnovska. Žije v ní v 5 městech a 28 obcích kolem 30 tisíc obyvatel. Vyhláška o zřízení CHKO uvádí důvody jejího vzniku takto: „Ochrana a postupná obnova hodnot krajiny a rozvíjení ekologicky optimálního systému všestranného využívání krajiny a jejích přírodních zdrojů.“

Tolik suchý úřední text – skutečnost je ale mnohem pestřejší a zajímavější. Málomluvná jiná území mají má totiž tak dobré podmínky pro nalézání harmonie mezi přírodou a člověkem jako chráněné krajinné oblasti. Jsou to trvale osídlená, hospodářsky využívaná a přitom ekologicky relativně stabilní území. Leží také většinou stranou zájmů velkého průmyslu a obchodu, což nejen šetří přírodu, ale i podněcuje místní iniciativu. Jejich význam spočívá kromě ochrany a obnovy dochovaného přírodního prostředí především v tom, že v odlišných podmínkách jednotlivých oblastí je možné hledat novou rovnováhu mezi přírodou, osídlením a hospodařením. Chráněné krajinné oblasti by se tak mohly v ideálním případě stát modelovými územími trvale udržitelného života – příkladem hodným následování u nás i v zahraničí, neboť málomluvné země mají tak pestrou, zachovalou a dobře zákonem ochráněnou kulturní krajinu jako Česká republika.

LEGÁTI STÁTŮ

Nejlepší odborné i legislativní předpoklady k naplňování této vize mají v chráněných krajinných oblastech jejich správy. Avšak k tomu, aby byly nejen odborným a úředním pracovištěm, místními lidmi často vnímaným nevražlivé, ale aby se staly respektovaným, ba i vítaným partnerem občanů či dokonce iniciátorem péče o krajinu a obnovy venkova, musí překročit práh tradičního konzervativního přístupu a vykročit aktivně k lidem a krajině. Tímto ekologickým, holistickým směrem se snaží už několik let jít i Správa CHKO Broumovsko. Její práce stojí na třech hlavních pilířích: „Ochrana“ dodává odborné informace o území, „Obrana“ se snaží s využitím zákona o ochraně přírody a krajiny zabránit devastujícím projektům a k „Obnově“ patří ekologická osvěta a péče o krajinu. Význam této práce a její krása i síla, kterou se nemůže pyšnit žádná jiná organizace, spočívá v rovnováze všech těchto činností. Přitom se pracuje v konkrétním prostoru, a proto s ověřitelnými výsledky. „Obrana“ svěřeného území je tradičně na dobré úrovni. Podařilo se například prosadit, že se v těsné blízkosti Adršpašsko-teplických skal nezačne s rozsáhlou těžbou jílů, že údolní nivu Metuje nepohlí megaloman-



ská silnice, že přes CHKO neprojíždějí do Polska těžká nákladní vozidla, že nepřibývají nové stavby ve volné krajině a mnohé další věci.

Několiikaletá úspěšná práce na tomto poli však vedla k tomu, že místní lidé považovali ochránce přírody za nepřátele. Bývalá starostka Police n. Metují usilovala o vynětí Policka z CHKO kvůli sporu o přestavbu kolemjdoucí hlavní silnice. „Ochránci odříznou celý kraj od světa kvůli nějakým žábám a pak ať to tu zaroste třeba pralesem,“ šířilo se z radnice po kraji. Ve stejné době starosta Teplic n. Metují, jenž si za snahu prosadit výstavbu spalovny pár set metrů od Adršpašsko-teplických skal vysloužil nominaci v soutěži o Ropáka roku, napsal do novin: „Mám dojem, že v našem regionu mají šanci i další starostové, kteří bojují proti ekoteroristům ze Správy CHKO Broumovsko.“ Ačkoli zmíněné případy dopadly pro přírodu i spoluobčany dobře (návrhy neprošly a oba představitelé již nejsou ve funkci), následky podobných afér po léta nepříznivě ovlivňují veřejné mínění. Potvrdila to i nedávná sociologická anketa, která zjišťovala vztah místních obyvatel k ochraně přírody. Ukázala, že nejpočetnější skupinu tvoří lidé, kteří mají záporný vztah ke Správě CHKO, ačkoli s ní nikdy nepřišli do styku a často ani nevědí, kde sídlí.

Nemůžeme-li a nechceme-li slevit z ochranných pozic, nezbyváá než pracovat více na tom, co i místní lidé chápou jako přínosné. Značíme kvalitní naučné stezky a cyklistické trasy, jsme spoluvydavateli turistických map a průvodců. Zveřejňujeme o Broumovsku pozitivní zprávy ve sdělovacích prostředcích i publikacích. Pořádáme semináře pro starosty, besedy pro děti, výstavy a koncerty pro obyvatele i návštěvníky. Podíleli jsme se na získání téměř stamilionové státní dotace na zavedení plynu do měst a obcí v CHKO, na finančním zajištění revitalizací povodí i asanací skládek. Opravujeme turistické chodníky ve skalách a obnovujeme polní cesty s alejemi a drobnými církevními stavbami. Pořádáme společně s občanskými sdruženími významné kulturní i mezinárodní akce. Mnohé z těchto „teroristických“ akcí přitom děláme dobrovolně ve svém volném čase – popis práce státních úředníků nás k nim nenuť.



TROSEČNÍCI A TI OSTATNÍ

Snaha samospráv o zlepšení situace se zatím orientuje především ekonomickým směrem a rozvoj lidského potenciálu podceňuje. Přitom jedním z hlavních důvodů celkového útlumu oblasti je nejen nízká občanská aktivita, ale po léta zablokovaná komunikace a neexistující spolupráce mezi jednotlivými zájmovými, politickými a občanskými skupinami. Bez nápravy tohoto stavu je však obnova venkova i krajiny stěží uskutečnitelná, i když do obcí vede nový plynovod a ve městech stojí čistírný odpadních vod. Citelnou mezeru v občanské iniciativě se snaží překlenout nově vzniklé sdružení TUŽ se, Broumovsko!, regionální pobočka Společnosti pro trvale udržitelný život (STUŽ). Jeho cílem je vytvořit na Broumovsku modelové území trvale udržitelného života jako „ostrov pozitivní nákyzy“. Do programu sdružení patří péče o krajinu a kulturní dědictví, obnova venkova i obecní pospolitosti, oživení kulturního a duchovního života, ekologická výchova a především znovunalezení harmonického vztahu mezi člověkem a přírodou. Základní strategií sdružení je snaha o spolupráci lidí z různých prostředí a všech společenských složek, jež se opírá o silnou vazbu ke konkrétnímu prostoru, a záměrné propojování ekologických, kulturních, pedagogických a duchovních proudů.

Aktivitu provází viditelný růst komunitního života i probuzený zájem alternativně orientovaných lidí celé země o „slepé střevo republiky“. Během dvou let se uskutečnila řada zdařilých akcí. Největším úspěchem je však samotný rozvoj zdejší občanské iniciativy, která začíná přinášet mnohonásobné výsledky, neboť zahrnuje již desítky příznivců na Broumovsku i v celé ČR včetně významných osobností. Plody této práce jsou nejen vidět v krajině, ale odrážejí se i ve veřejném mínění. Řada místních autorit i obyvatel nyní hodnotí význam občanských iniciativ kladně.

Program oživení Broumovska začal v r. 1998 z iniciativy místních ekologů holisticky založeným projektem Obnova historických cest. Dalším mezníkem pro neformální občanskou iniciativu se stala kampaň za zachování broumovské nemocnice na přelomu let 1998–99. Po úspěšné petiční akci

vzniklo později sdružení TUŽ se, Broumovsko! Má dvacet členů pestrých profesí (ekologové, učitelé, lékaři, programátoři, právníci, zemědělci a další), které spojuje zejména silný vztah ke společně sdílenému prostoru a odpovědnost za něj. Rozšiřující se skupinu místních aktivistů významně posilují noví obyvatelé, kteří si toto místo vědomě vybrali ke svému dalšímu životu, i přespolní studenti, rozvíjející zde své vlastní projekty.

Strategie cílevědomé spolupráce vedla k tomu, že do programu aktivně přispívají představitelé obcí, měst, státních úřadů, církve i soukromé osoby, ale zejména další občanská sdružení. Nejvýznamnějšími partnery TUŽ se, Broumovsko! jsou brněnské sdružení Collegium pro arte antiqua, Sdružení dobrovolných aktivit INEX, broumovské Centrum volného času – dům dětí Uliita, Správa CHKO Broumovsko, Sdružení za šetrnou dopravu, města Broumov a Meziměstí, obce Křínice či Heřmánkovice, Děkaný úřad v Broumově, Masarykova základní škola v Broumově a další. O spolupráci vypovídá i způsob financování programu, na němž se podílí stát, obce, nadace, církve i soukromé osoby.

Na programu se podílejí v roli hostů a příznivců i další, zejména ekologické organizace (Lipka Brno, Hnutí Duha aj.) a významné politické a kulturní osobnosti (profesorka Hana Librová, ekolog Ivan Dejmál, poslanec Libor Ambrozek, ministr Miloš Kužvar, biskupové Václav Malý a Dominik Duka) i novináři.

Povzbuzující je i nečekaně velký zájem veřejnosti. Akcí se dosud účastnilo 100–500 lidí (procesí po obnovených cestách), desítky cizinců z celého světa (mezinárodní pracovní tábory sdružení INEX), více než tisíc dětí ze základních škol na Broumovsku (ekologická výchova v domě dětí Uliita), 3500 lidí (Týden pro broumovské kostely) či 4600 místních obyvatel (petice za zachování broumovské nemocnice). Takové zapojení veřejnosti do neformálních občanských aktivit zde bylo donedávna nemyslitelné.

CESTY KE KOŘENŮM

Ze společné myšlenkové i praktické práce organizací i jednotlivců se rodí program Cesty ke kořenům. Jeho cíle i holistické pojetí nejlépe přiblíží příklady jednotlivých projektů a akcí. Popsané aktivity se zrodily prakticky „od nuly“ během uplynulých dvou let a nyní se zdárně rozvíjejí.

● **Obnova historických cest.** Broumovskou kotlinu protkávala v minulosti síť cest, které umožňovaly místní hospodářské využívání, spojení mezi obcemi i přístup do krajiny. Významnější z nich sloužily zároveň jako obchodní a poutní cesty z Čech do Slezska a Kladska. Cesty oživovala drobná sakrální architektura: kaple, kříže, madony a světci, vytvořená neznámými kameníky. Nevznikala z podnětu benediktinů, ale vlastní snahou obyvatel, většinou pracovních německých sedláků. Po vyhnání Němců a přeměně venkova ztratily historické cesty svůj staletý význam a během kolektivizace mnoho z nich zaniklo. Byly zaorány, zastavěny nebo na jejich místě vznikly nové cesty. Jen některé v částečně zachovalém

koliv prosadit, a hned druhý bod zněl – Je snazší prosadit nový zákon, než novelizovat starý. Platí to i o starších obyvatelích Broumovska a úřednících?

• Je mi stále jasnější, že přesvědčovat starší lidi je ztráta času. Je mnohem lepší čas a energii investovat do ekologické výchovy mladých. Když pořádáme třeba ke Dni Země pravidelné besedy s dětmi, mívám velice bytostný pocit, že jsem udělal něco skutečně užitečného.

Náš projekt Oživení Broumovska je ale založen na komunitní spolupráci, takže musíme jednat se všemi. Musíme se učit obrovšovat hrany vůči všem, co mají jiné názory.

• Jak by mělo Broumovsko vypadat za dvacet let? Jaká je tvoje představa?

• Především to není jen má, ale naše společná představa. Naštěstí je na Broumovsku dnes víc tahounů ekologicko -sociálního hnutí. Především musí vzniknout společenství, jehož členové si budou navzájem rozumět. Bez toho to nepůjde. Lidé budou muset být vzdělaní, dnes je na Broumovsku jedna z nejnižších vzdělaností v republice. Broumovsko by se mělo stát ostrůvkem vzdělanosti, tak jak tomu bylo v minulosti, kdy po staletí kraj zvelebovali benediktini. Rádi bychom také, aby bylo i ostrovem kultury. Aby tam pracovala kulturní a výchovná centra. Jedno z nich už vzniká na barokní faře v Heřmánkovicích. Mělo by tam být i duchovní centrum, něco jako je dnes ve Skřidlech a v Nesměni. Ta krajina by měla být zabydlena duchovními lidmi, kteří budou hledat vztah mezi člověkem a přírodou.

• **Není přece náhoda, že když ten kraj obývali benediktini, tak tam zároveň, téměř automaticky, byla i vzdělanost, kultura a dokonalá péče o krajinu. Pokud tahle duchovní složka společnosti například celou druhou polovinu minulého století chyběla, tak se to i v těch ostatních rovinách vývoje společnosti nemohlo neprojevit. Přitom na jiném místě tohoto čísla Baraky se dočteš, jak F. Koukolík píše o tom, že duchovnost existuje, a že duchovní člověk je zároveň tolerantnější, vstřícnější, lépe komunikuje s ostatními, a já bych dodal, je také zdravější a v důsledku svých postojů ke světu i daleko víc ekologičtější. Dokáže domyslet důsledky svých činů. Nebo se o to alespoň pokouší. Jak dnes prožíváš současnou roztržku mezi představiteli toho institucionalizovaného světa katolické duchovnosti a aktivitou mladých?**

• Na jedné straně skutečně navazujeme na dědictví benediktinů a na to, co v té krajině za sebou zanechali, protože stopy jejich řádu a práce se na Broumovsku nepodařilo vymazat ani komunistům, a už to jejich heslo, ora et labora, modli se a pracuj, je obrovskou výzvou. Ne nadarmo se říká, že pra-

vým patronem ekologů byl právě svatý Benedikt. On vtiskl tomu řádu ideál péče o krajinu a životní prostor člověka. To je naše východisko, o to se opíráme. Na druhé straně sem přinášíme mnoho nových, alternativních prvků, a ty jsou dost obtížné stravitelné pro katolické duchovenstvo. Jde o to, dokáže-li je přijmout, nebo se začne chovat jako před 200 lety a symbolicky ty dnes otevřené dveře zabouchne. V rámci Týdne pro broumovské kostely v Šonově v kostele, který byl třicet let uzavřen, tančil japonský tanečník butó, člověk velmi duchovní, který je buddhistou i křesťanem. Některým konzervativnějším věřícím se to možná nelíbilo – našťastí tam ale byli i takoví věřící, kterým se to naopak líbilo, takže i uvnitř katolické komunity o tom probíhala diskuse, jestli to do kostela patřilo nebo ne. Ale místní představitel církve, konkrétně broumovský pan vikář, to velmi odmítl. Právě tak se mu „nelíbily“ koncerty některých skupin na pomezí folku a rocku. Díky tomu je dnes ohroženo konání celého příštího ročníku Týdne pro broumovské kostely, jinak velmi úspěšné akce, kterou navštívily tisíce zdejších obyvatel i lidí z celé republiky.

• Možná byste pak mohli uspořádat Týden před broumovskými kostely...

• Taky mě to napadlo. Bylo by to poněkud jednodušší a zase o něčem jiném. Doufám ale, že se to celé uklidní a my se dostaneme i dovnitř do kostelů. A kdyby náhodou ne, určitě vymyslíme nějakou alternativu, protože otrávit se rozhodně nenecháme. Ale asi jsme se dotkli nějakého neuralgického bodu, a netýká se to jen Broumova. Jedna rovina sporu probíhá mezi akcemi občanských sdružení a ekologických aktivistů a památkáři. Připomínám, že opravujeme křížky, opravujeme kostely, a památkáři to nelíbí. Křížek v houští, byť zlámaný a nefunkční, je pro ně zřejmě cennější než křížek opravený a lidem na očích. Jestli mají strach, že ho někdo ukradne, nebo protože ho ještě nemají zkatologizovaný, nevím. Je to tedy spor o samotný smysl oprav a užívání památek. My jsme proto, aby památka žila, aby byla přístupná lidem. Druhý spor tu je o způsob využití kostelů a ten jde až k podstatě: je dnes církev připravena přijmout duchovní alternativní proudy, alternativní kulturu, nebo přibouchne dveře stejně zavřených a chátrajících kostelů, které nejsou skoro využity? To by měli ale řešit autority na státní úrovni. Pokud se církev postaví proti mladým, pak tu asi nemá budoucnost. Byla by to škoda.

• Když jsem měl malé děti, napadlo mne, že se pokusím zušlechtit kousek zcela zarostlého a zapleveleného vinohradského dvorku v tzv. vnitrobloku. Objevil jsem tam dřevěný polorozpadlý dřevěný altá-

stavu existují dodnes. Po někdejších cestách zbyly v krajině často jen kamenní světci – svědci z doby, kdy lidé krajinu nejen přetvářeli, ale i respektovali.

Náš úmysl obnovovat historické cesty byl první iniciativou programu a zároveň svým mnohostranným významem zůstal dosud „pilotním projektem“, který nejlépe postihuje smysl našeho snažení. Oživení cest znamená přínos pro obyvatele (spojení mezi obcemi, příměstský odpočinek) i návštěvníky (pěši i cyklistická turistika, poznání venkova). Obohacuje přírodu (biokoridory) a zlepšuje krajinný ráz. Je rovněž společenským, politickým a možná především etickým činem – součástí snah vyrovnat se s neblahou minulostí. Má duchovní a výchovný smysl v možnosti důvěrného osvojení krajiny a opětovného navázání vztahu člověka ke svému prostředí.

Sociolog Josef Šmajš říká: „Za zničené antropologicky důležité historické osnova krajiny bychom mohli zaplatit tím nejcenějším, dalším zhoršením již tak narušeného duševního zdraví. Do zemědělské krajiny bez starých polních cest, stezek, mezí, hájků a stromořadí nemohou dnes děti a mládež ani vstoupit. Spolu s dospělými jsou nuceni krajinou pouze projíždět a povrchně ji pozorovat jako víceméně neznámou virtuální realitu.“

Během let 1998–2000 byly opraveny a slavnostně otevřeny dvě krajinářsky krásné cesty v okolí Broumova. Na Rožmitálské cestě proběhly terénní úpravy a bylo vysazeno dvě stě stromů i stovky keřů. Podařilo se nalézt, vrátit na původní místo a vysvětit cennou barokní sochu sv. Jana Nepomuckého, patrona poutníků. Cesta byla slavnostně otevřena při procesí za zpěvu a hudby Collegia a účasti ministra životního prostředí, poslanců a dalších čestných hostů. Později se na Rožmitálské cestě konalo májové procesí, při němž byla odhalena a vysvěcena moderní socha sv. Šebestiána a nově vysvěcena opravená kaple sv. Kříže k usmíření všem obětem náboženských a národnostních sporů na Broumovsku.

Na historicky i turisticky nejvýznamnější Křinicke cestě byl obnoven její zaniklý úsek, vysazeno tři sta stromů a keřů a opravou, využitím a odvětením „oživeno“ všech devět křížů, které ji lemují. Vzniklo zde též nové umělecké dílo – Brána času se znakem Vodnáře, vybranými symboly staro-germánských run, pramenem a textem „V úctě k místním pramenům...“. Práce provedla obec Křinice, mladí lidé z mezinárodního tábora sdružení INEX (mezi nimi i Japonci či Turci), sochař Petr Honzátko a mnozí další. Cesta byla slavnostně otevřena při májovém procesí s muzikou a zpěvem Collegia pro arte antiqua a vysvěcena broumovským vikářem Norbertem J. Zemanem za účasti pěti set lidí z Broumova i celé republiky.

Poslední obnovovanou cestou je někdejší slavná Vambeřická cesta, po níž kdysi proudily desetitisíce poutníků ročně do Kladska. Ačkoli původní téměř dvacet kilometrů dlouhá stezka už zčásti zanikla, krajinu zde dodnes zdobí velký počet křížů. Některé z nich poblíž Police nad Metují se již podařilo opravit.

• Dokumentace a obnova drobných sakrálních staveb. Drobná sakrální architektura před-



stavuje na Broumovsku typický krajinotvorný a kulturní prvek. Collegium, INEX a TUŽ se Broumovsko! provedly v letech 1999 a 2000 ojedinělou dokumentací křížů, plastik, křížových cest a kaplí v Broumovské kotlině. Desítky mladých lidí z domova i ze zahraničí objevily, podrobně popsaly, zakreslily, vyfotografovaly a zanesly do map přes tři sta objektů. Výsledky projektu byly zpracovány v publikaci, na videosnímku a fotografiích a představeny na semináři, kterého se zúčastnilo na sto zájemců z řad samosprávy i odborníků, novinářů a příznivců z celé republiky. Na dokumentaci navazuje obnova zarostlých, povalených a rozbitých křížů. Během dvou let byly dobrovolníky z Broumova, ČR i zahraničí a za odborné spolupráce sochaře a kameníka opraveny dvě křížové cesty (v Martínkovicích a Křinicích) a kolem dvacet křížů ve volné krajině.

• **Naučné stezky a cyklistické trasy.** V roce 1999 vznikla za spolupráce Správy CHKO Broumovsko a města Teplice nad Metují nová naučná stezka Teplickým skalním městem v Adršpašsko-teplických skalách. Je věnována Josefu Vavrouškovi. Vede po hlavním turistickém okruhu a má patnáct zastavení, pojednávajících o přírodě, objevování i turistickém a sportovním využívání skal. Svým obsahem i grafickým zpracováním představuje mimořádné dílo. V posledních dvou letech byly vyznačeny a otevřeny dvě naučné cyklistické stezky po nejkrásnějších částech CHKO. Jedná se o Vyhádkovou cestu kolem Národní přírodní rezervace Broumovské stěny a mezinárodní trasu Stěny, vedoucí rovněž polským národním parkem Stolové hory. Třetí a nejdelší, rovněž mezinárodní okruh Stolové hory bude dokončen v roce 2001. Všechny tři nové stezky představují vzájemně propojený systém, vybavený celkem dvaadvaceti naučnými panely prvotřídní úrovně. Na vzniku cyklistických tras se podílí Správa CHKO, Sdružení obcí a měst Broumova, Policka a Teplicka, Klub českých turistů a další.

• **Ekologická výchova.** TUŽ se, Broumovsko! spolupracuje od r. 1999 s Domečkem ekologické výchovy Lipka při broumovském domě dětí Ulita na programech pro školy (Domácí ekologie, Návrat k zapomenutému/stará řemesla a Tradiční svátky a slavnosti). Půldenních výukových progra-

mů pro třídy se zúčastní ročně 600 dětí a všechny termíny jsou na rok dopředu obsazeny. Prostřednictvím Klubu maminek (program pro rodiny s dětmi Sluníčko), výročních svátků a dalších sezónních akcí se podařilo během krátké doby získat desítky rodičů a dětí pro zájmovou činnost. Děti se aktivně účastní i dalších projektů (například sázení stromů na obnovovaných cestách).

● **Oživování broumovských kostelů.** Výjimečný soubor památkově chráněných a krajinářsky významných devíti venkovských barokních kostelů na Broumovsku už po desetiletí chátrá pro nedostatek zájmu i financí. Původně soukromé prožitkové muzicírování členů Collegia se v roce 2000 rozvinulo do úspěšné akce Týden pro broumovské kostely, kterou připravilo Collegium, TUŽ se, Broumovsko! a INEX ve spolupráci se samosprávou obcí, broumovským děkanským úřadem a dalšími. Kostely byly po celý týden otevřeny a naplněny hudbou, výstavami, poezií, divadlem a dalšími uměleckými vystoupeními. Součástí Týdne byl i památkářský seminář. Akce se setkala s nečekaným zájmem místních obyvatel i lidí z celé republiky (navštívilo ji přes 3500 lidí, z toho tvořili 52 % obyvatelé z území CHKO) a získala uznání místních obyvatel i velkou publicitu. Řada nadšených hostů nabídla pomoc v přípravě příštího ročníku.

● **Mezinárodní tábory mladých lidí.** Sdružení dobrovolných aktivit INEX ve spolupráci s obcemi a dalšími organizacemi na Broumovsku uspořádalo během dvou let šest mezinárodních táborů, kterých se účastnilo přes sto mladých lidí z celého světa. Opravami turistických chodníků a lesními pracemi v Adršpašsko-teplických skalách, pomocí při obnově historických a křížových cest a dokumentaci sakrálních staveb i přípravou Týdne pro broumovské kostely přispěli cizinci nejen k obnově krajiny, ale i k oživení zájmu místních obyvatel o své okolí i poznání mezinárodního společenství. Tento sociální a kulturní rozměr se ukázal jako zvlášť významný, neboť velice srozumitelnou formou přispívá k vyrovnání se s neblahou poválečnou minulostí.



● **Zachování broumovské nemocnice.** Petiční výbor (později zakladatelé TUŽ se, Broumovsko!) získal na Broumovsku 4600 podpisů a vedl kampaň za zachování nemocnice, během níž jednal s předními zdravotnickými představiteli. Případ broumovské nemocnice se stal celostátně známým příkladem hrozby zhoršení zdravotní péče v odlehlých oblastech. Občané se podstatnou měrou zasloužili o to, že regionálně významná nemocnice nezanikla, ale získala řádnou smlouvu s pojišťovnou a pracuje dále.

● **Návštěvy politiků.** Členové TUŽ se, Broumovsko! připravili program na Broumovsku například pro poslance Libora Ambrozka a Miroslava Kalouska, senátora Daniela Kroupu, dále pro Pavla Bratinku a další politické osobnosti. Podle našich zkušeností pouze tyto neformální návštěvy organizované občany zajistí politikům skutečný kontakt s místním životem a potřebnou zpětnou vazbu. Letos strávil celý den se zástupci občanských sdružení Broumova i prezident Václav Havel.

● **Barokní fara.** Členové Collegia a TUŽ se, Broumovsko! začali v roce 2000 připravovat projekt střediska pro obnovu kulturního dědictví a krajiny Broumova. Bude pracovat jako osvětové, vzdělávací a dokumentační centrum, zaměřené zejména na práci s dětmi a mladými lidmi na Broumovsku, ale i na pobytové programy se specializovanou tématikou naplní pro hosty z celé republiky. Jedním z cílů projektu je dát nový smysl výsostnému odkazu benediktinského řádu na Broumovsku, zkoumat a rozvíjet jeho vliv na utváření kulturní krajiny i vzdělanosti. Barokní fara v Heřmánkovicih, která tvoří s vedlejším kostelem Všech Svatých K. I. Dientzenhofera jedinečný stavební a krajinářský celek, by měla po opravách sloužit i jako terénní základna broumovského komunitního centra.

● **Kulturní a společenské centrum.** Na Broumovsku nyní neexistuje žádné zařízení pro využívání volného času mladých lidí tzv. nízkoprahového, čili neinstitucionálního, snadno přístupného typu. Potřeba dobrého zázemí pro aktivní a tvůrčí činnost mladých lidí je přitom zřejmá zvláště v oblasti, která trpí jejich odlivem. Ideálním objektem pro zřízení takového střediska je bývalý měšťanský pivovar v Broumově. Jeho sály by po rekonstrukci mohly poskytovat prostor pro netradiční výstavy, experimentální divadla, literární večery, hudební produkce, filmový a video klub a další aktivity. Další část budovy lze využívat jako zázemí pro občanská sdružení, informační středisko s veřejným internetem, čajovnu, antikvariát s čítárnou, řemeslné a grafické dílny a ubytovnu pro hosty. Centrum by sloužilo jak místním iniciativám, tak pro pořádání vícedenních aktivit v celorepublikovém měřítku, jako jsou divadelní semináře, festivaly či tématické konference. Dobrá poloha budovy (v sousedství navštěvovaného kláštera a jeho zahrady) její mimořádně příznivé vnitřní uspořádání (velké sály i malé, členité prostory) dávají projektu, kterého se ujalo sdružení TUŽ se, Broumovsko!, dobrou šanci.

nek, začal shánět někoho, kdo by ho opravil, odnesl jsem metrůky sutě, obnovil kus trávníku – ale několik starých nájemníků z okolních domů si na mne stěžovalo, že to tam ničím. Zakázali mi tam cokoliv dělat. Dvorek zpusťl, neslouží nikomu a je pro ostudu. Možná je třeba i hodnotitáře a politiky brát jen jako obyčejné lidi, kteří jsou cele ovládáni svými emocemi, uraženými ješitnostmi atd. Jako chyběl onen prožitek duchovnosti či tolerance, jakoby se báli názoru či přesvědčení někoho jiného, jakoby záviděli, nedělají-li nic, tomu druhému jeho aktivitu. Všiml jsem si, jak úporně se i ekologové, tedy ti „zelení“, já jim stále říkám „brontosauři“, brání duchovnosti. Máš s tím nějaké zkušenosti?

● Snažím se ty bariéry odstraňovat a spojuvat různé alternativní proudy (a moc mne to baví), aby se jejich zastánci a vyznavači přinejmenším tolerovali, když už nejsou připraveni spolupracovat. Všiml jsem si toho ale oboustranně. Jednou jsem tě pozval na tábor u Temelína, organizovaný Hnutím Duha. Bylo tam ale i mnoho lidí z dalších ekologických organizací, bylo to po mnoha letech tehdy největší setkání. Byla to organizována blokáda Temelína a zároveň spousta výukových a kulturních programů, seminářů a workshopů. Já jsem tam organizoval den věnovaný pedagogice. Vzpomínám si velmi dobře, že na tvé vystoupení řada klíčových lidí nepřišla, že seděli ve vedlejším stanu u čaje a snad z tvého vystoupení měli strach. Nedůvěřovali tomu. Mě to velmi překvapilo a měl jsem pak spory s přáteli o tom, nakolik je ekologické hnutí duchovní a má-li být duchovnější. Nakonec jsem za tuhle myšlenku byl kritizován.

Na druhé straně, když jsem byl se ženou a sestrou před dvěma lety ve Skřidlech na semináři Míry Kašpara o komunitách, bylo to moc pěkné, ale po pěti dnech při závěrečném povídání z našeho hostitele vypadlo, že mne celou dobu pozoroval, protože věděl, že jsem ekolog, a měl obavy, co to tam přijede za fundamentalistu a jestli to nebude narušovat. Nakonec uznal, že se obával zbytečně. Bariéry jsou na mnoha stranách. Jednou jsem na waldorfském semináři vystavil nějaké ekologické publikace a taky jsem narazil. Svědčí to o tom, že česká alternativní scéna je roztržštěná, že lidé, kteří nějak bojují proti hlavnímu konzumnímu proudu, mají spoustu bloků. Je to škoda – právě odstraněním těchto bariér bychom mohli nesmírně posílit jak sami sebe, tak svá hnutí.

● Když si spolu v školce hraje černoušek, šikmooká a indická holčička, tak nepoznáš rozdíl. Kotě se naučí hrát si se štěnětem, ale dospělá kočka s dospělým psem už ne. Starého psa novým kouskům opravdu nenaučíš. Jak s tím ale v krajině? Co když je krajina naším vnějším, poněkud větším,

HARMONIE ZEMĚ A ČLOVĚKA

ale právě tak hlubinně nás ovlivňujícím tělem? Co když jsou lidské stavby a kostely bud'vředy a nežidy, nebo akupunkturními body na těle krajiny? Neměli bychom s krajinou zacházet daleko víc jako se svým tělem? Co tě v této souvislosti v posledních letech ovlivnilo?

• Především samotná magická broumovská krajina. To byl tehdy ten prvotní důvod, proč jsem se s tebou chtěl poznat. To bylo v době, kdy vyšla první Baraka, věnovaná energiím Země, a uváděls tam příklady silových míst v Čechách a kromě těch známých jsi uvedl taky Broumovské stěny. Hned když jsem to četl, tak jsem si řekl, aha, toho člověka musím poznat – protože jsem to taky tak cítil. Ta krajina je nesmírně silná...

• To že tam žili benediktini taky nebyla náhoda...

• Taky si to myslím a provokativně jsem to nadnášel na různých seminářích a diskusích, ale zatím tu hozenou rukavici nikdo z církevních hodnostářů nepřijal.

• Jinak řečeno, Broumovsko by přece mohlo být do budoucna líhni duchovních ekologů...

• To by bylo pěkné. K tomu účelu bychom měli rozšířit nabídku projektů. Máme jich asi deset, ale potřebovali bychom ještě nějaké to již zmíněné vzdělávací ekologické centrum, s výukou ekofilozofické, přírodní spirituality. To je jeden z mých největších snů.

Krajina tam je tedy mou nejdůležitější mapou, na které se učím žít. Kostely na Broumovsku jsou zcela jistě na těch správných místech. Soudí se, že v baroku tam otec a syn Dientzenhoferové usilovali o jakýsi model komponované svaté krajiny. Kostely byly usazeny do rámce krajiny a pospojovány cestami, často se stromořadími. Už prostý pohyb v takové krajině člověku dodává spoustu energie.

Právě na to navazujeme třeba při práci na projektu obnovy historických cest. Když je po letech taková zničená nepoužívaná cesta obnovena, uspořádáme procesí, jde se s hudbou a zpěvem a panem farářem třeba pět hodin a je to nádherný zážitek. Tento projekt mám nejraději, protože je přesně na pomezí ekologické a sociální práce. Prospívá lidem i krajině. Lidi k sobě mají blíž, nemusí čekat na autobus, chodí tam na procházky, chodí tam turisté. Právě tak užitečné a zkrášlující je to i pro krajinu, stromořadí krajinu zpevní a zkrášlí. Navíc přitom rehabilitujeme komunistickou lumpárnu, která se v té krajině stala. Svým způsobem krajinu, slovy Marka Pogačnika, i když bych to neměl veřejně vyslovovat, léčíme.

Parafrází jednoho citátu to může znít takto: Není cesta k Broumovsku, Broumovsko je Cesta...

Většina aktivit programu Cesty ke kořenům nevyžaduje velké dotace a investice, po nichž tak touží starostové, ani hustější síť evropských zákonů, na které se těší úředníci. A přece s malými prostředky přispěly k nejdůležitějšímu cíli – k probouzení a rozvíjení vztahu lidí ke svému prostředí i mezi sebou navzájem. Bez toho se zdá snaha o zachování kulturní krajiny marná. Naděje, že se zdejší mimořádná krajina stane opět svědkem mimořádných událostí, je v rukou především jejích obyvatel.

Obecnější přínos programu spočívá v povzbuzivém příkladu a potvrzení faktu, že občanská iniciativa vede k oživení i sociálně, kulturně a hospodářsky problémových oblastí a že je nejvýhodnější cestou pro pozitivní vývoj společnosti. Program zároveň ukazuje na šťastnou volbu obecněji využitelných pracovních postupů. Závěrečná slova proto budou patřit některým těmto charakteristickým či jiným zajímavým rysům broumovského snažení, které jsou shrnuty do osmi bodů.

• Nosný je zejména cíl programu: důraz na obnovu nehmotného, lidského potenciálu a rozvíjení tradičních hodnot, o něž se v minulosti opírala sláva této oblasti – pěstování vzdělanosti, svobodného myšlení, vztahu ke krajině a uměleckého i duchovního života. Tato cesta prokazatelně vede k růstu občanské iniciativy a ukazuje se jako ekologicky i sociálně výhodnější než dosud převládající snaha místních autorit o materiální pomoc zvenčí (čekání na investice). Pozitivní obsah programu a konkrétní životaschopné akce zvyšují jeho přitažlivost zvláště v dnešní době, charakteristické negací a pasivitou – nejčastějšími způsoby útěku od skutečnosti.

• Jako velice vhodný se ukazuje i celkový přístup, například důraz na tvořivé a svobodné řešení problémů, propojování tématicky pestrých aktivit s praktickým obsahem a filozofickým přesahem, důraz na prožitek – úhrnem vzato holistické pojetí programu. Výsledkem je skutečná „grassroots“ iniciativa, navíc s nepatrnými vlastními náklady (TUŽ se, Broumovsko! jako sdružení dobrovolníků s minimálním rozpočtem vyvolalo svou aktivitou mnohonásobně větší finanční vklady u ostatních partnerů zapojených do programu). Důležitá je i spolupráce „pestrých“ organizací a občanů v místě i zapojování přespolních studentů, aktivistů a odborníků. Takový přístup nejen násobí občanskou iniciativu, ale nutí k dohovoru a společnému řešení jednotlivé zájmové, politické a občanské skupiny, jejichž léta zablokované vztahy se značně podílejí na celkovém společenském útlumu oblasti.

• Podstatným průvodním jevem programu je myšlenkový i početní růst alternativního společenství, jenž představuje další fázi vývoje individuálního vztahu k obci a ke krajině. Osobní vztah je nutným, ale nikoli postačujícím základem – bez komunity lze ztěžší dosáhnout trvale udržitelné kulturní krajiny. Žádná sebelépe míněná a organizovaná snaha státu k tomu nestačí, žádné zákony, dotace ani státní úředníci ji bez vůle místního společenství neuskuteční.



• Největší přínos programu spočívá ve vytváření konkrétního a ověřitelného modelu trvale udržitelného života jako alternativy k současné centralistické a hmotně orientované, devastující civilizaci. Jako stoupenci trvale udržitelného života nezastíráme, že společnost čekají v blízké době zásadní a mnohostranné změny. Jako venkovští aktivisté a zároveň odborníci řady profesí přitom můžeme prakticky uskutečňovat a neustálou zpětnou vazbou při styku s obyvateli prověřovat postupné kroky směřující k tomuto cíli.

• Klíčovým předpokladem životaschopnosti programu je jeho místní zakotvení. Vztah k broumovské krajině a snaha navázat na výjimečné civilizační dílo minulosti je důležitou motivací a společným jmenovatelem pro práci místních i přespolních aktivistů. Ačkoli události poválečných let zanechaly ve společnosti i krajině stopy srovnatelné s někdejšími válkami a morovými epidemiemi, jedinečný přírodní základ se tu protíná se staletým moudrým působením člověka v tak pevném řádu, že mnohé z tohoto dědictví přetrvávalo jako naděje a trvalá výzva pro budoucnost.

• Zvláštní charakteristikou Broumova, která ovlivňuje ducha krajiny i práci aktivistů, je fenomén volného, jakoby magického prostoru. Už sám výjimečný reliéf krajiny umožňuje mimořádné vjemy. Nad okolní terén vyzvednutá, okrouhlá Polická pánev nabízí ze svých vyvýšenin a stupňovitých okrajů nesčetné vyhlídky a originální průhledy jak do „sebe sama“, tak na okolní údolí, kotliny i vyšší okrajová pohoří a vytváří tak dojem otevřenosti a pohybu ve volném prostoru blízko obloze. Inspirující prostor najdete v otevřené krajině i ve skalách, právě tak jako v řídce zastavěných, rozlehlých obcích i typických velkých stavbách. K povaze genia loci přispívá zřejmě i hraniční poloha kraje – právě na dotyku různých prostředí vzniká často nejzajímavější kvalita.

Prázdný, čistý, zachovalý prostor Broumova zřejmě láká zvláště tvůrčí lidi různého založení. Volný prostor nejen v geografickém, ale i men-



tálním smyslu zve k sebeuskutečnění tak, jak je chápal zakladatel hlubinné ekologie Arne Naess. Novodobá „kolonizace“ Broumovska tak vytváří příležitost k setkáváním různých světů a „samo-
tové konfrontaci“, která má šanci nezdegenerovat v národnostní a náboženské spory tak, jako tomu zde bývalo v minulosti, ale pozdvihnout místní kulturu na vyšší civilizační úroveň.

Pravdivost úvah o výjimečných kvalitách Broumovska a jejich vlivu na člověka dokládají konkrétní zkušenosti, například pestré složení aktivistů TUŽ se, Broumovsko! i nových přistěhovalců, kteří zde začínají vytvářet pozoruhodnou malou multikulturní komunitu. Patří sem třeba i zážitky z mimořádných setkání, k nimž dochází při společných akcích. Kdo například v dnešní době prosycené nesnášenlivostí prožil přátelský rozhovor sociálně-demokratického ministra s katolickým knězem, lidoveckým poslancem a „nezávislým“ starostou pod právě vysvěcenou sochou na obnovené historické cestě anebo pracoval vlastníma rukama s Japonci, Turky, Kanaďany a bývalým funkcionářem KSČ, nyní příkladným starostou obce, na opravě božích muk či kdo poslouchal gregoriánský chorál v barokním chrámu přeplněném čtyřmi sty lidmi z celé naší země poté, co byl kostel po desítky let uzavřen, ten ví dobře, v čem věží kořínky programu Cesty ke kořenům.

Broumovský program Cesty ke kořenům také autenticky a u nás ojediněle rozvíjí dědictví benediktinů. Společné rysy lze najít v zájmu o harmonii mezi člověkem a přírodou, o duchovní zakotvení, komunitu, obnovu venkova, krajinnou péči i zmíněnou novodobou „kolonizaci“. Odpovědná péče benediktinů o svěřený prostor může být dobrou inspirací pro zásadní ekologickou debatu o biocentrismu versus antropocentrismu a jejich smysl pro rovnováhu mezi vnějším a vnitřním světem může pomoci při hledání cest k trvale udržitelnému životu. Benediktinské kláštery a okolní území jakožto místa vybavená přirozenou i nadpřirozenou autoritou byly jakýmsi mikrokosmem – příkladem krajiny i žitého času pro okolní

makrokosmos. Ne nadarmo bývají proto benediktini někdy považováni za patrony ekologů.

Základem jejich života byla rovnováha mezi meditací a tělesnou prací, vyjádřená heslem Ora et labora. Benediktini usilovali o reformu zdiskreditované podoby řeholního života své doby a byli nositeli vzdělání a poznání, které uváděli prakticky do života. „Kultivace venkovského prostoru se v jejich práci stala stejně důležitou jako stavba chrámu. Člověkem spoluvytvářená příroda – tedy venkov, nikoli divočina – byla oslavena jako místo božího zjevení. Ve světě sjednoceném vírou to znamenalo cosi mnohem závažnějšího než nějaký dnešní ochránářský zákon,“ píše B. Blažek. Proto je Broumovsko krajinou v pravém slova smyslu „promodlenou“.

V souvislosti s duchem broumovské krajiny by bylo zajímavé studovat otázku, proč právě benediktini kolonizovali zrovna tento odlehlý kout českého království a proč navzdory častým vzestupům a pádům tolika českých klášterů a řeholí, navzdory velké vzdálenosti mezi Prahou a Broumovem a navzdory tolika místním společenským sporům a válkám uhájil broumovský klášter svou existenci a udržel silnou vazbu s klášterem na Břevnově po sedm století.

Můžeme předpokládat, že přírodní základ krajiny vytváří duchovní pole a přitahuje stejně založené lidi právě tak dnes jako kdysi. Můžeme také předpokládat, že obyvatelé krajiny mohou svou činností její přírodní duchovnost umocňovat. Proč se potom nedomnívat, že se Broumovsko může vrátit k novému rozkvětu a řádu věcí – dokonce na vyšší kvalitativní úrovni vývojové spirály? A proč neusilovat o to, aby ekologové na této cestě nezůstali stranou, ale naopak se stali jejími přirozenými protagonisty, když k tomu mají jedinečnou příležitost? Vždyť základem nové spirituality je právě nalézání staronového vztahu člověka a přírody a ekologové mají na výběr více cest než kdokoli jiný. Nejdůležitější cesta k harmonii mezi člověkem a přírodou není však věcí dalšího výzkumu, ale proměny vědomí.

Možná se vám zdají takové úvahy přemrštěné či rovnou bláznivé. Zamyslete se však prosím nad tím, není-li tato nedůvěra způsobena třeba jen nedostatkem příležitostí k práci a prožitku v krajině. Proto si dovoluji na závěr jednu radu všem přepracovaným a převážně městským ekologům, urbanistům, architektům, umělcům, učitelům, politikům a dalším lidem, jimž není lhostejná budoucnost naší krajiny, ale kteří jsou zatíženi příliš technokratickým stylem života a práce. Snažte se trávit více času v přírodě a být tak blíže Zemi! Vzkřísíme-li v sobě totiž opět původní citlivost k prostředí, naučíme-li se znovu žít v harmonii s místem, pocítíme, že prostor tvoří součást našich životů a ovlivňuje nás daleko víc, než si zatím připouštíme. Uvědomíme si bytostně, nezprostředkovaně, že jsme za něj odpovědní. Přiblížíme se poznání řádu věcí. To je dar Broumovska s jeho skalní divočinou, volnou krajinou a benediktinským dědictvím i nejpřirozenější cesta k ochraně a obnově kulturní krajiny – tváře naší země. Na této cestě můžeme zároveň získat nejvyšší životní odměnu – poznání harmonie mezi makrokosmem Země a mikrokosmem člověka.

Vždyť i podstatou duchovnosti samotné je neustálé usilovné hledání Cesty, při vědomí, že sama cesta a proces je víc než výsledek a cíl. Jinými slovy, hledání harmonie mezi mikrokosmem člověka a makrokosmem krajiny. A ať už jsou v našem hnutí katolíci, buddhisté nebo vyznavači přírodní spirituality, doufám, že i oni to cítí stejně.

• Vzpomeneš si na nějaký subjektivní zážitek?

• Když přátelé natáčeli o procesí videodokument, zpovídali účastníky a jejich odpovědi byly velmi různé, od vyjádření, že to byl hezký pochodák, až po velmi niterná vyznání. A co se mne týče, když jsi po mne objevil skalní sochu Blíženců, tak jsem k ní potom velmi často chodil a tam jsem prožil nádherné věci. Když jsem tam šel v noci, prožíval jsem intenzivní pocit, že nejsem sám, že tam existuje mnoho nejrůznějších bytostí, které tam skotačí a jsou rády, že jsem tam s nimi. Krásné a hlubinné zážitky mám i z lezení po skalách. Člověk se přitom může velice bytostně dotknout přírody a najít k ní vztah. A krásné zážitky mám také ze společného zpívání v kostelech.

• **Není náhoda, že benediktini také hodně zpívali, nebo to, že když slavný porodník Michel Odent potřeboval zestručnit své poselství těhotným ženám, jak porodit přirozeně a hladce zdravé dítě, prohlásil: Jezte sardinky a zpívejte. Sardinky jsou zdrojem stavební hmoty tvořícího se mozku plodu, a když žena zpívá, je šťastná, a když je šťastná, všechny hormony v jejím těle se pak postarají o zdárný vývoj jejího budoucího dítěte. V případě broumovské krajiny by to pak mohlo znít takto jednoduše – obnovujete cesty ke kostelům, kostely a v nich pak zpívejte.**

• Zpěv je opravdu neuvěřitelně účinný lék a je paradoxní, že jako syn hudebního skladatele jsem to objevil až v dospělosti. Teď se ale jednou týdně scházíme a zpíváme si pro sebe. Vypadá a zní to možná jednoduše, ale je to fantastický tvůrčí proces. Právě tak by člověk měl přistupovat, tedy tvořivě, i ke krajině kolem sebe.

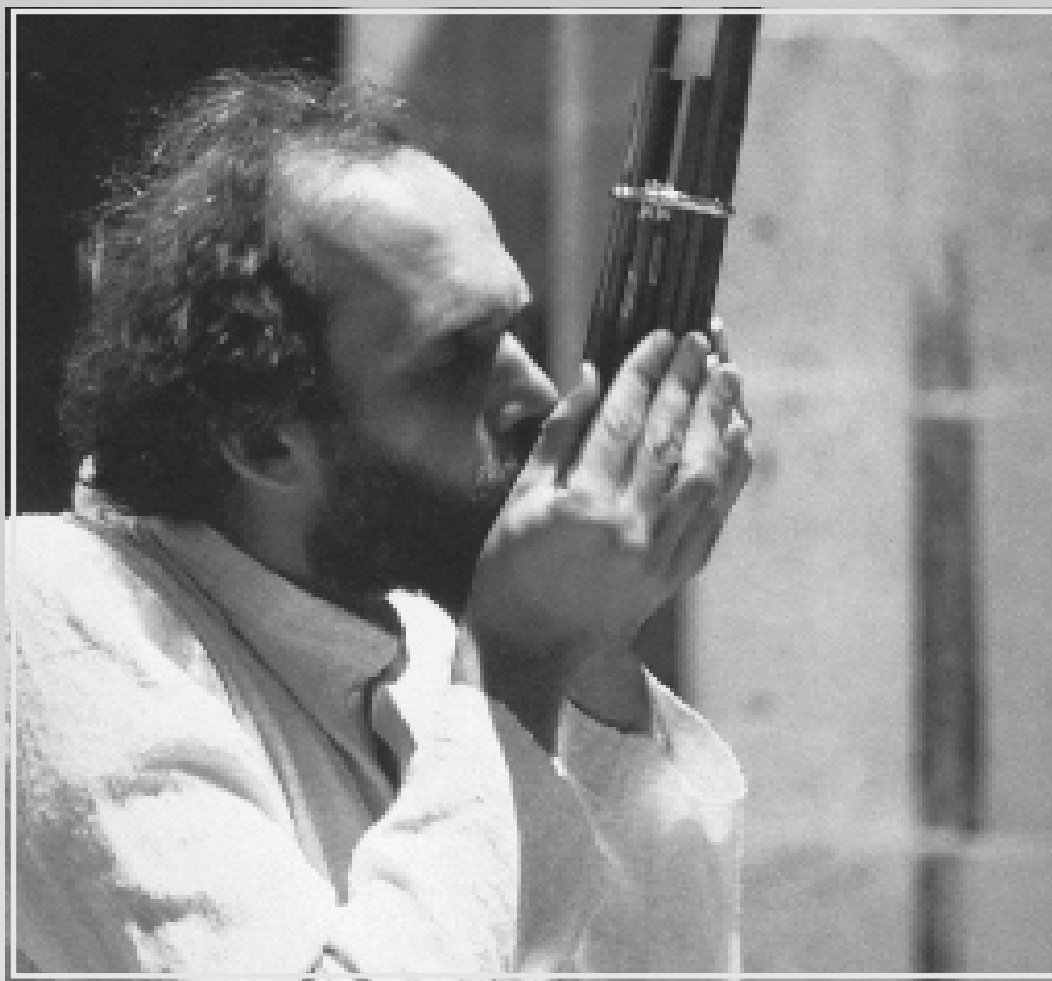
• **Opět připomínám: není náhoda, že v době, kdy tu benediktini pracovali, modlili se a – dodávám – zpívali, panoval v jejich duších i v krajině řád. Dnes tu jde spíše o chaos – co je tedy třeba obnovit pro obnovu řádu?**

• Řád. To je zajímavé, připadá mi, že právě dnes, v tom globalizujícím se světě plném chaosu lidé přímo touží po nějakém řádu, ale spíše po řádu vnějším, tedy po autoritě, po pevném systému, po vládě pevné ruky. Jenže já jsem přesvědčen, že je potřeba ten řád hledat především v sobě.

Ptal se VM ■

KDYŽ TO HRAJE SAMO

ROZHOVOR SE STEPHANEM MICUSEM



Střední večerní vrchol koncertu festivalu Světlo duhy, který se uskutečnil od 9. do 13. října 2000, patřil Stephanu Micusovi. Jistě nejen já jsem právě toto vystoupení považoval za splnění jakéhosi hudebního dluhu českému publiku, protože Stephan Micus patří od druhé poloviny 70. let ke světové špičce hudby, která čerpá z hudebních kultur celého světa. Již od prvních alb Micus velmi zdařile zvládá nejrůznější, pro Evropana exotické hudební nástroje, ale vždy hraje svou typickou barevnou, meditativní a neopakovatelnou hudbu. Lehkost, s jakou na koncertu v Míčově Pražského hradu použil indické housličky sarangi jako naprogramovaný rytmický nástroj a s jakou pak někde ve výšinách rozvíjel melodii na egyptskou flétnu nay byla ohromující. Micus za ta léta zvládl například šakuhači tak mistrovsky, že jeho jednu skladbu na tuto japonskou bambusovou flétnu považuji za to nejlepší, co jsem kdy na šakuhači slyšel – a že jsem se jí v letech, kdy jsem připravoval svou cestu do japonského zenového kláštera, i později, naposlouchal! Jeho alba vycházela na německé značce ECM, která byla vždy zárukou zvukové i dramaturgické kvality. Kvalitní a neopakovatelné bylo i výtvarné zpracování střídavých, ale o to výstižnějších obalů Micusových LP a později CD.

Stephan Micus byl i nepřímo na počátku českého hledání dokonalého zvuku a hudebního vyjádření. Vzpomínám, jak jsme s Jirkou Mazánkem, Vlastou Matouškem, Karlem Babuljakem a s nadšeným sběratelem Vlastou Rajnoškem se zatajeným dechem naslouchali každé další Micusově desce. Jinými slovy, my jsme si tenkrát ve svém hledačství nebyli zrovna moc jisti,

a najednou tu byl Micus se vším, čeho jsme se tehdy nesměle dopouštěli: dlouhatánské meditativní skladby na jeden jediný nástroj, míchání hudebních kultur, zvládnutí exotických nástrojů k obrazu svému.

Celý život si budu pamatovat, s jakým nadšením jsem naslouchal jeho Hudbě kamenů (Music of the Stones): přítel sochař tehdy vytesal z jednoho druhu tmavého mramoru velké a nádherně dokonalé bloky, na které pak Micus uspořádal několik koncertů a v dokonalé akustice kostela natočil album. Právě tohle zjištění mne definitivně nasměrovalo (a výsledkem je mj. kniha Tajné dějiny hudby): objevil jsem, že stejně jako nejsou vertikální čínské tušové malby zamlžených příkrých hor uměleckou nadsázkou, ale popisem reality, tak i zmínky v klasické i odborné čínské literatuře nebyly jen místním folklórem a mýtem, ale skutečností! Kameny hrají! A všechno je zvuk a hudba!

Stephan Micus si za ženu vzal Japonku a nic na tom nemění skutečnost, že dnes žijí odděleně. Je příjemný, důkladný a inovativní hudebník a skladatel, který své poslání bere velmi seriózně, ale s nadhledem. Je šťastný, protože celý život dělá jen to, co se mu nade vše líbí. Dnes žije na Malorce.

Den před jeho koncertem jsem ho uviděl v zákulisí. Na mé zvědavé otázky odpovídal vstřícně a souhlasil s rozhovorem. O tři dny později jsme se prošli po Karlově mostě (byl velmi zvědav na duchovní kořeny české středověké spirituality a nadšeně se učil „hledat“ vodu pomocí virgule) a pak se usadili v Dobré čajovně na Boršově.

• **Jak hledáš a nacházíš hudební nástroje, jak je studuješ a využíváš ve své hudbě? Jak hledáš učitele? Kolik hodin denně cvičíš? Jak to všechno začalo?**

• Jak to začalo? Já jsem se ve škole učil hrát na zobcovou flétnu, a když mi bylo dvanáct, poprosil jsem rodiče, jestli by mi nekoupili kytaru. Hrál jsem pak na ni ve školní rockové kapele. Když přišly první desky skupiny Jethro Tull, také jsem začal hrát na příčnou flétnu. A když sem končil střední školu, objevily se první nahrávky indické klasické hudby s Ravi Šankarem. Sítar mne tak zaujal, že jsem se rozhodl odjet okamžitě po maturitě do Indie. A tam mě naučili hrát na sítar. To souvisí s tvou otázkou, jak hledám učitele. Hned z letiště jsem se rozjel na indickou hudební akademii a poprosil jsem je, aby mi doporučili nějakého učitele hry na sítar. Dostal jsem dvě adresy a hned na té první, ve Varánasí, jsem našel učitele, se kterým jsem pak tři roky studoval hru na ten dokonalý hudební nástroj. Tři roky, osm hodin denně.

To je odpověď i na tvé další otázky. Vždy to bylo zhruba totéž. Objevil jsem na desce nějaký zajímavý nástroj, odjel jsem do země, odkud pocházel, našel tam učitele, zvládl hru a pak nástroj použil ve své hudbě. Tak jsem objevil šakuhači, gamelan atd.

• **Jenže když jsi zvládl hru, hrál jsi pak podle sebe, a ne tak, jak ses naučil...**

• Od samého začátku mé hudební dráhy mi bylo nanevšest jasné, že nemá cenu, aby Němec hrál japonskou nebo indickou tradiční hudbu jako Japonec nebo Ind. Hledal jsem způsob, jak s těmi nástroji vytvářet nové zvuky, nové styly hry. Většinou jsem pak nástroje proměňoval – natahoval jsem další struny, flétnám přidával dírký – a jinak je ladil. Zajímaly mne nové možnosti. Snad je to část mé osobnosti, rád objevuji. A od samého začátku mne také zajímaly do té doby nevyzkoušené kombinace použití různých nástrojů různých hudebních kultur.

• **Když experimentuješ, přeladuješ, přidáváš dírký, jak poznáš, že právě tohle je to, co hledáš?**

• Když máš nový nástroj a začínáš na něj hrát, je vždy dobré zvládnout ho zpočátku tradičním způsobem. V té době jsem vždy objevoval různé zajímavosti a napadaly mne další věci, které jsem chtěl vyzkoušet. Jedním z problémů tradiční hudby, zvláště v Asii, je tendence udržovat tradici neměnnou. Oni hlídají svůj styl asi jako v muzeu a hodně téhle hudby již nenávratně zmizelo. Mladí se tam o to už nezajímají, a když už hrají, vyberou si spíš západní nástroje. Každá mladá generace se zajímá o něco nového. Staří učitelé vždy zdůrazňují, že tahle hudba se takto hrála už před tisíci lety a musí se tak hrát – nesmíš nic změnit. To v naší době není moc atraktivní, zvláště pro mladé lidi. Myslím si, že právě tohle je důvod, proč ztrácíme tolik hudebních kultur. V Evropě se nám jaksi podařilo udržovat paralelně

obě roviny. Někteří lidé jsou odpovědní za tradiční styly, o to nejautentičtější hraní, a zároveň jsou tu lidé, kteří přeladují piano a strkají na jeho struny různé předměty. Měli bychom udržovat tradice, ale zároveň hledat a experimentovat. Výtky, že nedělám dobře, když měním styly a přeladuji tradiční nástroje, považuji za nesmysl. Něco změnit neznamená, že si původního stylu či ladění nevážím. Myslím si, že tu vždy musí být dvě roviny – v jedné budou lidé ochraňovat tradici a udržovat ji, a v té druhé se musí postarat o to, aby vývoj nestagnoval a aby se z živých stylů nestala jen muzeální položka. Když někdo hledá a experimentuje, není to proti vývoji; experiment ve skutečnosti pomáhá tradici. Obě tyhle roviny jsou stejně důležité.

• **Jak to poznáš? Jak víš, že právě tento druh hry a přeladění je v dané chvíli správný? Co hledáš, když zkoumáš?**

• To se nedá říct a popsat. Když hraješ, prostě jen hraješ a improvizuješ, a pak je řada na něčem, čemu se říká intuice...

• **Takže hraješ, a když se ti sem tam něco hodně zalíbí, zapamatuješ si to a pak to zkoumáš dál?**

• Přesně. Já neumím noty. Nejsem intelektuál. Způsob, jakým skládám, začíná vždy improvizací na jednom nástroji. Hraji, sleduji, co se děje... A vznikne něco, o čem si myslím, že to je zajímavé.

• **Jak dlouho ti trvá, než zvládneš nějaký hudební nástroj? Který byl nejtěžší?**

• To samozřejmě závisí na mnoha věcech. Dá se říci, že obtížný je každý nástroj, ale třeba taková šakuhači, ta mi dala opravdu zabrat. Právě tak sítar. Nedokázal bych říci, že některý nástroj je snadný. Když se mi podaří nějaký nový instrument sehnat, najdu si v jeho zemi učitele a snažím se pochopit nejen nástroj, ale

celou kulturu země, z níž pochází. Protože v hudbě je kultura nějak zakódována. A tak se zajímám o filozofii, náboženství, poezii. Když chceš pochopit hudbu nějakého národa nebo etnika, musíš se snažit pochopit i jeho kulturu, jeho zvyky a všechno kolem. Musíš s těmi lidmi žít, poznat jejich každodenní problémy.

• **Učíš se kvůli tomu nové jazyky?**

• Sem tam pár vět, ale při studiu hudby to nepotřebuješ. To je na hudbě krásné. Měl jsem tolik učitelů – a nemuseli jsme vůbec používat slova.

• **Zmínil jsi gamelan, ale to je přece celá sestava gongů, puklic a metalofonů! Jak se studuje hra na balijský gamelan?**

• Já jsem se zajímal hlavně o flétnu. O suling. Byl jsem na Bali mnohokrát a studoval tam u různých učitelů. Tam to funguje nádherně a jednoduše: není tam televize ani moc turistů, a tak se lidé vždycky večer shromáždí, společně hrají a zpívají, ženy tančí. Samozřejmě, součástí mé praxe tam bylo celé dny a měsíce jen poslouchat, naučit se nazpaměť jejich melodie a vidět je hrát.

• **Na koncertu jsi použil přednatočený zvuk houslíček sarangi ne jako melodický, ale jako perkusivní, rytmický nástroj. Nebo přeladěnou kytarku z Peru jako podklad pro šakuhači. Jak tě to napadlo?**

• Já jsem si sarangi pořídil, ale nikdy jsem na ně nehrál tradičně, tedy smyčcem. Když jsem si s nimi hrál a ladil je a občas udeřil do struny, zalíbil se mi ten zvuk. A tak jsem začal na sarangi hrát nejrozličnějšími předměty včetně pивní láhve atd. Jako na havajské kytare, udeřil jsem do struny a v levé ruce jsem měl láhev nebo něco kovového a jezdil jsem po strunách. A pak jsem vyrobil jinou, širší kobytku, abych mohl napnout více strun, a cítil jsem, že by to docela dobře mohlo jít dohromady s ji-





ným nástrojem. Aby uměl člověk změnit směr, měl by zkoumat a být otevřený čemukoliv, a to platí nejen o hudbě. Jednou z výhod hudby je totiž to, že učí člověka hrát si, umět se přizpůsobit, změnit se.

• **Ty si vlastně neustále hraješ jako dítě...**

• Přesně – jako dítě. Než to člověk opět zvládne, může to trvat léta – a vytvořit si takový odstup je mnohdy obtížné právě u věcí, se kterými jsme vyrostli. Jednou jsem při koncertě vokální barokní hudby seděl a čekal, až na mne přijde řada, a tak jsem poslouchal. Zpěvačka jako obvykle zpívala tak silně, že nejen my, ale ani ona sama nemohla slyšet nástroje, které ji doprovázely. Pomyslel jsem si, že je velmi podivné, jak zpívá. Když se zpěvačka a hudebníci neslyší, je to špatně, ale já jsem měl poprvé možnost slyšet jen a jen zpěv. A zjistil jsem, že i v takovém druhu hlasitého zpěvu je jakási vnitřní unikátnost a krása. Pro nás, Evropany, je velmi obtížné umět slyšet jen jeden hlas nebo jeden nástroj, protože jsme zvyklí na celé sbory a orchestry. Někdy je ale dobré umět slyšet něco tak, jako bych to slyšel poprvé v životě. I když to není to nejsprávnější slovo, je to trik, jak přistupovat k hudbě, k novým nástrojům a kulturám, ale i k tomu, co člověku připadá notoricky známé. Každý okamžik se můžeme učit – a najednou je všechno zajímavé, i čekání na tramvaj. Je to ale obtížné, protože naše mysl na to není zvyklá; z určitých důvodů se mysl žene za dalšími povrchními dojmy.

• **V zenu se tomu říká „mysl začátečníka“.** Jak jsi potkal Manfreda Eichlera, zakladatele a majitele gramofonové značky ECM? Tenkrát jsi v tom, co děláš, také musel být úplný začátečník...

• To byla podivná náhoda. Jejich společnost sídlila jen asi 20 kilometrů od místa, kde jsem žil, ale jejich značku jsem objevil v obchodě v New Yorku. Někdy člověk musí jet hodně daleko, aby objevil něco docela blízkého. Žil jsem nějakou dobu v Americe a poslouchal velmi populární rozhlasovou stanici WPAI a oni vysílali spoustu zajímavé a experimentální hud-

by, například skupinu Oregon, a nejen pro mne to bylo velmi důležité. Tehdy jsem začínal a právě natočil nějaké nahrávky na flétnu a zitheru a ředitelka téhle stanice – mimochodem, dnes je producentkou skupiny Kronos – je slyšela. Jen tak náhodou jsem je tam nechal, protože jsem od nich chtěl nějaké informace. A ona mi nabídla, že se mnou udělají rozhovor, a jakoby náhodou se zeptala, jestli neznám Manfreda Eichlera. Opáčil jsem, že ne, a ona prohlásila, že až se vrátím do Německa, musím ho navštívit, prý právě zakládá gramofonovou společnost. No, a tak to začalo. Já pak ještě pokračoval v cestě kolem světa a asi za rok jsem mu zavolal, setkali jsme se, já jsem mu něco přehrál a on mi vydal první album. To bylo v roce 1976. Od té doby spolupracujeme.

• **Vraťme se k tomu, jak si hledáš učitele. Z vlastní zkušenosti vím, jak obtížné je sehnat učitele v Japonsku. Jsou drazí a nedostupní. Bez doporučujícího dopisu se k němu nedostaneš. Jak sis našel učitele hry na šakuhači?**

• V tom je můj přístup velmi naivní, prostě se tam rozjedu a důvěřuji osudu. Do Indie jsem například jel, aniž bych kohokoli znal a měl jakékoli informace. Prostě jsem se jen chtěl naučit hrát na nástroj. Až později jsem zjistil, že když skutečně něco chceš celým srdcem, podaří se to. Jinak toho nedocílíš. Věci začnou přicházet samy. Do Japonska jsem také přijel bez jakýchkoli informací, to bylo v roce 1973, a setkal se tam s dalšími cizinci, převážně Američany, kteří tam žili a studovali různá japonská umění – aikido, ikebanu, zen, kaligrafii a také hru na šakuhači. A protože si všichni navzájem pomáhali, doporučili mi své učitele, vzali mne k nim, představili mě – a už to bylo.

• **V tom jsi tedy měl štěstí, že jsi na to přišel tak brzo. Měl jsi vlastně štěstí i na rodiče, že tě pustili do Indie, že ti dovolili hrát celé dny na hudební nástroje... Kdybys byl třeba ministrem kultury, jak bys vytvářel takovou příznivou atmosféru?**

• Kdybych byl ministrem kultury (smích), což je velmi, velmi nepravděpodobné (silnější

smích), tak bych za prvé umožnil přístup do škol nejen učitelům naší evropské kultury a hudby, ale i učitelům umění a hudby celého světa. Naše děti se učí jen o evropské hudbě a jen velmi zřídka je možno se učit i na exotičtější nástroje. Naš přístup k světové hudbě je velmi šovinistický. Uznáváme evropskou klasickou hudbu, ale zapomínáme, že existuje i klasika čínská, japonská, indická, arabská a že je na téže mistrovské úrovni a neméně zajímavá. Pokusil bych se učitele a pak děti a studenty naučit, že každá hudební kultura je rovnocennou částí jednoho velkého celku, že neexistuje jen německá či evropská hudba. Právě tak neexistuje jen křesťanství, evropská či západní architektura, evropská strava atd. Díky tomu, co jsem dělal, jsem se v životě naučil, že i když my v Evropě některé věci děláme velmi chytře a dobře a některé problémy jsme vyřešili lépe než lidé v Asii nebo v Africe, stejně existuje řada problémů, které zase oni vyřešili lépe než my. V jiných rovinách života jsou to oni, kteří jsou chytřejší a šikovnější. Je to škoda a hanba, že neučíme děti, co všechno nám mohou lidé z Asie či Afriky nabídnout. Za posledních pár desítek let je nejdůležitější to, že se svět zmenšil. Dnes mohu cestovat nesrovnatelně rychleji a častěji než před třiceti lety. A i to se v mé hudbě odráží. Celkem snadno si mohu zaletět tam, kam potřebuji, a naučit se tam hrát na nový nástroj. Má hudba je velmi současná, protože se v ní zrcadlí současný svět s jeho možnostmi.

Svět se stále zřetelněji stává společným a celkem malým místem pro nás všechny. Evropané už se nemohou považovat ze pupek světa a ty ostatní považovat za nahé divočky pobíhající v džungli. Samozřejmě, mnoho zajímavých hudebních nástrojů a tradic ze světa mizí, vymírají stejně jako některé živočišné či rostlinné druhy.

• **Pokud bys byl evropským ministrem kultury, zařídil bys, aby v každém větším městě měli děti možnost učit se hudbě s indickým,**

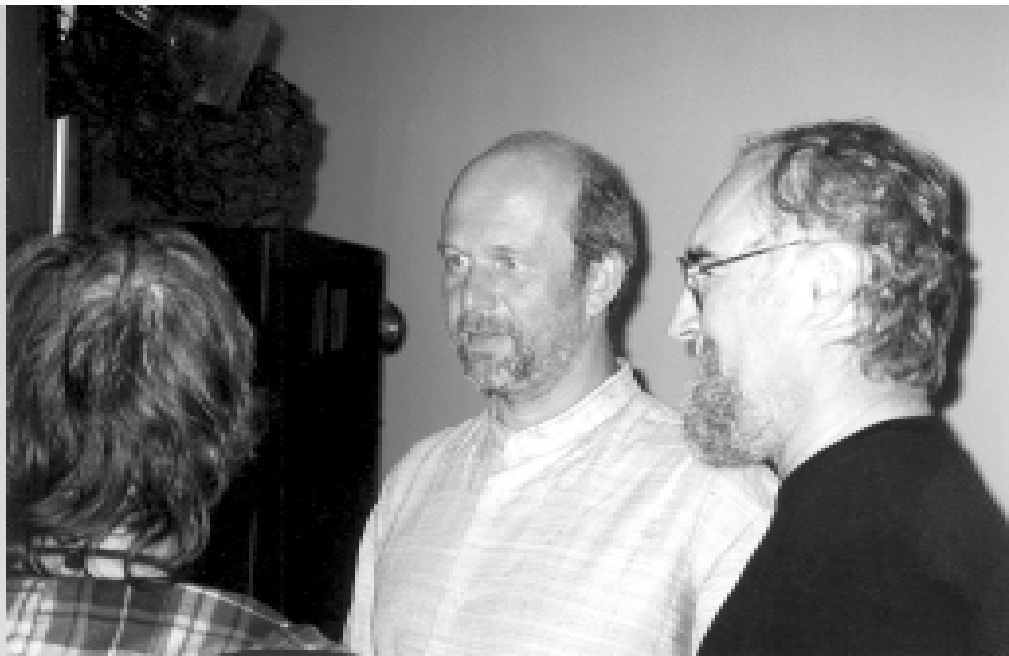


japonským, čínským, africkým či balijským učitelem. Jak bys to ale udělal s notami? Mnohé děti ztratí svou hudební hravost právě proto, že jim škola vnutí noty.

- Já nemám nic proti notám. To, že s notami nepracuji, je moje rozhodnutí a moje volba. Já noty nepotřebuji. Kdybych se rozhodl skládat hudbu pro orchestr, pak bych je potřeboval. Ale schopnost hrát z not má více aspektů. Je známo, že lidé, kteří dlouhodobě hrají z not klasickou hudbu, a pak se ocitnou třeba u ohně či v hospodě, hrát najednou nedokáží. Jsou to stroje na přehrávání not, a to je velmi smutné. Možná že ne každý je skladatel, ne každý umí hrát na všechno a vždy, ale předpokládáme, že každý z nás by měl umět vyjádřit se hudbou a radovat se z ní. Možná, že je skutečně velmi obtížné umět hrát dokonale z not, a uchovat si přitom schopnost improvizace a radovat se jako dítě. Z vlastní zkušenosti vím, že většina těch, kteří hrají z not, mají s improvizací problémy.

- To mi připomíná Mika Rowlanda, který dnes říká, že se „naštěstí“ jako dyslektik neocitl v normální škole a neučili ho tak noty. Unikl školskému systému, který v dětech přirozenou hudební hravost ubíjí. Jako v tom vtipu, jaký je rozdíl mezi slavíkem a vrabcem. Vrabec je slavík, který absolvoval konzervatoř. Ale zpátky k tvé hudbě. Když jsi začal nahrávat, tvá alba vycházela na vinylu. Jakkoli byla pečlivě natočená a vylisovaná, stejně tam bylo slyšet to pro vinyl charakteristické syčení. Dnes tvá hudba vychází na CD, tedy digitálně. Jaký je v tom rozdíl? Posloucháš své staré nahrávky?

- Ne, neposlouchám. Nikdy. Rozdíl mezi vinylem a CD byl popisován často a z hodně rozdílných stanovisek. Některým se ještě nedávno zvuk z CD nelíbil, prý je moc chladný a dokonalejší. Já svou hudbu nikdy neposlouchám, ale co se týče jejího natáčení, moc mi digitální technologie vyhovují. Především člověk neslyší ten šum v pozadí, což oceníš, když jako já



pracuješ s hlasitostí a tichem. Mohu dělat věci, které předtím nešly.

- **Proč dnes žiješ na Malorce?**

- Musím přiznat, že v Německu jsem se od malička cítil tak trochu jako cizinec. Hodně jsem cestoval a později jsem žil víc v Japonsku než doma v Německu. A navíc mám rád teplo a možnost být venku, ne zavřený mezi čtyřmi stěnami. Mí rodiče žijí na Malorce už více než 30 let, má dcera musela začít chodit do školy, a protože potřebuji i dobré letiště, bylo rozhodnutí snadné. Žiji na Malorce, mám klid, a když potřebuji, z jsem kdykoli kdekoliv. A navíc, když odtud letím do Hamburku, je to levnější než kdybych tam letěl z Mnichova. Dvakrát do roka tak na dva tři měsíce vycestuji, prostě mi to tam vyhovuje. I letos jsem byl dva měsíce v Africe.

- **Jedno tvé album se jmenuje Koan. Zkoušel jsi sedět v zazení?**

- Nedělám buddhismus, neseďm, ale miluji japonskou kulturu.

- **Odkud pochází tvé jméno – Micus?**

- Přesně to nevím. Před pěti sty lety prý v našem městě stavěli kostel a pozvali italské či řecké řemeslníky. Anebo to pochází z latiny. Nevím. Otec je mimochodem velmi uznávaný moderní malíř. A já jsem měl štěstí, že když jsem vychodil gymnázium, netlačil na mne a dovolil mi odejít do Indie učit se na sítar. Já se dnes snažím být ke své dceři právě tak vstřícný a tolerantní. Dobrý rodič by měl dokázat rozeznat, jaké je poslání dítěte, a nepřekážet mu.

- **Poslouchá tvůj otec tvou hudbu? Je na tebe pyšný?**

- A jak! Při svém malování poslouchá od rána do večera jen a jen mé desky. Je na mně pyšný. Měl jsem zkrátka štěstí, že mám takové rodiče.

- **Všiml jsem si, že ke svým koncertům i k jednotlivým nástrojům přistupuješ jako rituálně, téměř s posvátnou úctou.**

- **Není to nic, co bych vědomě plánoval, třeba jako image. Prostě se to stalo. Samozřejmě, byl jsem ovlivněn indickými a japonskými učiteli, pro které je naprosto samozřejmé, že je hudba něčím velmi posvátným. Oni mne také naučili vyprázdnit mysl, abych byl připraven na každý další okamžik. Tyto kultury jsou si vědomy toho, že nejlepší okamžik koncertu nastane, když hudebník prostě zmizí, když se stane jen dalším posluchačem, když se hudba hraje jako sama. To jsou nejkrásnější momenty koncertů a to je také důvod, proč lidé hudbu vůbec provozují. Když zapomeneme na sebe, existuje jen hudba.**

- **Hrál jsi na japonské ústní varhánky. Bylo to nádherné, a když si člověk uvědomí, že v Japonsku se na takové varhánky hraje jen jednou do roka při rituálním představení císařského orchestru, dojde mu, jak hluboce to musí na posluchače působit. Také proto, že je tahle hudba neprovází dnes a denně z rádií a přehrávačů. My hudbu zneužíváme a je jí kolem nás tolik, že přestala fungovat.**

- Nejen pro Západ je charakteristický nepřetržitý proud hudby všude kolem – v obchodech, v autech, v restauracích. Je to příšerné a někdy mě to dokáže opravdu rozčillit. Jdu si třeba koupit boty a v obchodě musím poslouchat hudbu. Tak jsem se několikrát ptal: Co to děláte? Já jsem si přišel koupit boty, ne poslouchat nějakou hudbu, kterou jsem si nevybral. Jednou jsem v knihovně objevil velmi vzácnou knihu popisující život nomádů v kazašské stepi. Oni hudbu poslouchali jen jednou do roka – na jednom místě se setkali s potulnými cikánskými hudebníky a uspořádali slavnost. Vyprávěly se příběhy, muzikanti hráli, samozřejmě zpaměti, bez not. Když jsem to četl, uvědomil jsem si, jak je dnes obtížné hudbu někde neslyšet.

- **Hudba se stává hlukem a hluk pak zamořuje svět.**

- Bohužel ano. Ale záleží na nás, hudebnících, novinářích, posluchačích. Co si vybereme, co budeme kupovat a poslouchat.

Rozhovor vedl VM ■

ČISTÉ KVINTY REZONUJÍ V TĚLE

ROZHOVOR S TOMÁŠEM REINDLEM



Kdykoli se na mých letních seminářích, na kterých se snažím lidi otevřít jiné hudbě, jiným zvukům, jinému způsobu vnímání zvuku, objeví hudebník, mám velkou radost. Zvlášť je-li otevřený a přistoupí na hru a řve a bubnuje a zpívá, a dokonce se směje vtípům, které nejsou vůči konzervatoristům či profesionálním hudebníkům příliš laskavé. Rád pak tak trochu sleduji jeho dráhu.

Tomáš Reindl (1971) vystudoval původně Západočeskou Univerzitu v Plzni, obor Aplí kovaná elektronika. Po ukončení vysoké školy vstoupil na plzeňskou konzervatoř, kterou však po dvou letech (absolvoval tři ročníky) opustil. V současné době působí v kapele KUMURA, která absorbuje různé mimoevropské vlivy, zvláště pak indickou klasickou hudbu. Spolupracuje s tanečnicí a choreografkou Ivanou Hessovou na kurzech klasického indického tance kathak a v divadelně-tanečním projektu Indická inspirace (inspirovaném společným studijním pobytem v Indii). S Elenou Kubičkovou, hráčkou na esradž, hraje indickou klasickou hudbu v právě zrozeném duu Tellemarkk. Spolu se saxofonistou Pavlem Hrubým provozuje volnou hudební komunikaci, tvorbu hudby „tady a teď“. Dále je členem Pražského swingového orchestru Jana Matouška, který se věnuje stylové interpretaci swingu 30. a 40. let, a se souborem Schola specialis pod vedením Vlastislava Matouška se zabývá interpretací středověké hudby.

Když jsem slyšel trio Kumura s Tomášem Reindlem a když jsem pak od něj dostal příležitostné CD s posledními skladbami, srdíčko se mi zatetelilo. Je to tam. Je slyšet, jak se vyvíjí, otevírá, rezonuje. Doufám, že i z rozhovoru s ním mezi řádky zavibruje to, o čem jde.

• **Co se v tvém přístupu k hudbě za poslední roky změnilo a proč?**

• Co s týče interpretace hudby, změnila se hlavně potřeba jakou hudbu hrát a důvod proč tu hudbu hrát. Dříve jsem k hudbě přistupoval především intelektuálně, fascinovaly mne prokomponované instrumentální pasáže, změny taktů, krkolomné breaky, složité harmonie, změny tónin. Mým hlavním krédem bylo dosáhnout virtuozity, ohromit publikum i sebe sama hráčkou a aranžérskou dokonalostí (proto jsem tehdy cvičil na bicí 7–9 hodin denně). S poslechem hudby to bylo podobné, hudbu jsem vnímal převážně racionálně, analyticky (i když ne vždy). Poslouchal jsem také dost soudobou hudbu, mým velkým favoritem byl Igor Stravinskij. Zpětně si ale uvědomuji, že pro mne byla ale také důležitá emocionální a energetická stránka hudby, při poslechu určitých skladeb (ať už rockových, jazzových, či z oblasti vážné hudby) jsem jakoby dostal energetickou injekci, často jsem skákal a tančil po pokoji. Je zajímavé, že tyto skladby se mi líbí dodnes, a jejich účinek nezmizel, na rozdíl od těch které jsem poslouchal jen intelektem.

V posledních letech jsem se naučil vnímat hudbu více tělem a duší, sledovat, která místa v těle určitá hudba rozeznívá. Zjistil jsem třeba, že gregoriánský chorál (zvláště při živém provedení) na mne působí na čistě duchovní úrovni (na vrcholu hlavy), emoce či motorické reakce jsou nulové. Naproti tomu Bach je také hodně duchovní, ale víc emocionálním způsobem, silně rozechvívá srdeční oblast, až se někdy člověk zalyká. O rytmické hudbě je samozřejmě známo, že působí především na dolní končetiny, rezo-

nuje v dlouhých kostech a zvýrazňuje prožívání těla. Nejzajímavější je ale zjištění, že indická klasická hudba, a především tabla působí, alespoň u mne, na všech úrovních současně! Jsou tam hodně zvýrazněné alikvóty, které působí na duchovní centra, díky krásným, často glissandovým melodiím je tam ta emocionalita a díky basovému bubnu, který navíc využívá důmyslnou techniku modulace výšky tónu, je tam také to spojení se zemí. Musím říci, že si čím dál tím více uvědomuji, že v tablech jsem neobjevil jen nedokonalější bicí nástroj na světě, ale také spirituální cestu a lék těla.

• **Mění se ladící systémy indické tradiční hudby? Co to je a jak ses k tomu dostal? Co tě na nich fascinuje?**

• Každá severoindická rága má jiný systém ladění, určité tóny, z hlediska západní hudby jakoby stejné, se mohou ve dvou rágách lišit o jistý mikrinterval. Proto každá rága evokuje v citlivém posluchači jinou náladu, samozřejmě to závisí ještě na dalších faktorech, jako charakteristické melodické postupy, ozdoby, glisanda.

Indickou klasickou hudbu jsem poslouchal hlavně kvůli tablům, nejdříve jsem se učil porozumět té rytmické složce a pak přišla na řadu ta melodická. Z praktického hlediska jsem ale začátečník, cvičení na tabla zabere dost času. Učím se zatím zpívat některé základní rágy a poslouchám nahrávky. Chystám se ale modelovat jednotlivé systémy ladění na

počítači, dostat to víc do ucha a začít to využívat v praxi. Hořím touhou zjistit, jak působí hudební intervaly na lidskou psychiku, je to krásná věda. Mám teď zajímavý tip na knihu od Alana Daniélou, která se tím zabývá.



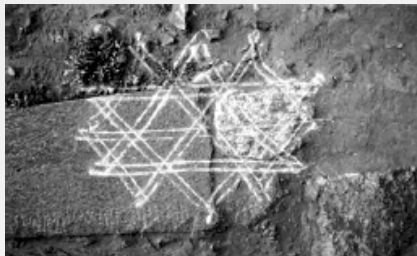
• **Mohou opravdu intervaly a stupnice emočně působit i dnes, když je kolem tolik hudby?**

• Zvláště dnes. Myslím, že není náhoda, že roste počet lidí, kteří poslouchají gregoriánský chorál, indickou klasickou hudbu, či chodí na koncerty akustické meditativní hudby. Lidé podvědomě (aniž by tušili cokoli z výše uvedených principů) cítí, že je tato hudba osvěžuje a nabíjí. Citlivější jedinci hledají oázy v té poušti povrchnosti hudebního průmyslu.

Co se týče těch intervalů, myslím, že i v evropské hudbě máme něco naprosto unikátního a fungujícího, co nám mohou i indové závidět. Mám na mysli ranný víchlas, hlavně tzv. organum, které má kořeny už někdy v 7. stol. Základním, posvátným intervalem je zde čistá kvinta, která je mimo jiné i v indické hudbě považována za stěžejní, dokonalý interval. Mohu z vlastní zkušenosti (některé tyto skladby interpretujeme se souborem Schola specialis) potvrdit, že zpěv těchto intervalů působí neuvěřitelně blahodárně, ty čisté kvinty úplně hmatatelně harmonizují a rezonují uvnitř těla.

• **Pracovala někdy evropská hudební teorie s jiným působením vzestupných a sestupných stupnic či s konceptem, že některé rágy se mohou hrát jen ráno a jiné jen večer?**

• Ono v té teorii indické hudby nejde o to, že by ta stupnice působila jinak sestupně a jinak vzestupně, ona jen v jednom směru (většinou vzestupně) některé tóny vypouští, ale dohromady to celé, spolu ještě s dalšími pravidly pro postup melodie, tvoří tu určitou náladu. Je to v podstatě stejný tónový materiál nahoru i dolů.



Samozřejmě mě moc zajímá podobnost mezi principy indické, arabské a evropské středověké a starověké hudby. Např. práce s melodií v gregoriánském chorálu mi připadá naprosto stejná, jako v indických rágách. Rozdíl je v tom, že chorál je pevně zapsán v notách, kdežto severoindická rága se tvoří v podstatě improvizací v přísně daných pravidlech. Ale ty staré křesťanské liturgické zpěvy byly dříve také více improvizované, nebyla to pevně daná skladba. Fascinuje mne provedení chorálu s basovým drženým tónem (což je další prvek, společný s ind. hudbou) a mikrotonálními ornamenty, jak jej interpretuje soubor Ensemble organum. Co se týče denní doby, určité náznaky tam také jsou, např. v křesťanské liturgii jsou speciální zpěvy určeny např. pro půlnoční bohoslužbu, jiné pro ranní. Jestli je tam ale nějaký záměr, co se týče vlivu určitých intervalů na psychiku, to zatím nevím.

• **Čím mohou indiští sítáristé inspirovat dnešního hudebníka?**

• Myslím, že nejen sítáristé, ale i hráči na další klasické indické nástroje jako sárangí, sarod

apod. nás mohou inspirovat především mistrovskou prací s melodií, tvorbou tónu a především čistotou a jemnými nuancemi ladění, i když umění správného čistého ladění už i v Indii bohužel upadá v zapomnění, značnou oblibu tam totiž získalo evropské harmonium, které naneštěstí vniklo do všech hudebních žánrů a svým rovnoměrně rozladěným temperovaným laděním dokáže hravě zlikvidovat požitky z intervalové čistoty indické klasické hudby.

• **Komorní A přý je dnes vyšší než bývalo, jak na to hudebníci reagují? Berou to jako samozřejmost nebo se tím někdo zabývá?**

• Nedávno jsem se v Praze setkal s indickým sítáristou a kytaristou Amitem Chaterjeem (nejznámější je asi jako spoluhráč Joe Zawinula), který má též velké praktické znalosti o systémech ladění. Když jsem se ho ptal, jakou roli hraje volba výšky základního tónu v indické hudbě, pověděl mi o jakémsi experimentu, kdy skupina lidí žila nějakou dobu mimo civilizaci a snažili se nalézt svůj přirozený tón, který rezonuje s jejich organismem. Muži se pak shodli na tónu cis a ženy na g. Nevěděl však jakou frekvenci přesně ty tóny měly. Frekvence toho „cis“ by údajně měla mít vztah k Měsíci a to „g“ k planetě Zemi. Myslím, že ty kosmické souvislosti v tom budou hrát důležitou roli. Pokud vím, tak běžní hudebníci dnes berou své komorní A takové, jaké je, s výjimkou dobových interpretací např. barokní hudby, tam se pak používá to původní ladění.

• **Máš zkušenosti s vážnou hudbou a situací na konzervatoři – uvítal bys, kdyby i v Praze a Plzni a všude jinde tam mohli vyučovat i indiští tablisté a sítáristé spolu s pianisty? Proč?**

• Myslím, že by to byl nedozírný pedagogický přínos. Mladí lidé by se tak učili především tvořit vlastní hudbu tady a teď, ne pouze interpretovat notový zápis (i když to má také svůj význam). Měli by šanci prakticky se seznámit s původním, posvátným smyslem hudby, naučili by se dostat se při hraní do správného rozpoložení, správně se koncentrovat, uvolnit. Hudební spiritualita je dnes bohužel na školách chápána jako něco již dávno přežitého, např. gregoriánský chorál a ranná polyfonie jsou pokládány za jakýsi nižší, primitivní stupeň vývoje hudby a jsou pobírány velmi povrchně. Předmět, zabývající se etnickou, či mimoevropskou hudbou bychom na konzervatořích také marně hledali. Indický způsob výuky navíc geniálně propojuje práci obou mozkových hemisfér. Žák se pomocí speciálních solmizačních slabik naučí určité hudební prvky jako básničku, ty pak memoruje tak dlouho v pomalém tempu, až přejdou do podvědomí a on je pak intuitivně používá při improvizaci a tvoří z nich větší hudební útvary.

• **Jaký byl tvůj hudební přerod a kdy a proč se ti hraje samo?**

• Můj hudební přerod byl stejně jako všechny mé životní změny pozvolný a stále ještě není dokonán (a asi hned tak nebude). Nejsem typ člověka, který změnil svůj život ze dne na den, je to dlouhodobý proces. Nejsem schopen a ani nepovažuji za správné udělat tlustou čáru a říci, že



vše co jsem dělal včera bylo špatně a teď se na jednou všechno změní. Zvykl jsem si řídit se signály zevnitř i zvenčí, abych poznal, kdy je pravý čas udělat to správné rozhodnutí. Musím poznamenat, že To neuvěřitelně funguje! Asi nejdůležitějším impulsem pro mne byl objev indického nástroje „tabla“. Poprvé jsem je slyšel na jedné nahrávce Johna McLaughlina s Trilokem Gurtu a mysl jsem, že to je africký talking drum spolu s dalšími perkusemi nahraný „overdubingem“. Když jsem se pak dozvěděl, že to jsou tabla a že je to vše nahané živě, najednou, začal jsem shánět další nahrávky a zatoužil jsem na tabla hrát. Věděl jsem ale, že jakmile s tím začnu, je konec s bicí soupravou, takže jsem to odkládal. Navíc jsem neměl nástroj a ani netušil, kde ho sehnat. Než jsem se ale nadál, přišel signál jako hrom. Potkal jsem v Plzni Jirku Muchu, který už nějaký čas trochu hrál na sítar a ten mi sdělil, že tabla doma má a že mi je může půjčit. Od té doby bicí souprava trochu zahálí.

Jsem rád, že se mě ptáš, proč a kdy se mi hraje samo. To jsou totiž okamžiky, které jsou pro mne v současné době hlavním důvodem a motivací proč hudbu vůbec hrát. Jsem šťastný, že k nim dochází čím dál tím častěji, zažívám při nich něco, co se dá přirovnat snad jedině k orgasmu. Také už jsem vyzkoumal podmínky, při kterých k nim může dojít: Hudba nesmí být příliš komponovaná, nesmí příliš zaměstnávat intelekt (např. hra z not); nesmí být příliš harmonických změn, ideální je nemotónní hudba s tzv. drone; spoluhráči musí být na stejné vlně, důležitá je vzájemná propojenost, komunikace; publikum by mělo být také na stejné vlně, což je někdy problém začátku koncertu, než se diváci vyladí. A nakonec je zcela zásadní *uvolněnost* hráče, ta je daleko důležitější než technická zručnost.

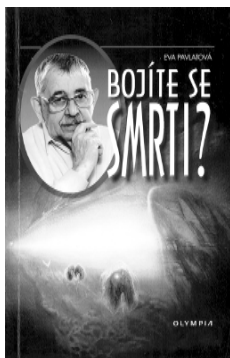
Někdy také podvědomě začnu pokyvkovat, nebo vrtět hlavou, což tranz ještě prohlubuje. Zažívám pak opravdovou extázi tvoření hudby, cítím, jak hudba proudí odněkud z vesmíru skrze mé tělo přímo do nástroje. Tyto okamžiky zažívám když hraji s Kumurou, při koncertech indických rág, nebo při zpěvu středověké polyfonie, nejsilnější to ale zatím bylo při předposledním představení programu Indická inspirace, to byl opravdový mystický zážitek.

Bojíte se smrti?

Eva Pavlatová • Olympia 2001

Asi ano, jako většina lidí, žijících v našich «civilizovaných» končinách. Pokud se nebojíte o smrti, o přístupu k ní a metodách vedoucích ke smíření s ní a tím i ke zkvalitnění života si alespoň číst, můžete sáhnout hned po dvou nedávno vydaných knihách, které tato témata rozebírají.

Zkušenějším a duchovně poučenějším, či dokonce praktikujícím čtenářům, je určena kniha Antona Grose *Dopisy umírajícímu příteli* (Ioni vydala Dharmagaia). Podtitul – jak pomoci vašim blízkým s vědomým odchodem z tohoto světa na základě Tibet



ské knihy mrtvých – napovídá, o čem to je. Americký psycholog citlivě míchá současné vědecké poznatky i postmoderně laděné pochybnosti vědeckým materialismem odkojených skeptiků s učním starých Tibetanů, a když už nic jiného, jeho »dopisy« věčně rozbouřenou hladinu myslí běžného úspěchaného člověka poněkud srovnávají a zklidní otázkami těžkého kalibru.

To kniha Evy Pavlatové »Bojíte se smrti?« je jakýmsi žurnalistickým srovnáváním vlastních názorů autorky s názory jak renomovaných osobností, tak těch, kterým se poštěstilo, že zažili klinickou smrt a to, čemu se říká »zážitek blízké smrti«. Na rozdíl od recenzentky, která v MF Dnes (z 21.1.) tvrdí, že »autorka, když pro svou koncepci hledala zástupce různých filozofických náhledů na smrt, sáhla asi vždy potom prvním, který ji napadl«, a které se líbily zvláště výpovědi neoborníků, jsem ocenil čtivost, srozumitelnost, a hlavně pozitivní přístup, s jakým autorka nabízí i jiné názory. Výpovědi člověka, který dvakrát unikl ze spárů smrti, slečny, která se sedmkrát pokusila o sebevraždu, či přírodovědce, který po těžké nemoci »obrátil« celý svůj život naruby, zbavil se mnoha dlouhotrvajících zdravotních potíží a dokonce znovu začal hovořit cizími jazyky, které již zapomněl, mají z hlediska celé knihy a tématu pro pozorného a přemýšlivého čtenáře právě takovou vypovídací a transformativní hodnotu, jako výpovědi oněch »osobností«, které zcela jistě o smrti, ať už z osobních, nebo profesních důvodů, myslí i hovoří přece jen častěji, než běžný občan (např. teolog Dr. I. Štampach, rabín Karol Sidon, vyznavač islámu M. A. Šilhavý, buddhista V. Marek, psycholog Z. Hajný či vyznavač hnutí Hare Krišna Jan Mareš).

Psát o smrti a dokonce nepřímo vyzyvat ke změně společenského přístupu k ní, je nevěčné. Autorka svou knihu několik let na přání neochotného a nerozhodného vydavatelství znovu a znovu přepisovala (kompromis přímo čísi z obálky, kde je do obrazu Z. Hajného vmontována fotografie jednoho z těch, kteří autorce o smrti povídali, V. Brodského). Poslední z korekturů (prý byl znám coby třeskatý komunista a samozřejmě materialista) dokonce neváhal zaměnit smysl mnoha vět v přímých rozhovorech a stvořil např. cenzorskou »perlu«, za kterou by se nemusel stydět ani Sládek a spol. v dobách Hlavní správy tiskového dozoru. Zdeněk Hajný totiž na jednom místě uvádí: »Bůh je jistě tolerantní a ví, že se člověk chybami učí«. Po zásahu onoho zmíněného redaktora ona věta začínala takto: »Bůh je jistě egoista...«

Autorka naštěstí trvala na svém a kniha vyšla v původní verzi.

Zatímco na Západě se přístup společnosti ke smrti postupně radikálně mění, u nás zatím existuje jen několik hospiců a společenská debata ani nezačala. Přesto před ní, ať už jako jednotlivci, tak celospolečensky, nikam neutečeme. Dříve či později si i my budeme muset položit otázku z titulu této knihy a budeme muset začít hledat odpovědi a řešení. Důvodů, proč tomu tak bude muset být, a jak by to mohlo a mělo být všestranně výhodné, najdete v knize nespočet.

Dovolte osobní poznámku. Když mi bylo jednadvacet let, začal jsem se bát smrti. Měl jsem ošklivé vracující se sny, často jsem upadal do morbidních a nic neřešících úvah o marnosti své existence atd. Vyřešil jsem to radikálně a jednoduše: nechal jsem se coby brigádník na půl roku zaměstnat v Pohřební službě. Bylo to právě v srpnu roku 1968. Dověděl jsem se tam a tehdy o sobě a smrti a lidech okolo ní dost na to, abych svůj »problém« vyřešil. Nezbývá než přát všem stále ještě zvědavým (i případným čtenářům této knihy) totéž.

Čarodějná medicína

Kolektiv autorů • Volvox globator 2000

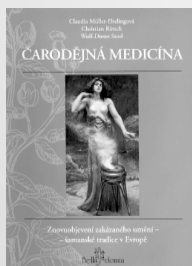
Kniha tří německých autorů vypadá krásně a i uvnitř je krásná. A potřebná. Nám všem. Bourá totiž mýty a iluze. Vrchovatě. Jeden z autorů, Christian Rätch, přistupoval k smyslu svého života, tedy ochutnávání nejružnějších drog a opiátů, od počátku jaks »vědecky«. Zkoušel vše, ale vždy od toho nejmenšího množství. Postupně zvyšoval dávky, sám na sobě tak ozkoušel vše, co bylo tehdy dostupné, a pak se vydal do pralesů a velehor, aby zkoumal dál. Ví o drogách víc než všichni věhlasní profesoři. Má je, na vlastní tělo a kůži a mysl, zažité.

Osobně jsem ho zažil na konferenci v Irsku. Větu po větě tam systematicky boural mýty naší soudobé společnosti, např. o »primitivních« šamanech a jejich schopnosti pracovat s vědomím. (Šaman věděl už před tisíci lety, že poroučet větru a dešti je nesmysl, a naučil se neměnit svět, ale způsob, jakým ho vnímá – a tím ho postupně transformovat. Tohle umění bychom dnes tolik potřebovali.). Mimochodem, hovořil také o tom, že i české pivo bylo původně halucinogenní nápoj starých Germánů (alkoholový efekt byl tehdy podružný), a hádejte, kam si tehdy chodili nasbírat muchomůrky, které sušené přidávali do oblíbeného moku? No přece tam, kde dnes stojí město Plzeň a kde dodnes vaří tak oblíbený »pilsner« (pils je německy houba). Na diapozitivích dokonce promítl několik desítek pivních etiket malých německých pivovarů, na kterých se vždy někde v rohu nenápadně krčila muchomůrka. Oči mu planuly rozhořčením, když popisoval krutou a zbytečnou kampaň inkvizice a osvěcenství proti moudrým ženám, které znaly bylinky, díky nimž byly krásné a přitažlivé, ale také rostliny, které dokázaly zmírnit silnou menstruaci, ulehčit porod, povzbudit tvorbu mateřského mléka, uklidnit křičící dítě nebo bolest. Vysvětlil i princip létání na koštěti a souvislost s halucinogeny, které na své kůži mají některé druhy žab: všem nám došlo, že bychom se neměli pohrdavě šklebit nad faktem, že čarodějnice »jedly žaby« – protože právě některé druhy těchto přírodních halucinogenů přivolávají intenzivní pocit létání (dnes to mají mladí snazší, protože žaby líže i Homer Simpson).

Jeho botanické, biologické a etnografické vědomosti jako by neměly konce. Ostatně, můžete se o nich přesvědčit i v této čtivé a »zažité« knize o šamanech, čarodějnicích, porodních babách, ale také o blínu, oměji, pivoňce, vraním oku, topolu, jilmu, řebříčku, třezalce, mandragoře, máku a ayahuasce a o historii těchto látek od inkvizice po současnost.

A až si budete v knize listovat, možná se i vám hojně dostane pocitu rozhořčení »jak to, že nám o tom nic neřekli?«, podezření »co všechno nám ještě tají?«, ale na příkladu Christiana Rätche i povzbuzení, že se stáči rozhodnout a vytrvale zkoumat, co nás baví, a můžete se propracovat až ke znalostem, zkušenostem, pochopení souvislostí, a nakonec i k celosvětovému uznání a počtám.

Nic nového pod sluncem. E. T. A. Hoffmann poznamenal již v r. 1815: *Říká se, že vše čarovné už ze země zmizelo, ale já tomu nevěřím. Zázraky zůstaly, neboť nechceme-li tak nazývat ani to nejzáračnější, co nás obklopuje, jen proto, že jsme u celé řady jevů vyzorovali pravidlo cyklické obnovy, stejně se občas vyskytne jen, který zůstává všem našim chytrost a kterému ve své zarputilosti odmítáme věřit.*



Onou čarodějnou medicínou pro nás tedy může být (a vždy je) i hlubinné neutechající nadšení a intenzivní motivace. Chce to nenechat se otrávit (zmatenými a nevědoucími rodiči, necitelnými a své frustrace na dětech si řešícími učiteli, kazatelskou vědou či právě panující ideologií), důvěřovat své intuici a vytrvat. Kdo ví, co bude z dnešních hackerů, surferů, přepínačů televizních kanálů, milovníků sci-fi či Harryho Pottera a jiných nadšenců, kteří tvrději dělájí, co je baví, a jakého věhlasu dosáhnou... Tak jako Johnu Lennonovi domlouvala kdysi tetička, aby nechal kytaru, že ho neuživí, i maminka a učitelka Christianu Rätchovi zcela jistě domlouvaly, aby nechal marihuany, to že ho nejen neuživí, ale dokonce i zabije. Christian si svou čarodějnou medicínu nenechal vzít. Kéž vydrží i nám.

Aramejský otčenáš

Neil Douglas-Klotz • DharmaGaia 2001



Známy »překladatel« duchovních metod do »lidštiny«, Matthew Fox, v předmluvě knihy uvádí: *Mniši v dávných dobách dokazovali svým denním zpěvem Písma, že Bible musí být pochopena srdcem, a ne studována hlavou. Mystika, jež byla z našeho akademického života vyhnána před třemi stoletími, se jen zřídka objevuje v textech překladatelů, kteří se soustředili na slova, nikoli na hudbu ducha a záměr autora. Když se pasáže z Písma stávají jen mechanicky citovanými frázemi, nikoli živoucím slovem, pak je náboženství paralyzováno a ztrácí svou transformační sílu. Tehdy se Písmo stává vlastnictvím specialistů a odborníků.*

O co tedy jde? Když se dr. Lamsa a N. Douglas-Klotz pokusili oživit aramejštinu, ukázalo se, že mnohé je jinak. To, co bylo přeloženo »bude dokonale« ve skutečnosti znamená »bude všeobjímající«, »být spokojen« znamená »být obklopen plody« a »blessing« (blessed) znamená »být obklopen plody«. O co tedy jde? Když se dr. Lamsa a N. Douglas-Klotz pokusili oživit aramejštinu, ukázalo se, že mnohé je jinak. To, co bylo přeloženo »bude dokonale« ve skutečnosti znamená »bude všeobjímající«, »být spokojen« znamená »být obklopen plody« a »blessing« (blessed) znamená »být obklopen plody«. O co tedy jde? Když se dr. Lamsa a N. Douglas-Klotz pokusili oživit aramejštinu, ukázalo se, že mnohé je jinak. To, co bylo přeloženo »bude dokonale« ve skutečnosti znamená »bude všeobjímající«, »být spokojen« znamená »být obklopen plody« a »blessing« (blessed) znamená »být obklopen plody«.

Indové mají rčení: *Viděl jsem a zapomněl. Slyšel jsem a zapomátl si. Udělal jsem a pochopil.* Totéž pochopení čeká všechny podobně jen knihami vyučené »filozofy« (architekti, sociální inženýři, byrokratické úředníky): moudrost nelze vyčíst z knih, tu je třeba prožít. Proto je například u Tibetanů symbolizována ulitou: vrství se postupně, tak jako životní zkušenosti.

Co z toho vyplývá? Je důležité nenechat se zmást a něco dělat, ne jen o tom číst. Kniha (jako ta, která vyprovokovala mé zamyšlení) může být důležitým nastartováním, ale pak je třeba zvednout se ze židle a jít si otčenáš zatančit a zazpívat osobně. Aby člověk došlo, že původní text někdo přeložil či chápe úplně špatně.

I oni »blessing« chápou špatně...« byli totiž nikoli méně inteligentní, ale »skromní a pokorní lidé, dechem nabití Bohem, tedy ti, kteří nemohou jednat nesprávně«. I vy jste zmatení Klausem? Nezbývá vám, než si po přečtení knížky jít pořádně zatančit tance Aramejského otčenáše, třeba s Lídou Chrástanskou.

Stále tady

Ram Dass • Pragma 2002

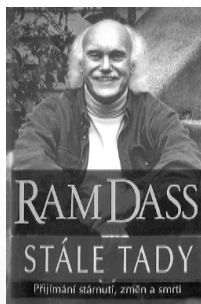
Usměvavý guru západní duchovnosti přelil v únoru 1997 záchvat mozkové mrtvice. Od té doby je na vozíčku, má potíže s mluvením, ale jak je jeho zvykem, to, co by pro obyčejného člověka bylo handicapem, je pro něho příležitostí k duchovnímu růstu. Jeho poslední kniha je o životě starce, který se naučil přijímat svůj tělesný handicap s grácií a s duševní světlostí si se svými čtenáři povídá o umírání, smrti, depresích a duchovní cestě.

Snad i u nás budou mít jeho slova váhu a stanou se katalyzátory postupné změny. Na rozdíl od jiných společností, v té jeho, americké, ale i v té naší, »která dává přednost vzdělání před moudrostí, se starší lidé stávají stejně zastaralými jako včerejší počítače. Ignorujeme prostou pravdu, že moudrost je jedna z mála věcí v lidském životě, která věkem neztrácí.« V případě problému stárnutí podle Ram Dasse »není naše utrpení způsobeno samotným procesem stárnutí, nýbrž tím, jak na tento proces reagujeme«. Stačí mentálně cvičit: »Ego při cvičení vědomé pozornosti nepřestává existovat – prostě nás jen přestává tyranizovat. Čím méně jsme ovládáni svými pocity, tím hlouběji je prožíváme...«

Deprese, kterou trpí starší lidé, je podle Ram Dasse možná přirozeným procesem jakési duchovní reorientace. Uzavřenost starých lidí je možná jen součástí stárnutí, tedy jakýmsi prohlubováním vědomí. Blízkost smrti jako by nutila mnoho starých lidí hlouběji přemýšlet o smyslu života.

Ram Dass má bohaté zkušenosti ze života v Indii, kde stárí je dobou, kdy se tamní lidé vzdávají svých povinností a začínají kultivovat svou duši. Radí také užívat si jakéhosi přirozeného zpomalení tempa života. Obvyklé tempo života je pro staré lidi příliš vysoké. Rychlostí je posedlý i zdravotnický systém – když byli dnešní starci mladí, byli rodinní lékaři součástí života každé rodiny, zatímco dnes stačí lékaři při návštěvě leda tak podat ruku a snažit se mu říci, co vám je. Jak tedy na stárnutí? V knize naleznete spoustu návodů, mne osobně zaujal tento: V jednom nákupním středisku v USA založila jedna podnikavá dáma dětský útulek, kam mohou lidé odložit své děti, když nakupují. Dobrovolníci z řad starých lidí se tam s dětmi mazlí pod dohledem dětské sestry. Užívají si všichni.

Někteří z nás měli to štěstí, že jsme se s Ram Dasse mohli osobně setkat v roce 1992 v Praze. Fotografie z téhle události dnes zdobí chodbu domku v Nesměni, kde se konají pravidelné ekologické, vzdělávací, duchovní a hudební události. Vždy, když jsem tyhle fotografie spatřil, jsem měl intenzivní pocit, že Ram Dass tady s námi stále je. A bude. Kéž se právě tohle stane co největšímu počtu dalších hledačů a nalézáčů duchovna. Here and Now.

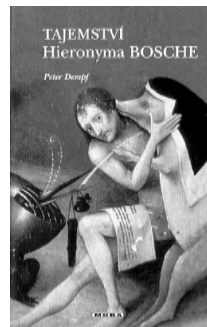


Tajemství Hieronyma Bosche

Peter Dempf • Moba 2002

Ne že by právě tato kniha ono hned v názvu inzerované tajemství odhalila, ne že by Peter Dempf byl německým Umbertoem Ecem a překlad zralý na překladatelskou cenu. Občas se kniha dokonce podobá Harlequinům. Přesto ale stojí za přečtení. Dopravena několika nepřilíživě vytištěnými reprodukcemi Zahrady pozemských rozkoší nabízí jakýsi detektivní příběh psaný ve dvou rovinách – té současné, při které restaurátor pátrá po původu tajemných značek, které byly na obraze objeveny při restaurování poté, co obraz polil kyselinou fanatický kněz, a dobové, ve které sledujeme osobu mistrova pomocníka a pohnuté osudy Bosche a jeho fiktivních i asi reálných přátel a známých v době fanatických inkvizitorů. Proč o tom vůbec píšu?

První velký sešit několika v Itálii vydaných reprodukcí obrazů Hieronyma Boschem jsem si tehdy za dráh peněz koupil ve Spálené ulici v Nakladatelství technické literatury počátkem 70. let. Na dlouhou dobu jsem uvěřil oficiálnímu výkladu mistrovy geniality či spíše zvrácenosti. Pak přišly pochybnosti, ale nebylo proč dál pátrat. Až loni jsme jeli třemi autobusy jednak do Rotterdamu na soubornou výstavu Boschových děl, ale také do městečka s'Hertogenbosch, ve kterém mistr žil a tvořil a podle kterého si také dal své umělecké jméno.



Přednášky B. Vurma, M. Calábka a Z. Neubauera, kteří studentům univerzity ještě před odjezdem nastílnili každý svůj pohled na tajemství díla H. Bosche, byly nádherné, inspirující, vyčerpávající, tajemství geniálního malíře ale samozřejmě neodhalily. Vurmovy, ale právě tak Calábkovy i Neubauerovy domněnky a názory zněly logicky a velmi pravděpodobně, a také současně – každý ale vlastně tvrdil něco jiného.

Na výstavě samotné pak především M. Calábek zjistil, že poopravená datace některých Boschových obrazů cele naboloula jeho tak důmyslné vystavěné teorii o »katarrech« a vlivu jejich učení, takže odvolal souhlas publikace jeho přednášky (nedal na mé námitky, že tihle odborníci se pravidelně mylí a za deset dvacet let to bude zase jinak). Já jsem objevil ale něco jiného. »Badges«.

Cinové odznaky, které si tehdy každý poutník kupoval na poutích a u velkých katedrál právě tak ochotně, jako si naše babičky kupovaly pouťové »svaté« obrázky a turisté v šedesátých letech na horách odznaky, které si přitloukali na své poutnické hole. V posledních dvanácti letech bylo totiž díky detektoru kovů kolem katedrál v s'Hertogenboschi nalezeno několik tisíc těchto odznaků, které jakoby z oka vypadly detailům Boschových obrazů (dvouhlavé orlice, sovy, ptáčky a jiné příšerky, trychtýře, zjednodušené alchymické křivule a nádoby atd.). Jinými slovy, to, co nás dnes na těchto obrazech tak provokuje exotičností a tajemstvím ukrytým za jakési podivné symboly, bylo tehdy běžně každému známo a srozumitelné. Bosch tedy, právě tak jako čínští tušou malíři na podlouhlých svících, maloval skutečnost.

Přednášky Vurma a Calábka zájemcům o napínavé a inspirativní čtení (při kterém doporučuji neustále nahlížet do Boschových obrazů) sice dostupné nejsou, traktát Z. Neubauera v tomto čísle BARAKY či tato kniha Petera Dempfa ale poskytnou dostatek materiálu pro přemítání o tom, o čem asi přemítal i slavný malíř, když maloval své obrazy. O člověku, světě, poslání a transformaci.

Elegantní vesmír

Brian Green • Mladá Fronta 2001

Podtitul knihy *Superstruny, skryté rozměry a hledání finální teorie* zcela předvídatelně rozdělí případné čtenáře na ty zvědavé, kteří stále umějí číst, a když čtou, tak s téměř rudýma ušima, a na ty znužené, pro které je každý text delší než jedna obrazovka monitoru počítače nebo půl strany bulvárního časopisu zbytečnou námahou. Nebo jinak, na ty, kteří měli štěstí, že je tatínek nebo učitel ve škole, dokázali pro čtení nadchnout, a na ty, kteří to štěstí neměli.

Brian Greene je nejen vědec a teoretik, ale navíc umí o své vědě i čtivě psát. Jeho kniha se hemží pasážemi, ve kterých se ztratí většina z nás, ale také mnoha zcela srozumitelnými metaforami, nákresey, počítačovými modely a analogiemi. Mimochodem, ne náhodou je tahle kniha již tři roky bestsellerem téměř na celém světě. Od dob Einsteina, který se třicet let marně snažil nějak propojit obecnou teorii relativity (tedy zákony pro hvězdný a galaktický vesmír) s kvantovou mechanikou (tedy zákony pro svět atomů), se konečně blýská na časy.

Teorie superstrun je již dnes schopna zodpovědět mnohé dosud nezodpověditelné otázky fyziků a kosmologů a navíc, pokud je pravdivá, nás hudebníky a hledáče harmonie ve všem (nebo oné tajemné inteligence vesmíru) velmi potěší. Vypadá to, že *mikroskopická struktura vesmíru je bohatě propleteným bludištěm, v němž se bez ustání kroutí, vibrují a pulzují jakési miniaturní energetické struny, znějící a bubnující zákony vesmíru. Vlastnosti základních stavebních kamenů vesmíru nejsou náhodné, ale souvisejí se strukturou prostoru a času.*

Milovníci Star Treku, Babylonu 5 a dalších povedených sci-fi seriálů již dávno vědí, jak je vesmír, ve vši své jen zdánlivě prázdnost, elegantní.

Matematici a fyzici, zvláště pak ti, kteří se posledních dvacet let pídí po teorii všeho, nalezají ve virtuálním matematickém prostoru podivnost i eleganci, párou prostor a spekulují o červích dírách mezi jednotlivými vesmíry. Kdo ví, možná se za padesát či sto let budou naše děti, když to dobře dopadne a nezničíme si svou planetu, učit o slavných dobách, kdy lidé ještě nedokázali využívat gravitaci k pohonu svých vesmírných plavidel, a energii získávali velmi pracně např. spalováním uhlí, nafty nebo uranu. Kdo ví, možná skutečně platí poznámka jednoho z největších současných fyziků Wittena o tom, že to bude trvat ještě celá staletí, než lidstvo teorii strun zcela rozvine a pochopí. Matematika teorie strun je fakticky tak komplikovaná, že do dnešního dne nikdo neobjevil ani přesné rovnice teorie. Fyzici znají jen aproximace těchto rovnic, a i ty jsou tak složité, že byly vyřešeny jen částečně.

Jeden z nejsilnějších pudů člověka je být součástí něčeho většího. Zkrátka být u toho. Greene a (nejen jeho) elegantní vesmír tuhle šanci plnými hrstmi nabízí. Jeho kolegové, a teď už i čeští čtenáři, mohou být u toho.

Vzrušující, nádherné, naplňující, inspirativní. Člověk ani nemusí být matematik či fyzik toho největšího kalibru, aby cítil, že být člověkem, mít možnost žít a myslet, je neopakovatelné a výjimečné. Hvězdné nebe nad námi, mravní prostor v nás a elegantní vesmír zároveň všude kolem a zároveň uvnitř myšlenkových vesmírů, vytvářených a přetvářených v mozcích fyziků a matematiků, to je to, oč tu běží. Nic miň. Kniha *Elegantní vesmír* je elegantním a nanejvýš vhodným průvodcem. Stačí jen otevřít a vstoupit...

A jako hudebník si nakonec neodpustím citát slavného amerického fyzika japonského původu Mičia Kaku: *Teorie strun sjednocuje relativitu s kvantovou teorií. Když ony supermalinké struny vibrují, vytvářejí tóny a my věříme, že to jsou částice atomů. Melodie těchto tónů pak vytváří to, čemu říkáme hmota, a když se melodie propojí do symfonie, říkáme tomu vesmír. Harmonie těchto strun pak tvoří zákony fyziky.*

Brian Greene

Elegantní vesmír



Proč muži neposlouchají a ženy neumí číst v mapách

John a Barbara Peasovi • Alman 2000

Za léta, co při každé příležitosti informuji své okolí o tom, že ženy jsou díky evoluci jiní tvorové než muži, jsem se setkal s nejrůznějšími reakcemi. Od naprostého odmítnutí (co nás neučili ve škole nebo co neprohlásil Klaus, to neplatí), přes nevěřící pochyby (to si musel vymyslet, to nemůže být pravda) až po naprostý úžas pasivní (no tak to nemám šanci toho svého změnit) i aktivní (hurá, tak konečně vím, proč to dělal, a taky vím, jak na něho).

Už mám zastání. Konečně i u nás vyšla kniha, které všem nevěřícím podá celou řadu pádných důkazů, a pomůže tak celé řadě žen pochopit své partnery a naopak. Tvrdím, že by se měla stát povinnou četbou pro všechny dívky a chlapce, ženy a muže, od puberty až po krematoria. Měli bychom ji dostávat od úřadů preventivně, zdarma, při vydání občanského průkazu.

O co jde? Od 60. let, kdy Roger Sperry začal zkoumat odlišnosti levé a pravé mozkové hemisféry (v roce 1982 za to dostal Nobelovu cenu), začali psychologové objevovat, proč a jak děláme to či ono jinak než naše milované polovičky.

Jak se v přehledném textu dočtete, muž se se ženou ve spoustě situací nedomluví, protože je vnímá, kvůli své fyzické a naprogramované odlišnosti, jinak. Základní rozdíl tkví například v tom, že ženy při řeči fungují v obou mozkových hemisférách, zatímco my muži jen v té levé. Ženy navíc mají mezi oběma hemisférami, tedy mezi levou (matematika, verbální schopnosti, logika, dedukce, analýza, praktické činnosti, řád, přímé linie) a pravou (tvořivost, vztahy, umělecké nadání, intuice, představitelství, hudba, prostorové vnímání, vnímání několika procesů současně) až o 30%více propojení. Umí to, co my muži ne – telefonovat obě najednou.

Zatímco žena uvidí světlý vlas na mužově saku na padesát metrů, vždy narazí do dveří při zajíždění do garáže (ženy mají široké periferní vidění, muži vidí tunelově a nevšímají si detailů, zato vidí lépe ve tmě). Ženy lépe slyší, muži zase dřív a lépe zjistí, odkud zvuky přicházejí. Ženy jsou až desetkrát citlivější na doteky než muži (zatímco muž ve stresu se dotekům vyhýbá, žena potřebuje být dotýkána. Totéž platí i při milování – zatímco žena potřebuje být hlazena, muži je hlazení, kromě onoho jediného místa, až nepřijemné).

Milé dámy, muž potřebuje úkol. Nechápe, proč je třeba o něčem, na co stačí šikovné ruce a šroubovák, tolik mluvit. Zatímco vy mluvíte neustále a samo mluvení je vám terapií, na muže musíte mluvit jasně, stručně a v krátkých větách. Zahlíte-li svého muže spoustou slov a témat, muž ztratí přehled. Zatímco váš mozek funguje v obou hemisférách a vy dokážete hovořit o několika tématech najednou, mužský mozek dokáže v jednu chvíli dělat jen jednu věc. Vy dokážete mluvit a poslouchat najednou a navíc vyčítat muži, že vám to dělá schválně. On toho ale opravdu není schopen. Muž střídavě mluví a střídavě naslouchá, když tedy mluví, nepřerušuje ho. Zatímco vy dokážete mluvit na přeskáčku a na několik témat, muž hovoří co nejpřesněji. Jako lovec kdysi potřeboval sdělit při lovu co největší množství informací co nejmenším počtem slov. Zatímco vy mluvíte emotivně, muž mluví co nejpraktičtěji.

Co z toho vyplývá? Když má žena někoho ráda, neustále na něho mluví. Naopak, když chce někoho potrestat, přestane na něho mluvit. Jenže muž, který rád a často, zvláště když má nějaký problém, mlčí, se v tu chvíli domnívá, že žena potřebuje být sama, nebo že ho dokonce odměnila vytoženým »klidem« (a tak odejde do hospody nebo do garáže vyčistit karburátor). Muži trvá průměrně devět minut, než mu dojde, že to není odměna, ale trest. Mezitím je už ale žena přesvědčena, že ji ten její vůbec nechápe, a tedy nemiluje.

Je-li žena ve stresu, pomůže jí posedět a popovídat si. Muž ve stresu by toto chování chápal jako vměšování do procesu rozhodování. Žena si chce popovídat a pomazlit, muž touží sedět sám na skále nebo upřeně hledět do ohně. A »sedět na skále« v současnosti znamená i číst si noviny nebo koukat na televizi (přepínání programů je ten nejlepší způsob, jak se uvolnit a zapomenout na své problémy). Žena nikdy nepochopí, že pro muže je naslouchání jejím problémům tvrdou prací, protože má pocit, že musí vyřešit každý její problém, o kterém se zmíní.

Ještě jste se nerozběhli do nejbližšího knihkupectví? Tak dále.

Pro ženu je nakupování jako rozhovor, těší je pobíhat od krámu ke krámu. Odpočinou si, ať už něco koupí, nebo ne. Z takového nákupu může obvykle po dvaceti minutách téměř ranní mrtvice. Muž potřebuje cíl, terč, časový rozvrh. Byl přece lovcem, a tak chce rychle skolit kořist a odtáhnout ji domů.

Všechno je jinak. Je nejvyšší čas vyhodit to, co nám říkali ve škole, na smetiště dějin, a naučit se navzájem, abychom si rozuměli a naučili se navzájem tolerovat, jak jsme my muži jiní než naše ženy. Abychom navzájem zjistili, že to nikdo z nás nedělá schválně. Jsme prostě (evolučně) takoví.

Je nejvyšší čas uvědomit si, že my lidé jsme hardwarově neuvěřitelně nemoderní. Naše těla a procesy vnímání byly přírodou naprogramovány pro činnost v rámci tlupy o dvaceti lidech někde v africké stepi. Co teď na stranické či domovní schůzi, při rockovém koncertu na stadionu, na ulicích velkých měst, na internetu nebo před televizní obrazovkou?

Konečně je tedy i u nás k mání kniha, která všem zájemcům jasně, přehledně a dokonce i vtipně vysvětlí, proč muži neposlouchají, proč ženy drží mapu vzhůru nohama a tak rády mluví, proč muži nabízejí řešení, ale nenávidí rady a proč muži chtějí sex a ženy lásku.

Jak tedy spolehlivě uspokojit ženu? Pečovat, chválit, masírovat, vciťovat se, pět serenád, lichotit, sytit, uklidňovat, hladit, utěšovat, mazlit se, vzrušovat, chránit, předvídat, odpouštět, bavit, dobývat, uchvacovat, doprovázet, bránit, oblékat, uctívat, uznávat, rozmazlovat, škádlit, uspokojovat, tisknout se, projevovat oddanost, zbožňovat.

Jak spolehlivě uspokojit muže? Přijít nahá.



Alternativní kultura

Kolektiv autorů • Lidové noviny 2001

S podtitulem *Příběh české společnosti 1945–1989* a rok po promítání seriálu věnovaného témuž tématu na ČT 2 mají zájemci možnost listovat v obsažné knize o »alternativní« kultuře (jejíž součástí je i CD). Vznikala na půdě Nadace Film a sociologie od roku 1996, a když se o tři roky později podařilo získat grant, projekt zmapování alternativní kultury a undergroundu se rozeběhl. Na téměř 600 stranách se kunsthistorici, sociologové a nadšenci pokusili reinterpretovat a rekonstruovat události, které mnozí z nás starších znají z vlastní zkušenosti. Hutný (v úvodní kapitole zbytečně »sociologicky« odborný) text nepostrádá poznámkový aparát, obsažený rejstřík a poměrně rozsáhlou, ikdyž v řadě případů jaksí náhodnou a jen ilustrativní fotodokumentaci.

Protože jsem měl tu pochybnou čest být v centru dění, dovolím si ke knize subjektivně (jak jinak) zabarvenou otázku a několik zdánlivě nesouvisejících poznámek, které ovšem souvisí s mým zklamáním z ní.

Komu je kniha určena? Androši, kteří si případně pročtou kapitolu Martina Machovce o Plasticích, a rockeři, kteří se podívají na stat Josefa Vlčka o hudební alternativní scéně, zcela jistě nebudou studovat pojednání o českém postsurrealismu, vývoji české fotografie či filmu, neřku-li divadla (které tvoří další součást knihy). Právě tak asi uhlazení surrealisté či divadelníci nebudou nadšeně pročítat kapitoly o vlasáčích. Někdejší aktéři v knize popisovaných událostí budou pravděpodobně hltat základní text a pak, stejně jako já, marně přemýšlet, proč nebyly poznámky součástí plynulého textu (nenapadá mě jiný důvod, než aby kniha, když už dostala grant, vypadala »vědeckěji« než by vzhledem k námětu bylo záhodno). Připadá mi to stejně významově posunuté, jako kdyby chtěli autoři uspořádat výstavu undergroundových osobností, a aby vypadali slušněji, všem jim ostříhali nebo alespoň učesali a napomádovali jejich hřívy.

Další a ne tak prvoplánový rozpor bych rád dokumentoval na z mého pohledu rozporuplné osobě oficiálně nejuznávanějšího »teoretika« a zaznamenavatele hnutí alternativního rocku, který se po sametovém převratu etabloval v dobře placených funkcích hlavních dramaturgů několika soukromých rádií. »Pepu« jsem poznal na černé burze desek: zatímco my jsme si je kupovali, abychom je poslouchali, »Zub« byl proslulý tím, že si od prodávajících elpíčka půjčoval jen na chvíli potřebnou k opsání veškerých údajů. Připadalo mi, že prostě není ochoten něco vydat (tehdy nekřesťanské peníze), aby získal. Jen jaksi »kradl« informace, ze kterých později udělal předmět své obživy. Proto mohl vydat Rockový slovník. Proto psával teoretické statě. Jenže mě nepřestávalo udivovat, že spolu s dalšími organizátory Jazzových dnů samotnou produkci kapel, tedy hudbu, nesledoval: našel jsem ho spolu s ostatními téměř vždy v baru, kam doléhal jen hluk.

Podobný problém by měli řešit i kunsthistorici, spisovatelé a další kritici: zatímco malíř maluje, milenc miluje a zpěvák či hudebník zpívá či hraje, protože to umějí nebo se o to perou a snaží, včetně rizika osobního nebezpečí, kunsthistorik (a zakomplexovaný spisovatel a kritik) to neumí – tak o tom píše. Když burzu desek přepadli příslušníci veřejné bezpečnosti, nám ostatním hrozilo, že kromě výsledku přijdeme o své poklady v podobě elpíček. Sbírat jen informace do notýsku bylo »bezpečnější«.

Je-li kritik osobností pevnou v názorech a charakteru, proč ne, pak je jeho kritika pomocnou rukou, zvláště jde-li jemu i autorovi o zkvalitnění toho, co je předmětem jejich společného zájmu – o tvorbu, o samo umění. Zub takovou osobností ale nebyl. Byl to literát, antikvář, ex post opisovač a popisovač událostí, iniciovaných jinými, tedy nutně statečnějšími.

V kapitole »Fizlofobie« (str. 232) popisuje poměry vzájemného podezírání ze spolupráce s StB a mezi řádky, sám sebe, před sebou, omlouvá. *Kdo se v tom dokázal orientovat? Zase v tom hrály hlavní roli sympatie a antipatie, chyby v úsudku, atmosféra ohrožení atd.* A jen tak, jako by se nechumelilo, píše: *...ale když jsem někdy kolem roku 1985 se Srpovým souhlasem a instrukcemi podepsal spolupráci s StB, vytvořili jsme důmyslný, skoro vojenský systém, jak s StB komunikovat.*

Jenže ono se chumelilo. Když jsem po dvou měsících vazby v roce 1986 měl konečně možnost nahlédnout do svého spisu, našel jsem nepřímý důkaz původu přesných informací, kterými mne, spolu s padělanými podpisy mých přátel na jiných udáních, mí vyšetřovatelé chtěli zlomit: Zuba (a jeho obvyklé a opakující se freudovské přepsání s v mé adrese).

Proč se o tom rozezpíjím v tomto kontextu? Chtít vzdorovat StB tím, že s nimi začnu spolupracovat, je právě tak naivní a nevěrohodné, jako se prolhat k pravdě. Spekulativně pak dodávám, že zatčení aktivistů Jazzové sekce v roce 1986 bylo možná umožněno právě výše zmíněnou »spoluprací« a bez ní by sekce možná přežila právě tak jako dlouhá léta předtím.

V tomto ohledu souhlasím s Rejzkem a Chadimou: zvláště v hudbě (poezii, literatuře) oné doby záleží nejen na tom, je-li ta či ona písnička povedená, ale setsakra hodně také na charakteru a vnitřní postojové a hodnotové pevnosti autora. Právě onen vnitřní náboj přesvědčivé autenticity Plasticů byl jiskrou, která umožnila zažehnout Chartu 77 a další vývoj. Chtít psát o hudbě, když vycházím povětšinou jen z údajů na obalech elpíček a ne z jejich poslechu, je nevěrohodné. Zubovi, přinejmenším pokud se týče jeho rekonstrukce historie undergroundu, totiž nějak nemohu, bez jakýchkoli pochybností, věřit. Jak věrohodné jsou pak další příspěvky v knize, napsané »bílmí límečky« a teoretiky o vlasáčích, rockerech a undergroundech?

Zkušenost, kterou jsme tehdy žili, je samozřejmě nesdělitelná. Před dvěma lety mi zatelefonovala nějaká švédská studentka bohemistiky, že dělá diplomku o samizdatech, a chtěla vědět, pod jakými pseudonymy jsem v nich publikoval. Na některé jsem si vzpomněl, ale u mnoha dalších jsem nevěděl. A tak studentka do telefonu vždy citovala z nějakého článku a já prohlásil, jo, to jsem napsal taky. Z jejího hlasu bylo cítit, že je stále víc přesvědčena, že jsem nějaký podivný senilní idiot, který si nepamatuje, pod jakým jménem psal. A já se ani nenamáhal jí vysvětlit, že jsem tehdy téměř každý článek podepisoval z konspirativních důvodů jiným jménem a že mne ani nenapadlo (a bylo navíc proklatě nebezpečné) si psát nějaký seznam svých pseudonymů.

Zpět ke knize a jejím paradoxům. Ač obsahuje některé původní texty (v kapitole »Dokumenty«), její hlavní součástí jsou některými teoretiky zpracované a interpretované »dějiny« akcí a tvorby jiných lidí. Ač se přiložené CD černým potiskem tváří jako vinyl elpíčka, je digitální (chybička se vloudila, na popisu skladeb CD na deskách knihy je skladba č. 9 označena jako MCH Band, ale v popisku jako nahrávka Extempore). Ač je kniha »Alternativní kultura« na obalu a vazbě undergroundově oprýskaná, pokouší se uhlazenými a profesionálními prostředky popsat rozjivenou, svobodně, až k intelektuálně nepochopitelné a sverepě tvrdohlavosti neukázněnou společnost undergroundu – a je tak jen dalším, i když z pohledu autorů zcela jistě záslužným pokusem o jakýsi vnější popis obvyklými prostředky nepopsatelné reality. Nic méně, ale také nic více.

Jo, mít takhle virtuální brýle a vstoupit do světa bladerunnerovsky zpracované »historie undergroundu«, to by bylo jiné kafe...

Revue Prostor 52

Padesáté druhé číslo literární revue Prostor je »interne-tové«. Snaží se sledovat web a kyberprostor jako civilizační fenomén z nejrůznějších úhlů pohledu. Kromě dvou anket, které přináší od obvyklých autorů obvyklá moudra, která se samozřejmě, na rozdíl od jiných moudr na stránkách většiny ostatních časopisů, dají číst, žensky pojaté reportáže z New Yorku těsně »před úderem«, povídky italského milovníka Prahy F. Giuliana, astropsychologického zamyšlení Soni Králové, rozhovoru s psychologem Z. Vybíralem a polemiky na téma »válka civilizací« (Š. Lowensteinová vs. L. Kropáček) si zcela jistě počtete například v úvahách S. Komárka, V. Cíla, O. Ulče a mnoha dalších. Pokud ovšem ještě umíte číst články delší než o rozměru jedné obrazovky monitoru.

Ústředním textem je obsáhlý esej jungovsly zaměřeného Wolfganga Giegericha *Duše a internet*. Proč nepojmout web jako fenomén, jehož prostřednictvím se duše zjevuje v tom stavu a v té podobě, jichž v přítomnosti dosáhla? Podle Giegericha platí pro internet totéž, co prohlásil Jung o mýtech, pohádkách a snech – že v nich duše vypovídá sama o sobě a že se v nich archetypy zjevují ve své přirozené souhře formování, přetváření a udržování věčného smyslu.

Co když vskutku platí, že žijeme nebo budeme žít stále více na webu, nikoli v sobě a svých tělech? Co když věk hlubinné psychologie a introspekce pomínl, žádné nitro už není, nevědomí přestává být místem mysteria a duše, svébytnost a tajemná hlubiny nevědomí, to vše se zvětšilo a přestěhovalo na síť?

Digitalizace obrazu je z esoterického hlediska totéž, co úplné rozkouskování těla. Elektronická média či bezdrátový přenos rychlosti světla představují takové formy komunikace a tvorby obrazů, při nichž se hmotná realita přibližuje vědomí nebo duchu, jak jen to je možné. Řečeno jazykem alchymistů: hmota jako by byla ještě více sublimována, změněna v páru, destilována, a tím do značné míry zduchovněna. Duch a hmota si vyměňují místo. Duch přijal objektivitu a nezávislost existence v podobě hmoty, hmota zase jemnost a neviditelnost ducha (a v kyberprostoru se dají umístit celé knihovny, aniž by cokoliv vážily, dodávám). Hmota nabývá povahy ducha, duch pozbývá subjektivnosti a inkarnuje se: slovo se stalo tělem.

Podle Giegericha se dnes určitým způsobem vracíme k podobné situaci, jež panovala v době mýtu (a v menší míře v době metafyziky). V té době člověk rovněž nežil v pozitivní nahé realitě, v přírodě, ve svém těle, nýbrž byl zapředen v jakési síti, totiž v mýtu. Právě mýtus byl sítí obrazů, která neviditelně obklopovala každou osobu, věc a událost. Web je druhem moderního ekvivalentu této sítě. Možná to tak skutečně je: Surfování po síti, přeskakování z jedné webové stránky na druhou bez omezení prostorem a časem, je jakási subjektivní forma objektivního (logického) pohybu, který přesně odpovídá současnému stavu mysli. Jakoby v internetu konečně našla uplatnění alchymistická představa Mercuria, pro něhož jsou typické vlastnosti rtuti: proměnlivost, nestálost, prchavost, fluidnost, pohyblivost.

Hezky se to čte a příjemně se o tom uvažuje, že?

A co když je vědomí člověka jen jakousi megarezonancí nad rezonancemi rezonancí celkem obvyčejných bilionů propojení neuronů v mozku?

Co když je vzpomínka rezonancí nad rezonancemi v paměti holograficky uložených elektrických binárních posloupností?

Co se stane, až se na síť dostane kritické množství vzájemně propojených balíků informací, někdo náhodný přidá ono pomyslné zrno písku, které spustí lavinu – a něco přeskočí a síť začne produkovat své vlastní unikátní myšlenky? Získá pak v další úrovni internet »duši«?

Co když »bůh« je hologram hologramu?

Z vlastní zkušenosti doporučuji dopřát si po několika hodinách strávených vyřizováním mailů a surfování obvyčejně, ale dobře a chytré čtení. Radím, nechte se pro ně prostor.

ZEMĚ SE PROMĚŇUJE

M A R K O P O G A Č N I K

Nahlížíme-li na geomancii jako na celostní ekologii, uvědomíme si všechny možné roviny a dimenze bytí, které zde vstupují do hry. Patří k nim také duchovní a duševní vztahy, ačkoli ty jsme zvyklí přiřazovat do náboženské oblasti a pohlížet na ně odděleně od země a krajiny. Přesto právě náboženské vztahy rozhodujícím způsobem krajiny utvářely, a to tak, že si člověk zvolil a stvořil geomanticky nejzajímavější místa, aby se spojil s duší Země – pokládáním kamenů, stavbami hradeb, chrámů, katedrál a mnoha dalších objektů.

Považuji tento svůj sloupek za experimentální pole, v němž se chci pokusit formulovat svá pozorování současných proměn Země a lidstva. Chci-li se tímto tématem vážně zabývat, nemohu přehlédnout dalekosáhlé změny týkající se našeho vztahu k božství, neboť právě v něm se nejzřetelněji odráží aktuální uspořádání lidského vědomí. Právě na něm konečkonců spočívá kvalita našeho vztahu k Zemi, k přírodě a obzvláště také zcela bezprostředně k sobě samým.

Minulá doba se vyznačovala extrémním rozdrobením ve všech rovinách. Bylo v ní samozřejmě všechno jiné jen ne to, že by člověk v okolní krajině hledal a nacházel božské, nebo se dokonce zahleděl do vlastního nitra, aby rozpoznal duši nějakého místa. Co nyní nově vzniká, je možnost navazovat opět na ona příčná spojení a využít je jako vynikající komunikační cesty.

Dále se nám, jako civilizaci, stává pomalu zřejmé, že náš základ je jednostranný, a proto mimořádně labilní. Nejmenší chyba naší

technologie může vyvolat katastrofální následky. To nás žene k budování kontrolních systémů, které život ještě více potlačují. Rozumová kontrola, kterou se snažíme provádět ve všech aspektech života, nemůže přinést štěstí ani požehnání, protože je zaměřena na potlačení životní síly a životní radosti. Příroda jako partnerské vědomí člověka se pokouší prostřednictvím všech možných katastrof ukázat, že naše koncentrace na „rozumovou kontrolu nade vším“ je sebezničujícím podnikem. Platí to ve společenské i v osobní rovině. Zdráhám se přijmout katastrofy jako následek nedostatečné kontroly nad životním prostředím, namísto toho v nich vidím jasnou výpověď zemské inteligence. Proměna zemských životních systémů nás nutí hledat lepší princip stability. Když se Země viklá, nemůžeme – naštěstí – zůstat stát na jedné noze.

Ve skutečnosti nám pozvolna dochází, že mužský princip nemůže být jediným životním principem. Začínáme hovořit o bohyni a naslouchat řeči citu a intuice. Mám dojem, že se z tohoto procesu vyvine nový způsob partnerského uvědomění, které by mělo člověka nejprve přivést k prožívání života ve všech jeho dimenzích, až nakonec vyraje k tomu, aby jeho proudy sám utvářel a řídil. Opačnou cestou jde atomový a genový průmysl.

Jak jsem již často zdůrazňoval, musí změny Země nejprve proběhnout na vědomé úrovni. Proto byly také problémy, jako jsou zemětřesení nebo katastrofy v produkci zvířecí potravy, formou jazyka, jímž se nás Země snaží oslovit, aby ukázala, jak velmi odloučené od kosmické celistvosti žijeme, cítíme i myslíme, ačkoli se zároveň snažíme perfektně ji pochopit, kontrolovat a manipulovat s ní. Přesto však nadále existují i více potěšující jazykové formy, jejichž prostřednictvím se nás snaží božství oslovovat jak v osobní, tak i ve společenské rovině. Je to řeč zjevení bohyně. Bohyně jako symbol a jako duchovní přítomnost představuje kvality, které působí v popsané situaci léčivě. Představuje celistvé vědomí, cyklickou zkušenost a láskyplné naklonění ke všem aspektům života v protikladu k lineární, na jeden bod zaměřené koncentraci.

Moderní člověk se bohužel již nedovede ponořit zpátky do původního božského vědomí, přesto bychom je mohli rozpoznat a praktikovat jako vnitřní kvalitu každého člověka. To by však také znamenalo začít komunikovat s oněmi dimenzemi okolního světa, které naše civilizace a náš rozum v současné době ignorují. To by nám pomohlo najít stabilní základ, na kterém bychom mohli stát oběma nohama, a nebyli bychom strhávání každou vlnou změn.

Překlad z německého originálu
Mgr. Ivana Mandíkové
redakce překladu Jiří Zemánek

